

Dr. Sikos T. Tamás – Dr. Tiner Tibor

**Fejlődési térfolyamatok
Komárom-Esztergom megyében**

Dr. Sikos T. Tamás – Dr. Tiner Tibor

**FEJLŐDÉSI TÉRFOLYAMATOK
KOMÁROM-ESZTERGOM
MEGYÉBEN**

Szerzők:

Dr. Sikos T. Tamás – Dr. Tiner Tibor

*A szerzők kutatását
az Oktatási Minisztérium Felsőoktatási Pályázatok Irodája
(37/2001) támogatta*

ISBN 963 204 362 6

Kiadja Geomarket
Internetelérhetőség: <http://www.geomarket.hu>
Felelős kiadó: Dr. Sikos T. Tamás
Lektorálta: Dr. Michalkó Gábor
Fotó: Bassa László, Poór István
Fedélterv: Murányi Zsuzsa

TARTALOM

Bevezető	7
I. Általános földrajzi jellemzők, természeti viszonyok	11
A megye fekvése és földrajzi helyzete az ország területén belül ..	11
Természetföldrajzi tájak, domborzati viszonyok	14
Éghajlati és vízrajzi jellemzők	16
Talaj- és növényföldrajzi sajátosságok, állatvilág	19
Hasznosítható természeti erőforrások	21
Természetvédelmi értékek	22
Egyéb speciális adottságok	24
II. A megye társadalmi-gazdasági térfolyamatainak jellemzői ...	27
A közigazgatási struktúra ismérvei, statisztikai kistérségek	27
Településhálózati sajátosságok, településegységek, városiasodás	32
A demográfiai térszerkezet ismérvei és változási tendenciái	35
A foglalkozási szerkezet alakulása, jövedelmi helyzet, munkanélküliség	47
A gazdasági térszerkezet átalakulásának főbb jellemzői	59
A települési infrastruktúra kiépítettségi szintje és alakulása	78
Az egészségügyi és az oktatási ellátottság sajátosságai	92
A kereskedelem és szolgáltató szféra területén zajló folyamatok	104

III. A mezőrégió hosszú távú fejlődésének alakításában kiemelt szerepet játszó tényezők	125
A korszerű iparágak meghonosításában és fejlődésében kulcsszerepet játszó ipari parkok jellemzői	126
Európai színvonalú kiskereskedelmi és szolgáltatási formák jelenléte és területi sajátosságai	128
A nemzetközi és hazai kiskereskedelmi üzletláncok működésének területi jellemzői	129
A korszerű pénzügyi és biztosítási szolgáltatások térszerkezeti sajátosságai	135
Az idegenforgalmi vonzótényezők számbavétele és hatékonyabb hasznosításuk lehetőségei	139
a) A természeti tényezők idegenforgalmi vonzóértékei	142
b) A kulturális és történelmi objektumok turisztikai vonzóértékei	145
c) A turisták érdeklődésére is számot tartó rendezvények idegenforgalmi vonzóértékei	147
d) Az aktív idegenforgalom településenkénti vonzóértékei a megyében	149
Az idegenforgalmi vonzótényezők összegző értékelése	152
A megye felsőoktatási szerepkörének növekedése, sajátosságai és perspektívái	156
A Modern Üzleti Tudományok Főiskolája működésének területi jellemzői	158
A MÜTF vonzáskörzetének változásai	161
IV. Komárom-Esztergom megye SWOT analízise	167
V. Összegzés	173
Felhasznált irodalom	177
Mellékletek	179

BEVEZETŐ

Közel másfél évtized távlatából szemlélve és értékelve a Magyarországon végbement társadalmi és gazdasági rendszerváltást, joggal állapítható meg, hogy a viszonylag rövid idő alatt lezajló – és az ország életét alapjaiban átalakító – történelmi esemény a társadalmi-gazdasági térszerveződés középszintű egységeit, a megyéket is alapjaiban érintette.

Olyan megyehálózatot ért – szinte váratlanul – a nyugati típusú polgári demokráciákra jellemző társadalmi berendezkedésre és a piacgazdaságra való áttérés kényszere, amelynek tagjai – egymástól lényegesen eltérő történeti fejlődési, demográfiai, településhálózati, gazdasági, kulturális stb. sajátosságai miatt – az átalakulási folyamatot megelőzően a gazdasági élet színvonalát és a lakossági életkörülményeket tekintve különböző fejlettségi szinten álló területi egységek voltak.

Megyéink további sajátossága volt, hogy az 1980-as évek végén az államszocializmus évtizedei során kiépült, és a területi munkamegosztás korábbi prioritásrendszere alapján kiszabott feladatoknak megfelelő termelési struktúrával rendelkeztek. Ezek a struktúrák viszont egy alacsony hatékonyságú gazdaság igényei szerint voltak csak képesek működni, ezért 1989-et követően a modern piacgazdaság igényeihez való igazításuk, szerkezeti korszerűsítésük a legfontosabb feladatok közé lépett elő.

A rendszerváltás Komárom-Esztergom megyét is váratlanul érte, noha az 1980-as években a szénbányászat és a nehézipar válságának kibontakozása előrevetítette a későbbi nehézségeket és a gazdasági szerkezetváltás szükségességét. A megye helyzete az 1990-es évek elejének válsághelyzetén és az annak mélypontján (1993) való túljutás óta sokat javult, noha a múlt súlyos örökségéből fakadó problémák jelentős része még

ma is a megoldandó feladatok közé tartozik. Számos gazdasági szakember szerint viszont az ország legkisebb területű megyéjében kibontakozó és fokozatosan megerősödő pozitív társadalmi-gazdasági folyamatok eredményei alapján a mezőrégiót az ezredfordulón már a „lehetőségek megyéje” jelzővel lehet illetni.

Komárom-Esztergom helyzete ugyanakkor a magyarországi megyehálózaton belül igen sajátosnak tekinthető. A mezőrégió ugyanis azon megyék közé tartozik, amelyeknél egyszerre vannak jelen egyfelől a gyors gazdasági fejlődést elősegítő feltételek (pl. kedvező földrajzi fekvés, számos védett értékkel rendelkező természeti környezet, a vidéki átlagnál fejlettebb vonalas és települési infrastruktúra, külföldi tőkebefektetések növekedése, az átlagosnál iskolázottabb lakosság), másfelől a korábbi gazdasági (bányászat, nehézipar, timföldgyártás) profilból eredő negatívumok (szennyezett környezet, kedvezőtlen foglalkozási szerkezet, idegenforgalmi adottságok kihasználatlansága stb.).

Úgy véljük, hogy a megyében 1990 óta zajló nagy horderejű társadalmi-gazdasági átalakulási folyamat fő sajátosságainak geográfiai szempontú bemutatása, és e folyamatok különböző területi szinteken (megye, kistérség, település) érvényesülő eltéréseinek érzékeltetése eredményesen járulhat hozzá a mezőrégió hosszú távú fejlesztési stratégiájának kialakításához, és hasznos adalékként jól szolgálhatja a megye kistérségeinek és településeinek jövőjét befolyásoló regionális és lokális szintű döntések előkészítésének tudományos megalapozottságát.

A fentiek alapján a könyv a következőkre vállalkozik: Komárom-Esztergom megye földrajzi helyzetének és természetföldrajzi viszonyainak áttekintése után átfogó képet nyújt a megye társadalmi-gazdasági térfolyamataiban 1990 óta bekövetkezett változások legfőbb sajátosságairól, majd részletesen foglalkozik a mezőrégió hosszú távú fejlődésének alakításában kulcsszerepet játszó tényezőkkel.

E tényezők sorába tartoznak a korszerű területi és települési infrastruktúra megléte mellett mindenekelőtt a korszerű iparszerkezet alapjait megteremtő ipari parkok; az európai színvonalú kiskereskedelmi szolgáltató egységek; az idegenforgalom vonzótényezői (a változatos és viszonylag épségben megőrzött természeti értékek, a megye gazdag kulturális-történelmi örökségéhez tartozó építészeti emlékek, az élő népi hagyományok és rendezvények), valamint a megye fokozatosan növekvő

felsőoktatási szerepköre; a fenti tényezők területi és települési elhelyezkedésének vizsgálata és a megye jövőbeni térszerkezetének kedvező irányú alakításában játszott szerepük értékelő elemzése.

Az elemzésekhez nagymértékben felhasználtuk a megyére vonatkozóan rendelkezésre álló elektronikus statisztikai adatbázisokat, és kihasználtuk az ilyen típusú feladatok elvégzése céljából kidolgozott sokoldalú térinformatikai rendszerek nyújtotta széles körű térképalkotási és -szerkesztési lehetőségeket. A vizsgálati eredmények területi sajátosságait árnyaltan ábrázoló, és a megyében lejátszódó folyamatok térstruktúrájának értékelésénél felhasznált tematikus térképek e módszer alkalmazásával készültek.

Végül, de nem utolsósorban a könyv fontos részét képezik azok a javaslatok és tennivalók, amelyeket a megyére vonatkozóan elvégzett vizsgálatokból levont következtetések alapján igyekeztünk megfogalmazni. Meggyőződésünk, hogy figyelembevételük segítséget nyújthat a megye hosszú távú fejlesztési koncepciójának kidolgozásában, az ehhez nélkülözhetetlen régiómarketing stratégia kialakításában és hatékony végrehajtásában, ezáltal hozzájárul ahhoz, hogy a megyék között kibontakozó fejlődési versenyben Komárom-Esztergom megye pozíciói minél kedvezőbben alakuljanak, ezáltal a térség mielőbb a „nyertesek” irigylet csoportjába kerüljön.

A szerzők

I. ÁLTALÁNOS FÖLDRAJZI JELLEMZŐK, TERMÉSZETI VISZONYOK

A megye fekvése és földrajzi helyzete az ország területén belül

Komárom-Esztergom megye kiterjedését tekintve Magyarország legkisebb megyéje (2251 km²), amely az ország területének mindössze 2,4%-át teszi ki. Bár a megye önálló közigazgatási területként már a trianoni országhatárok meghúzása után létrejött a hajdani Komárom megyéből és Esztergom megyének a Dunától délre eső részéből, mai területe közigazgatási egységként csak 1950 óta létezik. Hivatalos neve 1950 és 1989 között Komárom megye volt, jelenlegi, hosszabb elnevezését csak a rendszerváltást követően, 1990-ben kapta.

A Dunántúl északkeleti felében elhelyezkedő, alakrajzilag hozzávetőlegesen „derékszögű háromszög” formájú megye igen változatos természeti adottságokkal rendelkezik, ami természetes határaiból is jól látszik. Komárom-Esztergomot északon – Gönyűtől egészen Dömösig – a magyar–szlovák államhatárt is jelentő Duna, keleten a Pilis és a Visegrádi-hegység nyugati nyúlványai, délkeleten a Gerecse hegyvidékének lejtői és a Vértes hegység gerincvonulata, délen a Bakonyalja északi peremvidéke, nyugaton pedig a Kisalföld keleti részét észak-déli irányban átszelő, kisebb természetes vízfolyás, a Cuhai-Bakony-ér határolja.

Közigazgatási szempontból Komárom-Esztergom négy megyével (keleten Pesttel, délen Fejérrel és Veszprémmel, nyugaton Győr-Moson-Sopronnal) szomszédos. A leghosszabb (közel 70 km-es) közös határvonala Fejér megyével, a legrövidebb (alig 22 km-es) Veszprém megyével van.

Természetföldrajzi fekvését illetően a megyére szintén a változatosság a jellemző. Komárom-Esztergom területére nyugat felől, Ács községnél hatol be a Kisalföld kelet felé elkeskenyedő hullámos felszínű peremvidéke, amely – beékelődve a Duna és a Dunántúli-középhegység északra nyúló dombságai közé – egészen Komáromig terjed. A terület lényegében a Duna ártere, amely Komárom és Dunaalmás között kiszélesedik és a folyam által lerakott hordalékok ún. terasz-szigeteket alkotnak. Az egészen Tatáig nyúló teraszvidék alapját agyag képezi, a Duna hordalékának felszínét pedig lösz borítja.

Neszmély községtől keleti irányban (a süttöi Vaskapu-hegyig) a térszín a Gerecse északi peremének lábához tapadva fokozatosan emelkedik, és a Nagy-Gerecsében eléri a 634 m-es magasságot, amely a hegység legkiemelkedőbb pontja. E mozgalmas felszínű középhegységet a földtörténet triász időszakában keletkezett dolomit és jól karsztosodó jurakori mészkő építi fel. Növeli a felszín változatosságát, hogy magán a Gerecsén belül is, a hegység magaslatai között lösszel fedett kismedencék (Héregi-, Tarjáni-, Tardosi-medence) húzódnak meg. A hegységnek a Duna felé lejtő teraszos részét édesvízi mészkő borítja.

A Gerecse hegység karsztos voltát különféle barlangképződmények bizonyítják, amelyek számos földtörténeti és régészeti emléket őriznek. A valaha itt élt ember őskori kultúrájának emlékeit a Tatabánya melletti tágas Szelim-barlagban találták meg. Ugyancsak a hegység karsztos jelenségekben való gazdagságának eredményei Tata bővizű karsztforrásai (az ún. Fényes-források). A Gerecse északi peremének közetrétegsorai Dunaalmás és Süttő környékén jól megmunkálható építőkövet szolgáltatnak, a lábatlani cementgyárnak pedig a cementkészítéshez nélkülözhetetlen ún. dogger-mészkövet biztosítják.

A Gerecse kiterjedt tömbje – amellet, hogy Komárom-Esztergom megye felszíni viszonyainak markáns alakítója – egyfajta természetes határként vágja ketté a megye területét egy nagyobb nyugati és egy kisebb keleti részre. A hegység gazdasági és társadalmi aktivitási tereket kettéosztó funkcióját bizonyítják a megyén belüli centrumok szerepét betöltő városok vonzási viszonyai. Amíg a keleti rész egyértelmű központja Esztergom (Dorog szerény kiegészítő szerepkörével), addig a nyugati megyerészen belül Tatabánya dominanciája mellett Tata és Komárom – a délnyugati peremterületen pedig Kisbér – vonzóereje érvényesül környezetének községreire.

A megyeterület déli részén a felszín másik jelentős alakítója a közel 500 m-ig magasodó Vértes hegység, amelynek északi nyúlványát a megye közepén egy völgyet formáló mélyedés, a Tatai-árok választja el a Gerecsétől. A Tatai árok – amellettt hogy fontos kelet-nyugat irányú természetes közlekedési folyosó – helyet ad a közel száz éven át fontos barnakőszén-lelőhelyként ismert tatabányai szénmedencének. Tőle délnyugatra terül el a szintén barnakőszén adó oroszlányi szénmedence.

Keleten szintén hegységek, a 700 m-ig (Dobogókő) emelkedő, vulkanikus eredetű Visegrádi-hegység és a Pilis nyugati nyúlványai teszik változatossá a megye felszínét.

A megye földrajzi fekvése több szempontból is kifejezetten kedvező:

- Északi határa, a Duna egyrészt európai jelentőségű nemzetközi tranzit-víziút, másrészt országhatár, amelynek nemzetközi határátkelőhelyként funkcionáló hidjai (Komáromnál és 2001 őszétől már Esztergomnál is) hazai és magyarok lakta szlovákiai területeket kötnek össze, megteremtve a feltételeket a megye közvetlen nemzetközi gazdasági-kulturális kapcsolatainak fokozatos bővítésére.
- Legkisebb megyénket három olyan, a mezőrégiók funkcióját is betöltő megye határolja, amelyek gazdasági fejlettsége jóval az országos átlag feletti. Ennek következtében Komárom-Esztergom keleten Pest megye – és egyben az egész ország – legfejlettebb térségének számító budapesti agglomerációval, nyugaton a gazdaságilag legjobban prosperáló Győr-Moson-Sopron megyével, délkeleten pedig az ugyancsak jelentős gazdasági fejlődést mutató Fejér megyével határos, ami hosszú távon is kedvező gazdasági háttérkörnyezetet biztosít számára.
- Komárom-Esztergom megye közlekedési tengelyében az ország legjelentősebb, és egyben nemzetközi szempontból is legkiemelkedőbb közúti és vasúti főútvonalai haladnak. Egyrészt a Budapest–Bécs és a Budapest–Pozsony közötti kapcsolatokat a legmagasabb szinten biztosító M1-es autópálya, amely egyben a Nyugat-Európa fejlett országait Magyarországon át Délkelet-Európával közvetlenül összekötő egységes transzeurópai autópálya-hálózat része, másrészt a Budapest–Győr–Hegyeshalom–Bécs kétvágányú villamosított vasúti fővonal, amelynek funkciói hasonlóak az M1-es autópályáéval. Mindkét fővonal érinti az ily módon kiváló közleke-

désföldrajzi helyzetű megyeszékhelyet, Tatabányát, emellett e vasúti és közúti fővonalak – a viszonylag rövid távolságok következtében – a megye többi városából is viszonylag rövid idő alatt elérhetők.

- Ugyancsak fontos kelet-nyugati irányú közlekedési gerincvonalat alkot a Duna mellett, a folyóval párhuzamosan futó Duna menti, illetve Dunához közeli városokat (Komárom, Nyergesújfalu, Dorog, Esztergom) egységes tengelyre felfűző 10. sz. másodrendű főút, amely szintén Budapesttel és Győrrel teremt főútvonal szintű közúti közlekedési kapcsolatot.

Komárom-Esztergom megye székhelye, az 1990 óta megyei jogú város Tatabánya csupán 56 km távolságra fekszik a fővárostól, így autópályán 30-40 perc alatt elérhető. Ugyancsak 100 km-nél kisebb a távolság a megye többi városa és Budapest között közúton és vasúton egyaránt. A megye városainak vasúton való megközelítése a fővonalakon fekvő városok (pl. Tata, Komárom) esetében 60-80 perc (gyorsvonattal), a mellékvonalak mentén fekvők (pl. Kisbér, Oroszlány, Esztergom) vonatkozásában viszont ennél lényegesen hosszabb utazási idők adódnak (*lásd melléklet: 1. fotó*).

Összegzésként megállapítható, hogy Komárom-Esztergom megye földrajzi fekvése és közlekedési földrajzi helyzete alapján az országos átlagnál lényegesen kedvezőbb közúti és vasúti elérhetőségi feltételekkel rendelkezik, amelyek sokoldalú kamatoztatása nagyban elősegítheti a mezorégió hosszú távú gazdasági-társadalmi fejlődését.

Természetföldrajzi tájak, domborzati viszonyok

A megye társadalmi-gazdasági adottságainak komplex értékeléséhez nélkülözhetetlen szükség van a térség ***természetföldrajzi viszonyainak***, mint földrajzi alapnak a bemutatására, a terület természeti környezete főbb sajátosságainak áttekintésére.

Komárom-Esztergom felszínének természeti adottságai *tájföldrajzi* szempontból rendkívül változatosak. Területe két természetföldrajzi nagytájunk, a Kisalföld és a Dunántúli középhegység találkozási helye, sőt a megye északkeleti peremét alkotó Visegrádi-hegységet geomorfológiai szempontból a szakemberek már egy harmadik nagytájhoz, az Észak-Magyarországi-középhegységhez tartozónak tekintik.

A nagytájakat alkotó középtájak közül a megye nyugati, északkeleti irányban elkeskenyedő részét a Kisalföldhöz tartozó, keleti oldalán hullámos peremű Komárom–Esztergomi-síkság alkotja, amelyhez délnyugatról északkelet felé haladva a Bakony-vidék, a Vértes–Velencei-hegyvidék, valamint a Dunazug hegyvidék középtájak különböző kistájai (hegységek, dombságok, medencék, árkok stb.) csatlakoznak.

Domborzati szempontból a megye legnagyobb kiterjedésű hegysége a kelet felé lejtő, nyugati részén viszont 600 m fölé emelkedő, nagyrészt dachsteini mészkőből, kisebb részben dolomitból felépülő, barlangokban gazdag Gerecse, de az 500 m-es magasságot megközelítő, ugyancsak dolomitból és mészkőből álló Vértes északnyugati fele is Komárom-Esztergom területére esik *(lásd melléklet: 2. fotó)*.

Alig néhány %-kal részesednek viszont a megye területéből a turisztikai szempontból legvonzóbb, 600 m-t meghaladó magasságú, vulkanikus eredetű andezitből felépülő Visegrádi-hegység, illetve a dachsteini mészkőből és dolomitból álló Pilis nyugati részei. Előbbi idegenforgalmi értékét a Dunakanyar szintén idetartozó, nyugati szakasza tovább növeli. A Visegrádi-hegységben emelkedik a megye legmagasabb pontja, a 641 m magas Prédikálószték is.

A medencékkel (Tardosi-, Héregi-, Tarjáni-medence) tagolt Gerecse keleti részét a Pilis hegységtől a Dorog és Pilisvörösvár között húzódó, árok jellegű törésvonal (az ún. Vörösvári-árok), a Budai-hegységtől pedig a Zsámbéki-medence választja el. Északról a Duna Tát–Dunaalmás közötti szakasza szegélyezi. Nyugaton az Által-ér völgye határolja el a Kisalföld süllyedékétől.

A Vértes hegység északi nyúlványát a megye közepén ugyancsak egy geológiai törésvonal, a már említett Tatai-árok választja el a tőle északra fekvő, s a Duna irányába meredeken lejtő Gerecsétől, a tőle délnyugatra elterülő Bakonytól pedig a nagyrészt már Fejér megye területére eső Móri-árok északi szakasza különíti el.

A hegységek nyugati előterében húzódik a Bársonyos hullámos dombvidéke. Közte és a Vértes között húzódik a Tata–Oroszlányi-medence, ahol a megye városai közül 3 – köztük Tatabánya is – települt. A Bársonyos vidékét északnyugatról az Igmánd–Kisbéri-medence övezi. Ez utóbbi már a Kisalföld kistája, amelyet északon a Duna által létrehozott, Tatától egészen Győrig húzódó teraszvidék határol.

Éghajlati és vízrajzi jellemzők

Komárom-Esztergom megye ***éghajlatát*** a mérsékelt öv nedves-kontinentális éghajlati típusára jellemző vonások uralják, ennek megfelelően a megye egészére vonatkozóan az egyes éghajlati tényezők sokéves átlagértékei többnyire megegyeznek az országos átlaggal. Így a 10,5 °C-os évi középhőmérsékletű megyében a tavaszt többnyire meleg nyár követi, nyár eleji csapadékmaximummal. Az utóbbi években viszont részben az óceáni, részben a mediterrán éghajlati hatások felerősödése az átlagosnál enyhébb teleket eredményezett.

Jelentősebbek viszont az éghajlati eltérések a felszíni viszonyok megyén belüli markáns különbségei miatt. Ennek köszönhetően éghajlati szempontból a megye két részre, egy északnyugati és egy délkeleti részre osztható.

Az előbbihez azok az alacsony síksági és dombosági területek tartoznak, amelyek a Kisalföld részei. Itt az évi középhőmérséklet 11 °C fölé emelkedik, míg a hegyvidéki területeken az évi átlagérték 9 °C körül alakul. Hasonló eltérések adódnak a leghidegebb (január –1 °C) és a legmelegebb (július +20 °C) hónap megyeterületre számított átlaghőmérsékleti adataiban is, ami a megye északnyugati területein átlagosan 2 °C-kal magasabb, mint a Gerecse vagy a Vértes vidékén.

A megyében sokévi átlagot számítva 2000 óra az évi napfénytartam, amelyből viszont csak 1900 óra jut a hegyvidékekre, viszont az évi napsütéses órák száma a 2100-at is eléri a sík- és dombvidékeken.

Fordított a helyzet az évi átlagos csapadékmennyiség tekintetében. Míg a megyei átlag e vonatkozásban 600 mm körül ingadozik, addig gyakran előfordul, hogy a hegységek évente több mint 700 mm-t kapnak, ugyanakkor északnyugaton és a Duna menti sík vidékeken évente 500-550 mm csapadéknak megfelelő eső-, illetve hómennyiséget mérnek. Mivel a területen az uralkodó szélirány északnyugati, ezért a hegységek nyugati és északi oldalai lényegesen több csapadékot kapnak, mint a másik két oldal. A változatos éghajlati hatások következtében az országnak e megyéjében a legmagasabb a zivatargyakoriság.

A mezőgazdasági termelés szempontjából komoly jelentősége van a fagyos napok előfordulási gyakoriságának és számának. E szempontból sokévi átlagban az utolsó fagyok április közepén fordulnak elő, az 1990-es években viszont számos esetben csupán március végén tapasztalták a megyében az utolsó fagyokat.

A tenyészidőszak középhőmérsékletében viszont nincsenek nagy különbségek a megye eltérő domborzatú területei között. Az északnyugati, kistápai területeken ennek sokévi átlagértéke 17-18 °C, míg a Gerecse, a Pilis és a Vértes vidékén 16-17 °C között van. Mindezek az éghajlati sajátosságok különösen a megye nyugati részén nyújtanak az átlagosnál jobb természeti feltételeket a mezőgazdaság számára.

Komárom-Esztergom **vízrajzi** szempontból kedvező helyzetben van az ország számos más megyéjéhez képest. Ezt a helyzetét mindenekelőtt a Dunának köszönheti. A megye – és egyben az egész ország – legjelentősebb folyója északon mintegy 80 km hosszon (Ács és Dömös között) érinti a térséget mint a megye „hidrográfiai tengelye”. Elsőrendű belföldi és nemzetközi víziút funkciója és vízgyűjtőterülete révén hatása mind a megye földrajzi környezetére, mind gazdasági életére igen jelentős.

A folyó esése Komárom és Esztergom között közel 4 m, ami km-enként közel 6 cm-es vízszintkülönbséget jelent. A folyó a megye területét érintő szakaszán számos szigetet alakított ki, amelyek anyagát a Komárom feletti folyószakaszon szállított hordalékok alkotják. A szlovákiai Gabčíkovo (Bósi) vízierőmű megépülésével a Duna hordalékának jelentős része megreked az erőmű feletti tárolómedencében, így hordaléklerakó tevékenysége jelentős mértékben lecsökkent.

A vízhozam ingadozásától függően a Duna vizének folyási sebessége 0,6 m/s (kisvíz) és 2,8 m/s (nagyvíz) között változik. A folyónak évente két jelentősebb árvize van, a kora tavaszi, hóolvadásból származó áradás és a gyakori esők által kiváltott júniusi „zöldár”. (2002 augusztusának rekordárvize a folyó felső, ausztriai szakaszának vízgyűjtőjén leesett rendkívüli csapadékmennyiség következménye volt.) A Duna kisvizei általában októberben és decemberben jelentkeznek, mivel általában ezekben a hónapokban hullik a folyó vízgyűjtőjének felső részén a legkevesebb csapadék.

A Duna, mint kiemelt jelentőségű hajózási víziút, zavartalan használata megkövetelné a folyó medrének állandó karbantartását. Erre annál is inkább szükség lenne, mert az Esztergom alatti szakaszon a szlovák oldalról beleömlő Garam jelentős mennyiségű hordalékot szállít a Dunába. Következmenyeként ún. vándorló zátonyok alakulhatnak ki, amelyek kisvíz idején akadályozzák a hajózást.

A transzeurópai közlekedési hálózatban a VII. sz. páneurópai nemzetközi közlekedési folyosóként funkcionáló Duna rendszeres kotrása azért is fontos lenne, hogy folyamatosan biztosítva legyen a kellő vízmélység a nagy merülésű, EU-szabvány szerint megépített vízi járművek számára, amelyeknek a rajnai és a fekete-tengeri kikötők közötti tranzitforgalma a Komárom-Esztergom megyei Duna-szakaszon át vezet.

A Duna jobb partjának a megye területére eső része komoly idegenforgalmi vonzerővel rendelkezik, amely természeti adottság még messze nincs kihasználva. Különösen a Dunakanyar környékének (Pilismaróti öblözet, Dömös) turisztikai fogadó potenciálját lehetne lényegesen emelni.

Többnyire délről északi irányba, közvetlenül a Dunához futnak a megye területének felszíni vizeit és a hegységek forrásvizeit összegyűjtő, ingadozó vízjárású *patakok és erek*. Közülük a legjelentősebbek az Által-ér, a Concó, a Bakony-ér, az Únyi-, a Bajóti-, a Bikoli- és a Kenyérmezői-patak. A Dunaalmástól keletre található patakok vízhozama csekély.

A fontosabb vízfolyások közül a Bakony-ér csak a megye nyugati határát érinti, a Concó a Bakonyaljáról vezeti vizét a Dunába. Az 51 km hosszú, a megyét dél-észak irányban átszelő Által-ér viszont három mester-séges víztározón (bokodi, környei, tatabányai) és a tatai Öreg-tavon is átfolyik, mielőtt a Dunába ömlik.

Karszthegységei és geológiai törésvonalai következtében Komárom-Esztergom megye kifejezetten gazdag forrásokban, amelyek egy része azonban a hosszú ideig folyó mélyművelésű bányászat miatt az utóbbi évtizedekben elapadt, s csak a szénbányászat beszüntetése után lett újra esély vizük újbóli fakadására. Gyógyító hatásukról váltak híressé pl. a tatai Fényes-források, a Lilla-forrás kénhidrogénes hévize Dunaalmásnál, Komáromnál 40 °C-os termálvíz táplálja a helyi strand medencéit. Nagyigmánd keserűvízforrását palackozva, gyógyvízként árusítják.

Komárom-Esztergom egyben a *tavak* megyéje is. E vonatkozásban mindezenelőtt a jelentős rekreációs és kirándulóforgalmat vonzó „vizek városát”, Tatát kell megemlíteni, ahol a megye legnagyobb állóvize, a 242 ha-os Öreg-tó mellett további három tó található. (*lásd melléklet: 3. és 4. fotó*). Emellett több víztározó (pl. Bokodnál, Környénél, Tatabányánál, Mocsánál, Gyermelynél), halas- és horgásztó is gazdagítja a vizekben egyébként is bővelkedő megyét, erős vonzó hatást gyakorolva az itt lakó vagy ide látogató pihenni vágyókra.

Talaj- és növényföldrajzi sajátosságok, állatvilág

A felszín változatosságának megfelelően igen tarka kép jellemzi a megye **talajföldrajzi** viszonyait is, ahol a termőföldek minősége emiatt igen változó. Északnyugaton, a Kisalföld keleti peremén, azon belül a tatai teraszvidéken csernozjom jellegű, jó termőtalaj található, amelynek anyaköze laza, homokos-lössös képződmény. A Duna közvetlen közelében már megjelennek a szintén kedvező termőképességű öntéstalajok, illetve az ezeket több helyen felváltó öntés-csernozjomok és réti öntéstalajok, amelyek a sima öntéstalajokénál már több humuszt tartalmaznak. E talajviszonyok elősegítették, hogy a megye nyugati részén hosszú ideje kedvező terméseredményeket produkáló mezőgazdasági nagyüzemek (Bábolna, Bana, Környe, Moca stb.) működjenek, amelyek a privatizáció után rt-k, illetve szövetkezetek formájában is megfelelő jövedelmezőségük maradtak, azaz piaci körülmények között is hatékony termelést folytatnak.

A Bakony irányából a Duna felé mozgó talajvizek mentén többnyire réti és láptalajok jöttek létre. A Gerecse és a Vértes mentén réti csernozjomok, a magasabb hátakon ezeknél szerényebb termőképességű mészlepedékes csernozjomok alakultak ki. Az erdőkkel borított, 300 m fölé magasodó hegyoldalakon a rozsdabarna és a barna erdőtalajok előfordulása gyakori. A hegységek magasabb tetőfelszínein, a mészkövön és dolomiton a vékony termőrétegű rendzina talajok az uralkodóak. Ez utóbbi talajtípusokat fokozott mértékben pusztítja a talajerózió, amelynek mértéke – főként a meredek lejtőjű területeken – számos helyen meghaladja a 30%-ot. A Gerecse északi hegyláb felszíneit Dunaalmás és Neszmély környékén löszmélyutakkal tagolt, vastag lösztakaró borítja. A rajta kialakult talaj kiválóan alkalmas a szőlőtermesztésre.

Növényföldrajzi tájbeosztás szerint a megye egésze a Pannóniai flóratartományhoz tartozik. Ezen belül viszont élesen elkülönül a Bakonyicum flóraidékhez tartozó hegységek növényállománya az Eupannonicum flóraidék részét alkotó kisalföldi, síksági területekétől.

Az egyes hegységek növénytakarója részben megegyezik, részben viszont eltér egymástól. A Vértest nagyrészt összefüggő erdőtakaró borítja, amely a tetőkön főként bükkösökből áll, a völgyekbe vezető lejtőket gyertyános-tölgyesek alkotta erdőrészek foglalják el. A hegység híres a

berkenyefák számos fajtájáról is. Mély völgyei ritka alhavasi növényeket rejtenek. A Gerecse növényzete változatosabb, mint a Vértesé. Tetőit főként mészkedvelő cseres-tölgyesek és karszterdők borítják. A cserjeállományon belül gyakoriak a különböző hunyorfélék. (lásd melléklet: 5. fotó).

A Dunazug-hegyvidékhez tartozó Pilis és Visegrádi-hegység növényzetében jelentős eltérés van, amelynek oka a két hegység eltérő közettani felépítésében rejlik. Míg a Pilis mészkőfelszíneit borító erdőkben a különböző tölgyfajták (kocsányos, kocsánytalan, molyhos, és csertölgy), valamint a bükk az uralkodó fafajok, addig a Visegrádi-hegység északi lejtőinek andezitjén szubmontán bükkösök, hegyi gyertyános tölgyesek és különféle keménylombú fafajok telepedtek meg.

A Duna völgyében az egykori tölgy-, köris- és szilfákból álló ligeterdőket mára felváltotta a rövid életű nyárfa és a fűzfa, a magasabb partszakaszokon már csak mutatóban maradtak meg a borókás-nyíreszek. Helyükön megjelent és terjedőben van a fekete és az erdei fenyő. A patakok medrét nyárfások és füzesek kísérik. A Kisalföldnek a megyéhez tartozó sík része mára elvesztette eredeti lágyszárú növényzetét, és szinte teljesen mezőgazdasági hasznosítású kultúrtájja alakult át.

Az **állatföldrajzi** területbeosztás alapján Komárom-Esztergom megye hegyvidékeinek állatvilága a Közép-dunai faunakerület II. körzetének (Matricum) Pilisicum faunajárásához tartozik, míg a megye sík vidékeinek faunája a faunakerület I. körzete (Pannonicum) Arrabonicum faunajárásának alkotórésze.

A hegyvidéki területeken belül a Vértes jelentős nagyvad állománnyal (vaddisznó, muflon, szarvas, őz) rendelkezik, emellett a hegység több ritka és szigorúan védett ragadozó madárfaj (pl. sas, sólymok, ölyvek, vércsék) fészkelő helye. Az itteni énekesmadár-állomány mintegy 70 fajból áll. A Gerecse völgyeiben szintén sok a vaddisznó, de gyakori a szarvas és az őz is. A ritka madarak között említhető a holló, a törpesas és a barnakánya. A hegyvidékeken ritkán még előfordul a vadmacska és a borz, a dombvidékeken helyenként a róka is. Megfelelő vadgazdálkodás folytatása esetén a megyének ez a vadállomány, mint értékes természeti erőforrás, komoly jövedelmet hozhat (pl. vadászat, vadtenyésztés formájában).

Kiemelendő Komárom-Esztergom megye fajokban gazdag madárvilága, amelyen belül az énekesmadarak (cinegék, fecskék, harkályok, csalogány, rigó), a vízparti területeken pedig a költöző és itt telő vízimadarak

állománya (récék, sirályok, szárcsák, vöcsökfajok) különösen tarka. Hatalmas rajokban fordulnak elő a szántóföldeken telente a varjak, ugyanakkor sajnos fogatkozóban van a megyében a gólyaállomány.

A megye hegyvidékeinek kiterjedt erdőségei, dombvidékeinek és vízparti területeinek változatos növény- és állatvilága ma is tömegével vonzza a természetjárókat. Ezek az adottságok a hegységek tiszta levegőjével és nyugtató hatású zöld környezetével kiegészülve a térség fontos természeti erőforrásait alkotják, amelyek az idegenforgalmat vonzó tényezők között tarthatók számon.

Hasznosítható természeti erőforrások

Komárom-Esztergom megye a különféle természeti erőforrások közül – főként hegyvidékei és vizei révén – sokféleképpen rendelkezik. Mindenekelőtt az **energiahordozók** közül az eocén és a miocén *barnakőszén*-készleteket kell megemlíteni. A földtörténeti újkorban keletkezett barnakőszén-telepek nagy részét a Vértes északi, a Gerecse déli és a Dunazug-hegyvidék nyugati részein tárták fel. Bányászatuk közel egy évszázadon át a Tatabányai, az Oroszlányi, a Dorogi és a Tokodi szénmedencékben, folyt, és lényegében a szénbányászat révén vált Komárom-Esztergom ipari megyévé. Évtizedeken át ez a megye biztosította az ország barnaszéntermelésének 1/3-át, briketttermelésének közel 3/4 részét. A megyében termelt barnakőszénrel üzemelt Tatabánya és Oroszlány hőerőműve is.

Az egyéb **ásványi nyersanyagok** közül Nagyegyháza környékén *bauxit*-előfordulások ismertek, az építőanyag-ipar (cement- és mészipar, téglagyártás) részére pedig jelentős mennyiségű jó minőségű *mész* és *márga* áll rendelkezésre. A Gerecse északi lábainál a földtörténeti középkorban keletkezett, *vörös márványként* ismert és díszítőként is igen kéréssett *jura mész*követ Sütő bányáiból hozzák a felszínre. Jelentős a megyében a *kaolin* és az *üveghomok* előfordulása (Sárisáp), amely az eternit és a kályhacsempegyártás fontos alapanyaga, továbbá az *öntödei homok* (Dorog mellett). A Visegrádi-hegység *andezitje* az útépitések számára szükséges alapanyag.

Fontos nyersanyag-szolgáltató a Duna, amelynek *mederkavicsát* az építőanyag-ipar hasznosítja. A kavicsvagyon a cementgyártáshoz (Lábatlan, Tatabánya, Dorog) kapcsolódva megalapozta a megyében a beton-*elemgyártást*.

Komárom-Esztergom természeti erőforrásai között ki kell emelni a hegységek *erdeinek* faállományát, amely a megyeterület közel 40%-át borítja. Ezzel az értékkel a megye erdőszültségi mutatója lényegesen kedvezőbb az országos átlagnál (18%). Az erdőállomány emellett a vadgazdálkodás és a turizmus számára is fontos környezeti elem.

Ugyancsak jelentős szerepet kapnak a természeti erőforrások között a megyében a különböző felszíni és felszín alatti *vizek*, amelyek a mezőgazdaság, a lakosság és az ipar vízellátásában (karsztforrások, öntözővizek, hűtővíztárolók) éppolyan kiemelkedő szerepet játszanak, mint a gyógyításban (gyógyvizek), a rekreációban és az idegenforgalomban (termálvizek, strandok, horgászvizek, tó- és folyóparti üdülőtelepek stb.), valamint a közlekedésben (dunai hajózás).

A megye északnyugati részének takarmánytermesztésre alkalmas, jó minőségű csernozjom *talajai* is azon természeti erőforrások közé tartoznak, amelyek megfelelő hasznosításával kiváló növénytermesztési és állattenyésztési eredményeket érhetnek el a vidék mezőgazdasági üzemei (elsősorban Bábolna, Környe, Kisbér és Komárom környékén).

A természeti erőforrások között kell megemlíteni a megye idegenforgalmat vonzó egyéb, többnyire védett *természeti értékeit* (pl. barlangok, arborétumok) és azokat a *tájképi elemeket* (pl. Duna-kanyar) és felszíni formakincseket (sziklaalakzatok, szurdokvölgyek, a Duna öblei és szigetei, szőlőtermesztésre alkalmas lejtők stb.), amelyek közvetett módon segítik elő a többi természeti és gazdasági erőforrás hasznosulását.

Természetvédelmi értékek

Komárom-Esztergom megye természeti értékeinek sokféleségét és megóvásuk jelentőségét bizonyítja, hogy a megye területén valamennyi szinten védelmet kapnak a legféltettebb természeti kincsek.

A viszonylag nagy kiterjedésű, és ökológiai szempontból egységet alkotó természeti tájak védelme a megyében már évtizedekkel ezelőtt megkezdődött és jelenleg is tart. A legmagasabb védeltségi szintet közöttük az 1996-ban létrehozott ***Duna-Ipoly Nemzeti Park*** képviseli, amelynek egy közel 7000 ha-os része a megye északkeleti harmadán belül terül el. Ugyancsak itt található a ***Pilisi Bioszféra Rezervátum***, amely a Nemzeti Parkon belül is kiemelt védelmet élvez.

Tájvédelmi körzetből, illetve körzetrészből négy is van a megyében. Legnagyobb közöttük az 1977-ben kialakított, 8600 ha-os **Gerecsei Tájvédelmi Körzet**, amely a Gerecse hegység nagy részére, annak növény- és állatvilágára, számos kőzetére, továbbá különleges felszíni formáira (pl. barlangokra) is kiterjed, és összesen 13 település közigazgatási területét érinti kisebb vagy nagyobb mértékben. Itt hozták létre az 1970-es években a hazai környezetvédelem első minta- és gyakorlóterületét is. A Tájvédelmi Körzet egyik díszje a különleges növények és fafajták sokaságát bemutató, 25 ha-os Agostyáni Arborétum Tata közelében.

A másik három tájvédelmi körzetrész, amelyből a megye részesedik, a **Pilisi Tájvédelmi Körzet** a már említett Duna-Ipoly Nemzeti Park részeként, továbbá a **Vértesi Tájvédelmi Körzet** északi, Komárom-Esztergom megye területére átnyúló keskeny része Oroszlánytól délre, végül a **Pannonhalmi Tájvédelmi Körzet** részeként az Ácsi-erdő.

A megye – nemzeti parkon és tájvédelmi körzeten kívüli – természetvédelmi területei közül kiemelkedő paleontológiai értékű a méltán világhírű **Vértesszőlősi Előembertelep**, de híres a **Tatai Kálvária-domb**, amely – valóságos geológiai múzeumként – a földtörténeti középkor (triász) számos emlékét rejt (lásd melléklet: 6. és 7. fotó). Ritka növényvilágáról, kőzetanyagáról és ipartörténeti leleteiről nevezetes a természetvédelmi területek között a **Dunaalmási kőfejtő** felhagyott külszíni bányaterülete is.

Gazdag a megye területe a *helyi jelentőségű természetvédelmi területekben* és egyéb természeti emlékekben, amelyek főként a megye középső részén és délkeleti felében találhatók. Közéjük tartozik többek között a tatai Öreg-tó és Cseke-tó környéke, a neszemlyei homokpusztagyep, a kesztölci homoklőszgyep, a pilismaróti erdészeti park, a piliscsévi erdő, a vértesszentkereszti kolostorerdő, a majki kolostor park Oroszlány közelében, a bajóti Öreg-kő sziklaalakzata, a császári Mező-tó és Feneketlen-tó, a szomódi Íriszkert, az ácsi Concópusztai park, a kisbéri Saliházi-erdő stb. Védettek a megye hegységeinek *barlangjai*, amelyekből a legtöbb a Gerecsében található (Szelim-barlang, a Nagy-Somló barlangja), de a Pilisben és a Visegrádi-hegységben is több van belőlük (pl. Legény-barlang, Ördög-lyuk).

A természetvédelem alá eső területeknek a megye területéből való részesedése, illetve a védett egyedi természeti értékek mennyisége alapján Komárom-Esztergom nem marad el a szomszédos, e tényezőkben ugyancsak gazdag Pest, Fejér, Veszprém és Győr-Moson-Sopron megyék mögött. Ugyanakkor ezek idegenforgalmi ismertsége – és emiatt látogatottsága is – ma még lényegesen elmarad azokétól (pl. a Dunakanyar

Visegrád–Szentendre közötti részétől, a Balaton északi partjától, vagy a Velencei-tóétól stb.), amit mielőbb a jelenleginél hatékonyabb és eredményesebb idegenforgalmi marketingtevékenységgel kellene orvosolni.

A megyének egyébként valamennyi településén van olyan természeti területrész (pl. erdőrész) vagy egyedi objektum, amelyik a zöldturizmus számára jelentős értékekkel rendelkezik.

Egyéb speciális adottságok

Komárom-Esztergom megye területének értékét – kedvező földrajzi fekvésén túl – természeti-környezeti és településhálózati szempontból egyaránt számos olyan speciális földrajzi adottság is emeli, amilyenekkel a magyarországi megyék többsége nem rendelkezik, és amelyek a természeti tényezők és erőforrások hasznosításában komoly előnyöket biztosíthatnak Komárom-Esztergom számára a többi megyével folytatott versenyben. (Erre természetesen csak egy hosszabb távra szóló, sokoldalúan átgondolt, tudományosan megalapozott, megfelelően elkészített és finanszírozott területfejlesztési stratégia eredményes végrehajtása esetén van kellő esély.)

A fenti cél elérése érdekében a következő speciális, a megyére különösen jellemző adottságokat kell figyelembe venni:

- A kis területméretből adódóan a megyén belül térben viszonylag közel vannak egymáshoz a különböző természeti értékek és erőforrások, ami lehetőséget nyújtana egymással „összekapcsolt”, szinte egyidejű hasznosításukra. Ennek elérése érdekében igen hatékony lehet az egymáshoz közeli települések összefogása (településszövetségek, társulások keretében), amely egyaránt irányulhat a gazdaság bármely, az adott térség természeti adottságait hasznosítani képes ágazatára (pl. mészkő- és dolomitkitermelő ipar, gyógynövénytermesztés, biogazdálkodás, idegenforgalmi szolgáltatások stb.).
- A megye történelmi városai (Tata, Esztergom, Komárom) területén – de még a megyeszékhely Tatabánya, és részben Oroszlány is – egyrészt a tájvédelmi körzetek közvetlen közelében fekszenek, másrészt bennük egy időben több kedvező természeti adottság is koncentrálódik (pl. Tatán a tavak, természetvédelmi területek és objektumok, erdő, parkok, források, termálvíz; Esztergomban a Duna a Prímás-szigettel, termálvíz, szőlőskertek, erdő; Komáromban a Dunapart, parkok, tó; Tatabányán erdős hegyvidék, parkerdő, bar-

lang, tó, kilátóhely; Oroszlányban a Vértes erdeinek közelsége, a Majkpusztai kolostor és park), ami a hazai városok többségére egyáltalán nem jellemző. Ráadásul a fenti három város gazdag történelmi és kulturális épületekben (várak, erődmaradványok, templomok, kastélyok, múzeumok), amelyek idegenforgalmi szempontból a kétféle adottság egyidejű hasznosítására kínálnak jó lehetőséget.

- A felsorolt természeti-kulturális „erőforrás-csomópontok” megközelíthetősége az első számú idegenforgalmi centrumtól, Budapestről, továbbá Észak-Dunántúl regionális központjától, Győrből, és a Közép-Dunántúl centrumából, Székesfehérvárról, valamint Szlovákia két Duna-parti városából (Komárno/Révkomárom, Sturovo/Párkány) egyaránt kedvező közúton (autópályán, illetve főutakon), vasúton (főként Budapestről és Győrből), továbbá Esztergom és Komárom számára a vízi úton való elérhetőség feltételei is megteremthetők *(lásd melléklet: 8. fotó)*.
- Kedvező a közeledéshálózati helyzete a megye többi, de a fent említettekénél szerényebb mértékű pozitív természeti adottságokkal rendelkező városának (Kisbér, Dorog, Nyergesújfalu), mivel egyaránt biztosított számukra a főúti és a vasúti elérhetőség a szomszédos megyék nagyobb városaiból. Ez alól csupán Oroszlány kivétel, amely a közeli Tatabányához egyetlen vasúti szárnyvonallal kapcsolódik, emellett nem rendelkezik főút szintű összeköttetéssel sem a megyeszékhely, sem más nagyobb dunántúli város irányába. (A jövőben egyébként Nyergesújfalu számára is megteremthetők lennének a vízi megközelíthetőség feltételei.)

Összegezve a fentieket megállapítható, hogy Komárom-Esztergom megye természetföldrajzi adottságai és természeti erőforrásai, valamint az azokhoz való térbeli hozzáférhetőség (elérhetőség) tekintetében lényegesen kedvezőbb helyzetben van az ország megyéinek többségéhez képest. A fentiekben leírtak mindezt több oldalról is bebizonyították

A mainál lényegesen szélesebb körű kihasználásukra és optimális mértékű jövőbeni hasznosításukra viszont a jelenleginél nagyobb gondot keltené fordítani, mivel az nagymértékben hozzájárulna a megye egészének gyorsabb gazdasági fejlődéséhez.

II. A MEGYE TÁRSADALMI-GAZDASÁGI TÉRFOLYAMATAINAK JELLEMZŐI

A közigazgatási struktúra ismérvei, statisztikai kistérségek

Komárom-Esztergom megye 75 települése közigazgatási szempontból az ezredfordulón 1 megyei jogú városból (Tatabánya), 7 városból (Dorog, Esztergom, Kisbér, Komárom, Nyergesújfalu, Oroszlány, Tata) és 67 községi jogállású településből állt. Ez utóbbiak közül 6 (Ács, Bábolna, Lábatlan, Nagyigmánd, Tát, Tokod) nagyközség rangú. 1990 óta a városok száma nem változott, a községeké 4-gyel növekedett.

Ez utóbbi változások egy Fejér megyei település, Szárliget Komárom-Esztergomhoz csatolása (1999-ben), egy település szétválás (a korábban Almásneszmély néven egyesített két Duna menti község, Dunaalmás és Neszmély 1991-ben visszaszerezték önállóságukat) és két településrész önálló községgé alakulásának eredménye. (A korábban Sárissáphoz tartozó Annavölgy-bányatelep 1997-ben Annavölgy néven, a Tokodhoz tartozó Tokodaltáró pedig már 1992-től saját nevén vált közigazgatásilag önálló községgé.) Egy közigazgatási változással nem járó településnév-módosulás is történt a megyében: Tardosbánya község neve 1998-tól Tardosra rövidült.

A fenti településszétválási folyamatokat előrevetítve az ezredfordulót követő években Komárom-Esztergom megye közigazgatási viszonyaiban további változások lehetségesek. Nem elképzelhetetlen, hogy a jelenleg Tatához tartozó Agostyán leválik „anyavárosától” és önállósul, s ugyan-

ilyen lépéseket fog tenni a Kisbérhez tartozó Hánta is. Szélsőséges esetben akár az is előfordulhat, hogy hosszú ideje egyesített, s mára lényegében egybeépült települések döntenek a szétválásról (ez fordulhat elő pl. Komárom és Szöny esetében).

Itt kell felhívni a figyelmet arra a meglepő tényre, hogy a várossá nyilvánításokból a megye települései a rendszerváltás óta, vagyis az 1990-es évek folyamán teljesen kimaradtak, egyetlenként a 19 megye közül (!), és így lépte át Komárom-Esztergom a 2000. évet is. A megye jelentősebb települései közül legutóbb Nyergesújfalu kapott városi rangot (de ez már 12 éve, még 1989-ben volt!). Ennek eredményeként a megyében a városi lakosság aránya az 1990 óta eltelt 11 év alatt 62,8%-ról 61,3%-ra csökkent és így módon az országos átlag (64,4%) alatt maradt. (1990-ben a városlakók aránya 65,9% volt.)

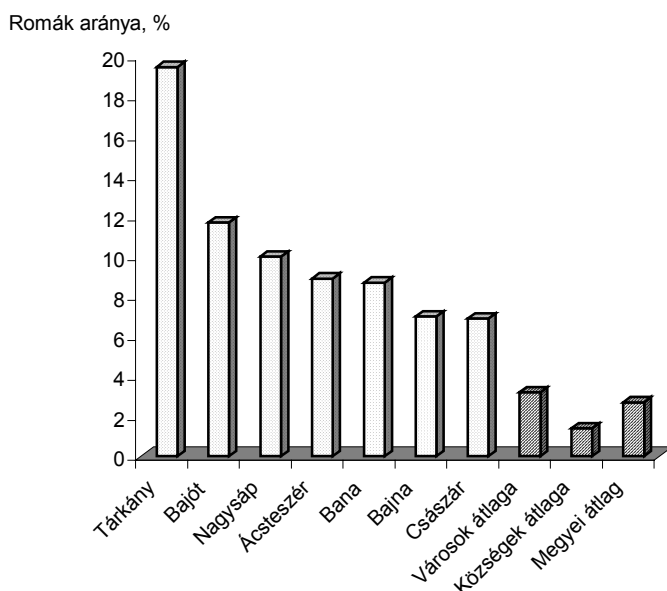
Komárom-Esztergom kis mérete és jelentős lakosságszámú városai miatt e mezőrégióban a városi lakosság aránya még így is meghaladja a vidéki városi népesség arányát, aminek átlaga 1990-ben 57,7%, a 2001. január 31-ei állapot szerint pedig 56,9% volt. Ám a tendencia csökkenő különbséget mutat: 10 éve még 5,1% volt Komárom-Esztergom „előnye” e téren, 2001-re ez 4,4%-ra apadt.

A megye települései közül 53 önálló polgármesteri hivatalt működtető önkormányzattal rendelkezik, a többi 22 község (a települések 29%-a) *körjegyzőségek* részeként működik. A megyében a körjegyzőségek – és ezáltal a körjegyzőségi székhelyek – száma 1990 óta 7-ről 10-re emelkedett. E 10 körjegyzőséget viszont – a megye középfalvas jellegéből fakadóan – 8 esetben mindössze 2 község, 2 esetben pedig három község alkotja. Területi szempontból e körjegyzőségek többsége a megye nyugati részén (Kisbér és Komárom szomszédságában), valamint Esztergom környékén helyezkedik el. (lásd melléklet: 1. térkép).

Komárom-Esztergom azok közé a megyék közé tartozik, ahol jelentős számban élnek nemzeti kisebbségek (elsősorban németek és szlovákok), továbbá 3% fölötti arányú a megye roma népessége is. Érdekeik képviselését a települések *kisebbségi önkormányzatai* hivatottak ellátni, amelyekből a megyében összesen 38 működik, 28 településben. A német és a szlovák nemzetiség, illetve a roma kisebbség mellett 3 lengyel és 1-1 ukrán, görög és örmény kisebbségi önkormányzat is létezik a megyében.

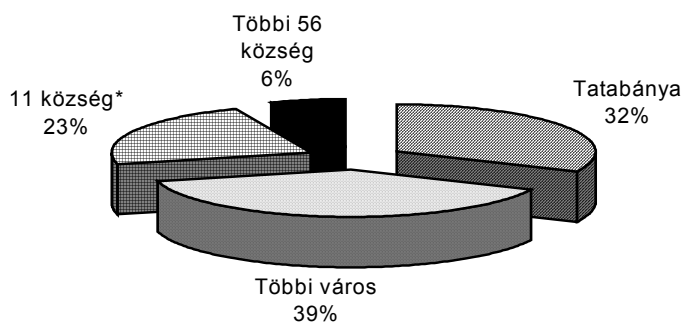
A legtöbb német kisebbségi önkormányzatból van (16), amelyek nagyobb része a megye középső részén, a Süttő–Tata–Kecskéd–Várgesztes–Tarján ötszögön belül helyezkedik el, kisebb részük Dorog környékén (Tát, Csolnok, Leányvár) található. A Komárom-Esztergom megyei német kisebbség több mint 90%-ban 11 községben koncentrálódik. A legnagyobb német közösséggel (795 fővel) Csolnok község rendelkezik, ahol arányuk az 1990-es évek elején 24% volt. A lényegesen kisebb lakosság-számú Vértestolnán a némettség aránya a helyi lakosságon belül 35%-os, Tarjánban 18%-os, Dágon 10%-os volt. További 7 községben – Környe, Ácsteszer, Leányvár, Szomor, Süttő, Máriahalom, Tát – arányuk a községek lakosságán belül nem éri el az 1%-ot.

Szlovák, illetve roma kisebbségi önkormányzatok a megye 8-8 településében működnek. A jelentősnek tekinthető – azaz 5% fölötti – arányú roma népességgel rendelkező községek száma a megyében csupán 7 (Tárkány, Bajót, Nagysáp, Ácsteszer, Bana, Bajna és Császárt), közülük is kimagaslik Tárkány, ahol a romák aránya a helyi lakosságon belül megközelíti a 20%-ot. A roma népességi arányok mértéke a megye városainak, illetve községeinek egészére, továbbá a megyére vonatkozóan lényegesen alacsonyabb a felsorolt községeknél. (1. ábra.)

1. ábra. Jelentős arányú roma népességgel rendelkező települések

Hasonlóan szélsőséges egyenlőtlenségeket mutat a megye roma népességének településcsoportok szerinti megoszlása. E szerint Komárom-Esztergom megye roma népességének lényegében 1/3 része a megyeszékhelyen, további közel 40%-a a megye többi városában él. A viszonylag magas városi lakosságszámon belül viszont arányuk mindenhol 5% alatt van. Megfigyelhető viszont erős koncentrációjuk 11 községben, ahol összesen 23%-uk lakik, szemben a többi 56 községgel, ahol csupán 6%-uk található. (2. ábra.)

* Ács, Ácsteszer, Bajna, Bajót, Bana, Bakonysárkány, Császár, Mocsá, Nagysáp, Pilismarót, Tárkány

2. ábra. A roma népesség számarányának településfajták szerinti megoszlása, %

A szlovák önkormányzatokkal rendelkező települések laza csoportot alkotnak a megye keleti részében (Keszthely, Piliscsév, Mogyorósbánya) és több városban (Tatabánya, Oroszlány, Esztergom) is megalakulhattak; utóbbiak az említett városokban és Dorogon, emellett a Duna menti településsáv 2 községében (Bajót, Lászlófalva), valamint Bajnán és a Tatához közeli Szomódon jöttek létre. Nincs ugyanakkor roma kisebbségi önkormányzata több olyan településnek (ilyenek pl. Tárkány, Csátka, Ácsteszer a megye nyugati, illetve délnyugati részén), ahol a roma népesség aránya jelentős, azaz meghaladja a 10%-ot.

A legtöbb fajta kisebbségi önkormányzat Tatabányán (5) és Esztergomban (4) működik. Dorogon 3, Oroszlányban 2 van belőlük, a többi 24 településnek 1-1 kisebbségi önkormányzata van. (lásd melléklet: 2. térkép).

A rendszerváltás során az önkormányzatokról szóló 1990-es törvény a kétszintű önkormányzati rendszer létrehozásával megszüntette a közigazgatási értelemben vett városkörnyékeket. Ez az intézkedés Komárom-Esztergom megyében 8 helyett csak 7 városkörnyéket (Dorogi, Esztergomi, Kisléti, Komáromi, Oroszlányi, Tatai, Tatabányai) érintett, mivel az akkor alig fél éves városnak, Nyergesújfalunak nem volt saját városkörnyéke, a település az Esztergomi városkörnyéknek volt a része.

A települések közötti kapcsolatok, továbbá a gazdasági és egyéb szempontok alapján jelentős mértékben összetartozó településekben, településcsoportokban zajló, számszerűen mérhető változások, folyamatok vizsgálata érdekében a Központi Statisztikai Hivatal kialakított egyfajta, egész országot lefedő, nem közigazgatási alapon nyugvó, ún. *statisztikai kistérségi* szintű területi beosztást, amelynek első formájában (1994) az ország területét 138, második, bővített változatában (1997) már 150 statisztikai kistérségre osztotta fel.

Az 1997-ben kialakított statisztikai kistérségek nagyobb része területileg megegyezett a korábbi városkörnyékekkel (ezeknek csupán elnevezésük változott meg „városkörnyék”-ről „kistérség”-re), viszont más résznél „településátcsatolások” történtek a korábbi városkörnyéktől egy másik, immár statisztikai kistérséghez. Változott az elmúlt évtizedben az egyes kistérségekhez tartozó, közigazgatásilag önálló települések száma is, a már említett szétválások, illetve új települések létrejötte miatt.

Komárom-Esztergom megyében ezen a téren viszonylag kevés változásra került sor: Tárkány és Csép községek a Komáromi városkörnyéktől átkerültek a Kisléti kistérséghez; a Tatai kistérség pedig egy községgel gyarapodott Almásneszmély szétválása révén. A legnagyobb településszám-növekedés a Dorogi kistérségben következett be, ahová egyrészt az Esztergomi városkörnyéktől átcsatolták Tokodot, másrészt a kistérség területén jött létre a megye két új községe, Tokodaltáró és Annavölgy.

A fentiek következtében 2000-ben így a megye 7 statisztikai kistérségének „rangsora” a hozzájuk tartozó települések száma alapján a következőképpen alakult: Kisléti 16; Dorogi 15; Tatai 10; Esztergomi, Komáromi és Tatabányai egyaránt 9-9; végül az Oroszlányi kistérség 6 településsel.

Területnagyság, illetve népességszám tekintetében természetesen más a kistérségek sorrendje (Terület: 1. Kisbéri, 2. Komáromi, 3. Tatabányai, 4. Tatai, 5. Esztergomi, 6. Dorogi, 7. Oroszlányi kistérség; Népesség: 1. Tatabányai, 2. Esztergomi, 3. Komáromi, 4. Dorogi, 5. Tatai, 6. Oroszlányi, 7. Kisbéri kistérség).

A legnagyobb településsűrűségű kistérség a megyében a fentiek alapján a Dorogi, ahol 100 km²-re 6,4 település jut, míg a legalacsonyabb érték e téren a Komáromi kistérségben adódik (2,4 település/100km²).

Településhálózati sajátosságok, településeggyüttesek, városiasodás

Komárom-Esztergom megyében a településhálózat 2000-ben 74 településből állt. A megyére vonatkozóan e településszám alapján 3,3 település/100 km²-es településsűrűségi érték adódik, ami az országos átlaggal (3,4 település/100 km²) csaknem megegyező.

A megye településeinek nagyság szerinti megoszlása viszonylag arányos. Ez abban jelentkezik, hogy településeinek csaknem felét (46%-át) a középfalvak (vagyis az 1000–3000 lakosú települések), mintegy 1/3-át (32%-át) az aprófalvak (1000 lakosúnál kisebb községek) alkotják. A 3000 lakosúnál népesebb települések aránya – beleértve a városokat is – csupán 22%.

A városhálózaton belül a megyeszékhely, Tatabánya 72 000 főt megközelítő lakosságszáma alapján csak 2,5–3,5-szer nagyobb a megye 20–28 ezres városainál (Esztergom, Tata, Oroszlány, Komárom). Ez kedvezőbb arány számos más megyeszékhelyhez képest (különösen a 100 000 lakosúnál nagyobbak megyéjükön belüli népességi túlsúlyát figyelembe véve), viszont már 5–10-szeresen múlja felül a kisebb városok (Dorog, Kisbér, Nyergesújfalu) népességszámát, ami már a megyén belüli kisvároshálózat „foghíjas” voltára hívja fel a figyelmet. A községhálózaton belül lakosságszám szempontjából az 1000–3000 fős középfalvak dominálnak, bennük él a megye községi lakosságának több mint 55%-a.

Jellegzetes térszerkezetet mutat a megye 3000 lakosúnál nagyobb lélekszámú településeinek elhelyezkedése, mivel e települések fele a Duna mentén, illetve annak közelében koncentrálódik.

Az Esztergom–Ács közötti településlánc már egy Duna menti, erősen urbanizálódó térség kialakulását jelzi, amelynek tengelyét 3 város (Esztergom, Dorog, Komárom) és 5 község (Tokod, Tokodaltáró, Tát, Lábatlan, Ács) alkotja, de idetartozik a 2500 feletti lakosú Almásfüzitő és a 2000-es Pilismarót is. Közel fekszik e településlánchoz és jó közlekedési feltételei vannak a Duna menti településekkel való kapcsolatok bővítéséhez a közel 4000 lakosú Bábolnának (Ács mellett). E tengely mentén él a megye lakosságának 33%-a.

A kedvező településszerkezetnek köszönhetően e tengely közepéhez dél felől csatlakozik egyrészt Tata és 2000-es népességszámú szomszédai, Szomód és Baj, majd a Tarján–Tatabánya–Környe–Oroszlány vonal városai és községei. Ez az utóbbi, fordított „T” alakú településhálózat-rész a megye teljes lakosságának 41%-át koncentrálja. (Az egymáshoz igen közel fekvő – bár közigazgatási szempontból nem szomszédos – Tatát, Tatabányát és Oroszlányt számos urbanisztikai szakember egységes városrégióknak tekinti, amely együttesen gyakorol döntő hatást az egész megye településhálózatának strukturális változására.)

A két bemutatott és egymáshoz kapcsolódó terület tehát Komárom-Esztergom megye teljes lakosságának közel 3/4-ét koncentrálja és a jövőbeni gazdasági növekedés kiemelt színtere lesz. Szerencsésen egészítik ki funkciójukat a megye északkeleti részeinek községei, amelyek gazdasági és népességstabilitását jelentősen elősegíti a budapesti agglomerációval való szomszédságuk.

A statisztikai kistérségen kívül a területi statisztika még egy településhálózati kategóriát, az ún. *településegységet* is nyilvántartja. Ide olyan szomszédos, illetve egymáshoz közel fekvő települések tartoznak, ahol erős agglomerálódási tendenciák tapasztalhatók.

Magyarországon 23 településegységet tartanak nyilván, amelyek közül a következő kettő található Komárom-Esztergom megye területén:

- a) A Tatabánya–Tata–Oroszlány város csoport, amelyhez 11 Komárom-Esztergom megyei (Baj, Dad, Kecskéd, Kömlőd, Környe, Szárliget, Tarján, Várgesztes, Vértessomló, Vértesszőlős, Vértestolna), továbbá egy Fejér megyei homogén kapcsolatú település (Szár) is tartozik.

- b) A Duna menti urbanizálódó térség, amely 5 társközpontból (Dorog, Esztergom, Komárom, Lábatlan és Nyergesújfalu), valamint 8 homogén kapcsolatú településből (Almásfüzitő, Dunaalmás, Mogyorósbánya, Neszmély, Süttő, Tát, Tokod, Tokodaltáró) áll.

A két településeggyütteshez összesen 28 Komárom-Esztergom megyei település tartozik, népességszámát tekintve a megyei lakosság 68%-át tömöríti. Ez az arány az elmúlt 10 évben gyakorlatilag nem változott.

(1. táblázat.)

1. táblázat: A megye településeggyütteseinek főbb demográfiai mutatói 2000-ben

Településeggyüttes	Települések száma	Lakónépesség 2000 elején			1000 lakosra jutó			
		fő	a megye %-ában	az 1990. évi %-ában	élvesztetés	halálozás	természetes szaporodás	vándorlási különbözet
I. Tatabánya-Tata-Oroszlányi térség	15	138 294	44,4	98,3	9,4	12,7	-3,3	0,2
– Tatabánya központ	1	71 701	23,0	97,1	9,8	13,9	-4,1	-4,2
– társközpontok	2	44 164	14,2	96,4	9,4	11,2	-1,8	1,7
– vonzott települések	12	22 429	7,2	106,7	8,3	11,9	-3,6	11,2
II. Duna menti urbanizálódó térség	13	94 916	30,4	98,1	9,7	12,0	-2,3	3,6
– társközpontok	5	73 887	23,7	97,4	9,9	11,9	-2,0	1,5
– vonzott települések	8	21 029	6,7	100,1	9,4	12,6	-3,2	10,9
I–II. együtt	28	233 210	68,1	97,8	9,4	12,4	-3,3	1,6

Forrás: Komárom-Esztergom megye Statisztikai Évkönyve, 2000. KSH Bp. 2001.

A táblázatból látható, hogy az ezredfordulón mindkét településeggyüttesre a népesség természetes fogyása volt a jellemző, viszont a vándorlási különbözet – Tatabánya kivételével – pozitív egyenleget mutat, különösen a Duna menti urbanizálódó térségben, amelynek gazdasági vonzereje növekedésnek indult az 1990-es évek utolsó harmadában.

Valamivel kedvezőtlenebb a településhálózati helyzete az aprófalvakkal körülvett, és a fenti tengelyeken kívül fekvő Kisbérnek, amelynek viszont igen kedvező közlekedéshálózati helyzete (a Győr–Székesfehérvár forgalmi folyosóban fekszik, közel van hozzá az M1-es autópálya és Tatabánya), ami elősegítheti számára az urbanizációs tengely településeihez való mihamarabbi felzárkózást.

A megye községei közül a városiasodásra – azaz későbbi várossá válásuk feltételeinek fokozatos kialakulására – elsősorban a két településeggyüttes nagyobb tagtelepüléseinek, továbbá Bábolnának és Ácsnak van esélye. Hosszabb távon több városias arculatú község létrejöttére lehet számítani a budapesti agglomerációval szomszédos, illetve ahhoz közel fekvő területeken is (pl. Gyermely, Kesztlőc, Dömös esetében).

A demográfiai térszerkezet ismérvei és változási tendenciái

Komárom-Esztergom megye településhálózatának térszerkezete a lakónépesség számának területi eloszlása szempontjából kedvező. Ez azt jelenti, hogy egyrészt a megyén belül a városok térbeli eloszlása egyenletes, így Komárom-Esztergomban – számos más megyével ellentétben – nincsenek városhiányos területek. Másrészt a megyében a várossűrűség értéke (3,5 város/100 km²) lényegesen magasabb az országos átlagnál (2,7 város/100 km²)

A legnagyobb település a városhálózaton belül a megyeszékhely, Tatabánya. 71 000 fő fölötti állandó lakosságszáma alapján csak 2,5-szer nagyobb a megye második legnépesebb városánál (Esztergom), és csak 3,5-szörös a differencia Tatabánya és a többi, 20 000 lakos feletti, illetve azt megközelítő népességű középváros (Tata, Oroszlány, Komárom) között. Dorog lakossága is meghaladja a 13 000 főt. Az is pozitívum, hogy a megyeszékhely a megye földrajzi középpontjához közel helyezkedik el. (2. táblázat.)

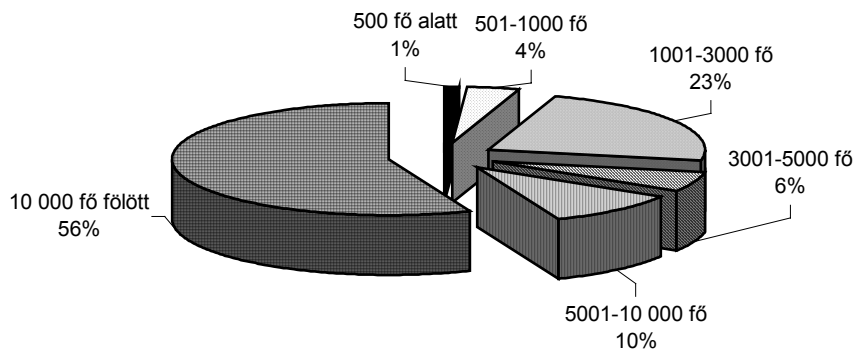
2. táblázat: A városok lakónépessége 2000-ben
és népességszámuk változása 1990-hez képest

Város	Lakónépesség az év elején		
	fő	a megye %-ában	az 1990. évi %-ában
Tatabánya	71 701	23,0	97,1
Dorog	13 080	4,2	100,0
Esztergom	28 224	9,1	94,9
Kisbér	7 236	2,3	96,1
Komárom	19 621	6,3	100,4
Nyergesújfalu	7 708	2,5	98,5
Oroszlány	20 746	6,7	98,8
Tata	23 418	7,5	94,4
Együtt	191 734	61,5	97,1

Forrás: lásd az 1. táblázatnál

A lakosságszám szerinti településhierarchia a községek szintjén 2000-ben a következőképpen alakul: 7 község tartozott az 500 fő alatti, 17 az 500–999 közötti, 35 az 1000–3000 közötti, 5 a 3000–5000 közötti, végül 5 az 5000–10 000 közötti lakossági kategóriába. Ez utóbbi csoportba a megye 2 kisvárosa (Nyergesújfalu és Kisbér) is beletartozik *(lásd melléklet: 3. térkép)*.

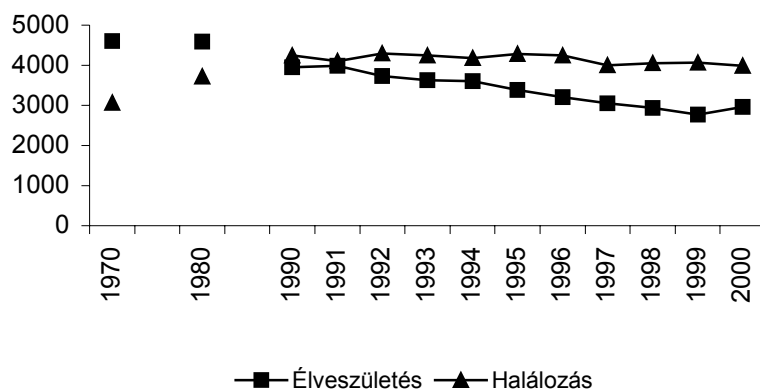
A megye lakosságának megoszlása a különböző méretű településcsoportok között arra mutat rá, hogy a népesség több mint fele a 10 000 lakosnál nagyobb lélekszámú városokban él, további 23%-uk 1000–3000 lakosú középfalvak lakója. A népességnek csupán 10%-át tömörítik az 5000–10 000 közötti méretű települések, az 1000 lakosnál kisebb községeket pedig a lakoságnak alig 6%-a választja lakhelyül. *(3. ábra.)*

3. ábra. A települések lakosságszámának megoszlása a települések nagysága szerint, 2000

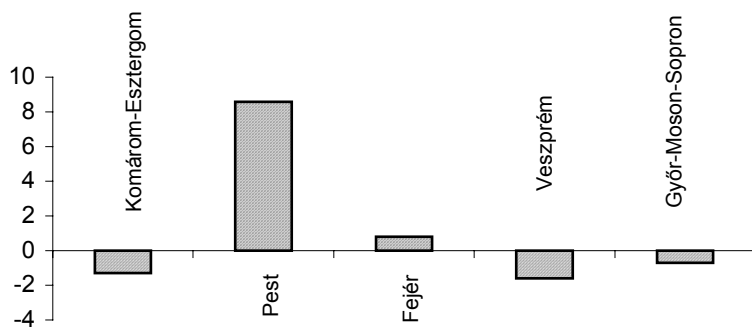
A megye településhálózatában lejátszódó társadalmi folyamatok közül a legnagyobb jelentősége a *népességi viszonyok átalakulásának* van. A kistérség egészében, illetve különböző méretű településeiben 1990 és 2000 között bekövetkezett lakosságszám- és népsűrűség-változásokat, valamint a különböző lakossági korcsoportokban végbement aránymódosulásokat az alábbiak jellemzik.

Különösen tanulságos a természetes népmozgalom 1990-es évtizedbeli alakulása, ami arra mutat rá, hogy az 1980-as években meglévő természetes szaporodást 1988-tól természetes fogyás váltotta fel, amelynek üteme folyamatos növekedést mutatott egészen 1999-ig, amikor 1000 élveszületésre 1382 halálozás jutott. 2000-ben ennél már kissé kedvezőbb a helyzet (1346 halálozás/1000 élveszületés), azaz a természetes fogyás üteme csökkent. Ily módon az eddig érvényesülő negatív demográfiai tendencia lassan megfordulni látszik, viszont a megye még messze van attól az állapottól, amikor újra természetes szaporodásról lehet majd beszélni. (4. ábra.)

4. ábra. A természetes szaporodás, illetve fogyás mértékét meghatározó mutató alakulása 1970-2000 között, fő

Komárom-Esztergom állandó népessége 2000 végén valamivel meghaladta a 316 ezer főt, ami az országos népesség 3,1%-ának felel meg. Ez az érték közel 5 ezer fővel, azaz 1,4%-kal alacsonyabb az 1990. évi mennyiségnél, tehát 11 év alatt csupán kismértékű volt a megye népességvesztése. Ez az érték olyan szempontból kedvező, hogy ez alatt az idő alatt az ország lakosságszámának fogyása 3,2%-os volt, viszont a Komárom-Esztergommal szomszédos 4 megye közül 2 (Pest és Fejér) 8,7%-os, illetve 1,1%-os lakosságszám-növekedést regisztrálhatott, míg Veszprémé 1,6%-kal, Győr-Moson-Soproné 0,7%-kal csökkent. (5. ábra.)

5. ábra. A népességszám változásának mértéke 1990-2000 között Komárom-Esztergom megyében és szomszédságában, %

Kistérségi szinten 1990 és 2000 között a megyében a Dorogi és a Komáromi kistérség tudott felmutatni szerény (1,7%-os, illetve 0,4%-os) népességszám-növekedést, a többi kistérségen belül is csupán 1% alatti volt a népesség csökkenésének mértéke. Az Esztergomi és Dorogi kistérségben az 1990-es évek első felében a legnagyobb népességvesztő települések a nagy- és középfalvak (Sárisáp, Tokod, Csolnok) voltak. Nem véletlen tehát, hogy a bányászati funkcióját elvesztő, egyre súlyosabb gazdasági nehézségekkel szembekerülő Tokodtól levált az önállósulás mellett döntő Tokodaltáró.

Mivel, mint említettük, a megyében 1990 és 2000 között újabb községek várossá nyilvánítására nem került sor, ezért könnyen összevethetők az 1990-es és a 2001-es *városi népesség arányok*, amelyek szerint a városlakók aránya 11 év alatt mindössze 1,2%-kal (62,4%-ról 61,2%-ra) csökkent, ami 6930 fős urbánus népességszám-fogyást jelent.

Figyelemre méltó, hogy Tatabánya lakossága ez idő alatt 4,4%-kal (3272 fővel) fogyott, de még így is 71 000 fő felett maradt. Ennél kisebb mértékű átlagos népességfogyás volt tapasztalható a megye többi városa esetében. Ez utóbbiak közül ugyanakkor egyetlen városként alig érzékelhető (0,4%-os) népességszám-növekedést mutatott Komárom, viszont 4,6%-os lakosságcsökkenés következett be Kisbéren, 6,8%-os Tatán, 6,4%-os Esztergomban. Nyergesújfalu és Dorog esetében a népességszám csökkenésének mértéke viszont az elmúlt 11 év alatt csupán 1%-os volt, azaz gyakorlatilag nem változott.

A vizsgált évtized szerény demográfiai nyertesei a megye községei voltak, amelyek lélekszáma 1990-hez képest 2000-re 1637 fővel gyarapodott, ami 1,3%-os átlagos növekedést jelent. Komoly mértékű eltérések voltak viszont a településkategórián belül a nyertesek és a vesztesek között, amelyek határozott térbeli elkülönülése is megfigyelhető.

A 66 községet 3 nagyságrendi kategóriába csoportosítva megállapítható, hogy 10 év alatt a legnagyobb mértékű népességfogyást (11%-osat) a 3000 főt meghaladó lakosságszámú községek szenvedték el, míg a vesztesek másik csoportját az 500 lakos alatti törpefalvak alkották, náluk a népességfogyás 10 éves átlagértéke 7%-os volt. Az 500 és 3000 fő közötti lakosságszámú községek viszont együttesen közel 16%-os átlagos népességnövekedést regisztrálhattak.

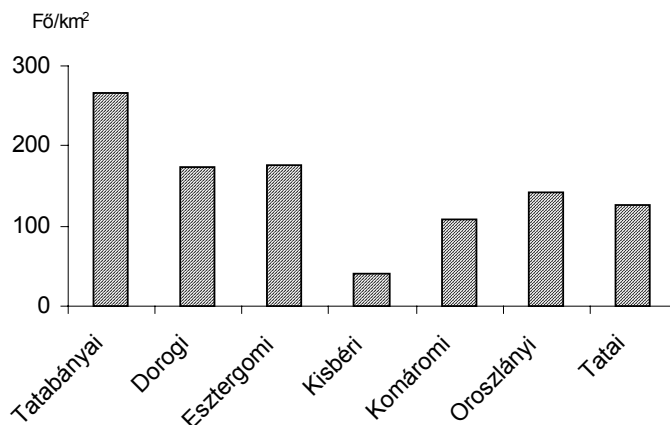
Településszinten vizsgálva a népességszám-változás térszerkezetét kitűnik, hogy 10%-osnál nagyobb népességszám-növekedést mutatott a Tata és Tatabánya között elhelyezkedő két község, Baj (+27%-os lakos-

ságszám-változás!) és Vértesszőlős (+12%), ami a két város körüli szuburbanizációs folyamat kibontakozásának első jeleire utal. A másik 10% fölötti, illetve ahhoz közeli lakosságszám-növekedést mutató településcsoport Komárom-Esztergom és Pest megye határvonalának közelében helyezkedik el, ami főként a területtel szomszédos budapesti agglomeráció és a közeli főváros jótekonny, népességnövekedést, illetve -megtartást elősegítő pozitív gazdasági hatásának tudható be. Ez utóbbiak közé tartozik Máriahalom (+22%), Szomor (+18%), Gyermely (+15%), továbbá Pilismarót (+9%) és Keszthely (+8%). Hasonlóan magas értéket egyedül a megye északnyugati részén fekvő Bábolya tud felmutatni (+11%-os népességnövekedés 1990 óta).

A legnagyobb lakosságszám-veszteséget a megyén belül a bányászati tevékenység megszűnését követően Sárissáp szenvedte el, amely 1990 óta lakónépességének 23%-át (azaz 826 lakosát) veszítette el. Ettől kisebb mértékű (10%-os) volt Kömlőd és 7%-os Lábatlan népességfogyása. A többi község döntő részében a népességszám változásának mértéke +/-5% körül alakult.

A megyében az *átlagos népsűrűség* 2000-ben 138 fő/km² volt, ami a legmagasabb érték a megyék között, és közel 28%-kal múlja felül az országos átlagot (108 fő/km²). A fenti érték 1,5 fő/km² értékkel alacsonyabb, mint az 1990-es megfelelő adat (139,5 fő/km²), a változás mértéke tehát nem jelentős.

Kistérségi szinten a népsűrűségi értékek szóródása a megyén belül eléggé erős. 2001-ben a legnagyobb népsűrűsége a Tatabányai kistérségnek volt (267 fő/km²), ami a megyeszékhely jelenlétének tulajdonítható, ezt követték a Dorogi és az Esztergomi kistérség hasonló, 170 fő/km²-t némileg meghaladó értékei. További 3 kistérség (Oroszlányi, Tatai, Komáromi) 100 fő/km² és 150 fő/km² közötti átlagos népsűrűségű, míg a legalacsonyabb értéket e téren a Kisbéri kistérség mutatta (41 fő/km²). (6. ábra.)

6. ábra. A népsűrűségi értékek kistérségenkénti eltérései 2000-ben

A településenkénti népsűrűségi értékek térbeli eloszlása alapján a városok és környékük alkotják a megyében a legsűrűbben lakott területeket. Komárom-Esztergom megye legsűrűbben lakott települése Dorog, ahol ennek mértéke (1148 lakos/km^2), több mint 8-szorosan múlja felül a megyei átlagot. Csupán a megyeszékhely Tatabánya és Tokod tartozik az 500 lakos/km^2 feletti népsűrűségű kategóriába, és további 7 nagyobb lélekszámú település – közöttük 4 város (Esztergom, Tata, Oroszlány és Komárom) – a $250\text{--}500 \text{ fő/km}^2$ -es kategóriába. A megyei átlagot reprezentáló népsűrűségű települések sorába 14 település tartozik. Az átlagosnál alacsonyabb, 100 lakos/km^2 alatti népsűrűségű kategóriákba kerül a megye településeinek több mint 2/3-a, közöttük is a legritkábban lakott településcsoport Kisbér körül található (lásd melléklet: 4. térkép).

Komárom-Esztergom megye lakossága *korszerkezetének változásai* hosszú távú tendenciákat vetítenek előre. Megvizsgálva a gyermekkorúak (0–14 évesek), a fiatal- és középkorú aktív népesség körébe tartozók (18–59 évesek), valamint az időskorúak (60 év fölöttiek) arányának változását, a különböző korcsoportokhoz tartozók arányában 1990 óta bekövetkezett változások a következőkről tanúskodnak:

A 0–14 évesek aránya megyei szinten 10 év alatt 20,6%-ról 17,3%-ra csökkent, ami lényegében azonos a Közép-Dunántúl régióátlagával, és kissé magasabb, mint az országos átlag (17,1%). Az egyes kistérségek szintjén a fenti mutató értékeiben jelentős eltérés nincs, a legfiatalosabb, illetve a legkevésbé fiatalos korszerkezetű – vagyis az Oroszlányi, illetve

a Kisbéri kistérség – között a mutató értékében csupán 2,2% az arányeltérés. A *kistérségek* szintjén a legmagasabb e korosztály aránya a Kisbéri és a Dorogi kistérségekben (18% feletti), ami felette van a megyei átlagnak. A legalacsonyabb értékek (16% alatti átlagértékkel) e mutató vonatkozásában a Tatai és a Tatabányai kistérségben adódnak.

A *településszintű* adatok alapján a megyei átlag feletti arányú gyermekkorú népességgel 28 település (37%) rendelkezik. E települések egy része a megye keleti részében, Esztergom és Dorog körül helyezkedik el, másik csoportjuk a megye délnyugati és nyugati részén található. További jellemzőjük a viszonylag alacsony (1000 fő alatti) népességszám. Az átlagosnál alacsonyabb a gyermekkorú lakosság aránya a megye középső és északi részének településeiben, közéjük tartozik a városok többsége is. (lásd melléklet: 5. térkép).

Az 1990 óta e téren lejátszódott változások fő jellemzője, hogy a vizsgált 75 településből 58 esetében csökkent e korosztály aránya a települések lakosságában, közéjük tartozik a megye valamennyi városa (Dorog kivételével, ahol 20% fölötti maradt a 14 év alattiak aránya az állandó népességben belül).

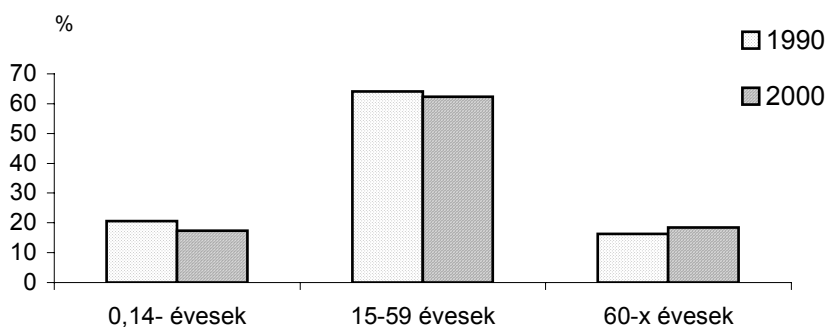
A *18–59 éves népességcsoportok*, azaz a gazdaságilag aktív korú népesség megyei aránya 2000-ben átlagosan 62,3% volt, ami csupán 0,8%-kal magasabb a megfelelő országos értéknél. 1990-ben ez az érték 64,1% volt, vagyis csak csekély mértékű volt a 10 év alatti csökkenés e téren. *Kistérségi szinten* a legmagasabb (60% feletti) arányok a Tatabányai és az Oroszlányi kistérségben fordulnak elő, míg a legalacsonyabb e népességcsoport aránya a Kisbéri és a Dorogi kistérségben.

Települési szinten a korosztály 60% fölötti arányának erős területi koncentrációja figyelhető meg a megye magterületének (Tata és Tatabánya környéke) településeiben, de az átlagosnál magasabb értékek adódnak Komárom és Esztergom esetében is, ahol a Tata–Tatabánya várospár mellett a legtöbb munkahely található. (lásd melléklet: 6. térkép).

A térképből az is kirajzolódik, hogy a gazdaságilag aktív korosztályokhoz tartozó népesség területi koncentrációja szorosan korrelál a megye területén átvezető, korábban már említett főutak és vasútvonalak futásirányával, azaz a munkavállaló népesség nagy részének elsősorban a jó közlekedési helyzetű városok és forgalmi folyosók melletti, illetve azokhoz közeli települések adnak otthont.

2000-ben a megyében az idős korosztályokat képviselő *60 év fölöttiek aránya* a teljes népességen belül 18,4% volt. Ez az érték lényegében meg- egyezik a Közép-Dunántúl átlagával és csupán 1,3%-kal alacsonyabb az országos átlagnál. 1990-re vonatkozóan a mutató értéke 16,3% volt, azaz a megye lakosságának korszerkezetében mérséklődött az idős korosztá- lyok részaránya a 10 évvel korábbi állapothoz képest.

A különböző népességi korcsoportokhoz tartozók arányában 10 év alatt bekövetkezett változások arra utalnak, hogy 1990 és 2000 között megyei szinten is folytatódott a lakosság lassú elöregedése. Erre utal, hogy a leg- fiatalabb korosztályokhoz tartozók arányában 3,3%-os csökkenés, míg a 60 év fölötti korosztályok esetében 2,1%-os aránynövekedés következett be. Emellett némileg (1,8%-kal) csökkent a gazdaságilag aktív korosz- tályok részesedése is a teljes népességen belül, ami azt jelzi, hogy a me- gyében az elkövetkezendő években a kereső-eltartott arány mutató romlá- sának az esélye növekedni fog. (7. ábra.)

7. ábra. A különböző népességi kapcsolatokhoz tartozók %-os arányának változása 1990 és 2000 között

Kistérségi szinten a mutató szóródási értékei nem nagyok. A legmaga- sabb az időskorúak aránya a Dorogi és a Kisbéri kistérségben (20% fölöt- ti), a legalacsonyabb pedig az Oroszlányiban, ám ott is megközelíti a 18%-ot. Az is megfigyelhető, hogy a Tatai kistérségen belül igen változa- tos az idős korosztályokhoz tartozók aránya, ami kistérségi szinten me- gyei átlaghoz közeli értéket eredményez.

A korosztályhoz tartozók *településszintű* aránya a megyén belül meglehetősen egyenletes területi eloszlást mutat, azaz nincsenek a megyén belül éles különbségek. A mozaikszerűen elhelyezkedő magas, illetve alacsony idős lakossági arányt képviselő településcsoportokat átlagos mutatóértéket jelző településláncok övezik a megye teljes területén (*lásd melléklet: 7. térkép*).

A fentiekből következően a 2000-es évek elejére számottevő mértékű elöregedés a mezorégió településeinek csak alig több mint egyharmadában figyelhető meg, lassú fiatalodásra utaló demográfiai folyamatok pedig a települések egynegyedében jelentkeznek. A két folyamat az 1990-es évek során nagyrészt kiegyenlítette egymást, így a megye a következő 10-15 évben demográfiai szempontból az egyensúlyhoz közeli helyzetben fog maradni.

Komárom-Esztergom megye lakosságának korszerkezeti változását legmegbízhatóbb módon az ún. *előregedési index* mutatja be, ami a 60 éves és idősebb korosztályokhoz tartozók számát viszonyítja a 14 éves és fiatalabb korosztályokhoz tartozókéhoz.

Az 1990-es népszámlálás idején a megye 57 települése – köztük valamennyi város – a fiatalodó korszerkezetűek közé tartozott, míg a megye nyugati felén, annak belső periferiáján elhelyezkedő 12 község (köztük Csatka, Vérteskehely, Bársonyos, Bakonysárkány) már akkor is a jelentős mértékben elöregedő falvak sorát gyarapította. Erősen fiatalodó népességet mondhatott magáénak ellenben 1990-ben a megye nyugati részén Bábolna, Bana, Kömlőd, keleten Szomor és Máriahalom.

2000-re ez az arány annyiban változott, hogy a települések többsége (68%-a) már a mérsékelt elöregedő kategóriába került a városokkal együtt. Utóbbi alól Dorog és Oroszlány a kivétel, ahol az ezredforduló idején is fokozatosan fiatalodó lakosság található. Bár a megyében a városi elöregedési indexértékek változási tendenciái negatív irányúak, viszont ütemük lassú, így komoly mértékű elöregedés az elkövetkező évtizedben egyik Komárom-Esztergom megyei várost sem fenyegeti.

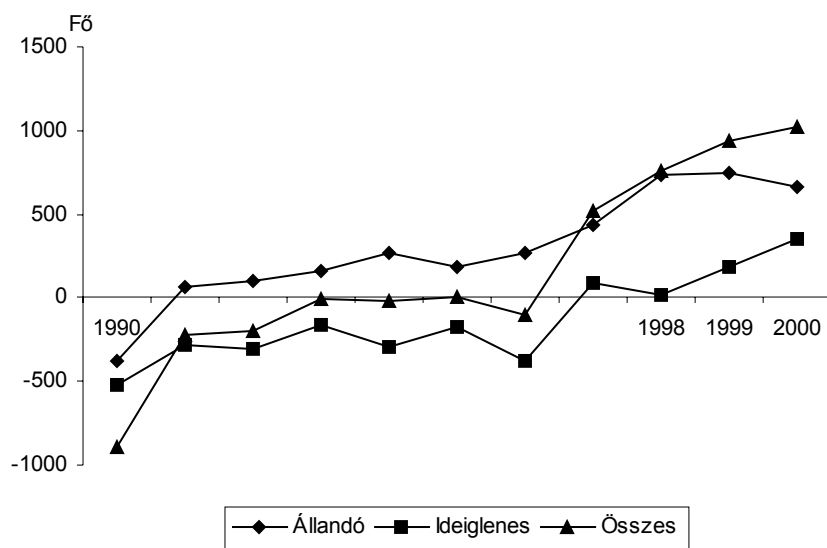
Fiatalos maradt a korszerkezete ugyanakkor a megye nyugati részén Bábolnának, Banának, Keréktelekinek, Kömlődnek és Dadnak, a keleti részen Máriahalomnak és Szomornak. Fiatalodó korszerkezetű településcsoportot alkotnak ezen felül a Tata melletti Baj, Tardos és Szomód községek is.

A megye leginkább előregedő területeihez főként a Duna mentén elhelyezkedő településlánc tartozik (Ácstól Esztergomig), amelyhez délnyugat felől csatlakozik a Réde–Kocs–Naszály szintén előregedő lakosságú közösségeket magában foglaló településtengely.

Viszonylag egyenletes térbeli eloszlást mutat a legkedvezőtlenebb indexértékekkel rendelkező 13 település, azaz egyaránt található belőlük a megye keleti, középső és nyugati részén. Közös jellemzőjük viszont az, hogy többségük (a 13-ból 11 község) 1000 lakosúnál alacsonyabb népességszámú aprófalu. Ez arra figyelmeztet, hogy a megyében a kisközségeket fenyegeti legjobban az átlagosnál erősebb előregedés, amin az sem segít, hogy többnek közülük város a szomszédja (pl. Várgesztesnek és Vértessomlónak a „fiatalodó” Oroszlány, Dunaalmásnak Komárom, Csolnoknak Dorog, Vértestolnának Tatabánya) (lásd melléklet: 8. térkép).

A gazdasági vonzóerő fontos, demográfiai jellegű mutatója az 1990 és 2000 közötti, 1000 lakosra jutó *vándorlási különbözet* értéke a megyére vonatkozóan +0,2 volt, ami lényegesen elmarad a szomszédos Fejér és Győr-Moson-Sopron megyék 1,0 feletti értékeitől, ám azt jelzi, hogy Komárom-Esztergom egyike azon 7 megyének, amelyeknek pozitív vándorlási egyenlegük van.

A mutató 1990 és 2000 közötti évenkénti alakulásából viszont kiderül, hogy miközben az állandó vándorlási különbözet már 1991-től pozitív értékeket mutatott, és értékei 1997-től különösen megugrottak, addig az ideiglenes vándorlások terén 1997-ig a megyéből való ideiglenes elvándorlók száma nagyobb volt, mint az oda vándorlóké. Ez utóbbi mutató csak 1997-ben változott, ekkortól viszont a görbe átkerült a pozitív értéktartományba és gyors növekedésnek indult. Mindez azt jelzi, hogy a megye területe most már több éve vonzó lett a letelepedés szempontjából, ami a munkalehetőségekkel összefüggő kedvező várakozásokra utal. (8. ábra.)

8. ábra. A vándorlási különbözetek alakulása 1990 és 2000 között

A kistérségek szintjén a mutató értékének szóródása nem túl erős. A legmagasabb a pozitív vándorlási különbözet értéke a Dorogi kistérségben (+1,3), de ugyanilyen előjelű értékek adódnak az Esztergomi, a Komáromi és a Tatai kistérségre vonatkozóan is. A legkedvezőtlenebb érték az Oroszlányi kistérségben mutatkozik (-1,5), de negatív előjelű a mutató a Kisbéri és a Tatabányai kistérségekben.

A fajlagos vándorlási mutatószámok fenti alakulása azt jelzi, hogy a megye az elmúlt 10 évben a mérsékelt ütemű, de folyamatos bevándorlás színterévé vált, gazdaságilag aktív korú lakosságának döntő hányada tehát a megyében szeretne élni, és megyéjében, illetve annak közvetlen szomszédságában igyekszik munkát találni.

A foglalkozási szerkezet alakulása, jövedelmi helyzet, munkanélküliség

Komárom-Esztergom megye gazdaságilag aktív népességének foglalkozási viszonyaiban az elmúlt 10 évben gyökeres átalakulás zajlott le, amelynek két fő jellemzője volt. Az egyik a megyében foglalkoztatottak létszámának nagyméretű csökkenése, a másik a foglalkozási szerkezet erőteljes átalakulása.

A foglalkozási szerkezet átalakulásának fontos feltétele, hogy a gazdaságilag aktív korú népesség átlagos iskolai végzettségi szintje folyamatosan emelkedjék. Az ilyen mutatókra vonatkozó megyei, illetve mikroregionális és település szintű adatgyűjtés viszont csupán 10 évenként történik, azaz a népszámlálásokhoz kötődik.

A megye lakosságának iskolai végzettségére vonatkozó friss hivatalos információk – a 2001. év elején elvégzett népszámlálás részletes adatai közzétételének hiányában – egyelőre nem állnak rendelkezésre, ezért néhány 1990-es adat alapján érzékeltetjük az e téren tapasztalható megyei, illetve települési szintű tendenciákat, amelyek nagy része az 1990-es évek folyamán is nagy valószínűséggel érvényesült.

1990-es adatok szerint Komárom-Esztergom megye lakossága az iskolai végzettség szintje alapján három, közel azonos méretű csoportra osztható:

- a népesség több mint 1/3-ának volt legalább középfokú végzettsége (ezen belül 3-6%-os volt a felsőfokú képzettségűek aránya),
- közel 1/3-a végezte el az általános iskola 8 osztályát,
- kevesebb mint 1/3 részük nem fejezte be az általános iskola 8 osztályát.

A települések szintjén a fenti megyei átlagértékektől való eltérés többnyire aszerint volt pozitív, illetve negatív, hogy várost vagy nagyobb lakosságszámú községet vizsgáltunk a mutatók szempontjából, vagy aprófalvak lakosságának végzettségére voltunk kíváncsiak.

Természetesen a megyei átlagértékektől pozitív irányban elsősorban a megye városai tértek el a különféle szintű iskolákat elvégzettek arányait illetően. Az egyes Komárom-Esztergom megyei városok iskolázottsági mutatóit vizsgálva megállapítható volt, hogy az 1990-es évek elején a

közép- és felsőfokú végzettségűek együttes aránya mindegyik város esetében megközelítette a 40%-ot (a legalacsonyabb, kiskéri érték is meghaladta a 36%-ot), az általános iskolát elvégezni nem képesek aránya pedig 30% alatt volt (itt Kiskér értéke 32%-ot ért el).

Kimagaslóan a megyei átlag fölött volt 1990-ben a felsőfokú végzettségűek aránya Tatán és Esztergomban (egyenként 10% körüli), de a városok értékét megközelítő volt a mutató értéke e téren Bábolnán és Almásfüzitőn (ami 7-8%-os értéket jelentett).

Az ellentétes pólust képviselő – s ezáltal a leggyengébb iskolázottsági mutatóval rendelkező – községek a legkisebb lakosságszámú települések köréből kerültek ki. Egyenlőre előfordultak ilyen települések a megye nyugati felén (Csatka, Csém, Héreg) és keleti harmadában (Bajót, Epöl, Máriahalom, Nagysáp).

2000-ben a megyében 72,4 ezer fő állt megyei székhelyű, anyagi ágakban tevékenykedő gazdasági szervezetek alkalmazásában. Ez az érték az 1990-es 93,5 ezres foglalkoztatási létszámnak csupán 77,4%-a. A csökkenés mértéke (22,6%) tehát duplája volt az országos értéknek, amely utóbbi 1990 és 2000 között csak 11,4%-kal csökkent. Megjegyzendő, hogy ebből a létszámból a megye területén csupán 37 ezren dolgoztak az alkalmazásban állók közül.

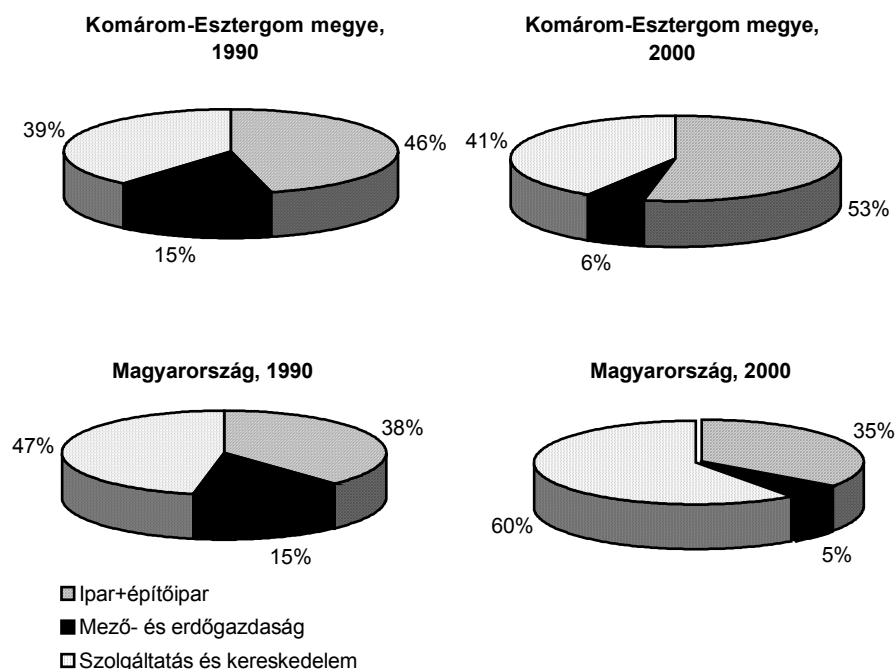
A döntően kitermelő- és nehézipari (azon belül is főként bányászati) munkahelyekkel rendelkező megye tehát azon mezei régiók közé tartozott, amelyeket az átlagosnál jobban sújtott a gazdasági szerkezetváltással szükségszerűen együtt járó tömeges nehézipari munkahelymegszűnés.

A foglalkozási szerkezetváltás azonban Komárom-Esztergom megyében sajátos módon zajlott le. 1990-ben a megye munkaerő-állományának több mint 46%-a dolgozott az iparban és az építőiparban (miközben az országos arány 38% volt), 15%-ot foglalkoztatott a mező- és erdőgazdaság (ami megegyezik az országos értékkel), továbbá 39%-ot a kereskedelmi és szolgáltató ágazatok, valamint a nem anyagi ágazatok (országos érték: 47%).

Itt kell felhívni a figyelmet arra, hogy mind a foglalkozás jellege (fizikai vagy szellemi munka), mind a foglalkozás ágazati szerkezete erősen függ az iskolai végzettségtől. Ily módon azok településtípus és település-nagyságrend szerinti megoszlása alapján jól lehet következtetni arányuk alakulására településszinten is.

Joggal feltételezhető tehát az, hogy a megye városaiban lényegesen magasabb a szellemi foglalkozást űzők aránya, mint a községekben (az 1990-es évek elején e téren mintegy 10%-os volt az eltérés a megye városainak és községeinek átlagértéke között a városok javára). Ám maguk között a városok között is jelentősek az e téren adódó különbségek. Mikközben Tatán és Esztergomban a szellemi dolgozók aránya valamivel meghaladta a 40%-ot, addig Dorogon, Nyergesújfalun és Oroszlányban csupán 30% körüli volt, Kisbéren pedig még a 20%-ot sem érte el.

Visszakanyarodva a megyei szintű foglalkozási szerkezeti mutatókhoz az tapasztalható, hogy 2000-ben az egyes ágazati foglalkoztatási arányok megyei, (illetve országos) szinten a következők voltak: ipari foglalkoztatottak aránya 53% (illetve 35%), mező- és erdőgazdasági foglalkoztatottak 6% (illetve 5%), kereskedelem, szolgáltatások, valamint nem anyagi ágazatok 41% (illetve 60%). (9. ábra.)

9. ábra. Komárom-Esztergom megye foglalkozási szerkezetének alakulása 1990 és 2000 között (az országos helyzettel való összehasonlításban)

Miközben tehát az országban fokozatosan visszaszorult az iparban foglalkoztatottak aránya, addig Komárom-Esztergom megyében még nőtt is 1990-hez képest. E növekedés mögött viszont komoly szerkezetváltás van: 2000-ben már az ipari munkahelyek 73%-a feldolgozóipari álláshely, míg 1990-ben ezek aránya alig érte el a 30%-ot.

A *kistérségi szintű* adatok alapján 2000-ben 50% fölötti ipari foglalkoztatási arány volt a megye 4 kistérségében (Tatabányai, Oroszlányi, Dorogi és Esztergomi), 40% fölötti a Tatai és a Komáromi kistérségben, és 30%-ot valamivel meghaladó mértékű a Kisbériben. A mezőgazdasági foglalkoztatottak aránya viszont valamennyi kistérségben jelentősen csökkent.

A legdrasztikusabb visszaesés ezt az ágazatot illetően a Kisbéri kistérségben zajlott le, ahol az 1990-es 36% egy évtized alatt 9%-osra zsugorodott. Hasonlóan jelentős (12–17%-os) aránycsökkenés volt regisztrálható a Komáromi, a Tatai és a Dorogi kistérségekben, ezekénél valamivel kisebb a Tatabányai és az Oroszlányiban, miközben az Esztergomi kistérségben máig fennmaradt a mező- és erdőgazdasági tevékenység hosszú idő óta 5% körüli aránya.

A kereskedelmi, szolgáltató és nem anyagi ágazatok terén a Tatabányai kistérség az 1990-es 45%-os részarányát 58-ra növelte, és 50% fölötti a Tatai és az Esztergomi kistérségben is ezen ágazatoknak a foglalkoztatottak teljes megyei létszámából való részesedése. E szempontból 40% fölé került a Komáromi és az Oroszlányi kistérség, viszont nem éri el a fenti ágazatok részesedési aránya a 35%-ot a Kisbéri és a Dorogi kistérségben.

A fenti folyamatokat tükröző változásokról tanúskodnak azok az adatok, amelyek az egyes *kistérségek társas vállalkozásainak ágazat szerinti megoszlását* mutatják. Ennek alapján a működő ipari és építőipari társas vállalkozások részesedése az összes társas vállalkozásból 2000-ben még mindig 31% volt, ami 4–6%-kal magasabb a szomszédos megyék átlagánál. Ezen belül 3 kistérség (a Tatabányai, a Tatai és az Esztergomi) koncentrálna e vállalkozástípus több mint 70%-át.

Ezzel párhuzamosan viszont jelentősen lecsökkent az ilyen típusú vállalkozásokban az alkalmazottak létszáma mind abszolút, mind relatív mutatókat tekintve. Az iparban foglalkoztatottak 1000 lakosra jutó száma a megyében 10 év alatt közel 50%-kal csökkent (146-ról 77-re), azon belül az Oroszlányi és a Tatai kistérségben a mutató több mint 60%-kal lett alacsonyabb, mint 1990-ben volt. Mindez az ipari vállalkozásoknak a

szigorodó gazdasági feltételekhez való alkalmazkodását, továbbá az élőmunkával való takarékoskodás fokozódását jelzi. A mutató csökkenésében az is közrejátszik, hogy az új vállalkozások lényegesen kevesebb élőmunka-igényűek, ami a hatékony és korszerű gazdaságszerkezet egyik igen lényeges jellemzője Európa fejlett régióiban is.

A települések szintjén a foglalkozási szerkezetváltásban a városok – közülük is a két történelmi-kulturális központ, Tata és Esztergom – állnak az élen (*lásd melléklet: 9. és 10. fotó*). Előbbiben 50% fölötti, utóbbiban 50%-ot megközelítő volt a szolgáltatások területén dolgozók aránya. A többi városban még ezek az arányok lényegesen kisebbek, de a módosulás a gazdasági szerkezetváltás felgyorsulásával szintén erőteljes.

Sajátos, és a településhierarchia alsóbb lépcsőfokaihoz kapcsolódó jelenség, hogy a megye nyugati részének egyre kisebb népességszámú településeihez közeledve fokozatosan nő a mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya a települések gazdasági szerkezetén belül. Ennek ellenkezője tapasztalható a megye keleti részén, ahol még az aprófalvakban is az ipari vagy a szolgáltatási tevékenység aránya dominál a mezőgazdasággal szemben.

Ennek okai ez utóbbi települések korábbi ipari (bányászati) jellegében keresendők, amely funkciók szinte azonnal kereskedelmi és szolgáltató jellegű tevékenységbe mentek át a szerkezetátalakítás során, tehát nem volt visszatérés a gazdaság primer, mezőgazdasági szektorába.

Komárom-Esztergom megye nyugati részén a mezőgazdasági tevékenység domináns funkcióinak megmaradását elősegítették a hosszú ideig fennmaradt mezőgazdasági kombinátok és állami gazdaságok, ahol az ipari jellegű tevékenységet folytatókat is mezőgazdasági foglalkozásúaknak tüntettek fel a foglalkoztatási statisztikákban.

A szolgáltatási ágazat előtérbe kerülését mutatja, hogy a megye összes társas vállalkozásának 1/3-a számára már gazdasági szolgáltatások alkotják a fő tevékenységi formát, ugyancsak 1/3-uknak fő profilja a kereskedelem és a vendéglátás. Több mint 80%-uk a megye városaihoz, azon belül is Tatabányához kötődik.

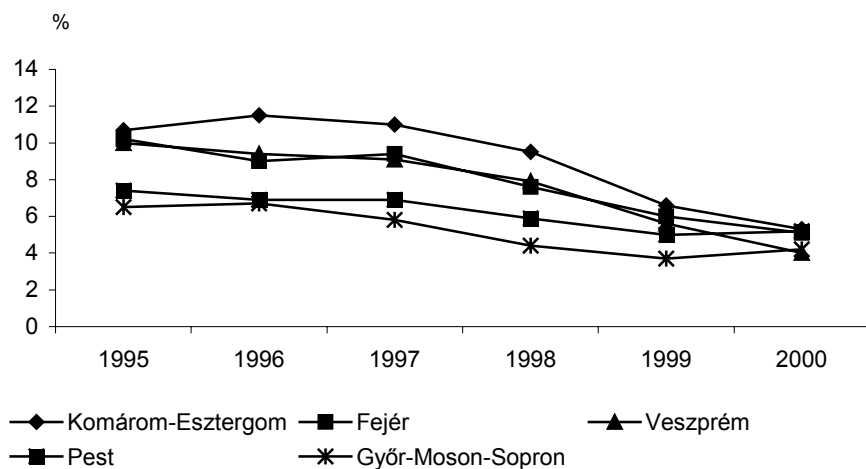
A megyében az *egyéni vállalkozások* száma 2000-ben meghaladta a 15 ezret, ezáltal 1,7-szeresen múlta felül a társas vállalkozásokét. 65%-uk a Tatabányai, a Tatai és az Esztergomi kistérségben koncentrálódik. E vállalkozási formán belül viszont még a termelő (vagyis az ipari és me-

zőgazdasági) jellegűek a dominánsak (részesezésük az összes egyéni vállalkozásból 56%-os) a kereskedelmi és gazdasági szolgáltatási profilú vállalkozásokkal szemben. További jellemzőjük, hogy maximum 1-3 főt foglalkoztat több mint 75%-uk.

A bányászati tevékenység felhagyásával és a nehézipar gyors leépítésével, továbbá a foglalkozási átrétegződés felgyorsulásával párhuzamosan az 1990-es évek elején Komárom-Esztergom megyében is növekedésnek indult a *munkanélküliség*.

A munkanélküliségi ráta 1995 és 2000 közötti alakulása Komárom-Esztergom és a szomszédos megyék vonatkozásában arra hívja fel a figyelmet, hogy a megye a szomszédjaihoz képest lényegesen kedvezőtlenebb mutatóértékkel rendelkezett az 1990-es évtized folyamán. Miközben 1996-97-től itt is megindultak a kedvező folyamatok (azaz egyre csökkent a ráta értéke), aközben ez a tendencia a Komárom-Esztergomnál lényegesen alacsonyabb fokú munkanélküliséget mutató megyék esetében is érvényesült. Mindez oda vezetett, hogy a megye még 2000-re is csak megközelíteni tudta szomszédjai munkanélküliségi rátaértékeit, azoké alá kerülni nem tudott. Viszont az 5% körül alakuló megyei munkanélküliségi rátaérték már kifejezetten kedvező és arról tanúskodik, hogy a megyében az ezredfordulóra felgyorsulóban voltak a gazdasági szerkezetváltási folyamatok. (10. ábra.)

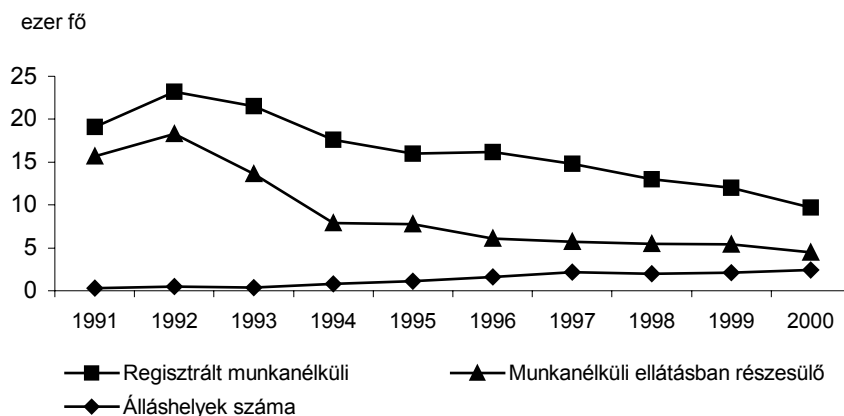
**10. ábra. A munkanélküliségi ráta alakulása
Komárom-Esztergomban és a szomszédos megyékben**

Az 1990-ben még szinte jelentéktelennek mutatózó (1000 fő alatti) munkanélküli létszám az azt követő években gyors növekedésnek indult, és 1991 végére már meghaladta a 4500 főt, ami 3,2%-os munkanélküliségi rátának felelt meg. (Ez alatta maradt az akkori országos átlagnak, ami 3,9% volt).

Bár a legkedvezőtlenebb értékek e téren az 1994-es és az 1995-ös években adódtak (8% körüli rátaértékekkel), a megyében ezt követően lassan megindult a munkanélküliség csökkenése. Ennek mértéke a tartósan munka nélkül levők esetében is olyan mértékben csökkent (az 1996. évi 4,8%-ról 2000-re 2,7%-ra), amely – összevetve az ugyanezen évekre vonatkozó országos átlagokkal (4,3%, illetve 2,8%) – sikeres foglalkozásszerkezeti váltásról tanúskodik. Ugyanakkor mind az összes, mind a tartósan munkanélküliek aránya tekintetében kedvezőtlenebb maradt Komárom-Esztergom helyzete a szomszédos megyékhez – különösen Győr-Moson-Sopronhoz – képest, ahol 3,1–5,2% közötti volt a teljes munkanélküliségi ráta, illetve 1,2–2,3% között alakult a tartósan munka nélkül levők aránya 2000-ben.

A munkanélküliséggel összefüggő mutatószámok közül a regisztrált munkanélküliek száma még az 1990-es évek legelején elérte a maximumát (több mint 23 000 fővel), majd folyamatos csökkenésnek indult, leszámítva az 1995–1996 között bekövetkezett megtorpanást.

Hasonlóan változott a munkanélküli-ellátásban részesülők száma is, természetesen annak fényében, hogy az ilyen ellátást igénybe vevők aránya évenként változó mértékű volt, az 1990-es évtized első felében még az összes munkanélküli 68-81%-ára, 1995 után viszont már csak 36-47%-ára terjedt ki. 2000-ben a megyében a munkanélküliek 46%-a részesedett munkanélküli-ellátásban. (11. ábra.)

11. ábra. A főbb munkanélküliségi mutatók alakulása a megyében 1991-2000

Miközben 1992 és 2000 között közel 60%-kal csökkent a munkanélküliek száma a megyében, eközben 500-ról 2460-ra nőtt, azaz közel 5-szörösére emelkedett a betöltetlen álláshelyek száma. Ily módon a szakmai átképzést vállaló, gazdaságilag aktív korú munkanélküliek számára egyre kedvezőbb esélyek adódnak a munkavállalásra.

Kistérségi szinten a megyén belül 2000-ben a legkedvezőbb munkanélküliségi rátával a Komáromi (3,8%), valamint az Esztergomi kistérség (4,4%) rendelkezett. Nem sokkal maradtak el e mögött a Tatabányai és a Dorogi kistérségek megegyező értékei (4,6-4,6%). Ezeknél valamivel rosszabb, 5,2%-os munkanélküliség volt a Tatai kistérségben, és 5,7%-os a Kisbérben. A legkedvezőtlenebb értéket e mutató az Oroszlányi kistérségben érte el (6,4%-kal). Ugyanez a sorrend alakult ki a tartósan munka nélkül levők 2000. évi kistérségenkénti arányára vonatkozóan is. (3. táblázat.)

3. táblázat: A munkanélküliségi ráták alakulása kistérségek szintjén, 1996–2000

Kistérség	Munkanélküliek aránya, %			Tartósan munkanélküliek aránya, %		
	1996	1998	2000	1996	1998	2000
Tatabányai	8,7	6,2	4,6	5,6	3,3	2,3
Dorogi	5,9	6,0	4,6	4,0	2,9	2,2
Esztergomi	5,9	6,1	4,4	3,6	2,9	2,0
Kisbéri	7,1	6,3	5,7	4,5	3,0	2,6
Komáromi	6,0	5,3	3,8	5,0	2,7	1,7
Oroszlányi	5,1	6,9	6,4	5,4	4,2	3,7
Tatai	5,5	7,8	5,2	4,7	3,8	2,2

Forrás: Lásd az 1. táblázatnál

Komoly sorrendbeli változás zajlott le viszont e téren 1996 és 2000 között. Négy évvel korábban még a 2000-ben utolsó helyen álló Oroszlányi kistérség állt az élen (a legkedvezőbb mutató ekkor 5,1% volt) és messze a legkedvezőtlenebb a Tatabányai kistérség mutatóértéke volt. Ugyanakkor a megyeszékhelyet is magába foglaló kistérségben, valamint a Komáromi mikrorégióban ez idő alatt közel felére esett vissza a munkanélküliségi mutató értéke, miközben az Oroszlányiban – az egyedülben a 7 kistérség közül – még növekedett is 1996-hoz képest e paraméter értéke.

Az előző évekhez hasonlóan 2000-ben is folytatódott a munkanélküliség általános csökkenése országszerte, ezért Komárom-Esztergom megyében főként a megye délnyugati részében kell előtérbe kerülnie a munkahelyteremtő gazdasági programoknak, mivel a megyén belül ez az a térség, amelyik a legkedvezőtlenebb mutatóértékekkel rendelkezik.

A gazdasági szerkezetváltás jellegzetességei sajátos módon képződnek le a megyei *lakosság jövedelmi helyzetének* alakulásában és annak területi-települési különbségeiben. Az 1980-as évek végén – a kitermelő iparban hosszú ideig domináns magas munkabérek következményeként – a megye aktív keresői a vidéki átlaghoz képest még kifejezetten kedvező jövedelmi pozícióban voltak. Ez a pozíció-előny viszont 1990-et követően fokról-fokra „elolvadt”, majd néhány év alatt végleg eltűnt.

A válságjelenségek felerősödése egyre jobban éreztette hatását a megye lakosságának nettó jövedelmi viszonyaiban is. Bár a megye városai-ban és nagyobb községeiben élők egy lakosra jutó átlagos jövedelmének volumene még 1992-ben is meghaladta a vidéki átlagot, de ekkor az emlí-

tett előny már szinte jelentéktelen mértékűre csökkent. Kiegyenlítettebbek voltak a jövedelmi különbségek az 1990-es évtized első felében az egyes települések között a megye iparosodottabb keleti részén, mint a nyugatin.

Esztergom térségében pl. a településcsoportonkénti átlagjövedelmek tekintetében a városok és a középfalvak jövedelemértékei valamivel alacsonyabbak voltak ekkor a nyugati megyerész városainál (főként Tata és Tatabánya magas értékei következtében), míg a többi településkategóriában (nagyfalvak, kisfalvak, aprófalvak, törpefalvak) az esztergomi térség vonatkozásában adódtak kedvezőbb mutatóértékek.

Már az 1990-es évtized első felében tapasztalható volt a megyén belül a különböző népességekategóriákon belül a jövedelmek rendkívül erős szóródása. A magasabb jövedelmek a városok és a komolyabb ipari háttérrel is rendelkező mezőgazdasági nagyüzemek körül koncentráálódtak. Az ezektől távolabb eső területek a térség belső periferiái maradtak, helyzetükben az évtized második felében sem történt igazán érdemi változás.

Az évtized közepére Komárom-Esztergom megyében a legkisebb és a legnagyobb átlagos jövedelmű település közötti különbség néhány év alatt 1,2-szeresről 1,5-szeresére növekedett. A lakossági jövedelmek településszintű differenciálódásának növekedése az évtized második felében tovább tartott. A folyamat nyertesei a megye kereskedelmi-szolgáltatói funkciókkal már korábban is rendelkező városai (Komárom, Esztergom, Tata) voltak, de Tatabánya helyzete is javult e téren.

A községcsoportok közül többnyire a nyertesek kategóriájába kerültek a megye keleti részén elhelyezkedő és a budapesti agglomerációhoz viszonylag közel elhelyezkedő települések, továbbá az M1-es autópálya melletti közép- és kisfalvak.

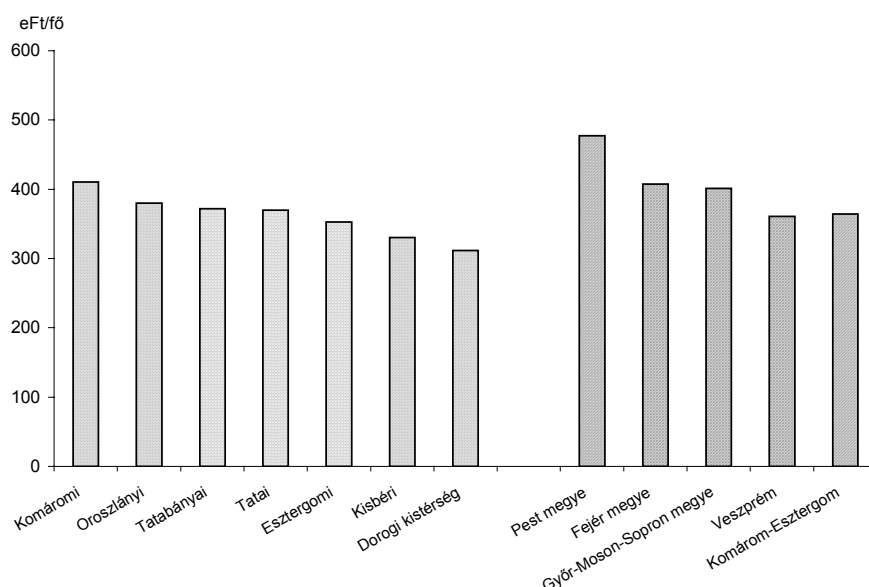
A vesztesek körét a korábban jelentős kitermelőipari, illetve hagyományos tömegtermékeket előállító üzemekkel rendelkező iparvárosok (Kisbér, Oroszlány, Dorog, Nyergesújfalu), valamint számos ipari és agrárfalu alkotja a megye nyugati és középső részein.

Mivel az 1990-es évtized végére a megye gazdaságának átalakulási folyamataiban a pozitív jellegűek kerültek túlsúlyba, fokozatos javulás kezdődött a lakossági jövedelmek alakulását illetően is, bár a tekintélyes különbségek gyors csökkenésére még hosszabb ideig nem lehet számítani. Mindenesetre biztató jel, hogy a megyében a munkanélküliség abszolút és relatív mutatóértékei az ezredfordulóra a Közép-Dunántúl országos vi-

szonylatban kedvezőnek számító átlagára csökkentek. Emellett ugyancsak pozitív jel a lassan növekvő lakásépítési kedv a megye prosperáló településeiben (pl. Komárom, Gyermely, Pilismarót).

Komárom-Esztergom gazdasági szerkezetének az átlagosnál gyorsabb átalakulási ütemére hívják fel a figyelmet a megye *lakosságának fajlagos jövedelmi helyzetét* érzékeltető 2000. évi mutatók. (Sajnos e téren még nem állnak rendelkezésre településmélységű információk.) Az adatokból a következők derülnek ki:

- Az 1000 lakosra jutó adózók száma (440 fő) alapján a megye helyzete kedvezőbb, mint az országos átlag (416 fő), viszont kedvezőtlenebb a szomszédos megyékhez képest (Győr-Moson-Sopron: 473 fő, Veszprém: 466 fő, Fejér: 456 fő). A kistérségek szintjén a Komáromi értéke a legkedvezőbb (476 adózó jut 1000 lakosra), de a Tatai kistérség fajlagos mutatója (453 fő) is kedvezőbb a megyei átlagnál. A legkedvezőtlenebb e téren a mutató értéke a Dorogi (417 fő) és az Oroszlányi (421 fő) kistérségekben.
- Az egy állandó lakosra jutó személyi jövedelem tekintetében is hasonló a helyzet. A különbség csak az, hogy a Komárom-Esztergom megyei átlagérték (364 ezer Ft/lakos) mindössze 3%-kal magasabb az országos átlagnál (352 ezer Ft/lakos). Lényegesen – átlagosan 10–11%-kal – elmarad viszont mind a Győr-Moson-Sopron megyei (401 ezer Ft/lakos), mind pedig a Fejér megyei (407 ezer Ft/lakos) átlagos jövedelemértékektől. Az egyes kistérségek szintjén a különbség a legmagasabb és a legalacsonyabb fajlagos jövedelmet mutató Komáromi (410 ezer Ft/lakos), illetve Dorogi kistérség (312 ezer Ft/lakos) között 1,3-szeres. (12. ábra.)

12. ábra. Egy lakosra jutó személyi jövedelemadó a megye kistérségeiben és a szomszédos megyékben 2000-ben, eFt/fő

Itt jegyzendő viszont meg, hogy az egy adózóra jutó, adóalapot képező személyi jövedelem Komárom-Esztergom megyére vonatkozó átlagértéke négy évvel korábban (1996-ban) még csak 178 ezer Ft/lakos volt, amely érték a megye számára az utolsó helyet jelentette a rá és a vele szomszédos megyékre vonatkozóan felállított rangsorban. 2000-re Komárom-Esztergom viszont e mutató terén már maga mögé utasította Pest és Veszprém megyét, tehát a 2000-et megelőző években gazdasági növekedésének üteme magasabb volt e két szomszédjánál.

Összevetve a 2000. évre adódó kistérségek közötti differenciát Fejér, valamint Győr-Moson-Sopron megyék hasonló helyzetű kistérségeinek különbségértékeivel (1,8-szeres, illetve 1,5-szeres), az is megállapítható, hogy Komárom-Esztergom gazdasági térszerkezete a lakossági jövedelmek alapján egyenletesebb, mint két fejlettebb szomszédjáé, ami kedvező feltételeket jelent egy viszonylag harmonikus formában megvalósuló területi fejlődésre.

A gazdasági térszerkezet átalakulásának főbb jellemzői

Komárom-Esztergom megye a 20. század utolsó évtizedéig döntően ipari jellegű területként volt számon tartva, ahol a fő gazdasági ágazatokat a nagyüzemi barnaszénbányászat (Dorog, Tatabánya és Oroszlány környéke), a hozzá kapcsolódó brikettgyártás (Tatabánya, Dorog) és a szénalapú villamosenergia-termelés (Tatabánya, Oroszlány) jelentette. Erre épült több energiaigényes ipari üzem termelése (pl. Tatabányán az alumíniumkohászat, Tokodon az üveggyár; Almásfüzitőn a timföldgyártás; Tatabányán, Lábatlanban és Dorogon a mész- és cementipar, valamint a betonelemgyártás, továbbá a tatai, komáromi és tatabányai téglá- és cserépgyártás).

A vegyipart a szőnyi kőolajfinomító, a nyergesújfalui viscosagyár és a Richter Gedeon Gyógyszergyár Rt. dorogi gyáregysége, a papíripart a lábatlani papírgyár képviselte. Kisbéren a Gamma Művek működtet gyáregységet, Esztergomnak kisebb méretű gépipara és finommechanikai ipara volt (orvosi műszergyártás). *(lásd melléklet: 11. fotó).*

A megyében a könnyűipart Tatán szőnyeggyár, Komáromban lencsegyár képviselte, Tatán és Oroszlányban cipőkészítő üzemek működtek. Az élelmiszeripar jelentős objektuma volt az ácsi cukorgyár és az ászári keményítőgyár.

A megyében a mezőgazdasági tevékenység jellegét alapvetően meghatározta az itt létrehozott 6 állami gazdaság (közülük a legnagyobbak a bábolnai, a környei és a tatai), valamint 32 mezőgazdasági szövetkezet. Az említett 3 közül is kiemelkedett a Bábolnai Mezőgazdasági Kombinát, amely évtizedeken át kiemelt állami támogatást élvezve nemzetközi szintű eredményeket ért el a növénytermesztés és állattenyésztés terén. A mezőgazdasági szövetkezetek főként a megye középső és nyugati részének az átlagosnál kedvezőbb talajviszonyokkal rendelkező földterületein gazdálkodtak eredményesen.

2000-re – a megye valamennyi állami nagyüzemét érintő gazdasági szerkezetváltás végrehajtása következtében – a megye barnaszénbányászata jóformán megszűnt, 2001-ben már csak a Dorogi szénmedence egyetlen bányájában (Lencsehegy) folyt szénkitermelés a Vértesi Erőmű Rt. Tatabányán és Oroszlányban működő, összesen három erőműve számára.

Az 1990-es évekre felszámolták a közel négy évtizeden át folyó almaszűzítői timföldgyártást, 1992-ben végleg megszűnt a tatabányai alumíniumkohászat és a cementgyártás, bezárt a szőnyi kőolajfinomító. A könnyűipari ágazatokon belül bezártak a tatai és oroszlányi cipőüzemek.

Megmaradtak viszont a megye hőerőművei, amelyek közül a tatabányai (felsőgallai), 100 MW beépített teljesítményű hőerőmű kifejezetten korszerűtlen és jelenlegi szerepe már csak a megyeszékhely lakásállománya jelentős hányadának távfűtéssel és melegvízzel való ellátását biztosítja, és ami nem lényegtelen a helyi és környékbeli munkaalkalmak szempontjából: még 2001 végén is 500 embernek biztosított munkát.

A felsőgallainál valamivel korszerűbb elektromosenergia-előállító berendezésekkel rendelkező, ugyancsak Tatabánya területén elhelyezkedő másik 100 MW-os teljesítményű Bánhidai erőmű, valamint a 235 MW teljesítményre képes és szintén mintegy 500 embert foglalkoztató oroszlányi hőerőmű vesz részt még a villamosenergia-termelésben.

Komárom-Esztergom megye három, az ezredfordulón még működő hőerőműve viszont komoly gazdaságossági gondokat vet fel. Az energia-termelő objektumok kedvezőtlen műszaki állapotuk, továbbá az európai átlagtól messze elmaradó hatásfokuk miatt már csak veszteségesen üzemeltethetők, nem részletezve környezetszennyező károsanyag-kibocsátásukat.

Hosszabb távon az erőművek működtetése csak egy átfogó korszerűsítés esetén lenne rentábilis, de akkor is csak abban az esetben, ha a világpiacon a szénelapú erőművekben termelt villamos energia árviszonyai hosszú távon is megfelelő nyereséget biztosítanak az ilyen erőműveket üzemeltető gazdasági társaságok számára. Ellenkező esetben a megye erőművei előbb-utóbb felszámolásra lesznek ítélve. (Az energiaipar szakértőinek 2001. évi véleménye szerint a három Komárom-Esztergom megyei hőerőmű közül a bánhidai objektum bezárására 2004-ben lehet számítani, de a felsőgallai és az oroszlányi erőmű sorsa már középtávon is bizonytalan.

A megye iparában korábban fontos szerepet játszó vállalatok egy része – hazai és külföldi magáncégek, valamint külföldi–magyar vegyes vállalatok formájában (rt-k, kft-k) – viszont megmaradt, részben „karcsúsítva”, részben átalakítva. Főként azok a termelőegységek „élték túl” a gazdasági szerkezetváltást, amelyek idejében képesek voltak a megváltozott piaci

viszonyokhoz való rugalmas alkalmazkodásra, vagy korábbi termékeik iránt a belföldi igények fennmaradtak, illetve exportálható termékfajtákat is előállítottak.

Ilyen módon megmaradt és 1995-től a Magyar Cukoripari Rt.-hez került az ácsi cukorgyár. Görög tulajdonos irányítása alatt folytatta termelését Lábatlanban a Piszkei Papírgyár Rt., svájci tulajdonosa lett a Lábatlani Cementipari Kft.-nek, és hasonlóképpen magántulajdonosai lettek a különféle burkoló- és díszköveket értékesítő süttöi mészkőbányának, a sárisápi kaolinüzemnek, a megye területén működő téгла- és cserépgyártó üzemeknek, kavicsbányáknak stb.

Ugyancsak fennmaradt és az egyre szigorodó környezetvédelmi szabályoknak megfelelően üzemel jelenleg is a dorogi hulladék-égetőmű, amely a veszélyes és egyéb hulladékok ártalmatlanításában játszik fontos szerepet. Dorog-Esztergom Erőmű Kft. néven kezdte meg a működését a 90-es évek elején a megye újabb energiatermelő üzeme. Átalakult és a piaci viszonyokhoz alkalmazkodva folytatja tevékenységét Dorog nyomdaipara, Esztergom orvosműszer-gyártó ipara.

A gazdasági szerkezetváltáshoz való gyors alkalmazkodás és a megfelelő piacfejlesztés jó példája a Gyermelyi Rt. létrejötte 1990-ben. A vállalat, amely egy téstágyártó kisüzemből vált a hazai száraztéstapiac meghatározó tényezőjévé (a piac 35%-ának birtoklásával), az ezredfordulón közel 600 főt foglalkoztató, s a legkorszerűbb olasz téstágyártó gépsopekkel dolgoztató korszerű üzem lett, évi 35 ezer tonnás produktummal. Hasonlóan sikeres, de méreteiben kisebb cég a kesztölci tapétaüzem, amely szintén a rendszerváltás előtt alapított profillal folytatta 1990 után is jövedelmező működését.

A nemzetközi szinten is magas színvonalú, korszerű iparágakat nagyüzemi szinten a japán Suzuki cég esztergomi autó-összeszerelő üzeme és a finn Nokia komáromi mobiltelefongyára képviseli. A korszerű ipari üzemek általában a speciális gépgyártás, a fémfeldolgozás, a fémszerkezetgyártás, a műszeripar és az elektronika területén vannak jelen a megyében, többnyire kisebb cégek formájában. Jelenlétük elsősorban a megyeszékhelyhez kötődik, de a többi városban is van belőlük jó néhány.

A szerkezetváltás mintapéldája a japán tőkebefektetés eredményeként megvalósított Suzuki autógyár létrejötte és termelésének ugrásszerű növekedése. Az Esztergomhoz közeli, volt szovjet harckocsi-gyakorlótéren zöldmezős beruházként létrehozott autógyár története 1991-gyel, a Magyar Suzuki Rt. megalakulásával kezdődött. 1992 elején sor került a 350 ezer m²-es terület birtokbavételére és az alapkőletételre. A 32 milliárd japán yen értékű beruházás eredményeként felépülő üzemben 1992 augusztusában már megindult a próbaüzem. A személygépkocsi-típusok között a Swift mellett már 1993 májusában megindult a négyajtós Sedan gyártása. *(lásd melléklet: 12. fotó).*

A gyártás felfutására jellemző, hogy a tízezredik járművet már 1993 októberében átadták a forgalomnak, nem egészen egy évre rá pedig legördült a gyártószalagról a huszonötezredik autó. Közben egyre bővült a beszállítói kör, arányuk 1994 áprilisára már elérte a 60%-ot. Az egyre szélesedő exportpiacok között ekkor Kína, Olaszország és Hollandia állt az élen. A termelési kapacitások növelése érdekében 1994 októberében beindult a második műszak, s két év múlva a hazai autópiacon már 20%-os volt a Suzuki részesedése.

1996-ban újabb modellként megjelent a Swift háromajtós változata, miközben átadták az e típusból elkészült százezredik járművet. Két év múlva már a kétszázezredik autóról szólnak a statisztikák. 1999-ben elkészül a kétszázötvenezeredik Swift modell, 2001-ben pedig sor került az alaptőke újabb, 82 milliárd Ft-os emelésére. A 10%-os kapacitásbővítés eredményeként 2002 márciusában már a félmilliomodik autó gördült le a gyár futószalagjairól. Az üzem a jelenlegi (2002-es) évi 85 ezres gyártókapacitását 2005-re 120 ezresre kívánja növelni, ennek érdekében jelentős beruházásokat tervez.

A korszerű iparágak egy telephelyen való koncentrációját szolgáló *ipari parkok* 1997-ben jelentek meg a megyében. 2000-re számuk elérte a 7-et, közülük a megye 6 városába települt (Tatabánya, Esztergom, Komárom, Dorog, Oroszlány, Nyergesújfalu), emellett Almásfüzitőn az egykori timföldgyár területén is ipari park kezdte meg működését.

Gazdasági szempontból a legjelentősebb és legsokoldalúbb tevékenység közülük a 30, többnyire gépipari, elektronikai és kereskedelmi céget tömörítő, 433 ha-os Tatabányai Ipari Parkban folyik, amely 2000-ben az ország legjelentősebb ipari parkjának számított. *(lásd melléklet: 13. fotó).* Esztergomban a Magyar Suzuki Rt., Komáromban a Nokia Komárom Kft., Dorogon a SANYO Hungary Kft. a helyi ipari park legjelentősebb

cége. Az oroszlányi és a nyergesújfalui ipari park a kisebbek közé tartozik, de valamennyi ipari parkban egyre több innovatív cég megtelepedésére számítanak a közeljövőben.

A mezőgazdaságban az állami gazdaságok rt-kre és kft-kre bomlottak és igyekszenek olyan termelési és értékesítési szerkezetet kialakítani, amely rugalmasan képes igazodni a gyorsan változó piaci körülményekhez. Ennek a követelménynek a mezőgazdasági termelősövetkezetek nagy része eleget tett, így ezek a nagyüzemek Kisbéren és a megye több községében is fennmaradtak. A községi székhelyű mgtsz-ek általában a település legnagyobb vagyonnal rendelkező gazdasági szervezetei.

A legnagyobb növekedés az elmúlt 10 évben a kiskereskedelemben és a szolgáltatási szférában volt tapasztalható, mely utóbbit főként a pénzügyi, a jogi, a befektetési, a biztosítási és egyéb, nem anyagi jellegű szolgáltatásokat nyújtó cégek számának ugrásszerű növekedése jellemzett.

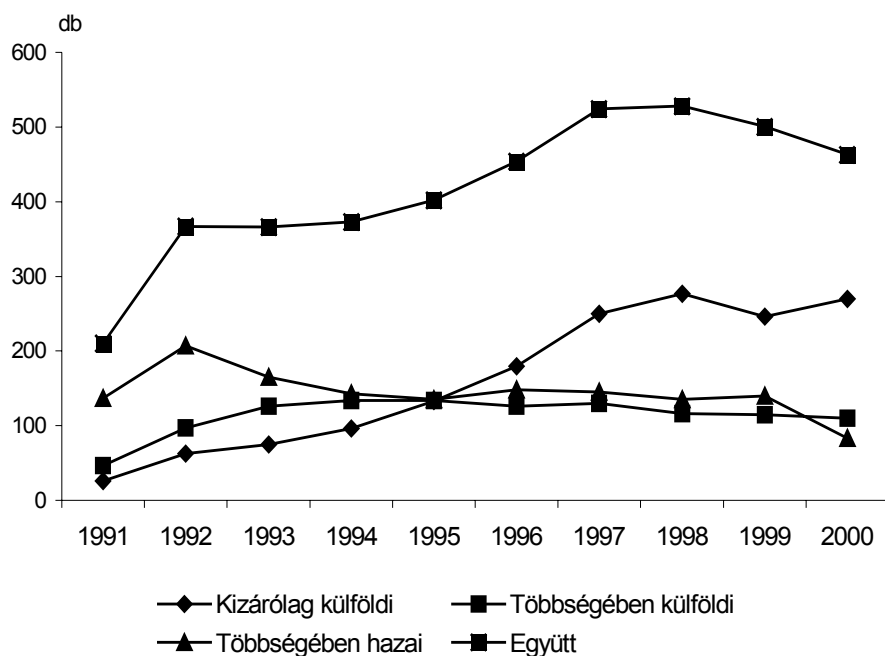
A külföldi tőkebefektetések az ország gazdasági megújulásának igen fontos feltételét jelentik, így módon Komárom-Esztergom megye számára sem közömbös, hány idegen cég kíván letelepedni, gyárrészleget, áruházat működtetni a megye területén.

A külföldi cégek jelenléte a megye területén már az 1970-es évek végétől megfigyelhető volt. Ezek a cégek viszont egészen 1989-ig kizárólag vegyesvállalati formában működhettek, ahol a magyar állam mindig vi-gyázott a tulajdonosi többségi tulajdonrészére az ilyen vegyesvállalaton belül. A megyében működő vegyesvállalatok aránya a Magyarországon működő vegyesvállalatok összesített számához képest eléggé szerény volt (csupán 12%-os), arányuk érzékelhető mértékű növekedése csupán 1992 után indult meg.

Az 1990-es évtized második felében a kisebb-nagyobb volumenű külföldi tulajdoni hányaddal rendelkező cégek aránya fokozatosan növekedett a megye gazdaságában. Bár arányuk az összes vállalkozáson belül 2000 végén 4,8% volt – amely érték még jóval elmarad Győr-Moson-Sopron megye 10% fölötti értékétől, de magasabb a Fejér megyei 3,9%-osnál –, befektetéseikkel viszont a legkorszerűbb technikával termelő cégek számának gyarapodását és terjedését segítik elő.

A megyében megtelepedett külföldi érdekeltségű vállalkozások száma 1991 óta gyorsan emelkedett. Az 1990-es években a maximum értéket (528 cég) 1998-ban érték el, azóta kisebb csökkenés következett be. Figyelemre méltó szerkezeti átalakulás ment végbe viszont közöttük annak alapján, hogy a cég kizárólag külföldi tulajdonban volt-e, illetve többségében külföldi, vagy éppen fordítva, többségében magyar tulajdonban volt-e.

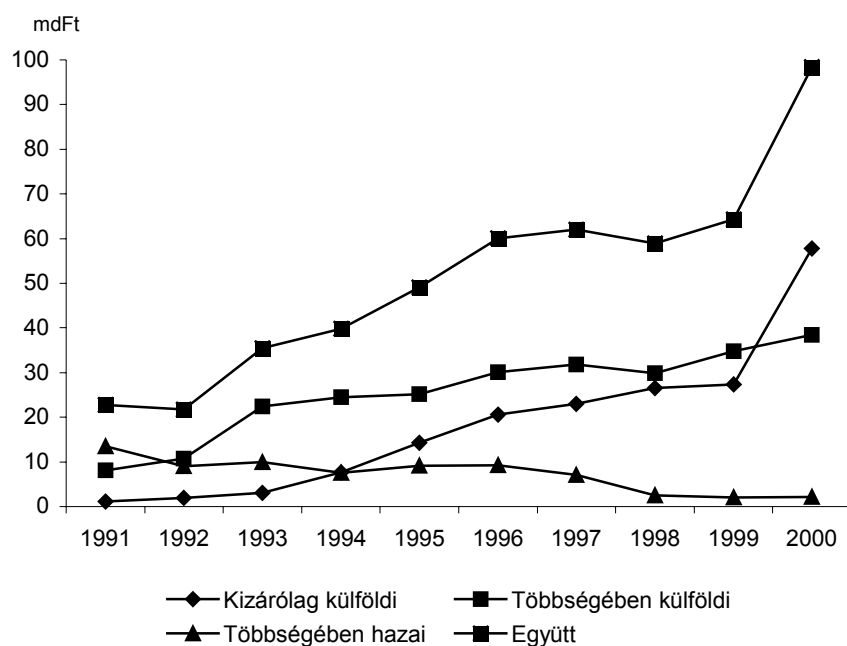
Az 1991 és 2000 közötti vállalatalapítások számának változása azt mutatja, hogy a tisztán külföldi tulajdonú, tőkeerős cégek száma gyorsan nőtt az elmúlt évtizedben, miközben a vegyes tulajdonosi szerkezetű cégek számában már 1992–93-tól kezdődően stagnálás, illetve visszaesés tapasztalható. Mindez azt jelzi, hogy a világpiacon versenyképes termékek előállítására képes cégeket a megyében elsősorban a tisztán külföldi tulajdonú vállalatok képviselik. (13. ábra.)

13. ábra. Külföldi érdekeltségű vállalkozások számának alakulása a megyékben 1991-2000 között, db

Hasonló folyamatok figyelhetők meg a külföldi érdekeltségű vállalatok Komárom-Esztergom megyei jelenléte esetében a jegyzett tőkevolumen alapján. 1991 és 2000 között több mint négyszeresére növekedtek az e vállalatcsoport által jegyzett tőkebefektetések. E téren igazi nagy ugrást jelentett a komáromi Nokia-beruházás, amely egymaga 50%-kal növelte a megyébe irányuló külföldi tőkebefektetések volumenét.

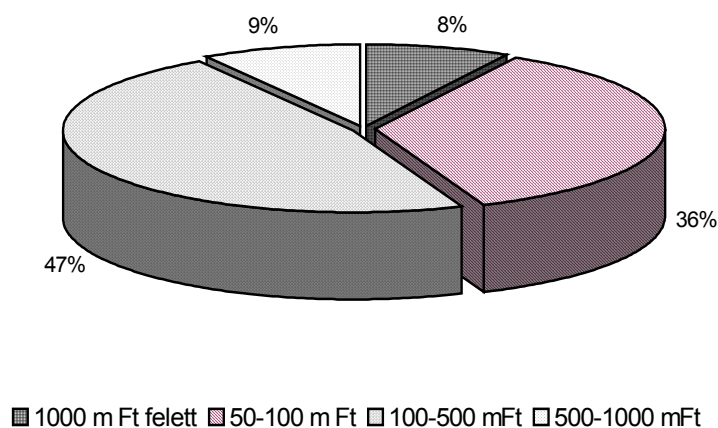
E téren is világosan kirajzolódik az a tendencia, hogy a teljesen vagy nagyobb részben külföldi tulajdonban lévő cégek tőkebefektetései folyamatosan nőnek, miközben a többségében magyar tulajdonú cégek tőke nagysága stagnált, de inkább csökkent az 1991–2000 közötti évtizedben. (14. ábra.)

14. ábra. Külföldi érdekeltségű vállalkozások jelenléte a megyében a jegyzett tőke alapján 1991-2000, mdFt

A megye gazdasága szempontjából domináns gazdasági erővel (vizsgálatunkban az 50 millió Ft feletti vagyonnal) rendelkező cégek száma valamivel meghaladja a 200-at. E cégek 70%-a a városokban – azon belül 86%-uk 4 városban (Tatabányán, Tatán, Esztergomban és Komáromban) – koncentrálódik. A községek csupán 1/3-ában található ekkora méretű cég. Közülük csak a fejlett mezőgazdasággal rendelkezőkben (Bábolna, Környe), valamint a termékeik számára komoly belső piacot kiépítő Látatlanban, Gyermelyen és Keszthelyen működik belőlük több is. A megye nyugati részén a községek többségében csak a termelőszövetkezetek érik el a fenti, 50 milliós vagyongrútot.

A jelentősnek tekinthető (50 millió Ft feletti) vagyonnal rendelkező cégek száma 2000 július végi adatok szerint 214 (a felszámolás alatt levők nélkül). Közülük 36% tartozik az 50–100 millió közötti, 47% a 100–500 millió Ft közötti, 9% az 500 millió–1 milliárd Ft közötti, végül 8% az 1 milliárd Ft feletti kategóriába. (15. ábra.)

15. ábra. Az 50 mFt feletti vagyonnal rendelkező cégek nagyságrend szerinti megoszlása, 2000

Az 1 milliárdot meghaladó vagyonú cégek kategóriájában 3 olyan vállalat is van, amelyik vagyona 10 milliárd feletti: az esztergomi Magyar Suzuki Rt., a komáromi Nokia Rt. és a korábbi Bábolnai Mezőgazdasági Kombinátból kivált és önállósult ágazatok közül a legnagyobb, a „BÁBOLNA Mezőgazdasági Termelő, Fejlesztő és Kereskedelmi Rt.”. Ugyancsak a „nagyok” között szerepel a tatabányai Vértesi Erőmű Rt. és a kereskedelmi jellegű TABAX Holding, továbbá a dorogi SANYO Ipari és Kereskedelmi Kft. és a Dorog–Esztergomi Erőmű Kft.

A cégek megyén belüli területi eloszlása azt bizonyítja, hogy többségük a megye északi középső részén (Tatabánya és Tata környéke, valamint a Bábolna–Esztergom sáv) sorakozó településekben található. Kisebbségi területen való, foltszerű tömörüléseik csak a megye keleti részén és a városok közelében erősebbek (*lásd melléklet: 9. térkép*).

A települések gazdasági értékelését ezért a vállalkozások száma és jellege alapján érdemes elvégezni. A megye települései gazdasági szervezeteik innovatív jellege szempontjából is különböznek egymástól. Ennek mértékéről tájékoztatnak a különböző *vállalkozási formák* számarányára és szerkezeti összetételére vonatkozó mutatók. Előbbiek tekintetében a legnagyobb gazdasági erejű települések a városokat és a nagyobb népességszámú községeket jelentik.

A rendszerváltás során megalkotott átalakulási törvény és a társasági törvény hatálybalépése az 1990-es évek elején Komárom-Esztergom megyében is robbanást idézett elő a vállalkozások alapítása terén. A nagy ipari szervezetek lebomlása, a vegyesvállalatok elterjedése, a magánkezdeményezések szaporodása e megyére éppen olyan jellemző volt, mint a dunántúli megyék többségére.

A megye esetében a gazdasági erővonalak iránya komoly befolyást gyakorolt a vállalkozások területi elhelyezkedésére. Komárom-Esztergom megye jelentékeny hányada a szerkezetváltásban élenjáró Budapestet övező, és a legdinamikusabb vidéki gazdasági fejlődést felmutató északnyugati országrész felé kifutó innovációs zónák átmenő területét alkotja (Tatabánya–Tata–Komárom tengely). Ugyanakkor a megye délnyugati része (Kisbér és környéke) – az említett tengelyhez valamilyen módon kapcsolódni képes kistérségekkel szemben – perifériát alkot, ily módon Északnyugat-Dunántúl területén belül is egy leszakadó kistérséget alkot. (1998-ban a megye 7 kistérsége közül csupán a Kisbérít sorolták a hátrányos helyzetű kistérségek közé.)

Komárom-Esztergom megye településcsoportjainak összességére jellemző, hogy a jogi személyiségű vállalkozások száma és annak abszolút növekménye már az 1990-es évek elején meghaladta a vidéki átlagot, és a növekedés üteme a vidéki átlagnál kb. 50%-kal gyorsabb ütemet jelzett az évtized első felében.

További sajátosság, hogy a vállalkozások terjedése – szinte „járványszerűen” – végigfut a településhierarchia valamennyi lépcsőjén. A folyamat gyors előrehaladását nagyban elősegíti a megye kis mérete is, e téren Komárom-Esztergom lényeges előnyben van a nagy területű (pl. Bács-Kiskun, Borsod-Abaúj-Zemplén) megyékkel szemben. A vállalkozásalapítások ütemére jellemző, hogy már 1993-ban több mint 60 településben működött valamilyen fajta magánvállalkozás, ami akkor a megye településeinek mintegy 82%-át jelentette.

A gazdasági életének tengelyét jelentő „folyosó” településeinek vállalkozásaktivitási folyamatai már az 1990-es évek elején megegyeztek az országos trenddel, 1995 után pedig némileg felülmúlták azt. A különféle vállalkozásalapításokba bekapcsolódó települések között az 1000 lakosra jutó vállalkozások száma alapján az 1990-es évek elején Bábolna és Vértesszőlős voltak a legaktívabbak, s csak utánuk következett Tata és Tatabánya, majd Komárom, Kisbér és Oroszlány (legalábbis az 1993-as fajlagos vállalkozási számokat illetően). Viszonylag kedvező pozícióba került e vonatkozásban a fenti településeken kívül Gyermely, Héreg, Kecskéd és Bakonybánk is. A felsorolt települések átlagost lényegesen meghaladó indexei a más indikátorok (pl. jövedelem, vagyonosodás, munkanélküliség) esetében is jól megfigyelhető, kedvező pozíciókra vezethetők vissza.

A vállalkozások számának fajlagos értékei szempontjából – a már említett településeken kívül – a megyén belül Esztergom aktivitása már az 1990-es évek elején kiemelkedett. Dorog és Nyergesújfalu viszont hasonló vállalkozásellátottsági értékkel rendelkezett már akkor is, mint a megye számos közép-, illetve nagyközsége (pl. Bajna, Süttő, Mogyorósbánya). Ezzel szemben a perifériát alkotó délnyugati megyerészben a vállalkozások fajlagos száma negatív irányban tér el az országos trendtől, főként a közép- és a kistelepülések esetében.

2000-ben a megyében összesen 29,2 ezer működő vállalkozást tartott számon a hivatalos statisztika. E vállalkozások 69%-a a megye 8 városában volt bejegyezve. A városi vállalkozások 40%-a (több mint 6900) Tatabányán működött. A községekben működő vállalkozások száma álta-

lában arányos a település lélekszámával. Ily módon 300 fölötti volt a számuk 5 községben (Ács, Környe, Lábatlan, Tát, Vértesszőlős), 298 Bábolnán és szintén 200 fölötti Tokod, Baj és Tarján településeken.

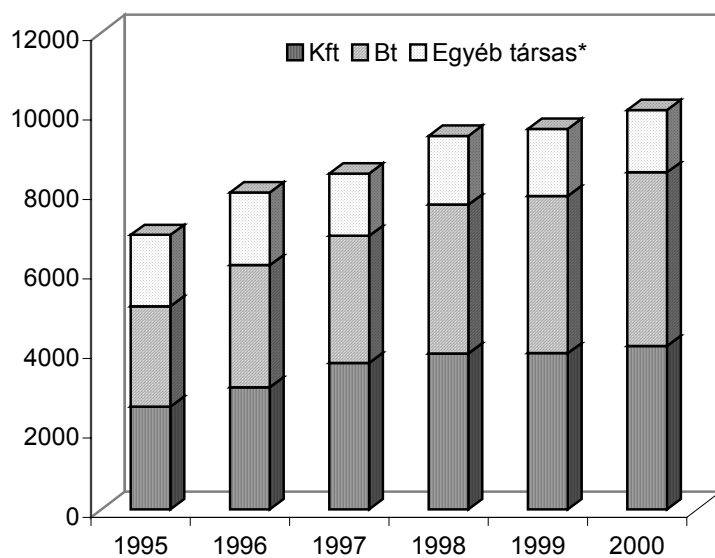
A kistérségek közül a legtöbb vállalkozást a Tatabányai és a Tatai kistérségekben regisztrálták (együttes részesedésük 49%-os), további 18%-ukat koncentrálja az Esztergomi, 11%-ukat pedig a Komáromi kistérség. A legkevesebb vállalkozás a Kisbéri és az Oroszlányi kistérségben volt bejegyezve (együttesen 13%-ot képviselnek).

Megfigyelhető az is, hogy a nagyszámú vállalkozásalapítás eltérő profilú vállalkozások tömeges létrejöttét eredményezte a megye már említett keleti, illetve nyugati pólusán. Miközben Esztergom térségében – a számottevő változás ellenére – az ipar maradt a vezető ágazat az 1900-es évtized első felében, addig a megye gazdasági erővonalát alkotó folyosó városaiban a kereskedelmi tevékenységekből származó adók és egyéb fajta bevételek már 1993-ban is nagyobb súlyt képviseltek a helyi önkormányzat költségvetésében, mint az ipari tevékenységből származók. Megmaradt viszont a mezőgazdasági vállalkozások túlsúlya a megye délnyugati részén, ahol az évtized második felében sem történt említésre méltó mértékű, illetve irányú átalakulás.

A vállalkozásoknak csak kisebb hányada (36%-a) tartozott a különféle típusú társas vállalkozások közé (rt, kf., bt, szövetkezet), döntő részüket a 19 ezer egyéni vállalkozó adta.

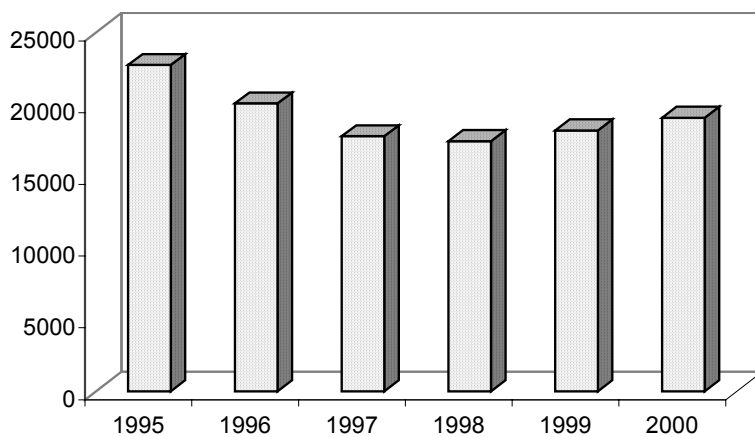
Kistérségi szinten a Tatabányai és Tatai kistérség az egyéni vállalkozók 43%-át koncentrálja, e téren az Esztergomi kistérség aránya nagyobb (21%), mint az összes vállalkozásból való részesedése.

A megye területén bejegyzett különböző vállalkozási formák száma évről-évre változott. Közülük időben eltérő számbeli mozgást mutattak a társas és az egyéni vállalkozások. Az 1990-es évek második felében a társas vállalkozási formák mennyiségében fokozatos növekedés következett be, 1995-ben még csak 6,9 ezer volt belőlük a megyében, viszont számuk 2000-re már elérte a 10 ezret. Az egyéni vállalkozások mennyisége 1995 és 1997 között 22,8 ezerről 17,4 ezerre csökkent, majd a hullámvölgyből kiemelkedve, 2000-re ismét 19 ezer fölé nőtt a számuk. (16 a, b. ábra.)

* Rt, Szövetkezet, Közhasznú társaság stb.

16 a. ábra. A társas vállalkozási formák alakulása a megyében, 1995–2000 között

16 b. ábra. Az egyéni vállalkozások számának változása 1995–2000 között

Az egyéni vállalkozóknál lényegesen tökeerősebb vállalkozási formákat képviselő *részvénytársaságok, korlátolt felelősségű társaságok, szövetkezetek és betéti társaságok* nagy része (71%-a) már a városokban koncentrálódik, belőlük 27% Tatabánya részesedése. Ugyancsak meghatározó mértékű a megyében a Tatabányai kistérség szerepe a kft-k számát (közel 1300 cég) és arányát (38%) illetően.

A megyében a statisztikai adatok alapján 98 részvénytársasági formájú gazdasági társaság működik, mezőgazdasági és ipari-kereskedelmi profilal. Területi koncentrációjuk kifejezetten erős: két város (Tatabánya és Esztergom) az összes rt 37%-át, többi 6 várossal együtt 78%-át tömöríti. (lásd melléklet: 10. térkép).

A legkülönbözőbb profilú kft-k területileg elsősorban a megye városai-ban összpontosulnak. Külön érdekesség viszont, hogy az Oroszlány melletti Várgesztesen közel másfélszáz ilyen formájú cég van bejegyezve, amely értékkel a község a megye 4 városát is megelőzi. A városok és Várgesztes együttes részesedése a megye településein bejegyzett kft-k teljes mennyiségéből 69%-os, ami e társasági forma kifejezetten erős koncentrációját jelzi. Ugyancsak magas kft-számmal rendelkezik Vértesszőlős (73) és Bábolna (69), valamint Környe, Lábatlan, Tát és Tokod, azaz főként a városokkal szomszédos településeken nagy a számuk. (lásd melléklet: 11. térkép).

A kft-knek a működő vállalkozásokon belüli aránya a megye településeinek döntő hányadában 10–20% között van. Területi eloszlásuk meglehetősen egyenletes, talán egy enyhe keleti és északkeleti koncentráció figyelhető meg a települések között ezen a téren. A legnagyobb a kft-k aránya a megye települései közül Várgesztesen. A jelentős idegenforgalmi funkciót betöltő község „kiugrása” arra utal, hogy ott a legtöbb bejegyzett gazdasági szervezet kft formában működik, amit valószínűleg a helyi önkormányzat is elősegít különféle kedvezményekkel.

A kft-k területi szerkezetéhez hasonló a megyében a bt-k elhelyezkedése is, bár ezek száma a városokban – Tata kivételével – rendre meghaladja a kft-két. Koncentrációjuk mértéke a gazdaságilag legjelentősebb 20 települést (a 8 várost és 12 községet) beszámítva eléri a 85%-ot. Viszonylag egyenletesen töltik ki a gazdasági teret a községek esetében is.

Településszinten Tatabánya részesedése e vállalkozási formából a legmagasabb (37%), öt Esztergom (18%) és Tata (16%) követi. A 3 város így módon együttesen a bt-k 71%-át tömöríti (lásd melléklet: 12. térkép).

A betéti társaságok aránya az összes működő vállalkozáson belül a megye településeinek többségében 10–15% között mozog. Területi eloszlásuk a kft-khez képest markánsabb térbeli különbségeket jelez, a megye keleti felében erősödő koncentráció formájában. 20% fölötti e társasági forma részaránya a megye keleti felében a Nyergesújfalu–Héreg–Gyermely félkörív mentén elhelyezkedő településláncban, de átlag feletti az arányuk Esztergom, Leányvár, Dömös és Vértesszőlős gazdasági szervezetei között is. Nyugaton Tárkány és Aka esetében nagyobb e társasági forma aránya a megyei átlagnál.

A szövetkezeti formájú szervezetből 125 van a megyében. Ezek több mint 60%-a a városokban van bejegyezve, a községeknek csak 46%-ában van szövetkezetként működő vállalkozás. Területi eloszlásuk a megye középső és nyugati részében való koncentrációjukra utal, de az Esztergom körüli települések mindegyikében megtalálható ez a gazdasági szervezeti forma. E gazdasági formációk közel 1/3 része (összesen 40) mezőgazdasági szövetkezet, amelyek nagy része (70%-a) a megye kedvező talajviszonyokkal rendelkező nyugati és délnyugati területein található, jelezve egyben a megyén belüli mezőgazdasági potenciál területi szerkezetének magterületét. A legtöbb mezőgazdasági szövetkezettel (5-tel) Kisbér rendelkezik, de 3-3 van belőlük Ácson és Tatán is.

Megjegyzendő, hogy az 1990-es évek elejéhez képest nőtt a mezőgazdasági szövetkezetek száma (29-ről 40-re), ugyanakkor a korábbi 6 állami gazdaság, illetve mezőgazdasági kombinát rt-vé és más gazdálkodási formájú céggé alakult. Ezzel szemben 1999-ben a kistrégió településeinek 62%-ában nem volt bejegyezve szövetkezeti formában működő gazdasági szervezet. *(lásd melléklet: 13. térkép)*

A működő szövetkezetek aránya az összes vállalkozáson belül igen alacsony (többnyire 1–1,5% között mozog), csupán a Kisbéri kistérségben Aka községben haladja meg a 10%-ot, aminek oka, hogy másfajta vállalkozási formákból csupán néhány van a településen. E mutató vonatkozásában egy nyugati és délnyugati területi koncentráció, továbbá egy Héreg–Bajna–Epöl településhármas esetében megfigyelhető koncentráció rajzolódik ki a megye területén, amelynek oka szintén a másfajta vállalkozási formák települési jelenlétének az átlagosnál kissé alacsonyabb arányában keresendő. *(lásd melléklet: 14. térkép)*

A megyében működő egyéni vállalkozások száma általában igazodik a település méretéhez, azaz a nagyobb lakosságszámú településeken az egyéni vállalkozások száma is lényegesen magasabb, mint a kisebb fal-

vakban. Az egyéni vállalkozók több mint 2/3-a a megye városaiban (26%-uk Tatabányán) volt bejegyezve. E vállalkozási forma területi koncentrációja mérsékelt, mivel a megye 16 legnagyobb települése (azaz 21%-a) az egyéni vállalkozásoknak csak 37%-ával rendelkezett. (lásd melléklet: 15. térkép).

A vállalkozási formák számából az egyéni vállalkozások 50% feletti arányban részesednek a megye valamennyi településében. Arányuk a választókerület délnyugati és nyugati részének településeiben lényegesen magasabb a megyei átlagánál, de ugyanez jellemző a Dorog szomszédságában fekvő településekre is.

Érdemes a gazdasági szervezeti formák Komárom-Esztergom megyei átlagértékeit az országos átlaggal, illetve a szomszédos megyék átlagértékeivel is összehasonlítani. Az ezt lehetővé tevő *relatív mutatók*, vagyis az 1000 lakosra jutó fajlagos értékek tekintetében a következők figyelhetők meg:

- A megyében 1000 lakosra összességében 76 működő vállalkozás jut, míg az országos átlagérték ennél valamivel magasabb (80 vállalkozás/1000 lakos). A megyei érték így az országos átlag 95%-ának felel meg. Bár a Komárom-Esztergom megyei mutató értéke elmarad a Győr-Moson-Sopron esetében regisztrálttól (82 vállalkozás/1000 lakos), viszont lényegesen jobb a Fejér megyei mutató (69 vállalkozás/1000 lakos) értékétől.
- Az összes vállalkozáson belül a társas vállalkozások megfelelő fajlagos adata: 28 (Komárom-Esztergom átlaga), illetve 33 (országos átlag), ami az előző mutatóhoz képest nagyobb különbséget jelez az országos és a megyei mutató között. Am az 1000 lakosra jutó társas vállalkozások Győr-Moson-Sopron (29), illetve Fejér megyei értékei (26 társas vállalkozás/1000 lakos) már azt jelzik, hogy Komárom-Esztergom e téren nincs hátrányban szomszédjaihoz képest.
- Az egyéni vállalkozásokra vonatkozóan a megyére 48-as, az országra 46-os fajlagos érték adódik, így Komárom-Esztergom helyzete valamivel jobb az országos átlagnál. Fejérre vonatkozóan 44, Győr-Moson-Sopron esetében viszont már 53 egyéni vállalkozás jut 1000 lakosra, azaz e téren Komárom-Esztergom kettejük között foglal helyet.

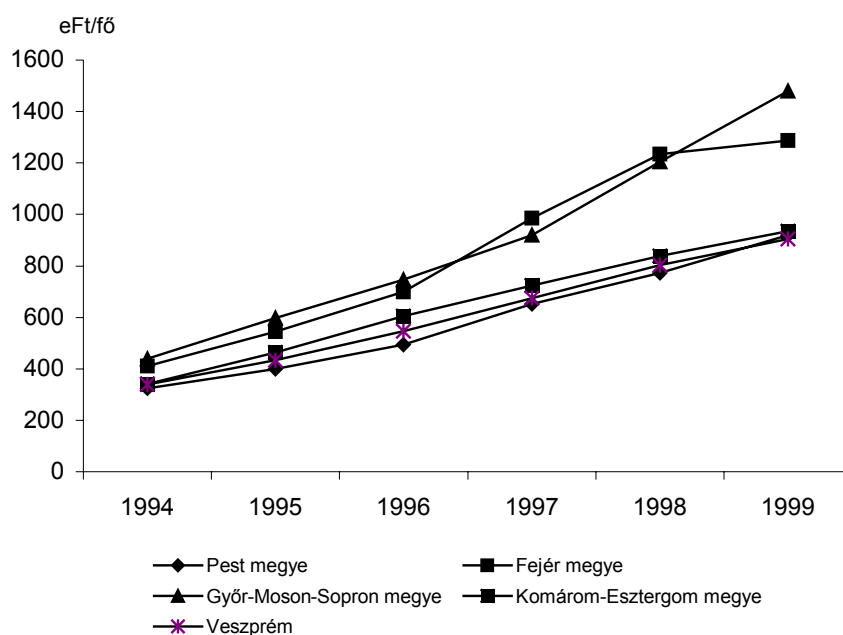
A megye településeire vonatkozóan is megvizsgálva a működő vállalkozások fajlagos értékeit megállapítható, hogy a megyei 76-os átlagértéket csupán a települések 20%-ában múlja felül a mutató értéke. (Várgesztes a maga szélsőséges értékével itt is kiugrik.)

Az ide tartozó települések közül mindenekelőtt a megye 5 városa (Tatabánya, Tata, Esztergom, Komárom, Nyergesújfalu) említendő, de 50 feletti a fajlagos vállalkozásszám Dorogon, Kiskéren és Oroszlányban is. Figyelemre méltó ugyanakkor az az egybefüggő, 14 településből álló tömörülés, amelyik Tatabányát és Tatát körülöleli, jelezve az itt élő népesség magas vállalkozási aktivitását a megyeszékhely, illetve az ahhoz közeli városok szomszédságában. Viszonylag alacsony relatív értékek adódnak viszont a megye délnyugati részén (Kiskéri kistérség) és kisebb részben a Dorogtól délre fekvő községcsoportban. A Duna menti gazdasági tengely viszont megyei átlag körüli 1000 lakosra jutó működő vállalkozást „produkál” (lásd melléklet: 16. térkép).

A fenti értékek tehát a gazdasági aktivitás eléggé erős települési koncentrációját mutatják a megye tengelyében és a Duna menti településsávban, amiben a megye városai és környékük többnyire nagyobb lakosság-számú községei járnak az élen.

A megye településeinek 22%-a (főként közepes és kisméretű falvak) az ottani vállalkozások viszonylag kis száma miatt nem képvisel számottevő gazdasági erőt, aminek demográfiai és ágazati gazdasági okai egyaránt vannak. Ám ez a helyzet arra is figyelmeztet, hogy fejlődésük érdekében célszerű lenne a megfelelő fejlesztési stratégiát kialakítani számukra.

A gazdasági fejlettség egyik jellemző mutatója az *1 főre jutó GDP értéke*. E téren Komárom-Esztergom és a vele szomszédos megyék az 1990-es évek közepétől hasonló növekedési pályát jártak be, azaz a mutató értékének éves növekedése valamennyi megye esetében közel hasonló mértékű volt 1994 és 1997 között. 1998 és 1999 viszont már az egyes különbségek növekedésének éveit voltak, amikor Győr-Ménfőcsanak helyzete lényegesen javult a többiekhez képest, miközben Veszprém megye esetében a mutató csak szerény növekedési ütemet jelezett. (17. ábra.)

17. ábra. Az 1 lakosra jutó GDP alakulása Komárom-Esztergomban és a szomszédos megyékben 1994–1999, eFt

Miután 1999-ben az 1 lakosra jutó GDP alapján Komárom-Esztergom a megyék rangsorában a 6. helyen állt (1994-ben még a 11. volt), és mivel az itt megindult gazdasági fejlődési folyamatok jó irányba mutatnak, kedvező esélye van a megyének arra, hogy a következő 10-15 évben a hazai átlagnál magasabb gazdasági növekedést érjen el.

A fenti megállapításokat alátámasztja az a tény is, hogy a megyében zajló pozitív gazdasági folyamatok eredményeként ugyancsak kedvezők a megye *kistérségeinek* fejlődési kilátásai.

A piacgazdaságra való átmenet időszakának végén (1999–2000) az ország 150 statisztikai kistérsége közül csupán 26-26 tartozott a kifejezetten dinamikus fejlődők, illetve fejlődők csoportjába. Komárom-Esztergom megye 7 kistérségéből 2 (az Esztergomi és a Komáromi kistérség) e csoportok közül az első, további 3 (a Tatabányai, a Tatai és a Dorogi kistérség) pedig a második tagja volt. Ezek azért is kedvező arányok, mivel az első két csoportba tartozók együtt is csak az összes kistérség 36%-át teszik ki, vagyis a kistérségek kisebbségét alkotják.

A maradék 2 kistérség (az Oroszlányi és a Kiskőrösi) is a felzárkózók meglehetősen népes (összesen 41 kistérségből álló) kategóriájához tartozik, tehát a megyének nincs egyetlen gazdaságilag stagnáló vagy lemaradó helyzetű kistérsége sem. Ez annál is inkább figyelemre méltóbb, mivel 1998-ban a Kiskőrösi kistérség még – Komárom-Esztergom megyében egyetlenként – a hátrányos helyzetű mikrorégiók népes csoportjába tartozott. Az utóbbi 2 évben megindult pozitív folyamatok viszont e kistérség esetében is a felzárkózás stabilizálódásának irányába mutatnak.

A kistérségek esetében tapasztaltakhoz hasonlóan a pozitív folyamatok fokozatos térnyerése figyelhető meg a megye *városhálózatában* a gazdasági szerkezet átalakulásának jellegét illetően. Az e téren kibontakozó átalakulás komoly változásokat indukált az 1990-es évek második felében a megye városhálózatának tagozódásában is.

A fentiekben taglalt változások pozitív sajátosságait megerősítik egy 1998-ban elvégzett, a magyarországi városok versenyképességére vonatkozó vizsgálat eredményei is. Eszerint 1990-ben Komárom-Esztergom megye városai közül Tatabánya még hagyományos, aktív centrumszerepet betöltő, stabil ipari városként volt minősíthető. Esztergom, Tata és Komárom viszont már az új gazdasági körülmények adaptálására felkészülő városok kategóriájába tartozott. A megye többi 4 városa viszont egyértelműen az innovációhiányos, gazdaságilag lemaradó hazai városok igen népes csoportjában foglalt helyet.

1998-ra a helyzet lényegesen módosult. Ekkorra ugyanis valamennyi Komárom-Esztergom megyei város a fokozatosan átalakuló, gazdasági profilváltó városok kategóriájába került, amelyen belül Komárom helyezte lett a legkedvezőbb, de Esztergom és Tata is biztató pályán indult el. Egyértelmű módon utal a kedvező irányú átalakulás megyei léptékére az a folyamat is, amelynek során 1997-re Dorog, Oroszlány, Nyergesújfalu és Kiskőrös is bekerült az átalakuló városok kategóriájába, mint csaknem valamennyi kis- és középváros a Dunántúl északi részén.

Kissé részletesebben kell foglalkozni a megyeszékhelyen az 1990-es években végbement gazdasági folyamatokkal, mivel azok több lépcsőben zajlottak le. Tatabánya helyzete – a gazdasági gondok mérete és ebből eredően az átalakulással járó nehézségek miatt – 1990 és 1995 között sokat romlott, aminek fő oka a szénbányászat felszámolása és a nehézipari munkahelyek tömegének megszüntetése volt. A következő lépcsőben (1995–1998 között) a lassan meginduló gazdasági szerkezetváltás még mindig csak az első fázisban tartott, amikor nem születtek látványos

eredmények. Ily módon számos gazdasági hatékonysági mérőszám értéke még 1998-ban is kedvezőtlenül alakult Tatabánya esetében a többi dunántúli megyeszékhellyel való összehasonlításban.

Annak a ténynek a következményei, hogy a város gazdasága késve indult el a szerkezeti megújulás útján, még a megyei jogú városok dinamikáját mérő és összehasonlító vizsgálatok 1998-as eredményeiből is kiolvashatóak voltak.

E vizsgálatok során egyébként öt fajlagos mutató alapján mérték a hazai megyei jogú városok gazdasági helyzetét 1998-as statisztikai adatbázis felhasználásával. Ezek a mutatók az alábbiak voltak:

- a kiskereskedelmi forgalom növekedésének üteme 1990–1998 között,
- az iparban képződött hozzáadott érték növekedési üteme 1995–1998 között,
- a szolgáltatásokban képződött hozzáadott érték növekedési üteme 1995–1998 között,
- az iparüzési adó változásának üteme 1995–1998 között,
- az adóköteles személyi jövedelem változásának üteme 1995–1998 között.

Az ilyen módszerek alkalmazásával kapott vizsgálati eredmények alapján 1998-ban Tatabánya a megyei jogú városok rangsorában még a 12. helyet foglalta el, ami azt jelentette, hogy a Komárom-Esztergomi megyeszékhely a „leszakadó” minősítést kapta. Ugyancsak hasonlóan kedvezőtlen minősítést szerzett a város a fenti mutatók egyetlen évre, 1998-ra vonatkozó statikus értékei alapján, aminek következményeként a városok 1990-es évtizedbeli versenyének vesztesei között tartották számon.

Azonban az ezredfordulóhoz közeledve a gazdasági átalakulás hazai folyamatai egyes régiókban annyira felgyorsultak, hogy a 2-3 évvel ezelőtti állapotra vonatkozó adatok alapján kimutatott folyamatok eredményei ma már megkérdőjelezhetők. Ez nyilvánvaló, ha akár Tatabányára, akár magára Komárom-Esztergom megyére vonatkozóan az 1999-es és a 2000-es évekre rendelkezésre álló gazdasági adatokat vizsgáljuk, mivel – amint e fejezet előbbi részeiből is kitűnik – az elmúlt két évben több területen is megesősödtek a fejlett megyék szintjéhez való felzárkózáshoz vezető gazdasági folyamatok.

Hasonló tendenciák kibontakozását bizonyítják a megyében a többi anyagi, továbbá a nem anyagi jellegű gazdasági ágazatok terén észlelhető, 1998 után végbemenő változások is, amelyek részletesebb kifejtésére a következő fejezetekben kerül sor.

A települési infrastruktúra kiépítettségi szintje és alakulása

A megye települési infrastruktúráját a lakásállomány, a közüzemi víz- és csatornaellátottság, a lakások vezetékes gázzal való ellátottsága, valamint a közlekedési-távközlési infrastruktúra színvonala, illetve kiépítettségének változása szempontjából érdemes értékelni.

Komárom-Esztergom megye lakásállománya 2000-ben meghaladta a 119 ezret, ami az országos érték 2,3%-ának felel meg. 1990 óta a lakások száma a megyében közel 5000-rel (4,4%-kal) gyarapodott. Ez a növekedési ráta egyaránt elmarad az országos (5,6%-os) és a vidéki (6%-os) lakásállomány átlagos növekedési értékeitől, aminek oka a megyében az 1990-es évek elején kialakult, és csak az évtized végére mérséklődő gazdasági recesszióban keresendő.

A megye kistérségei között a lakásállomány területi megoszlása tekintetében természetesen jelentős különbségek tapasztalhatók. A legtöbb (35 ezret meghaladó számú) lakás a Tatabányai kistérségben található, amelynek elsődleges oka, hogy ez a kistérségi adat tartalmazza a megyeszékhely lakásállományát is. További 5 kistérségben a lakásállomány 10 és 20 ezer között mozog. Némileg lemaradva tőlük áll az utolsó helyen a lakásszám tekintetében a Kiskőrösi kistérség, ahol a lakásállomány 2000-ben csupán 8,3 ezer lakásból állt. Ez utóbbi magyarázata, hogy a nagyrészt közép- és kisfalvakból álló kistérség a megye legalacsonyabb lakosság számú kistérsége, ahol az egyetlen város, Kiskőrös sem rendelkezik komoly méretű lakásállománnyal.

A lakások közel 65%-a a városokban koncentrálódik, ez az arány lényegében 10 év óta változatlan. Az állomány területi szerkezete hűen követi az egyes települések népesség számát, azaz a városokon kívül csak 12 községben található 1000 fölötti – azon belül mindössze Ácson és Környén 2000-et is meghaladó – lakásszám. Nem éri el viszont a lakásállomány nagysága a 3000-et a városok között Kiskőrös és Nyergesújfalu esetében. Kevés (mindössze 6) van ugyanakkor a kis volumenű (200-nál kevesebb) lakóegységet tartalmazó lakásállománnyal rendelkező falvakból is.

A lakásellátottság színvonalát a mennyiségi adatoknál jobban kifejező fajlagos mutató, a *100 lakásra jutó lakosok száma* Komárom-Esztergomban 2000 elején 260 lakos/100 lakás volt, azaz a megye településein 1 lakásban átlagosan 2,6 fő lakott. Ez az érték egyaránt kedvezőtlenebb az országos (247 lakos/100 lakás) és a vidéki átlagértéknél (254 lakos/100 lakás), ugyanakkor kissé kedvezőbb a Győr-Moson-Sopron megyei 263 lakos/100 lakás és a Fejér megyei 268 lakos/100 lakás értékeknél.

1990-ben e mutató megyei értéke még 274 lakos/100 lakás volt, ami akkor is jobb volt a Fejér és Győr-Moson-Sopron megyei értékekhez képest, viszont még pontosan megegyezett az akkori vidéki átlaggal és csak alig volt kedvezőtlenebb az akkori országos átlagnál (270 lakos/100 lakás). Mindez azt jelzi, hogy Komárom-Esztergom az elmúlt évtizedben azok közé a megyék közé tartozott, ahol az átlagosnál kevésbé csökkent az 1 lakásra jutó lakosok száma, azaz a lakásépítés, illetve üresedés mértéke csak szerény mértékben múlta felül a lakosok számát.

Ez a tendencia viszont – eltekintve most a jelentős roma népességgel rendelkező megyék szintén magas laksűrűségi értékeitől – jelenleg többnyire a növekvő munkaerőigényű, prosperáló, illetve gazdaságilag felzárkózó megyék sajátja (Fejér, Győr-Moson-Sopron, Vas, Pest), ami átmenetileg magasabb laksűrűség kialakulásával jár együtt.

A településszintű laksűrűség alakulása arról tanúskodik, hogy e téren a megye városai – Kisbér kivételével – valamivel kedvezőbb lakáskörülményekkel (2,5 lakos/lakás körüli laksűrűségi értékekkel) rendelkeznek a megyei átlaghoz képest, de ugyanez jellemzi további 23 község laksűrűségét. Az e kategóriába tartozó községek nagy része a Tatabányától északra eső településsávban, illetve a megye nyugati részén helyezkedik el.

A megye településeinek több mint felében (Kisbér és 37 község esetében) viszont e mutató értéke 2,7 lakos/lakás fölött van. E községek többsége lényegében két tömbben helyezkedik el: az elsőt az Esztergomtól nyugatra és délnyugatra fekvő 16 község alkotja, a második, 3 összekapcsolódó településláncot alkotó tömbnek a Tatát és Oroszlányt körülölelő 14 község tekinthető.

A laksűrűség Komárom-Esztergomban tehát területi szempontból eléggé kiegyenlített, e téren a szélsőértékek száma meglepően alacsony. A legkedvezőbb a mutató értéke a kislétszámú kisközségben, továbbá Almásfüzitőn, Dunaszentmiklóson és Únyban, a másik végletet

egyedül képviseli az utóbbi 10 évben jelentős népességgyarapodást mutató, Tata melletti Baj község, ahol kimagaslóan magas (3 lakos/lakás fölötti) a laksűrűség.

A megyében a *közüzem i vízvezeték-hálózat* teljes hossza megközelíti az 1860 km-t, amelynek 46%-át a városi hálózatok alkotják. 10 év alatt a hálózat 200 km-rel (12%-kal) bővült, azon belül a városok hálózatának hossza 14%-kal, a községeké 11%-kal növekedett.

A megye településeinek döntő hányada (91%-a) már 1990-ben rendelkezett különböző hosszúságú helyi vízvezeték-hálózattal. 10 évvel ezelőtt csupán a megye délnyugati szélének 5 községe (Bakonybánk, Bársonyos, Csátka, Réde és Súr), továbbá Nagysáp, Epöl és Naszály lakossága volt kénytelen nélkülözni a közüzem i vezetékes vízellátást. Az 1990-es évek közepére viszont már a megye valamennyi települése rendelkezett vezetékes ivóvízzel.

2000 elején a megye települései közül a városoknak és Ácsnak volt a legkiterjedtebb vízvezeték-hálózata, amelyek hossza egyenként is meghaladta az 50 km-t, közülük Tatabányáé, Tataé, Esztergomé és Komáromé a 100 km-t. A hálózatok hosszának település szerinti eltérései szoros összefüggést mutatnak a település lakónépességének és lakásállományának nagyságával.

A 90-es évek hálózatfejlesztéseinek köszönhetően a megyében lényegesen bővült a vezetékes vízzel ellátott lakások köre. Míg 1990-ben a lakásoknak 86%-ába volt bevezetve a víz (az országos átlag akkor 74% volt), tíz év múlva már 94%-uk tartozott a vezetékes vízzel ellátott otthonok közé (országos átlag: 91%). Látható tehát, hogy 10 év alatt a korábban is magas Komárom-Esztergom megyei átlag tovább növekedett, így 2000-re is a szintén jelentősen megemelkedő országos átlag fölött maradt, jelentősen meghaladva a vidéki 89%-os átlagértéket.

Ugyanezen időszak alatt Fejér megyében 78%-ról 95%-ra, Győr-Moson-Sopron megyében 86%-ról 95%-ra növekedett a közüzem i vízvezeték-hálózatba bekötött lakások aránya, azaz a három megye e téren hasonló szintet mutatva lépte át az ezredfordulót.

Települési szinten vizsgálva a lakások bekapcsoltságának mértékét, látható, hogy a településállomány több mint 2/3-ában 90% fölötti a mutató értéke. A megyei átlagértéktől való kisebb-nagyobb mértékű elmaradás e téren csak a megye délnyugati részén (Kisbéri kistérség), valamint az

Esztergomtól délre fekvő, továbbá a Tatától északkeletre húzódó településcsoportoknál tapasztalható. Meglepő, hogy Tata is 90% alatti ellátottsági kategóriába tartozik e téren *(lásd melléklet: 17. térkép)*.

A fentieknél kedvezőtlenebb a kép a települések *közcsatorna-hálózatba* való bekapcsoltsága terén, ugyanakkor az 1990-es években e téren igen jelentős előrelépés történt a megyében. 10 évvel ezelőtt a közcsatorna-hálózat hossza 489 km volt, amelynek 78%-a a 8 városokban volt kiépítve, emellett 9 község rendelkezett összesen 108 km-nyi szennyvízcsatornával. A 90-es években közműépítési társulások alakultak a megye számos községében, amelyek segítségével 2000-re további 28 községben létesült közcsatorna. Tovább bővültek a városi hálózatok is.

A fentiek eredményeként Komárom-Esztergom területén 10 év alatt 1113 km-re növekedett a közcsatorna-hálózat hossza, ami 2,3-szeres bővülést jelent, és ezáltal a megye településeinek 60%-a lett csatornázott, szemben az 1990-es 23%-os aránnyal. A hálózatbővítésnek – a környezetvédelmi érdekeket fokozottan szem előtt tartva – 2000 után is folytatódnia kell, mivel hosszútávon csak így akadályozható meg a talajvíz és a rétegvizek teljes elszennyeződése. A leghosszabb (közel 200 km-es) szennyvízcsatorna-hálózattal a megyében természetesen Tatabánya rendelkezik, de megfelelő hosszúságú vezeték-hálózat épült ki a városokban és azok környékén is. Feltűnő viszont a Kisbéri kistérség elmaradása e téren. Mielőbb kiépítendő a településszintű hálózatok a megye keleti peremének több községében, valamint a megyeszékhelytől északra húzódó községben is.

A fentiekben leírtakat jól tükrözi a *közcsatorna-hálózatba bekötött lakások arányának* alakulása. 1990-ben Komárom-Esztergom lakásállományának 46%-a volt bekötve a hálózatba, ami már akkor magasabb volt, mint az országos átlag (41%), lényegesen felülmúlta a vidéki átlagot (30%), de még a Fejér (42%) és Győr-Moson-Sopron megyékét (45%) is.

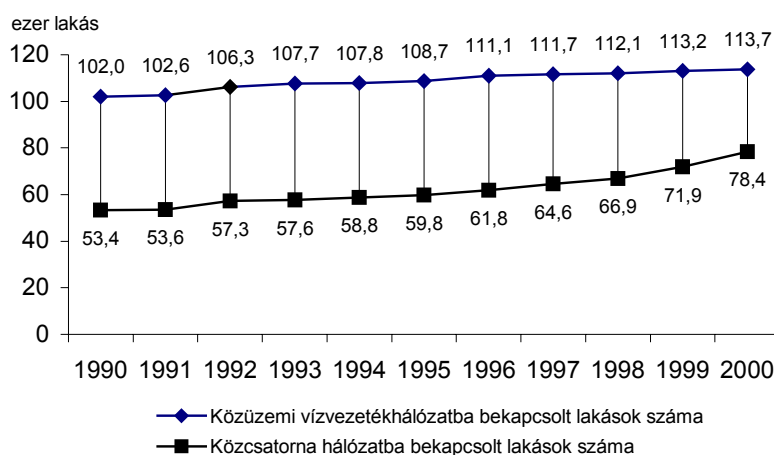
2000 elejére ez az arány látványosan (60%-ra) javult, miközben az országos átlagérték csak 49%-ra (a vidéki átlag 38%-ra) emelkedett. A szomszédos megyék közül is csupán Győr-Moson-Soproné érte el az 57%-ot, Fejéré csak 47%-ra nőtt.

A látványos növekedés a megye területén viszont eléggé egyenlőtlenül ment végbe. Ennek eredményeként a megye városaiban a lakásállományuk már a 73%-a, a községekének viszont még mindig csak 37%-a van bekapcsolva a közcsatorna-hálózatba. Ez a helyzet a következő években a

községi hálózatfejlesztésekre való koncentrációt igényli, különösen a már említett Kisbéri kistérségben. Akad tennivaló e téren Tatán, Esztergomban és Komáromban is, mivel lakásaik bekapcsoltsági aránya a közsatorna-hálózatokba még 2000-ben sem érte el a 80%-ot. A községek közül viszont igen kedvező Almásfüzitő, Dág, Tát és Várgesztes helyzete, ahol már 90%-ot megközelítő vagy meghaladó a lakások bekapcsoltságának mértéke. (lásd melléklet: 18. térkép).

A fentiek arra is felhívják a figyelmet, hogy a vízvezetékkel ellátott lakások számának és a közsatorna-hálózatba bekapcsolt lakások számának egymáshoz való viszonyát kifejező közműolló Komárom-Esztergom megye esetében az 1990-es években tekintélyes mértékben változott, noha még közel sem lehet kijelenteni, hogy e téren kedvező lenne a helyzet a megyében.

1990-ben még 48,6 ezer olyan vízvezetékkel ellátott lakás volt a megyében, amely nem volt bekötve a szennyvízcsatorna-hálózatba, 2000-re ez a szám 35,3 ezerre változott, vagyis az ilyen lakások száma közel 30%-kal csökkent. Ezt azt is jelenti, hogy miközben az 1990-es évek elején a vízvezetékes lakásoknak még csupán 50-52%-a volt bekapcsolva a közsatorna-hálózatba, addig ez az arány az ezredfordulóra elérte a 69%-ot a megye átlagában. Természetesen a közműolló további záródására kell törekedni az elkövetkező években is a csatornahálózat további kiépítésének folytatásával. (18. ábra.)

**18. ábra. A közműolló alakulása a megyében
1990 és 2000 között**

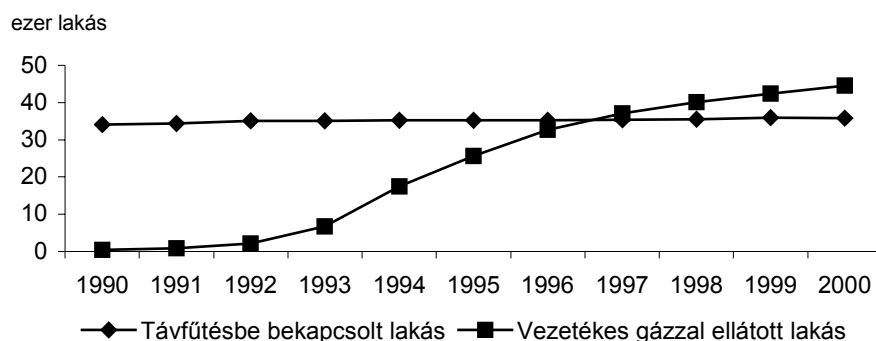
A csatornázottsághoz hasonlóan igen komoly eredmények születtek az elmúlt 10 évben a megye településeinek *vezetékes gázzal való ellátásában*. Míg 1990-ben a gázvezeték-építési programok beindítása előtt az egész megyében csupán egyetlen városban, Dorogon volt vezetékes gázellátás egy 22 km-es vezeték révén – és abba is csak a városi lakások alig 11%-a volt bekapcsolva –, addig 1997-re már Komárom-Esztergom megye 71 települése, 1999-re pedig valamennyi városa és községe használhatott vezetékes gázt.

A megye gázvezeték-hálózatának teljes hossza megközelíti az 1900 km-t. A leghosszabb (50 km-t meghaladó hosszúságú) gázvezeték-hálózatokkal 5 város (Tatabánya, Esztergom, Tata, Komárom és Kisbér), valamint Ács rendelkezett már 1997-ben is. Azóta a vezeték hosszúsága csak jelentéktelen mértékben növekedett. Mivel a vezetékek hossza igazodik a településmérethez és a lakásállományhoz, ennek következtében a megye településeinek több mint 50%-ában a gázvezetékek hossza 10–30 km között mozog, és csak 22%-ukban nem éri el a 10 km-t.

Komárom-Esztergom megye 120 ezres lakásállományából 2000-ben 44,6 ezer lakás számára (39%) volt biztosítva a főzési és fűtési célokat egyaránt szolgáló vezetékes gáz. Érdekesség, hogy a megyében a városi lakásokra csak a gázfogyasztók 47%-a jut, így a vezetékes gázzal rendelkező községek vonatkozásában 50% felett van a megfelelő érték. Ennek az az oka, hogy a megye 11 településében – köztük a városok nagy részében – távfűtéssel történik a lakások fűtése és melegvízzel való ellátása. Az ilyen lakások száma meghaladja a 36 ezret.

Eltérő folyamatként zajlott le az 1990-es évtizedben a távfűtésbe bekapcsolt lakások számának változása, illetve a vezetékes gázzal ellátott lakásállomány mennyiségi növekedése terén. A távfűtéssel való ellátottság esetében már az 1980-as években létrejött az a lakásállomány, amely be volt a kapcsolva a távfűtésbe, és e téren csak igen szerény növekedés ment végbe a megyében az elmúlt 10 év alatt. Ugyanakkor a községek jelentős részére is kiterjedő gázvezeték-hálózat-építési program lényegében az 1990-es években indult meg és kapott lendületet Komárom-Esztergomban. Ily módon 1990-ben még mindössze 500 olyan lakás volt a megyében, ahová be volt vezetve a gáz, 10 évvel később viszont ennek 88-szorosára emelkedett a vezetékes gázzal ellátott lakások száma, ami igen látványos növekedést jelent. (19. ábra.)

19. ábra. Vezetékes gázzal ellátott, illetve távfűtésbe bekapcsolt lakások számának változása 1990-2000

Ebből következően a községek lakásállományának 50%-ában fűtik gázzal a lakásokat, míg a városok esetében ez az arány csupán 26%-os. E téren akkor lehetne változás, ha csökkenne a távfűtéses lakások száma, és így az ilyen fűtési módból való részesedése a megyén belül. Erre belátható időn belül nem kerül sor.

Településszinten a gázzal fűtött lakások aránya a megyében a fentieknek megfelelően nem a városokban, hanem a községekben a legmagasabb. Közülük 8-ban (Dunaszentmiklós, Gyermely, Leányvár, Naszály, Szomor, Várgesztes, Vértessomló, Vértestolna) 70% feletti, a megye északi felének községeiben pedig többnyire 40–70% között van. A városok alacsony értékét leszámítva a Kiskéri kistérségben többségben vannak az e téren viszonylag alacsony (25–40% közötti) gázfűtési arányt mutató községek. Ugyanez jellemzi az Esztergomtól keletre fekvő néhány megyeszéli községet is. (lásd melléklet: 19. térkép).

Komárom-Esztergom megye települési infrastruktúrájának következő paramétere, a megye teljes úthálózatának mintegy 1/3-át kitevő *belterületi úthálózatra*, annak *kiépítettségi szintjére* vonatkozik. A mutató burkolt úthossz/teljes úthossz arány alapján a települései viszonylag kedvező helyzetben vannak. A megye városaiban a belterületi úthálózat átlagos kiépítettsége 87%-os, a községeké ennél alacsonyabb, átlagosan 76%-os. Míg azonban a városokban a 10 évvel ezelőtti 70%-os arányról növekedett 87%-ra az útkiépítettség, addig a községekben 54%-ról emelkedett 76%-ra, ami kedvező előjel a települési infrastruktúrafejlesztés ütemét illetően.

Természetesen az átlagok mögött e mutató esetében is jelentős eltérések vannak: a városok közül a legkedvezőtlenebb útkiépítettségi mutatója Esztergomnak van (70% alatti), Tataé és Kisbéré 80% körüli, a városok többsége viszont a 90% fölötti kiépítettséggel rendelkező települések kategóriájába tartozik.

Területi szempontból az átlag feletti kiépítettséggel rendelkezik a megye középső részén a települések többsége, míg a peremterületeken, azon belül pedig a megye keleti részén az átlagnál alacsonyabb kiépítettségű úthálózattal rendelkező települések vannak. *(lásd melléklet: 20. térkép)*

Mindez azt jelzi, hogy a belterületi úthálózat terén az átlagosnál kedvezőtlenebb kiépítettséggel rendelkező települések számára is egyre fontosabb feladat lenne az egyéni motorizáció egyik fontos infrastrukturális feltételét jelentő megfelelő minőségű belterületi úthálózat megteremtése.

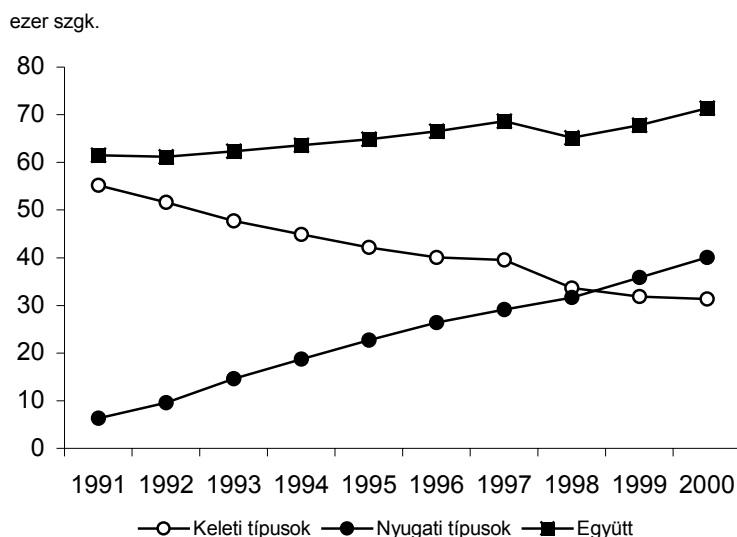
Az egyéni motorizáció színvonala a megyében kedvezőnek ítéltető. Az ezt kifejező paraméter, a *fajlagos személygépkocsi-ellátottság* értéke, azaz az 1000 lakosra jutó személygépkocsik száma. A mutató alakulásának ismerete azért is fontos, mivel ez a lakossági jövedelem-színvonal változásának is egyik fontos mutatója.

Komárom-Esztergomban 2000 elején 67,8 ezer személygépkocsit tartottak nyilván, ami 6 ezerrel több, mint az 1990-es érték. Ez azt jelenti, hogy 218 személygépkocsi jut 1000 lakosra, amely érték valamivel magasabb, mint a vidéki átlag (209 szgk/1000 lakos), viszont elmarad mind az országos értéktől (225 szgk/1000 lakos), mind Fejér és Győr-Moson-Sopron megfelelő értékétől, ahol 221, illetve 239 személygépkocsi jut 1000 lakosra.

Tíz évvel korábban 197 szgk/1000 lakos értékével a megye még megelőzte Fejért, ahol 1990-ben 183 gépkocsi jutott 1000 lakosra, egyúttal felette volt mind az országos (1990: 188 szgk/1000 lakos), mind a vidéki átlagértéknek (1990: 177 szgk/1000 lakos).

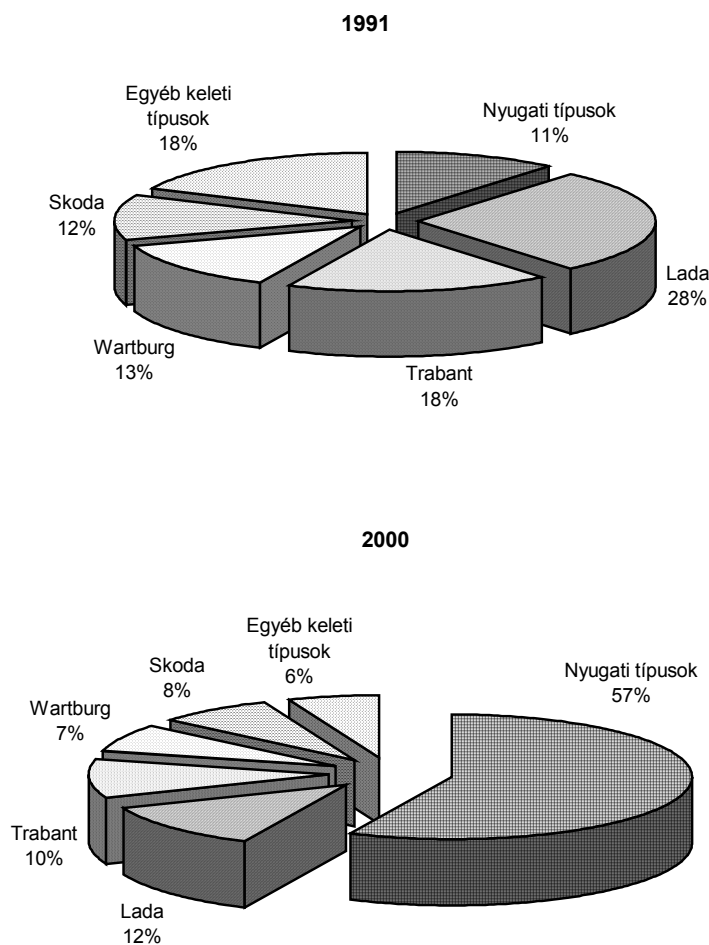
1990 és 2000 között jelentős szerkezeti átalakulás ment végbe a személygépkocsi-állomány összetételében. Ennek során a korábbi korszerűtlen, ún. „keleti” vagy „szocialista” gyártmányokat fokozatosan felváltották a nyugati típusok. A folyamat markáns jellegét jelzi, hogy míg 1991-ben az 55 ezer db-os keleti személygépkocsi-állománnyal szemben a nyugati típusokhoz tartozók száma alig haladta meg a 6 ezret (a teljes megyei állomány 10%-át), addig 1996-ra a nyugati autók aránya már elér-

te a 40%-ot. 1999-ben a megyei állományban már több volt a nyugati személygépkocsi, mint a keleti, 2000-ben pedig a 71 ezres állományból 40 ezret (56%) már a nyugati típusok tettek ki. A változás tendenciái részarányuk további növekedését vetítik előre az elkövetkezendő években. (20. ábra.)

20. ábra. A megye személygépkocsi állományának típuscsoportok szerinti változása 1991 és 2000 között

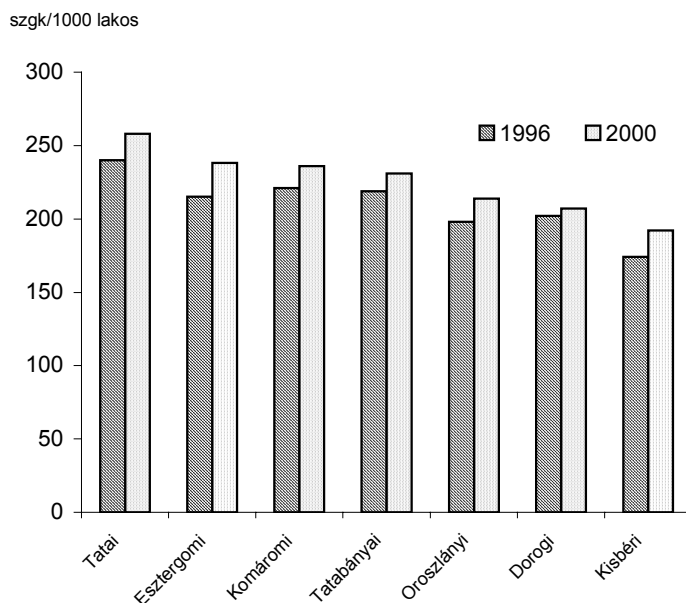
A fenti szerkezetváltás az egyes keleti autótípusok arányának 10 év alatt lezajló visszaszorulásában is jól érzékelhető. 1991-ben még a teljes Komárom-Esztergom megyei személygépkocsi állomány közel 1/3 része Ladából állt, emellett közel 20%-os részarányt képviseltek a Trabantok, és 10-10%-ot meghaladó volt a Wartburg és a Škoda típusok részesedése is. A többi keleti típusok (Dacia, Polski Fiat, Moszkvics stb.) aránya is elérte a 18%-ot. 2000-re a Lada-állomány aránya alig 12%-osra, a Trabanté 10%-ra, a Škodáé és a Wartburgé 8, illetve 7%-ra zsugorodott, a többi keleti típushoz tartozóké pedig alig érte el a 6%-ot. (21. ábra.)

21. ábra. A megye személygépkocsi állományának típusok szerinti megoszlása 1991-ben és 2000-ben

Komárom-Esztergom relatív lemaradása a szomszédos megyékhez képest a fajlagos személygépkocsi-ellátottság terén jól jelzi a megye jelentős területeinek válságtérsséggé válását az 1990-es évek elején, amely a megye lakónépességének jövedelmi helyzetére is negatív hatást gyakorolt. Ennek következményei viszont még ma is, vagyis a fokozatos gazdasági felzárkózás időszakában is tapasztalhatók, elsősorban kistérségi szinten. Ez azt jelenti, hogy a megyén belül a legalacsonyabb a mutató értéke a jelenleg is lassú strukturális átalakuláson átmenő Kisbéri (192 szgk/1000 lakos) és Dorogi kistérségben (207 szgk/1000 lakos). Ezzel szemben a legmaga-

sabbak az ellátottsági értékek az 1990-es évek közepétől már az átlagosnál erősebb gazdasági dinamikát mutató Tatai (258 szgk/1000 lakos), Komáromi és Esztergomi kistérségben (238, illetve 236 szgk/1000 lakos). (22. ábra.)

22. ábra. A fajlagos személygépkocsi-ellátottság kistérségenkénti értékei 1996-ban és 2000-ben

A településenkénti fajlagos személygépkocsi-ellátottsági értékek azt jelzik, hogy a megyén belül kimagaslóan a legjobb (320 szgk/1000 lakos) értéket Bábolna mutatja. Ez arra utal, hogy a felbomlott mezőgazdasági kombinát utódcegei a piacgazdaság körülményeihez jól igazodva, jelentős profittermelő képességgel rendelkeznek, amelynek pozitív hatása a helyi lakosság jövedelmi helyzetében is jelentős javulással járt.

A szintén jóval a megyei átlag feletti értékeket mutató települések 9 tagú csoportjába egyrészt a Tata–Tatabánya–Oroszlány háromszögön belüli községek nagyobb része, valamint Tarján és Gyermely tartozik. Ennek magyarázata egyrészt a megye fejlődő gazdasági tengelyéhez és a megyeszékhelyhez való közelség jövedelmi hatásában, másrészt (pl. Gyermely esetében) egy megfelelő jövedelmet biztosító cég (szárastésztagyár) jelenléte az adott településen.

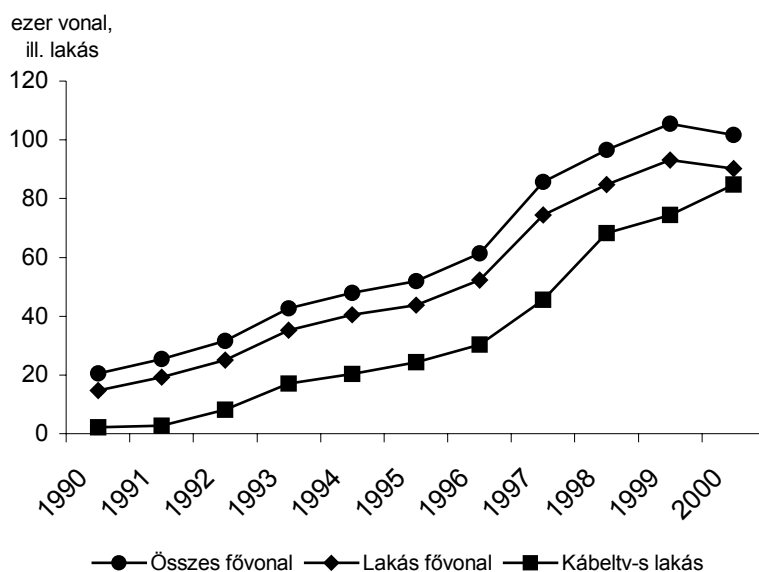
Itt kell megemlíteni, hogy Komárom-Esztergom megye 70 ezer db-ot meghaladó személygépkocsi-állománya, továbbá a térségen áthaladó bel-földi és nemzetközi tranzitforgalomban résztvevő gépjárművek számára a közúthálózat kapacitása megfelelő mértékű. Ez azt jelenti, hogy a megyében valamennyi első- és másodrendű főút 30-40%-os forgalmi kapacitás-tartalékkal rendelkezik. Ez alól csupán néhány főút városi szakasza kivétel (ezek közé tartoznak a 100-as sz. főút Tatabányán és Tatán átvezető szakaszai, továbbá a 11. sz. másodrendű főút Esztergomon átvezető szakasza), ahol a csúcsforgalmi órákban gyakran alakulnak ki a gépjárműforgalomban torlódások, ami az utazási sebesség igen komoly mértékű (esetenként 10 km/h alá eső) lecsökkenését eredményezi az egyébként is sebességkorlátozás alatt álló belterületi főútszakaszokon.

A legkedvezőtlenebb mutatók e téren a Kisbéri kistérség falvainak egy részében, továbbá a szénbányászat felszámolását követően kedvezőtlen helyzetbe került községek (pl. Sárísáp, Annavölgy, Tokodaltáró) esetében adódnak (*lásd melléklet: 21. térkép*).

A telekommunikációs infrastruktúra színvonalát mérni hivatott, *fajlagos* (ugyancsak 1000 lakosra kiszámított) *vezetéktelefon-ellátottsági értékek* tekintetében Komárom-Esztergom helyzete kedvezőbb, mint a személygépkocsival való relatív ellátottság terén. Ez azt jelenti, hogy a fenti mutató megyei értéke (338 telefon fővonal/1000 lakos) valamivel kedvezőbb a vidéki átlagnál (324 telefon/1000 lakos), de még Fejér megyéjénél is (334 telefon/1000 lakos). Elmarad viszont a Budapest magas értékét is tartalmazó országos átlagtól (359 telefon/1000 lakos), még inkább Győr-Moson-Sopron megye megfelelő mutatójától (367 telefon/1000 lakos). Ez annak ellenére maradt így, hogy 1990 óta több mint 5-szörösére nőtt a vezetékes távbeszélővonalak száma a megyében.

Az 1980-as évtized végén felgyorsuló fejlesztések következményeként a lakásokon felszerelt telefonfővonalak aránya az 1990-es években fokozatosan növekedett, az 1990. évi 70%-kal szemben 2000-re már meghaladta a 90%-ot.

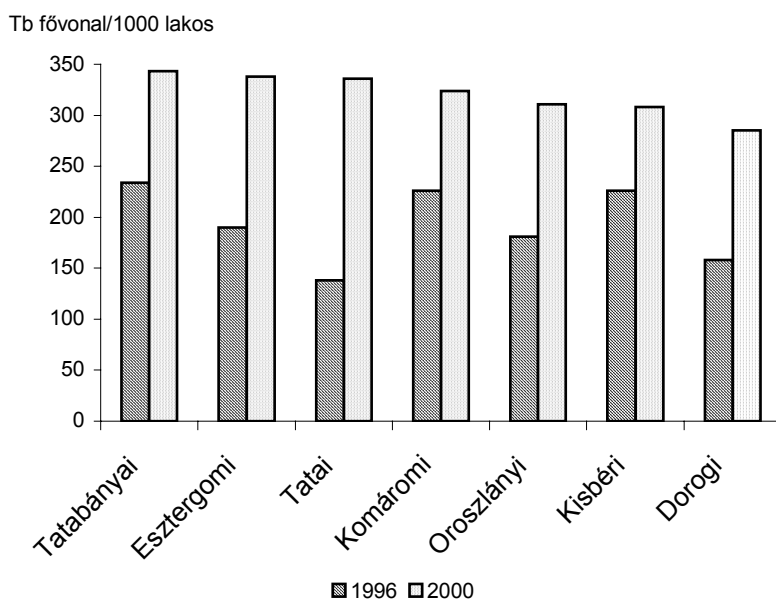
Látványos eredmények születtek a megyében a *kábeltelevíziózás* terén, ahol a hálózatba bekapcsolt lakások száma az 1990. évi 2 ezres értékről 2000-re már 85 ezerre növekedett. Ez azt jelenti, hogy a megye lakásállományának több mint 70%-a rendelkezett kábeltelevízióval az ezredforduló évében. (*23. ábra.*)

23. ábra. A telefonfővonalak és a kábeltv-hálózatba bekapcsolt lakások számának változása a megyében 1990-2000 között

A fajlagos távbeszélő-ellátottság terén az egyes kistérségek között fennálló különbségek a megyén belül 2000-ben már kisebbek voltak, mint az 1990-es évek közepén. Akkor (1996-ban) a szélsőértékek (Tatabányai kistérségi maximum, illetve Tatai kistérségi minimum) egymáshoz viszonyított aránya 169 volt a 100-hoz. 2000-ben a legmagasabb (Tatabányai kistérség: 362 telefon/1000 lakos) és a legalacsonyabb (Dorogi kistérség: 292 távbeszélő fővonal/1000 lakos) fajlagos értékek között már csupán 23%-os a differencia.

A 2000. évi statisztikai adatok alapján az ezredfordulón a megyei átlag felett volt a Tatabányai kistérségen kívül a Tatai (346 telefon/1000 lakos) és az Esztergomi kistérség (344 telefon/1000 lakos) fajlagos értéke, átlag körüli az Oroszlányi és a Komáromi kistérségé (336 telefon/1000 lakos), alatta viszont a Kisbéri kistérségé (317 telefon/1000 lakos). (24. ábra.)

**24. ábra. A fajlagos telefonellátottság
kistérségenkénti értékei 1996-ban és 2000-ben**

Települési szinten a fenti differenciák még finomabban kirajzolódnak, azaz kitűnik a városoknak a községeknél általában magasabb ellátottsága a Tatabánya, Tata, Oroszlány, Komárom városnégyes esetében, és Esztergom, Kisbér, Dorog és Nyergesújfalu viszonylagos lemaradása az élmezőnytől.

A szélsőértékekhez e mutató esetében sem tartozik túl sok település. 320 telefon/1000 lakos érték feletti mutatóval összesen 8, viszonylag alacsony lakosságszámú község rendelkezik: a Duna mentén Dunaalmás, Neszmély és Dunaszentmiklós, a Kisbéri kistérségben Csatka és Bakony-sárákány, Tatabánya mellett a turisztikai funkciójú Várgesztes, a megye keleti részén pedig Tokod. A legalacsonyabb (230 telefon/1000 lakos alatti) fajlagos értékkel mindössze 6 község rendelkezik, ők szinte egy csoportot alkotnak a megye keleti felében. A Dorogtól délnyugatra fekvő Nagyisáp és a vele szomszédos, illetve hozzá közeli Annavölgy, Bajna, Tokodaltáró, Máriahalom és Piliscsév.

Megjegyzendő, hogy a rohamosan terjedő mobiltelefonok következtében a vezetékestelefon-ellátottság, mint a távközlési és informatikai fejlettségi színvonal több évtizedig mértékadó mutatója, lassan elveszti jelentőségét. Az ezredfordulót követően az 1000 lakosra jutó vezetékes telefonok száma csupán egy mutató lesz a sok közül, amelynek értékeiből és változásából már nem szabad messzemenő következtetéseket levonni egy megye vagy régió távközlési viszonyainak színvonalára vonatkozóan.

Az egészségügyi és az oktatási ellátottság sajátosságai

Az ország más megyéihez hasonlóan Komárom-Esztergom megyében is az egészségügyi ellátás színvonalának fontos mutatói közé tartoznak olyan paraméterek, mint a megyében dolgozó háziorvosok és gyermekorvosok száma és települési megoszlása, továbbá a gyógyszertárak területi sűrűsége. A szociális jellegű mutatók körébe tartozik a legfiatalabbakról (bölcsődés korúak), illetve öregekről való gondoskodás mennyiségi és területi kiterjedtsége.

2000 elején a megyében 781 dolgozó orvost tartottak nyilván, közülük 157 működött háziorvosként és 50 gyermekorvosként. Ezek a számok 21%-kal, illetve 11%-kal magasabbak az 1990-es értékeknél, ami lassan javuló orvosellátottságot jelez. E téren az 1990-es években az összes orvosok számát illetően enyhe csökkenés, azokon belül viszont a házi- és gyermekorvosok számában mérsékelt emelkedés következett be.

Az 1 házi- és gyermekorvosra jutó lakosok száma a megyében 1506, ami 4%-kal kedvezőbb a Fejér megyei, 5%-kal a Győr-Moson-Sopron megyei és 1,5%-kal a vidéki átlagnál. Elmarad kissé a mutató értéke viszont az országos átlagtól, ami Budapest igen magas fajlagos orvosellátottsági értéke miatt csökken 1500 lakos/orvos alá.

Kistérségi szinten a mutató értéke 2000-ben a Kisbéri régióban volt a legmagasabb, ahol meghaladta az 1600 lakos/háziorvos értéket. A legkedvezőbb (1500 lakos/háziorvos alatti) értékek a megyei átlaghoz képest orvosokkal jobban ellátott Oroszlányi és Tatai kistérségben adódnak.

A háziorvosok és a gyermekorvosok számának települési szintű ábrázolása során a legfeltűnőbb jelenség, hogy a megye 16 községében (a települések 21%-ában) nincs helyben háziorvos, 1-1 helyben rendelő gyermekorvos pedig a városokon kívül csupán 9 községben – vagyis a

települések 22%-ában – van. Nincs gyermekorvosa a 3000 feletti lakónépességű Nagyigmándnak, a 2000 fölötti lakosszámú Mocsának vagy Almásfüzitőnek. Magas ugyanakkor a háziorvos-koncentráció mértéke a megye városaiban, amelyek az állomány 64%-át tömörítik. Egyedül Tatabányán 47 házi- és gyermekorvos praktizál, ami a teljes megyei létszám 22%-ának felel meg.

Háziorvos-hiányos térségnek számít a Kisbéri kistérség, amelynek 15 településéből 8-nak – tehát több mint 50%-ának – nincs helyben háziorvosa. A többi 8 orvoshiányos település nagy része a Gyermely és Esztergom között elhelyezkedő településekből kerül ki. A gyermekorvosok tekintetében is hasonló a helyzet, azaz a Kisbéri kistérségben összesen 2 gyermekorvos működik (az is Kisbéren), a falvak közül egyben sincs gyermekgyógyászatra specializálódott szakorvos. Nem sokkal jobb a helyzet a Tatai és a Dorogi kistérségben sem, ahol összesen közel 40 község van gyermekorvos nélkül.

Itt kell megjegyezni, hogy a kórházi szintű gyógyítás feltételeiben is változások történtek a megyében 1990 óta. Az akkori 2746 kórházi ágygal szemben a jelentős volumenű ágymegszüntetések következtében Komárom-Esztergomban az ágyszám a 2000. év elejére komoly mértékben, 2095-re (az 1990. évihez képest több mint 24%-kal!) csökkent.

A fentiek következtében a 10 000 lakosra jutó kórházi ágyak száma is igen kedvezőtlenül alakult: 2000-re 65-re csökkent az 1990-es 88-ról. Eközben a szomszédos megyék megfelelő mutatója Fejérben 70, Győr-Moson-Sopronban 86 ágy/1000 lakost jelzett, de még a vidéki átlag is 73 ágy/1000 lakos volt, nem szólva az országos átlagról, ami 84 ágy/1000 lakosnak adódott a 2000. év elején.

Mindez azt jelzi, hogy Komárom-Esztergomban az országos átlagnál lényegesen kevesebb ágy áll a kórházban kezelt betegek rendelkezésére, ami egészségügyi szempontból rontja a megye más tekintetben kedvező helyzetét a többi megyével való összehasonlítás során. Kistérségi szinten itt is jelentősek a különbségek: míg a Tatabányai kistérségben a mutató értéke 126, az Esztergomiban 107, addig a Kisbériben ennek alig több mint a fele (56 ágy), a Komáromiban 38, a Tataiban csak 31, a Dorogiban pedig mindössze 9 kórházi ágy jut 1000 lakosra, mely utóbbi érték kirívóan kedvezőtlen az ország kórházzal rendelkező városai között is.

A megyében 2000 elején 61 *gyógyszertár* működött, összesen 32 településben. Ez azt jelenti, hogy a települések 42%-ában nincs helyben patika, a szükséges gyógyszerekért utazni kell a szomszédos nagyobb településre vagy a legközelebbi városba. Egy gyógyszertárra Komárom-Esztergomban 5111 lakos jut, szemben a Fejér megyei 5500-as, a Győr-Moson-Sopron megyei 5180-as, a vidéki átlagot mutató 5016-os, végül az országos 5059-es értékkel. Látható, hogy ez a gyógyszertári fajlagos ellátottsági érték az országos és a vidéki átlagnál kedvezőtlenebb, de lényegesen kedvezőbb a Fejér megyei és a Győr-Moson-Soproni értékekhez képest (az elsőnél 7%-kal, a másodiknál csak 1,5%-kal). Települési szempontból vizsgálva a gyógyszertárak elhelyezkedését a megyén belül, megállapítható, hogy azok többé-kevésbé egyenletes eloszlásúak.

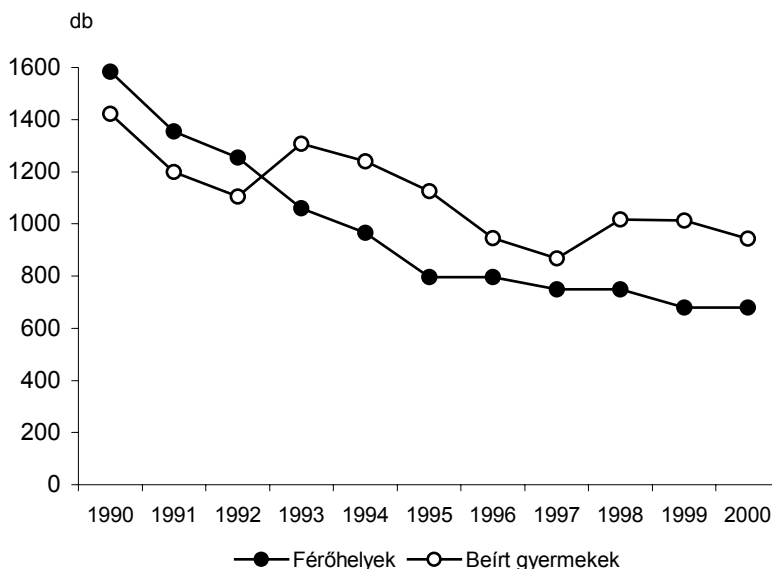
Bár a megye településeinek csupán 58%-ában üzemel patika, a körzeti gyógyszerellátási feladatokat is betöltő objektumokból Tatabányán és Esztergomban 10 fölötti számú van. Tatán, Oroszlányban és Komáromban 6-6 közötti a számuk, Dorogon 2 van belőlük. Az igazi gond, hogy csupán egyetlen gyógyszertára van 26 községnek, köztük olyan többezres népességszámú településeknek, mint Bábólna, Ács, Nyergesújfalu, Tát.

Az elmúlt 10 év országos tendenciáját erősíti meg az a tapasztalat, hogy Komárom-Esztergomban is a *bölcsődei ellátás* erőteljes visszaszorulása volt megfigyelhető 1990 óta. 2000 elején a megyében mindössze 8 településen működött bölcsőde (5 városban és Bábólnán, Táton és Almásfüzitőn), szemben az 1990-es 31 településsel. (A városok közül Dorognak, Kisbérnek és Nyergesújfalunak nincs bölcsődéje.)

A szociális ellátás e formájának ilyen erős visszaszorulása főként a falusi munkavállaló nők számára okozhat gondot, akik akkor is kénytelenek GYES-re menni, ha biztos munkahelyük lenne, ráadásul a bölcsőde hiánya miatt jelentős munkajövedelemtől esnek el. A bölcsődei elhelyezés vagy a GYES közötti választási lehetőség hiánya főként a falusi térségek alacsony jövedelmű háztartásai esetében okozhat komoly anyagi gondokat.

A bölcsődei férőhelyek száma 2000 elején 679 volt, ennek közel fele (320 hely) Tatabányán állt rendelkezésre. Ez a megyei érték mindössze a 42%-a az 1990-es 1584 férőhelyes értéknek, és lényegesen elmarad Fejér (965 férőhely) és Győr-Moson-Sopron (1345 férőhely) értékeitől. A bölcsődei férőhelyek városi koncentrációja is igen erős (88%-os), a 3 község a bölcsődei férőhelyek csupán töredékével rendelkezik. (lásd melléklet: 22. térkép).

A megye bölcsődéibe beírt gyermekek száma 2000-ben 943 volt, ami 479-cel (azaz 34%-kal alacsonyabb az 1990-es számértéknél). Mivel már 1993 óta meghaladja a beírt gyermekek száma a bölcsődei férőhelyekét, a megye bölcsődéiben az 1990-es években zsúfoltság alakult ki. Ennek mértéke évről évre nőtt, s 1999-re elérte az 150%-ot. Néma javulás (19%-os csökkenés) volt tapasztalható e téren 2000-ben, ami esetleg hosszabb távú javulásnak is a kiindulópontja lehet a következő években. (25. ábra.)

25. ábra. A bölcsődei férőhelyek és a beírt gyermekek számának alakulása 1990–2000 között

Az 100 férőhelyre jutó bölcsődések száma a fentiek miatt az ezredfordulóra 139-re nőtt (az 1990-es 90-hez képest), ami azt jelzi, hogy Komárom-Esztergom bölcsődéi túlszűfoltak, kapacitáskihasználásuk 139%-os. A túltelítettség e téren a szomszédos Fejér és Győr-Moson-Sopron megyék esetében is fennáll, viszont annak mértéke 125%, illetve 126%, vagyis lényegesen kedvezőbb a Komárom-Esztergom megyei értéknél. Ugyancsak kedvezőtlenebb e fajlagos mutató megyei értéke az országos átlagnál (123 bölcsődés/100 férőhely) és a vidéki átlagnál (129 bölcsődés/100 férőhely) is.

A kistérségi különbségek e téren nem nagyok. A legsúlyfoltabb Esztergomi, Tatabányai és Komáromi kistérségekben 140 feletti a mutató értéke, de a legalacsonyabb Tatai és Oroszlányi kistérségi értékek is elérték vagy meghaladták a 130-as értéket 2000-ben.

Az idős korosztályhoz tartozókról való gondoskodás keretében a megye 34 településében (az összes település 45%-ában) működik ún. *idősek klubja*, amely nappali ellátást nyújt az erre rászorultaknak étkeztetés formájában. Az ilyen klubok mennyisége 1990 óta 14-gyel gyarapodott, ami öröndetes, mivel Komárom-Esztergomban is folyamatosan növekszik az egyedülálló idős emberek száma.

E klubok települési megoszlásra jellemző, hogy többségük Esztergom környékére, valamint a Tatabánya–Tata–Komárom városlánc mentén elhelyezkedő településekben összpontosul, miközben az egész Kisbéri kistérségen belül egyedül Kisbér rendelkezik idősek klubjával (*lásd melléklet: 23. térkép*).

Az idős korúak bentlakásos intézményét képviselő *szociális otthonok* száma a megyében 26, ami 16-tal több mint 1990-ben volt. Ezt a típusú szociális intézményfajtát 2000 elején összesen 2158 fő vette igénybe, ami csaknem a duplája az 1990. évi 1126 fős értéknek. Megnyugtató, hogy a megyében egyelőre az ilyen otthonok férőhely-kapacitásának növekedése megelőzi az ellátottak számbeli növekedését, ily módon az otthonok férőhely-kihasználása 2000-ben is megmaradt az 1990. évi 97%-os szinten.

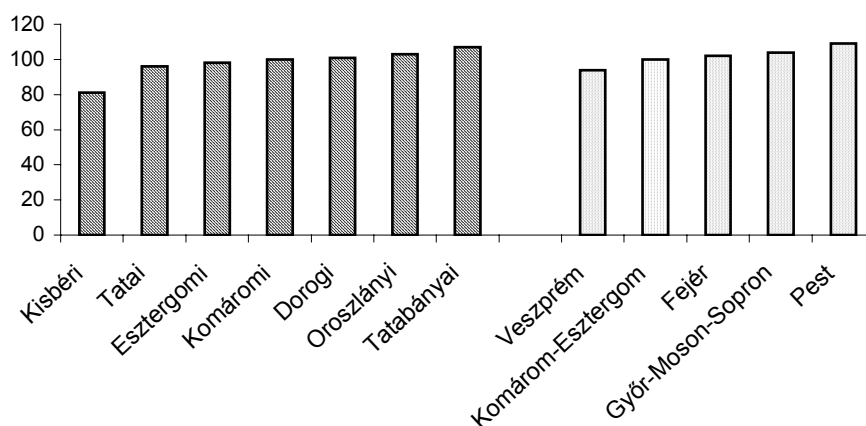
Az ilyen otthonokban gondozottak számának települési koncentrációja meglehetősen magas, mivel jelenleg jelentősebb számú idős ember befogadására képes szociális otthonok főként a városokban (Tatabányán, Tátán, Esztergomban és Kisbéren) vannak, ahol a szociális gondozottaknak több mint 65%-át látják el bentlakásos formában.

Mindenesetre a szociális ellátás fenti formái iránti igény növekedése olyan jelenség, amely az időskorú, többnyire egyedül élő rászorultak számának és arányának jelentős növekedését jelzi a megyében, főként az ilyen intézményekben szűkölködő községekben, amivel a jövő szociálpolitikájának alakítása során még inkább kell majd számolni. Számítani kell a jövőben az időskorúak szociális ellátásába egyre jobban bekapcsolódó egyházi fenntartású intézményekkel, amelyek száma 2000 elején még csak 4 volt a megyében, és amelyek ekkor 223 fő gondozását végezték.

Az oktatási infrastruktúra legalsó lépcsőfokát képviselő *óvodai ellátás* tekintetében Komárom-Esztergom helyzete hasonló a szomszédos megyékéhez, és színvonala megfelel az országos átlagnak. 2000 elején a megye 75 települése közül 131-ben működött óvoda, szemben az 1990-es 140-nel, ami az ilyen intézmények számának csupán 6%-os csökkenését jelzi 10 év alatt. Az óvodai férőhelyek száma 1990 óta ugyancsak 6%-kal csökkent (12 701-ről 11 907-re), a beírt gyermekeké 12 894-ről 11 922-re változott, ami viszonylag csekély (7,5%-os) létszámvisszaesésnek felel meg.

A 100 óvodai férőhelyre jutó óvodás gyermekek száma az ezredfordulón 102 volt, vagyis az óvodai férőhely-kihasználás lényegében teljes, jelentős feszültségek (lényeges mértékű túlszűfolttság) e téren nem tapasztalhatók. Ez a 102 óvodás/100 férőhely arány megegyezik a Fejér megyei átlaggal, kissé kedvezőtlenebb az országos és a vidéki átlagnál (amelyek egyaránt 100-as értékűek), de alatta van a Győr-Moson-Sopron megyei (104-es) és a Pest megyei (109-es) értéknek. (26. ábra.)

gyermek/100 férőhely

26. ábra. A 100 óvodai férőhelyre jutó beírt gyerekek száma kistérségenként és a szomszédos megyékben, 2000

A mutató településenkénti alakulása azt jelzi, hogy a megye óvodával rendelkező települései közül csak 16 esetében (22%) jelentkezik egy enyhé mértékű zsúfoltság (közéjük tartozik Tatabánya, Oroszlány és további 14 község), amelyen célszerű lenne a közeljövőben enyhíteni. Nincsenek viszont kihasználva az óvodai kapacitások a Kiskisbéri kistérség településeinek többségében, Oroszlány környékén, valamint a Tatabánya és Dorog között elhelyezkedő községek többségében. Ennek elsődleges oka, hogy mialatt 1990-ben ezekben a térségekben az óvodai férőhelyeken csaknem a férőhelyeknek megfelelő számú gyermek volt elhelyezve, addig 2000-ben a lecsökkentett férőhelyszámot nem tudták óvodás korú gyermekekkel feltölteni, mivel ennek a korosztálynak az aránya jelentősen lecsökkent 1990 óta (*lásd melléklet: 24. térkép*).

Az óvodás korúak megyei szintű létszámcsökkenése az *óvodai csoportok* számának csökkenéséhez vezetett (1990: 518 csoport; 2000: 483 csoport). Miután a beírt gyermekek száma hasonló mértékben csökkent, mint az óvodai csoportoké, emiatt az óvodai csoportok átlaglétszáma 2000-ben is megmaradt az 1990-es 25 gyermek/csoport átlagértéken. E téren a települési szintű eltérések viszonylag mérsékeltek maradtak 2000 elejére. Míg viszont a megye nyugati felének települései közül (beleértve Tatabányát és Tatát is) 13-ban átlag feletti gyermekszám jutott egy-egy óvodai csoportra, addig a Kiskisbéri kistérség településeinek többségében, továbbá a Süttő–Gyermely községlánc településeiben jóval 20 fő alatt volt az óvodai csoportok átlagos létszáma.

A megyében az *általános iskolai oktatás* feltételeit jelentős mértékben meghatározza az, hogy hány településben nincs általános iskola, hogyan alakul a tanulólétszám és hogy milyenek a vele kapcsolatos különféle fajlagos mutatók változási tendenciái. 2000 elején – akárcsak 10 éve – a megyének mindössze 7 településén nem volt általános iskola (Aka, Bársonyos, Csátka, Csém, Csép, Dunaszentmiklós és Kisigmánd). E települések közül 4 a Kiskisbéri, 2 a Komáromi kistérségben található. A megyében az általános iskolák száma 1990 óta 110-ről 121-re nőtt és a megye városaiban megjelentek közöttük az egyben középiskolai képzést is nyújtó 6 és 8 osztályos gimnáziumok. Együttes számuk 2000-ben 10 volt.

Komárom-Esztergomban az általános iskolai *tanulólétszám* 1990 óta közel 14%-kal csökkent, 2000-ben közel 31 ezer általános iskolása volt a megyének. Az általános iskolai osztályok száma ez idő alatt 1622-ről 1445-re fogyatkozott, aminek eredményeként az egy osztályra jutó tanulói létszám 10 év alatt csupán 1 fővel (22-ről 21-re) csökkent. Ezzel meg egyezők az országos és vidéki átlagértékek is. Hasonlóképpen 20 és 22 közöttiek Fejér és Győr-Moson-Sopron megye megfelelő értékei is.

A tanulói létszám települések közötti megoszlása természetesen követi a településméret szerinti település-differenciálódást, vagyis a tanulói létszám Tatabányán a legmagasabb (7100 fölötti). 500 fölötti az általános iskolások száma a többi városban, valamint Ácson. A legterjedelmesebb településcsoportot azok a községek alkotják, ahol kis tanulólétszámú iskolák működnek. *(lásd melléklet: 25. térkép)*

Az egy általános iskolai osztályra jutó tanulói létszám tekintetében 1990 és 1998 között csökkenő értékek jellemezték a mutatót, amely az évtized elejéhez képest közel 20 %-os visszaesést mutatott (1990: 23,2 tanuló/osztályterem; 1998: 18,9 tanuló/osztályterem). Az 1999-es és 2000-es statisztikák már a mutató növekedéséről tanúskodnak, amelynek értéke az ezredfordulón ismét a 20 tanuló/tanterem érték felé közelített.

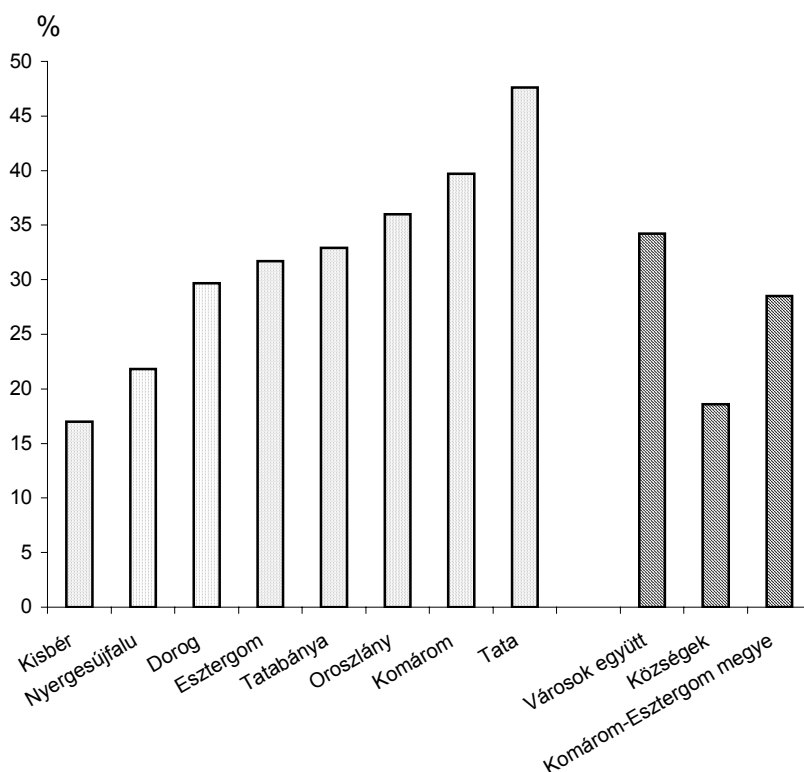
E téren a településszintű adatok megyei átlag feletti osztálylétszámot jeleznek a megye 6 városában (kivétel ez alól Komárom és Nyeregesújfalú) és 5 községében (Kisbér és Tata környékén). Az átlagnál alacsonyabb tanulólétszámú osztályok működnek viszont a Kisbéri kistérség több településén, Oroszlánytól, illetve Tatabányától északra 3-3 községben, továbbá az Esztergomtól délnyugatra elhelyezkedő községek nagy részében. Ez utóbbi településeket hosszabb távon az iskola bezárásának veszélye fenyegetheti, amennyiben a települések demográfiai szerkezete az erős előregedés jeleit fogja mutatni.

A következő, vizsgálatra érdemes fajlagos oktatási mutató, a *8. osztályosok aránya a teljes általános iskolai tanulólétszámból*. Az általános iskola utolsó osztályát végző tanulók létszáma a megyében 2000 elején meghaladta a 3850-et, ami lényegesen (25%-kal) alacsonyabb az 1990-es 5100 körüli értéknél. A korosztályhoz tartozó tanulóknak az összes tanulóhoz viszonyított arányát kifejező fajlagos mutató megyei átlagértéke 1990-ben 14,3%-os volt, ami 2000-re 12,5%-ra csökkent. Ez a korosztály tehát egyre kisebb részarányt képvisel a megye teljes általános iskolai tanulólétszámából, ami a tanulóállomány jelentős mértékű fogyása ellenére egy lassú demográfiai javulás megindulását tükrözi.

E téren egyébként a városok és a községek között nem jelentős a különbség, mindkét településkategóriában 12–13% közötti a 8. osztályosok aránya. A megye településein belül egyébként e tanulói korcsoport aránya mozaikszerű területi szerkezetet mutat. Ez azt jelenti, hogy szinte a megye mindegyik kistérségében találunk településeket viszonylag magas, illetve alacsony 8. osztályos tanulói létszamaránnyal. Kiugróan magas viszont Dömös 20% feletti fajlagos értéke e téren *(lásd melléklet: 26. térkép)*.

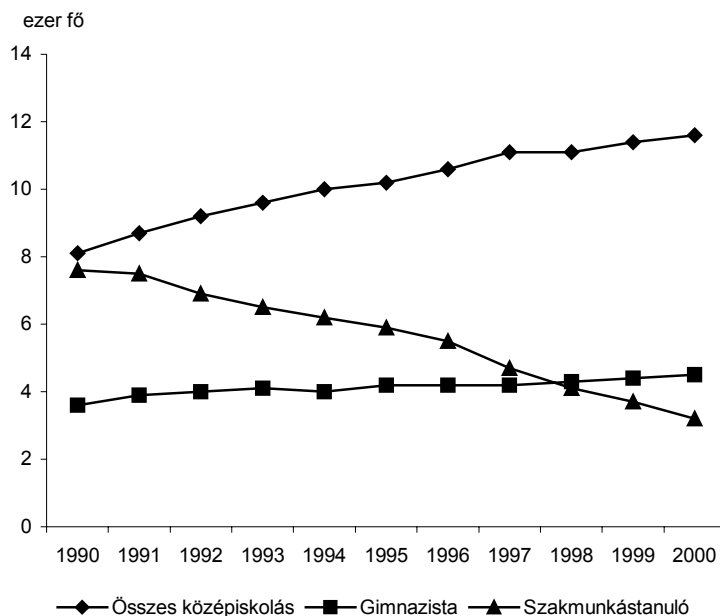
A napközis ellátást igénybevevők aránya Komárom-Esztergom megye általános iskoláiban eléggé széles skálán mozog, lényegében 0-tól 60%-ig terjed. Figyelemre méltó folyamat játszódott le viszont e téren 1990 és 2000 között, amelynek lényege: a városokban tanulók – akiknek helyzete e téren már 10 éve is kedvezőbb volt, mint a falvak iskolásaié – lényegesen nagyobb arányban vehetik igénybe a kedvezményes napközis ellátást, mint a községek iskolásai. 1990-ben ugyanis a megye 9943 általános iskolásának 28%-a kapott napközis ellátást, amely arány 2000-re lényegében nem változott. Míg azonban 10 éve a városi tanulók 30%-a lehetett napközis, addig 2000-ben már több mint 34%-uk, miközben a községi napközisek aránya ez idő alatt 24%-ról 18,5%-ra csökkent. (27. ábra.)

27. ábra. A napközis ellátásban részesülő általános iskolások aránya a megye városaiban és községeiben, 2000

Települési szinten is kimutatható a fenti anomália, mivel a megye városainak többsége a 30% fölötti napközis ellátottsági kategóriába esik 12 hasonló mutatóértékű községgel együtt. A legalacsonyabb mértékű a napközisek aránya az általános iskolásokból a Kisbéri kistérség számos községében, továbbá a megye délkeleti peremén elhelyezkedő településekben (Esztergom és Tatabánya között). Kisebb csoportot alkotnak az ilyen községek Sütő és Almásfüzitő környékén is. (lásd melléklet: 27. térkép)

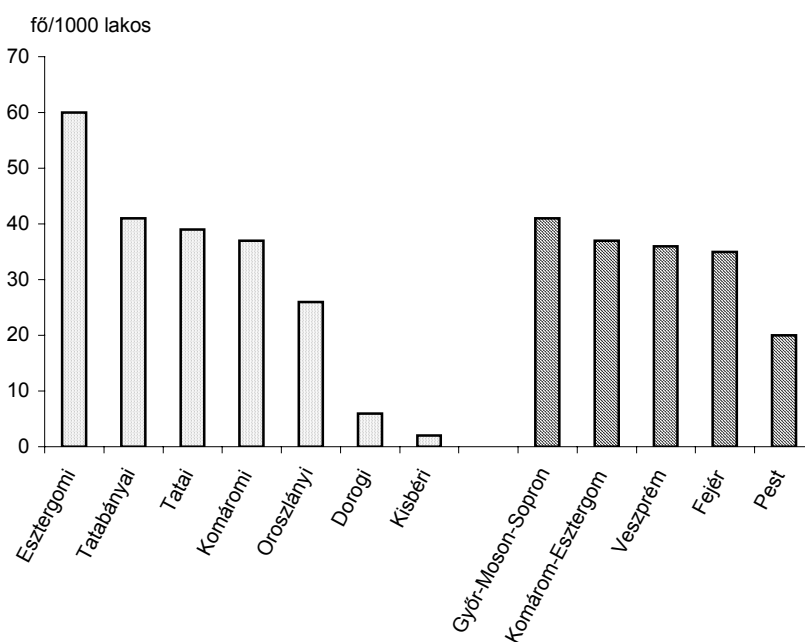
Itt kell megemlíteni a megyében folyó *szakmunkásképzést*, amely 1990 óta jelentős szerkezeti átalakuláson ment át. Az ilyen oktatási intézmények száma 10 év alatt 10-ről 11-re emelkedett, profiljuk egyre inkább alkalmazkodik a feldolgozóipari, a kereskedelmi, az ügyviteli és más szolgáltató ágazatok igényeihez (pl. élelmiszeripari, kiskereskedelmi, vendéglátóipari szakiskolák formájában). Eközben az ilyen képzésben részt vevő tanulók létszáma 7600-ról 3840-re (50%-kal!) csökkent. Egyre nő viszont a leánytanulók aránya a szakmunkásképzésben, amely a 10 évvel ezelőtti 34%-kal szemben 2000-re meghaladta a 39%-ot. (28. ábra.)

28. ábra. A középiskolai és szakmunkástanulók számának alakulása a megyében, 1990–2000 között

Tíz év alatt 26-ról 38-ra nőtt Komárom-Esztergom megyében a *középiskolák* száma, amelyek együttes tanulólétszáma 1990 óta 8120-ról 11 600-ra nőtt (43%-os emelkedés). A középiskolások számának látványos mértékű emelkedését az is elősegítette, hogy több szakmunkásképző intézetből szakközépiskola lett, tanulói pedig szakmunkástanulókból középiskolásokká váltak.

A középiskolák a megye városaiban működnek (Tatabányán 9, Esztergomban 10, Tatán 6, Oroszlányban és Komáromban 5-5, Dorogon, Kisbén és Nyergesújfalun 1-1 van belőlük. Ennek megfelelően Esztergom és Tatabánya középiskolásainak száma egyaránt meghaladja a 3000-et, Komáromé és Tatáé az 1500-at, míg Oroszlányban 740-es, Kisbén, Dorogon és Nyergesújfalun 200 körüli tanulólétszámmal üzemelnek. A 2000-re vonatkozó statisztikai adatok alapján látható, hogy az 1000 lakosra jutó középiskolás tanulók száma igen eltérő értékeket mutatott a megye kistérségeiben. Az e téren kimagasló fajlagos értékkel rendelkező Esztergomi kistérség kedvező helyzetét a félig-meddig „iskolavárosi” jellegű Esztergomnak, pontosabban a történelmi városban tanuló nagyszámú középiskolásnak köszönheti. (29. ábra.)

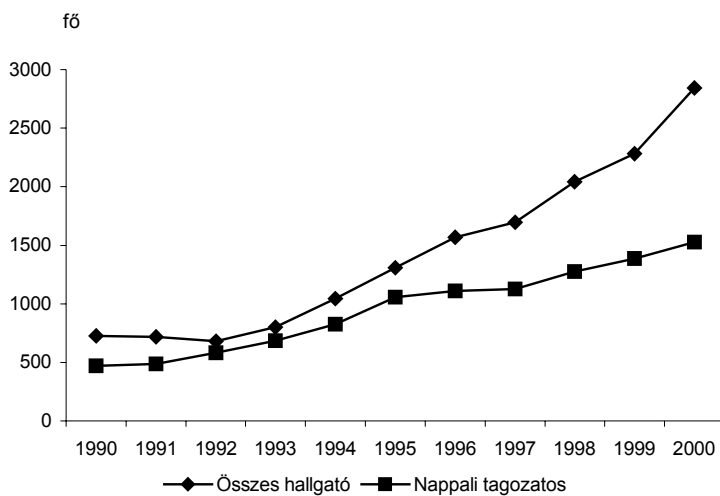

29. ábra. Az 1000 lakosra jutó középiskolások száma kistérségenként és a szomszédos megyékben, 2000

A középiskolások között jelentős arányt tesznek ki a naponta bejáró tanulók: 2000 elején számuk 5212 (a középiskolások 36%-a) volt, amely arány megegyezik az 1990-es értékkel. A bejáró középiskolások aránya Tata, Esztergom, Komárom és Kisbér esetében 50% feletti, Tatabányán 39%, Oroszlányban és Nyergesújfalun 30% alatti.

A nappali tagozatos *felsőfokú oktatást* a megyében több intézmény képviseli. Közülük a Tatabányai székhellyel 1992 óta működő Modern Üzleti Tudományok Főiskolája (MÜTF) hallgatói létszáma folyamatosan növekszik, 2000 elejére megközelítette az 2000 főt, 2002 szeptemberére elérte a 3600 főt. A MÜTF mellett 600 körüli hallgatói létszámmal működik Tatabányán a Gábor Dénes Informatikai Főiskola, valamint tagozatot működtet a városban a székesfehérvári Kodolányi János Főiskola is. Esztergomnak a magyar keresztény egyházi életben való vezető szerepét hangsúlyozza az érseki székhelyen működő Hittudományi Főiskola, amelyet a katolikus egyház tart fenn, valamint a Vitéz János Tanítóképző Főiskola.

A megye felsőfokú oktatási intézményeiben tanuló hallgatók létszáma az 1990-es évek elejéhez képest 2000-re csaknem megkétszereződött (725-ről 2840-re nőtt). Tíz év alatt ugyanakkor kisebb mértékű arányeltolódás ment végbe a hallgatói létszámon belül a nappali tagozatos képzésben résztvevők rovására: amíg 1990-ben a nappalis hallgatók a teljes létszámnak a 65%-át tették ki, addig 2000-ben arányuk már nem érte el az 54%-ot. Mindez arra utal, hogy egyre többen vállalják a munka melletti diplomaszerzést esti, illetve levelező tagozatos képzés keretében. (30. ábra.)

30. ábra. A felsőfokú oktatási intézmények hallgatói létszámának alakulása 1990–2000 között

A kereskedelem és szolgáltató szféra területén zajló folyamatok

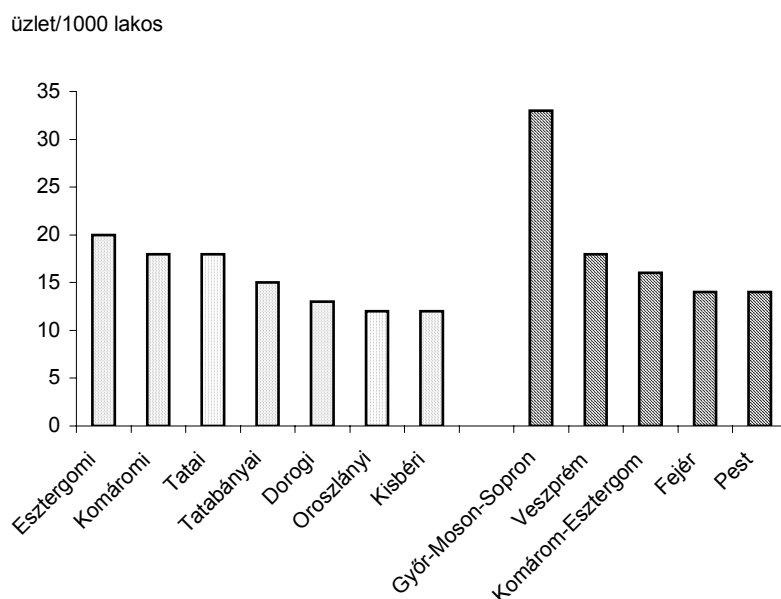
Egy megye fejlődési perspektívái, idegenforgalmi vonzerejének növe-
lése és lakossága folyamatosan változó fogyasztási igényeinek kielégítése
szempontjából meghatározó szerepe van a kiskereskedelmi bolthálózat
kiépítettségének, valamint a színvonalas vendéglátóhelyek megfelelő te-
rületi sűrűségének.

A fent említett *kiskereskedelmi egységek* száma a rendszerváltás után
országszerte gyors gyarapodásnak indult. A folyamat természetesen nem
kerülte el Komárom-Esztergom megyét sem, amelynek területén 1990 és
2000 között a kiskereskedelmi üzletek száma 793-ról 4645-re
(5,9-szeresére) emelkedett, összhangban a foglalkozási szerkezetnek a
megyén belüli markáns módosulásával. Ezen belül a városokban a boltok
számának 10 év alatti növekedése 6,4-szeres, a községekben „csak”
4,8-szeres volt.

Ennek megfelelően az 1000 lakosra jutó kiskereskedelmi boltok száma
2,5-ről (1990) 15,8-ra (2000) nőtt. Ez utóbbi fajlagos érték némileg elma-
rad az országos és a vidéki átlagtól (16,4, illetve 16,2 bolt/1000 lakos), de
jobb Fejér megye mutatójánál (14,4 bolt/1000 lakos), viszont lényegesen
alacsonyabb Győr-Moson-Sopron átlagánál (19,3 bolt/1000 lakos).

A kiskereskedelmi boltok számának ugrásszerű növekedési folyamata a
különböző településtípusokban más-más arányban zajlott le, aminek nyer-
tese, mint az előzőekből kiderül, elsősorban a városok voltak. Ezt bizo-
nyítja, hogy míg 1990-ben a megye összes kiskereskedelmi boltjának
35%-a volt a falvakban, 2000-ben már csak 29%-a, miközben a városok
esetében az arányok fordított módon alakultak: 65%-ról 71%-ra növeke-
dett részesedésük a kiskereskedelmi boltok számából.

Kistérségi szinten szemlélve az e téren jelentkező különbségeket, meg-
állapítható, hogy az idegenforgalom számára célterületként jelentkező
kistérségekben (Esztergomi, Tatai, Komáromi kistérség) a fajlagos keres-
kedelmi boltellátottsági értékek lényegesen magasabbak a megyei átlag-
nál. Ugyanakkor a többi kistérségben – beleértve a Tatabányait is –
15 üzlet/1000 lakos alattiak a mutatóértékek, amin nemcsak az adott kis-
térségek helyi lakossági igényeinek kielégítése érdekében kellene javítani,
hanem a turizmus fellendítése is szélesebb kiskereskedelmi-szolgáltatói
háttér létrehozatalát kívánná meg. (31. ábra.)

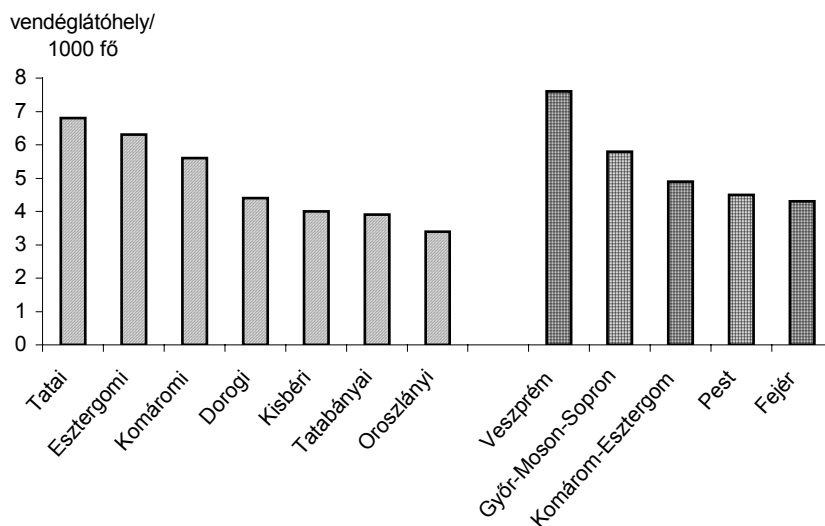
31. ábra. Az 1000 lakosra jutó kiskereskedelmi üzletek száma kistérségenként és a szomszédos megyékben, 2000

A településszintű fajlagos (1000 lakosra jutó) boltszám adatok a fentieket jól alátámasztják. A városok közül is e téren Komárom mint nemzetközi határátkelőhely és Esztergom mint Budapesthez közeli turisztikai központ mutatja a legmagasabb fajlagos értékeket, de a városok többsége is a megyei átlag feletti kategóriában foglal helyet. Tatabánya, Oroszlány és Nyergesújfalu viszont az átlagértékhez közeli mutatókkal rendelkezik az 1000 lakosra jutó kiskereskedelmi boltszám tekintetében. A megye délnyugati térségének helyzete e téren is kedvezőtlenebb az átlagosnál, továbbá a Gyermely–Almásfüzitő vonal mentén is számos olyan község sorakozik, ahol 10,0 alatti a fajlagos boltellátottsági mutató értéke. (lásd melléklet: 28. térkép).

A kiskereskedelmi bolthálózatnál leírtak többnyire érvényesek a megyében található *vendéglátóhelyek* számbeli gyarapodásával kapcsolatban is. Ennek mértéke 1990 és 2000 között 4,8-szeres volt (a megfelelő országos átlag: 5,2-szeres).

A változások mértéke e téren azonban kevésbé történt a községek ro-
vására, mint a kiskereskedelmi boltok esetében. Ez azt jelenti, hogy
1990-ben még a megye vendéglátóhelyeinek 36%-ával rendelkeztek a
falvak, 2000-re ez az arány 31%-ra csökkent, így a romlás csak 5%-os
volt. Ez a változás szintén kedvezőbb volt, mint a falusi vendéglátóhelyek
országos arányának csökkenése, amelynek volumenaránya 1990 és 2000
között 38%-ról 30%-ra esett vissza.

Az e téren kiszámított fajlagos mutató, az *1000 lakosra jutó vendéglá-
tóhelyek száma* kistérségenként a kiskereskedelmi boltellátottság terén
fennálló anomáliákat jelez. E téren is a Tatai, az Esztergomi és a Komá-
romi kistérség áll az élen (6 vendéglátóhely/1000 lakos feletti értékkel),
míg a Tatabányai kistérség – a többi 3-mal együtt – azok csoportjába tar-
tozik, ahol a mutató értéke a 4,0-et sem érte el 2000-ben. A Komárom-
Esztergom megyére adódó átlagérték (4,9 vendéglátóhely/1000 lakos)
jóval kedvezőtlenebb a Veszprém megyeinél (7,6 vendéglátóhely/1000
lakos), de még Győr-Moson-Sopron megye 5,8-es értékénél is. (32. ábra.)

**32. ábra. Az 1000 lakosra jutó vendéglátóhelyek száma
kistérségenként és a szomszédos megyékben, 2000**

A vendéglátóhely-ellátottság településszintű fajlagos adatai alapján készített tematikus térkép figyelemre méltó térszerkezeti különbségek jelenlétét mutatja a megyén belül. A mutató legmagasabb (5,0 fölötti) értékei alapján két markánsan elkülönülő térség rajzolódik ki a megyén belül. Az első a Dunakanyar nyugati felébe irányuló nemzetközi és hazai idegenforgalom igényeire felkészülő Esztergom és a vele szomszédos községek alkotják, a másikba az ugyancsak idegenforgalmi szempontból számos vonzótényezővel rendelkező Tata, Vértesszőlős, továbbá Várgesztes és Vértessomló tartozik. Rajtuk kívül kiemelkedő a fajlagos értéke Komáromnak (nemzetközi átkelő forgalom), továbbá Süttőnek és a Kisbéri kistérség 3 községének (Ácsteszér, Csép, Nagyigmánd).

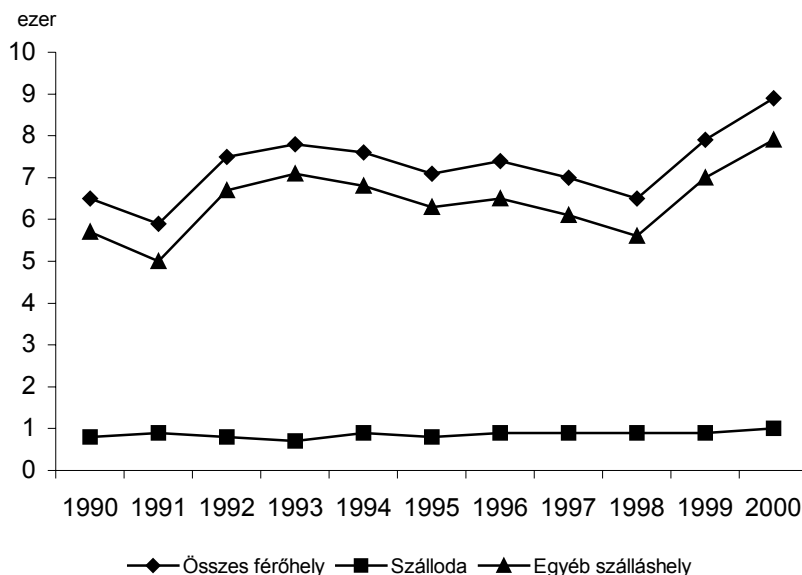
Érdekes módon a mutató legalacsonyabb értékei számos esetben közvetlenül a legjobb fajlagos vendéglátóhely-ellátottsággal rendelkező települések szomszéd községei esetében adódnak (pl. Tata és Süttő mellett), egyébként az ilyen települések elhelyezkedése eléggé szórt a megye területén belül. A megyei átlagnál alacsonyabb fajlagos értéket mutató községcsoportok nagy része a Kisbéri kistérségben, továbbá a Tata és Esztergom közötti területen helyezkedik el, sajátosan „sávós” formában. (lásd melléklet: 29. térkép).

A kiskereskedelem és a vendéglátás kínálati struktúrájának fontos mutatója a megye idegenforgalmának növekedését elősegítő létesítmények száma és vendégforgalma. E téren Komárom-Esztergom megyében a *kereskedelmi szálláshelyek férőhelyszáma* 1990 és 2000 között 6500-ról közel 9000-re növekedett (40%-os emelkedés). A szállásférőhelyek számbeli növekedése – rövid visszaesési periódus után – már 1993-ra elérte azt a csúcst, amit a következő 5 évben nem sikerült túlszárnyalni, sőt enyhe csökkenés volt tapasztalható a szállásférőhelyek számában egészen 1998-ig.

E negatív folyamat fő oka a vendégkör szerkezeti átalakulása. A korábbi csekély fizetőképességű, ám tömegességével jelentős idegenforgalmi bevételt hozó kelet-közép-európai turistatömeg elmaradása után elsősorban a nyugati vendégek maradtak a szálláshelyek fő igénybevevői. Jelenlétük viszont a kereskedelmi szálláshelyekkel szemben támasztott minőségi igények növekedésével járt együtt, aminek következményeként gyökeresen meg kellett változnia a vendéglátás rendszerváltás előtti gyakorlatának.

A szállásférőhelyek számának 4-5 évig tartó stagnálását követően 1998 után váltak kedvezőbbé az idegenforgalmi szálláshely-kínálat növeléséhez kötődő hitelfeltételek és idegenforgalmi beruházásokra ösztönző céltámogatások (többek között a Széchenyi-terv keretében), ami a férőhelyszám jelentős gyarapodásához vezetett a megyében az 1998 és 2000 közötti időszakban. (33. ábra.)

33. ábra. Kereskedelmi szállásférőhelyek számának változása a megyében 1990–2000

Az új igényekhez való fokozatos alkalmazkodás jele, hogy a statisztikai felmérések szerint a megyében a minőségi szállásférőhelyek (szállodai szobák) számának és az összes szállásférőhelyen belüli arányának folyamatos növekedése figyelhető meg 1990 óta, s ez a tendencia még az ezredfordulón is töretlen volt. (4. táblázat.)

4. táblázat: A kereskedelmi szálláshelyek szobaszámának alakulása a megyében
1990–2000 között

Év	Kereskedelmi szálláshelyek szobaszáma	Szállodák szobaszáma	Szállodai szobák aránya az összesből, %
1990	1754	336	19,2
1991	1458	352	24,1
1992	1498	347	23,2
1993	1425	343	24,0
1994	1317	355	27,0
1995	1392	342	24,6
1996	1479	397	26,8
1997	1320	360	27,3
1998	1137*	360	31,7
1999	1251*	374	29,9
2000	1229*	409	33,4

* Szervezett fizetővendéglátás nélkül

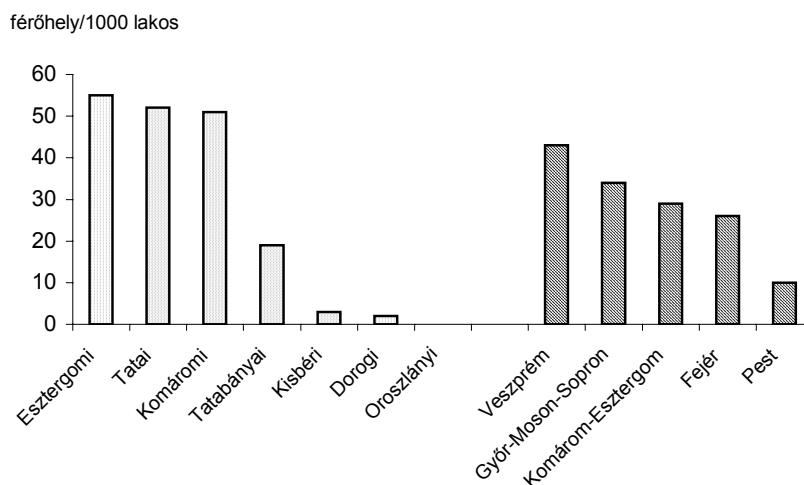
Forrás: Komárom-Esztergom megye Statisztikai Évkönyve, 2000, KSH Bp. 2001

Strukturális gondot jelent viszont az idegenforgalmi férőhelyek kínálatában, hogy igen erős a szálláshelyek városi koncentrációja. Ez azt jelenti, hogy a megye összes kereskedelmi szálláshelyének 35%-ával egyedül Esztergom rendelkezik. Hozzáadva ehhez Tatabánya, Tata és Komárom férőhely-kapacitását, a 4 város már a megyei szálláshelyek több mint 70%-ával rendelkezik. Az említett városokon kívül 11 olyan helység van a megyében, amely több-kevesebb szálláshellyel rendelkezik. Közülük viszont csak Várgesztesnek, Süttőnek és Dömösnek van említésre méltó mennyiségű szállásférőhelye.

A fenti anomália jól kitapintható a kistérségekre vonatkozó fajlagos (1000 lakosra jutó) szállásférőhely-adatok alapján is, ahol az Esztergomi, a Tatai és a Komáromi kistérség értékei két és félszeresen múlják felül a Tatabányai kistérség megfelelő mutatójának értékét, miközben a Kisbéri és Dorogi kistérség értékei e tekintetben jelentéktelenek.

A szomszédos megyékhez képest Komárom-Esztergom helyzete (ahol 29 szállásférőhely jut 1000 lakosra) átlagos, azaz jelentős a lemaradása a Balaton-parttal rendelkező Veszprém megyétől (ahol 43 szállásfé-

rőhely jut 1000 lakosra), némileg elmarad Győr-Moson-Sopron megye 34 szállásférőhely/1000 lakos értékétől is, viszont megelőzi Fejér és Pest megye megfelelő mutatóértékeit. (34. ábra.)

34. ábra. 1000 lakosra jutó kereskedelmi szállásférőhelyszám kistérségeenként és a szomszédos megyékben, 2000

A településszintű adatokból megállapítható, hogy komoly mértékű az idegenforgalmi szálláshelyhiány a megye egész délnyugati felén, továbbá a megye településhálózatának az Esztergom és Tatabánya közötti, szintén terjedelmes részén. (lásd melléklet: 30. térkép)

A minőségi kereskedelmi szálláshelyeket reprezentáló szállodai és panzióbeli férőhelyek aránya az összes kereskedelmi szálláshelyből csupán 4 városban és egy községben (a Komárom melletti Mocsán) jelentős, ami arra figyelmeztet, hogy bőven van még tennivaló a megyében az idegenforgalmi fogadóképesség színvonalának emelése terén.

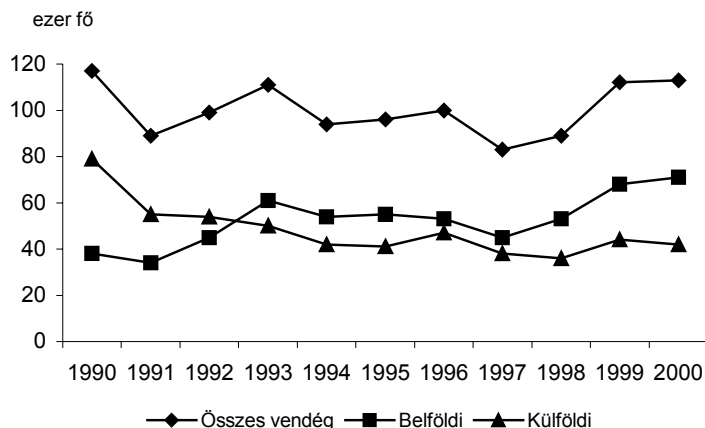
Turisztikai szempontból a kereskedelmi szálláshelyek mennyiségénél lényegesen fontosabb mutató a megye idegenforgalma, azaz a kereskedelmi szálláshelyeket igénybe vevő *vendégek száma*. 1990 és 2000 között a Komárom-Esztergom megyében vendégként megforduló és legalább egy éjszakát kereskedelmi szálláshelyen eltöltő turisták száma eléggé rapszodikusán változott. Az idegenforgalmi statisztikák erősen hullámzó vendégforgalomról

tájékoztatnak, ahol egyes években (pl. 1990-ről 1991-re) 25%-ot meghaladó forgalomesés, más években (pl. 1997 és 1999 között) pedig 24%-os forgalomnövekedés is előfordult.

A 2000. év – a maga 113 ezres vendégszámával – a legnagyobb forgalmú év volt 1990 óta, ami a jövőre nézve kedvező tendenciákat vetít előre. Ez a vendégszám viszont kifejezetten alacsonynak mondható Komárom-Esztergom megye természeti, történelmi és egyéb idegenforgalmi értékekben való gazdagságához képest, amely legalább évi 150-160 ezres vendégszámot is megérdemelne.

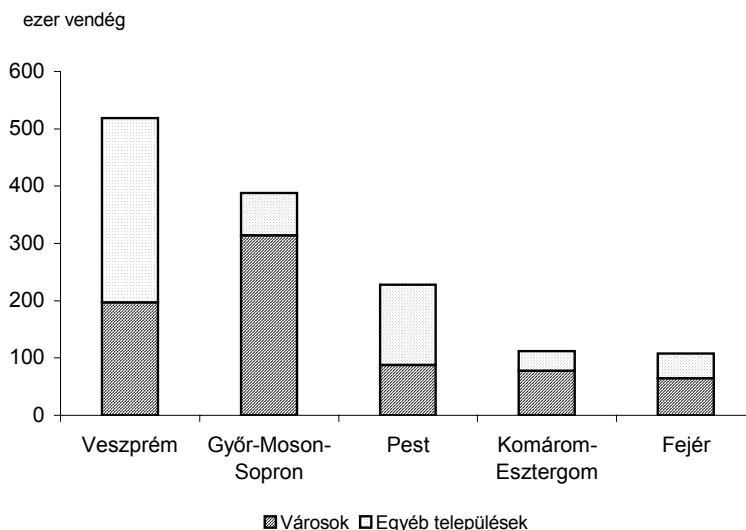
A vendégforgalom újbóli növekedésének megindulása viszont kedvezőtlen jövedelmezőségi szerkezet mellett történik. Ennek lényege, hogy a megyébe érkező, és a hazai vendégnél bizonyítottan lényegesen többet költő külföldi vendégek száma 1990 óta folyamatosan csökken, s 2000-ben már alig haladta meg a tíz évvel azelőtti érték felét.

Lépcsőzetesség figyelhető meg a Komárom-Esztergom megye látnivalóira kíváncsi hazai vendégek számában is: az 1991–1993 közötti átmeneti fellendülést egy 1997-ig tartó visszaesés követte, viszont azóta ismét folyamatos a belföldi vendégszám emelkedése. Amennyiben az idegenforgalmi bevételek növekedésében is tartós növekmény elérése a cél, akkor még több külföldi turistát kellene a megyébe csalogatni megfelelő idegenforgalmi marketingeszközökkel, miközben meg kell tartani (sőt növelni célszerű) a belföldi vendégszámot is. (35. ábra.)

35. ábra. Kereskedelmi szálláshelyek vendégforgalmának változása a megyében, 1990–2000

Összehasonlítva Komárom-Esztergom megye idegenforgalmi eredményeit a szomszédos megyékével, indokolatlanul nagynak tűnik a térség lemaradása Győr-Moson-Sopron és Pest megyéhez képest. (A megye vendégforgalma 2000-ben alig 29%-a volt a Győr-Moson-Sopron megyének és a felét sem érte el Pest megye megfelelő értékének!) Ezen a kedvezőtlen helyzeten egy intenzív és offenzívabb jellegű turisztikai marketingtevékenységgel mielőbb célszerű lenne javítani. (36. ábra.)

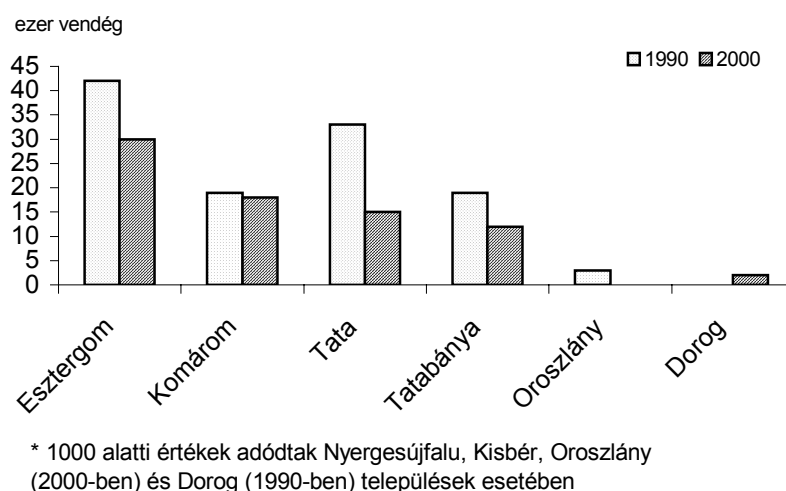
36. ábra. Komárom-Esztergom és a szomszédos megyék vendégforgalma és ebből a városok részesedése 2000-ben

A településenkénti vendégszám alakulása a szállásférőhelyek területi eloszlásának megfelelően alakult, azaz a városok (Esztergom, Tatabánya, Tata és Komárom) mellett csak 3 község (a turistaszállóval – Várszálló – és üdülőfaluvall rendelkező Várgesztes, a 230 férőhelyes kempinget üzemeltető Dömös, valamint a közel 60 szállásférőhelyet biztosító Mocsa) esetében lehet beszélni komolyabb idegenforgalomról (lásd melléklet: 31. térkép).

1990 óta jelentős mértékben megváltozott a megye idegenforgalmában kulcsszerepet játszó városok vendégforgalma. Egyrészt 2000-ben a tíz évvel azelőttihez képest – Komárom kivételével – komoly mértékű vendégszámcsökkenés következett be az említett városok idegenforgalmában, másrészt továbbra sem volt képest az elvárható mértékben idegenforgalmi szerepkörre Oroszlány, Dorog és Kisbér. (lásd melléklet: 14. fotó).

A termálfürdővel és az ezredfordulón már több minőségi szálláshellyel rendelkező Komárom idegenforgalmi potenciálja növekvőben van. A határváros történelmi műemlékeinek (erődök) növekvő látogatottsága, továbbá évről évre szaporodó és egyre több külföldi turistát vonzó kulturális rendezvényei, valamint erősödő nemzetközi határátkelőhely-szerepe kedvező fejlődési perspektívákat ígér a városnak.

Esztergom esetében optimista várakozás kíséri a 2001 őszén átadott, Párkánnyal közvetlen szárazföldi összeköttetést biztosító Duna-híd forgalmát, amittől az idegenforgalom növekedését várják a szakemberek. (37. ábra.)

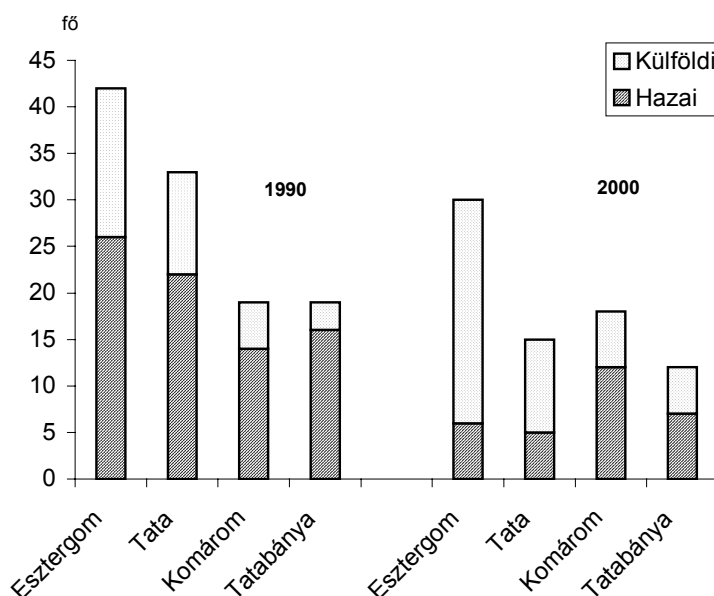
37. ábra. A megye városainak vendégforgalma 1990-ben és 2000-ben*

Figyelemre méltó turisztikai sajátosság, hogy a megye szállodáiban és panzióiban megszállt vendégek száma az összes kereskedelmi szálláshely vendégszámához képest csak a városokban (Tatabánya, Esztergom, Tata, Komárom) magas.

Korábban már szó volt róla, hogy a megyében jelentkező idegenforgalmi bevételek szempontjából alapvető fontosságú a külföldről érkező turisták mennyisége. Emiatt nem közömbös az, hogyan alakul a teljes megyei idegenforgalmon belül a *külföldi vendégek* aránya. Komárom-Esztergom megyét 2000-ben 42 ezer olyan külföldi kereste fel, akik leg-

alább egy vendégéjszakát töltöttek a megye valamely kereskedelmi szálláshelyén. Bár ez a vendégmennyiség 2000-ben a teljes megyei vendég-szám közel 40%-át tette ki, de csupán 56%-át jelentette a 10 évvel koráb-binak. Ennek oka, hogy a rendszerváltást követően a korábbi mennyiség töredékére esett vissza a megyébe irányuló szlovák és lengyel turistafor-galom, amely hosszú ideig Komárom-Esztergom nemzetközi idegenfor-galmának jelentős részét képviselte.

Településenként vizsgálva a *külföldi vendégek arányát az összes ven-dégszámon belül*, (azaz részesedésüket a teljes helyi idegenforgalomból), az tapasztalható, hogy 1990-hez képest komoly változás következett be a hazai vendég–külföldi vendég arányokat illetően. Amíg tíz évvel koráb-ban a legnagyobb idegenforgalmat lebonyolító Komárom-Esztergom me-gyei városok teljes vendégforgalmából a külföldiek 50% és 75% közötti részarányt képviseltek, addig 2000-ben csak Komárom és Tatabánya ese-tében maradt meg az 50% fölötti külföldivendég-arány, és csak a kis for-galmat lebonyolító falusi vendéglátóhelyeken adódnak 100%-os értékek. (38. ábra.) (lásd melléklet: 32. térkép).

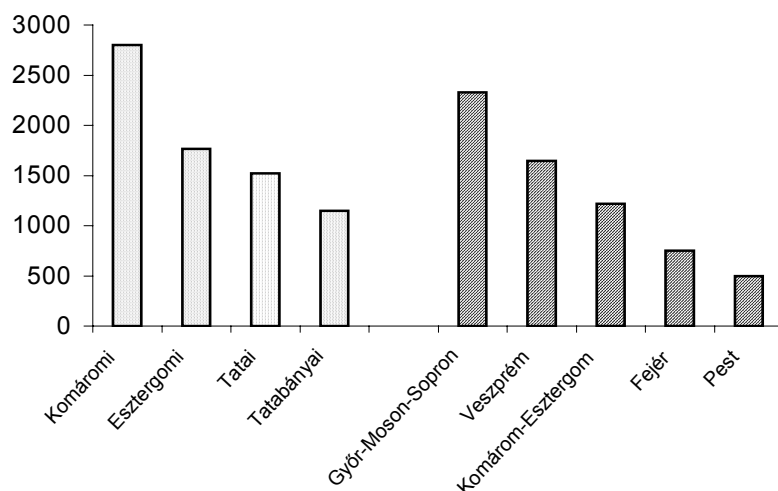
38. ábra. A külföldi vendégek száma és aránya a megye 4 városában 1990-ben és 2000-ben

A megye szállodáiban és panzióiban megszálló *külföldi vendégek aránya az összes külföldi vendégből* erős városi koncentrációt mutat. Térképen ábrázolva a mutató település szerinti megoszlását, látható, hogy Tatabányán, Esztergomban és Tatán a külföldi vendégek döntő többsége „minőségi” szálláshelyeket vesz igénybe, arányuk az említett városok teljes külföldi vendégforgalmából 80% fölött van.

Komárom-Esztergom megyében a vendégek által eltöltött *vendégéjszakák száma* 2000-ben 418 ezer volt, ami az 1990-es értéknek csak a 84%-át tette ki, vagyis e mutató terén jelentős visszaesés történt az elmúlt 10 év alatt. Az 1000 lakosra jutó vendégéjszakák száma alapján a növekvő külföldi és belföldi turizmussal jellemezhető Komáromi kistérség mutatóértéke volt a legkedvezőbb 2000-ben (2800 vendégéj/1000 lakos), ami közel 60%-kal haladja meg az öt követő Esztergomi kistérség értékét.

A Tatabányai kistérség csak a negyedik (1149 vendégéj/1000 lakos) e rangsorban, 25%-kal maradván le az öt megelőző Tatai kistérség megfelelő értékétől. (39. ábra.)

vendégéj/1000 lakos

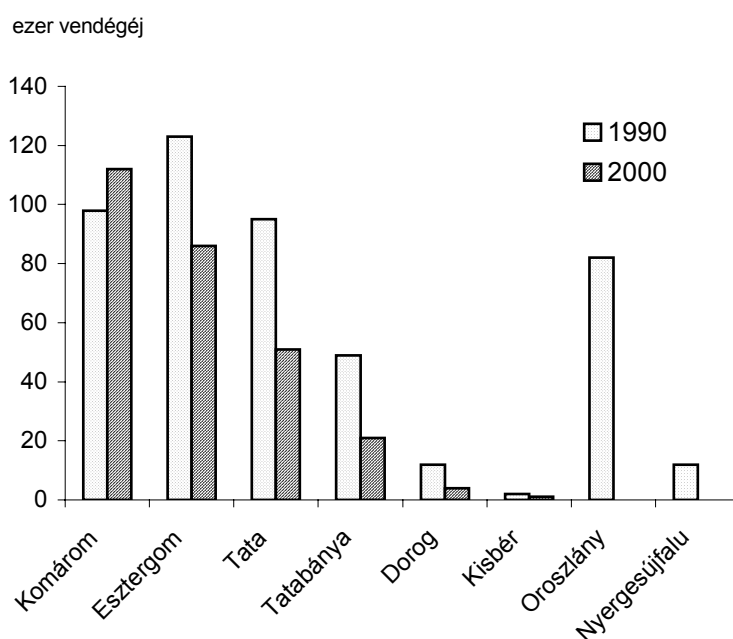

* A Dorogi, a Kisléti és az Oroszlányi kistérségekben 200 fő alatti

39. ábra. Kereskedelmi szálláshelyen eltöltött vendégéjszakák (1000 lakosra jutó) száma kistérségenként* és a szomszédos megyékben, 2000

2000-ben a megye összes vendégéjszakáinak közel felét Esztergom és Komárom szálláshelyein töltötték a vendégek, de jelentős mennyiségű éjszakát töltöttek Tatabányán, Tatán és Várgesztesen is. Amíg viszont 1990-hez képest – amint már említettük – Komárom forgalma növekedést mutat – és ez a vendégéjszakák számbeli növekedésében is jól nyomon követhető –, addig a korábban a megyében jelentősebb turisztikai szerepet játszó Esztergom, Tata, de főként Tatabánya csökkenő vendégéjszaka-számmal volt kénytelen szembesülni az ezredfordulón. Oroszlány, Kisbér és Dorog külföldi vendégforgalma pedig jelentéktelenné vált (40. ábra.), (lásd melléklet: 33. térkép).

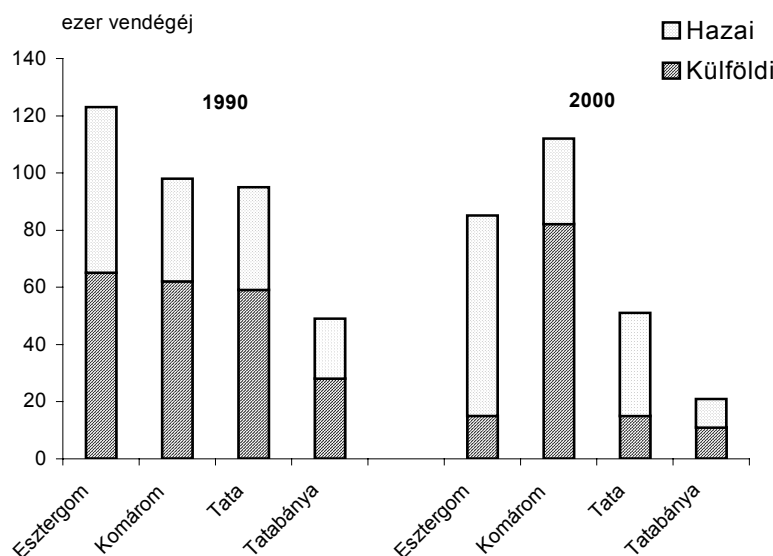

* 2000-ben Oroszlány és Nyergesújfalu értéke 500 alatti

**40. ábra. A vendégéjszakák száma városonként
1990-ben és 2000-ben***

A külföldiek által eltöltött vendégéjszakák száma 2000-ben kevéssel meghaladta a 183 ezret, ami az összes vendégéjszaka 44%-át teszi ki. Ez a szám viszont csak 82%-a az 1990-ben regisztrált 223 ezer külföldi vendégéjszakának, ami azt bizonyítja, hogy a megye iránti külföldi érdeklődés az elmúlt évtizedben jelentősen megcsappant.

A külföldi turistákhoz kapcsolódó vendégéjszakák részarányát tekintve megállapítható, hogy a mutató értéke 1990-ben az idegenek által leggyakrabban felkeresett városokban mindenhol 50% fölötti volt. Ugyanakkor tíz év múlva drámai változás következett be e téren Esztergom és Tata esetében (előbbinél alig 17%-ra, utóbbinál 29%-ra esett vissza a mutató értéke). Velük szemben viszont kimagasló mértékben (73%-osra) volt képes emelni a külföldi vendégéjszakák arányát az összes vendégéjszakán belül 2000-ben Komárom, a már említett folyamatok eredményeként. (41. ábra.)

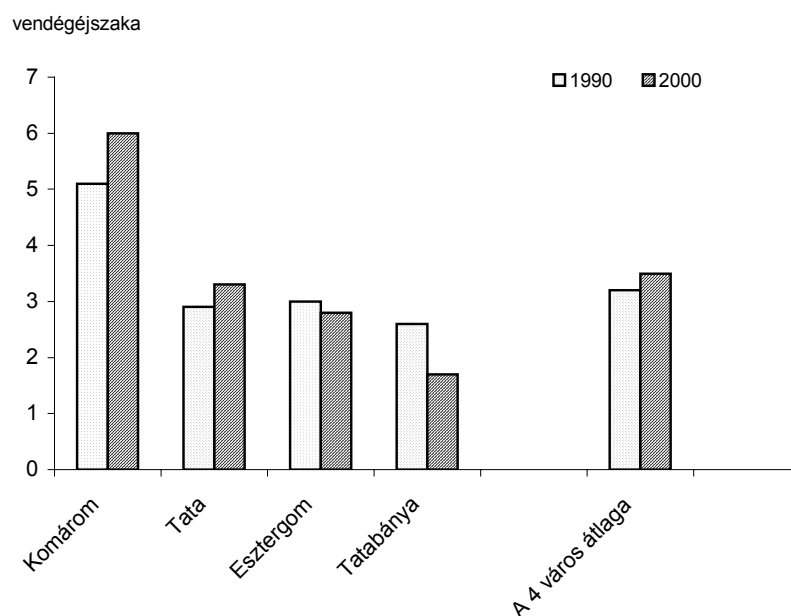

41. ábra. A külföldiek által eltöltött vendégéjszakák száma és aránya a megye 4 városában 1990-ben és 2000-ben

Érdekes jelenség viszont, hogy a külföldi vendégek által eltöltött vendégéjszakák aránya a megye nyugati részén elhelyezkedő kisebb településekben volt a legnagyobb, ott, ahol általában alacsony a vendégforgalom. A fő idegenforgalmi központok vendégéjszakáiból való külföldi részesedés viszont általában 25% és 75% között mozog. (lásd melléklet: 34. térkép).

Az ábrákból és a térképekből kapható információk – és az ezeket alátámasztó statisztikai adatok – alapján az is megállapítható, hogy viszonylag rövid az az idő, amennyit az ideérkező vendégek a megye területén eltöltenek. A kereskedelmi szálláshelyeket is igénybevevő *vendégek által eltöltött napok átlagos száma* (2,9 nap/vendég) is mintegy 30%-kal volt alacsonyabb 2000-ben, mint 1990-ben (4,2 nap/vendég).

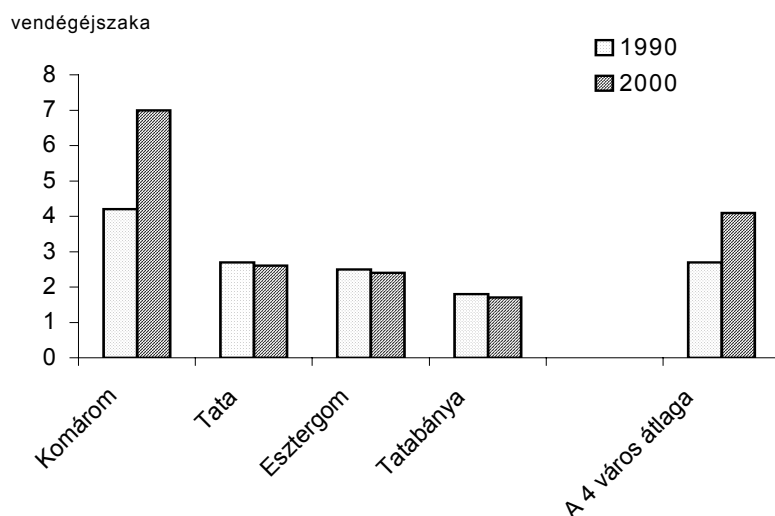
A megye legnagyobb idegenforgalmú városai közül 1990-hez képest 2000-re Komáromban nőtt a legjobban az egy vendég által átlagosan eltöltött éjszakák száma (5,1-ről 6,0-ra), emellett Tata is regisztrálhat egy szerény növekményt e téren (2,9-ről 3,3-ra). Enyhe csökkenés volt tapasztalható a mutató értékében Esztergom esetében (3,0-ről 2,8-re), viszont erős visszaesést mutatott 1990-hez képest Tatabánya értéke (itt az átlagos tartózkodási idő 2,6 éjszakáról 1,7 éjszakára csökkent). (42. ábra.)

42. ábra. A megye 4 városában 1 vendég által átlagosan eltöltött vendégéjszakák száma 1990-ben és 2000-ben

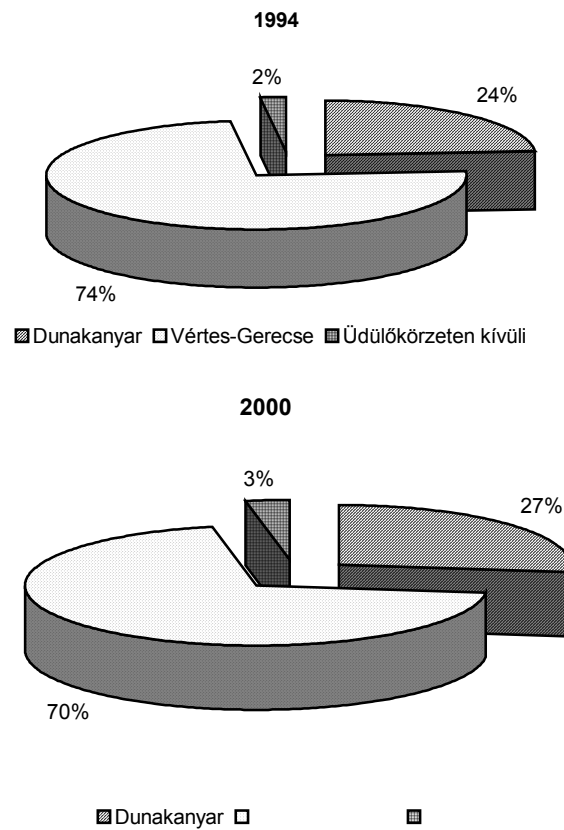
Bizakodásra adhat viszont okot az a tény, hogy a külföldiek által a megyében eltöltött idő – ha csak kis mértékben is –, folyamatosan növekszik: amíg 1990-ben egy külföldi átlagosan 2,8 napot töltött Komárom-Esztergom területén, addig 2000-ben ez a számérték már 3,6 napra módosult, ami közel 30%-os időbeli növekedésnek felel meg.

Az előző ábrán bemutatott, és a megye idegenforgalma szempontból kulcsfontosságú négy város esetében tett megállapítások az egy külföldi vendég által átlagosan eltöltött éjszakák számára vonatkozóan is igazak. E téren viszont 2000-ben Tatabánya helyzete 1990-hez képest nem alakult olyan kedvezőtlenül, mint az összes vendégéjszaka vonatkozásában. (43. ábra.)

43. ábra. A megye 4 városában 1 külföldi vendég által átlagosan eltöltött vendégéjszakák száma 1990-ben és 2000-ben

Érdekes összevetni az idegenforgalmi szálláshelyeken eltöltött vendégéjszakák számának megyén belüli üdülőkörzetenkénti megoszlását, illetve az e téren 1994 és 2000 között végbement szerkezeti változásokat, mivel azok felhívják a figyelmet az ezredfordulón is érvényesülő főbb változási tendenciákra. E téren figyelemre méltó az a tapasztalat, hogy a megye vendégforgalmában 1994 óta lassan nő a Dunához és a Dunakanyarhoz kapcsolódó idegenforgalom súlya a Vértes-Gerecse üdülőkörzet rovására. (44. ábra.)

44. ábra. A megye idegenforgalmi szálláshelyein eltöltött vendégéjszakák megoszlása üdülőkörzetenként

Mindez egyelőre még csökkenő vendégforgalom mellett érvényesül, ami két sürgető tennivalót is követel a megye idegenforgalmának irányítótól: egyfelől minél hamarabb meg kell fordítani vendégszámváltozás negatív előjelét, másfelől a vendégforgalom jelenleginél nagyobb részét célszerű a megye karakterét erősebben kihangsúlyozó, hegyvidéki területek felé irányítani. Ennek szükségességét az idegenforgalmi statisztika összehasonlító adatai is kellő mértékben alátámasztják. (5. táblázat.)

5. táblázat: Idegenforgalmi szálláshelyek adatai üdülőkörzetenként
1994-ben és 2000-ben

Üdülőkörzet	1994				
	Férőhely	Vendég, 1000 fő	Külföldi vendég 1000 fő	Vendégéj- szaka, 1000	Külföldi vendégéjsza- ka, 1000
Dunakanyar	3248	35,2	11,7	89,2	33,5
Vértes-Gerecse	4139	56,6	30,2	279,1	188,1
Egyéb települések	221	2,3	1,1	5,6	1,8
Megye összesen	2608	94,1	42,9	373,9	223,4

Üdülőkörzet	2000				
	Férőhely	Vendég, 1000 fő	Külföldi vendég 1000 fő	Vendégéj- szaka, 1000	Külföldi vendégéjsza- ka, 1000
Dunakanyar	3307	36,9	8,1	114,2	25,6
Vértes-Gerecse	6278	77,5	32,6	297,3	155,0
Egyéb települések*	435	4,4	2,3	6,7	2,9
Megye összesen	10020	118,8	43,1	418,2	183,6

* 2000-ben a Budapest környéki üdülőkörzettel együtt

Az idegenforgalmi vonzerő növelésében rejlő tartalékok jobb kihasználására való törekvést az is indokolná, hogy a megyét a 2000. évi gépjárműforgalmi statisztikák alapján naponta közel 3000 külföldi gépjármű érinti. Ezeknek viszont több mint 90%-a – az M1-es autópályán haladva – csupán a megyét átszelő tranzitforgalom résztvevője, azaz lényegében megállás nélkül (nem számítva az autópálya melletti pihenőhelyeket) tovább halad Budapest irányába.

Az M1-es autópálya Komárom-Esztergom megyén átvezető szakaszán túl komolyabb – azaz napi 800–1000 közötti – külföldigépjármű-forgalma csupán az 1-es főút Tata és Komárom közötti szakaszának, valamint a 81-es másodrendű főút Kisbér–Mór közötti szakaszának van. Az említeteken túl figyelemre méltó mértékűnek tekinthető a megye idegenforgalmi jelentőségű városainak (Tata, Esztergom), valamint Tatabányának a külföldigépjármű-forgalma, amelyek átlagos volumenértéke viszont már csak 600-800 gépjármű/nap fajlagos érték körül mozog.

Érdemes megemlíteni ugyanakkor, hogy a Dunakanyarnak mint kiemelt jelentőségű idegenforgalmi régiónak Komárom-Esztergom megye területére eső részén a 10-es és 11-es számú másodrendű főutakon meglehetősen gyér a külföldi járművek forgalma. Ez számszerűsítve azt jelenti, hogy a 2000. évi közúti forgalomszámlálás adatai alapján az itt megforduló külföldi gépjárművek (96%-ban személygépkocsik) száma nem éri el a napi 400 db-ot, holott az említett útszakaszok részesülhetnének a fővárosból kiránduló, a Dunakanyar és Esztergom természeti-kulturális látnivalóira kíváncsi turisták forgalmából is.

Ezzel szemben csaknem az M1-es külföldi járműforgalmát mennyiségileg megközelítő, igen magas (közel 2800 külföldi gépjármű/nap) volumenértéket ért el az ezredfordulón a 13-as számú másodrendű főútnak az M1-es autópálya és a komáromi nemzetközi (magyar-szlovák) közúti határátkelőhely közötti szakasza. Komárom városa ezáltal egyre inkább Komárom-Esztergom megye nemzetközi gépjárműforgalma szempontjából valódi „kapuváros” szerepkörhöz jut, amelynek előnyeiből remélhetőleg előbb-utóbb a megye többi térsége és városa is profitálhat majd.

Itt kell megemlíteni, hogy Komárom-Esztergom megye a magyar-szlovák államhatárt átlépő nemzetközi személyforgalom teljes évi volumenéből hosszabb ideje 24-26%-kal részesedik. Az említett határszakaszon át bonyolódó személygépjármű-forgalomból a megye részesedése 18%-os, a nyugati (azaz Dunántúl területére eső) magyar-szlovák határszakaszon pedig közel 40%-os. Mindez elsősorban (több mint 95%-ban) a komáromi közúti határátkelőhely személygépjármű-forgalmához kapcsolódik. Komárom évtizedeken át változatlan domináns szerepét e téren a 2001 őszén átadott esztergomi Duna-híd növekvő forgalma várhatóan mérsékelni fogja.

Komárom határátkelőhely szerepkörének jelentőségét jól érzékelteti, hogy 1990 és 2000 között évente átlagosan 1,2 millió személygépkocsi és mintegy 60 ezer tehergépjármű lépte át a határt e helyen, de voltak olyan évek is (pl. 1997 vagy 1998), amikor ez az érték meghaladta az 1,5 milliót.

Összegzésként megállapítható, hogy a kiskereskedelem és a vendéglátás terén az elmúlt évtizedben egy mérsékelt területi-települési koncentráció zajlott le Komárom-Esztergom megyében, amely a lakosság ellátása és a vendégfogadást szolgáló infrastruktúra választékának nagyobb bővülését eredményezte a városok számára, mint a falvakéra.

A vendéglátást szolgáló kistérségi infrastruktúra színvonala és területi kiépítettsége viszont még messze van a megye természeti és idegenforgalmi adottságaihoz méltó színvonalról, továbbá a minőségi idegenforgalom kiszolgálására alkalmas szinttől.

A megye területét érintő, és jelentős volument elérő külföldi gépjárműforgalom ismeretében ugyancsak komoly erőfeszítéseket kellene tenni Komárom-Esztergomnak annak érdekében, hogy képes legyen rövidebb-hosszabb időre megállítani, és „megyén belül tartani” e forgalom tekintélyes hányadát.

Ennek eléréséhez mindenekelőtt tovább kell fejleszteni a megye idegenforgalmi infrastruktúráját, bővíteni kell az idegenforgalmi program- és szolgáltatásválasztékot. A nagy forgalmú főutak mentén fokozni kell a vendégcsalogató hirdetéseket. A komáromi határátkelőhelyen a megye idegenforgalmi vonzótényezőit ismertető és a bővülő turisztikai szolgáltatásokat reklámozó szóróanyagot kellene a hozzánk érkező idegenek kezébe adni.

A fentiekben vázolt – és számos másfajta, de hasonló célokat szolgáló – intézkedésekhez szükséges anyagi keretek megteremtése és a megye adottságaihoz igazodó idegenforgalmi marketingtevékenység hatékonyságának emelése a mielőbb megvalósításra váró feladatok közé tartozik.

III. A MEZORÉGIÓ HOSSZÚ TÁVÚ FEJLŐDÉSÉNEK ALAKÍTÁSÁBAN KIEMELT SZEREPET JÁTSZÓ TÉNYEZŐK

Komárom-Esztergom megye gazdasági fejlődésének stabilizációjáról és hosszabb távú megalapozottságáról csak akkor lehet beszélni, ha a megye a 21. század elvárásainak megfelelő, korszerű fejlődési térpályára lép. Ennek feltétele, hogy a gazdasági és társadalmi élet alapvető térfolyamataiban azok a gazdasági és humán jellegű tényezők kerüljenek fölénybe, amelyek révén a megye képes lesz alkalmazkodni az európai szinten kibontakozó és regionális szinten szerveződő gazdasági struktúrák elvárásaihoz.

Számba véve azokat a tényezőket, amelyek e követelményeknek megfelelnek, Komárom-Esztergom megye esetében az alábbiakat kell figyelembe venni:

- a modernizációs folyamatot kiszolgáló, megfelelő kapacitású és műszaki színvonalú *közlekedési és távközlési infrastruktúra* kiépítése;
- az európai, vagy azt megközelítő termelékenységssel és színvonalon működő *ipari parkok* jelenléte;
- *európai színvonalú kiskereskedelmi és anyagi szolgáltatási formák* térnyerése;
- korszerű *pénzügyi-biztosítási szolgáltatások* elterjedése;
- a megye kiváló *idegenforgalmi adottságainak* magas szintű, ám a természeti értékek megőrzését biztosító hasznosítása a fő *vonzótényezők* áttekintő értékelése alapján;
- a megye *felsőoktatási szerepkörének* növelése, nemzetközi kapcsolatainak bővítése.

Komárom-Esztergom megye közlekedési infrastruktúrájának (autópálya, villamosított nemzetközi vasúti fővonal, új Duna-híd Esztergomnál stb.) az országos átlaghoz képest kifejezetten kedvező helyzetét a korábbiakban már több összefüggésben is részletesen taglaltuk, viszont a többi, fentiekben felsorolt tényezővel egy alaposabb, értékelő elemzés jellegű áttekintés keretében szükséges foglalkozni.

A korszerű iparágak meghonosításában és fejlődésében kulcsszerepet játszó ipari parkok jellemzői

Komárom-Esztergom megyében 1997 és 2000 között összesen 7 ipari park létesült. Kialakításuk elsődleges célja a megye korábbi kitermelő-, illetve nehézipari szerkezetének megváltoztatása, a meglévő feldolgozóipari kapacitások megújítása, emellett új ágazatok meghonosítása volt. 1997-ben Tatabányán, Esztergomban és Oroszlányban kezdték meg működésüket, a következő évben Almásfüzitőn és Komáromban is megjelentek. 1999-ben Dorogon, végül 2000-ben Nyergesújfalun avattak fel e speciális fajtájú gazdasági létesítményt. A megye 7 ipari parkjának igen erős a városi koncentrációja (a 7 közül 6-nak város adott otthont), míg az egyetlen nem városi, az almásfüzitői is korábbi iparterületen (timföldgyár) létesült.

Területi elhelyezkedésük sajátossága, hogy a megye ipari parkjai egy olyan, nyugati irányban nyitott V-alakzatot formálnak, ahol a telepítésben fontos szempont volt az autópályához, illetve főutakhoz való közelség, a fővárosi agglomeráció szomszédsága, valamint az ugyancsak kedvező infrastrukturális feltételeket kínáló Duna-menti ipari sáv.

A 7 ipari park közül a tatabányai, a komáromi és a dorogi zöldmezős beruházásként, az almásfüzitői ún. barnamezős beruházásként jött létre, a többi 3 a vegyes kategóriába tartozik. Az esztergomi ipari park külön érdekessége, hogy azt az egykori szovjet katonai bázis területén alakították ki a város délkeleti peremén.

Az egyes ipari parkok területnagyságát nézve a tatabányai a legnagyobb, amely a maga 433 ha-os kiterjedésével az ország második legnagyobb ipari parkja. (Csak az 510 ha-os sajóbábonyi előzi meg.) A tatabányait nagyságban az esztergomi követi (100 ha-t meghaladó mérettel),

majd sorrendben a komáromi, a nyergesújfalui, az almásfüzitői, az orosz-lányi, végül a dorogi következik. Utóbbi már csak a 20 ha alatti kategóriába tartozik.

Területe mellett gazdasági sokoldalúsága alapján is a legjelentősebb közülük a 30, többnyire gépipari, elektronikai és kereskedelmi céget tömörítő tatabányai ipari park. 1989 óta az akkor még csak ipartelepként működő objektumba 2000-ig több mint 70 milliárd Ft-ot fektettek be. A 3500 embert foglalkoztató ipari park termékeinek 72%-a exportra kerül, ami kifejezetten magas arány. Ez a hatékonysági mutatóérték is közrejátszott abban, hogy 2000-ben a tatabányai volt az ország legjelentősebb ipari parkja.

Esztergomban az ipari park foglalkoztatottjainak száma 2000-ben 3700 fő volt, ami nagyobb létszámot jelentett, mint a tatabányai ipari park esetében. A 47,5 milliárd Ft-os beruházás segítségével létrehozott objektum termékeinek 63%-át exportálják. Itt a Magyar Suzuki Rt. az ipari park legjelentősebb cége.

A megye ipari parkjai közül a tatabányai és az esztergomi ipari parkok érték el azt a szintet, amelyeknek – a termelési teljesítmények és hatékonysági mutatók alapján – nemzetközi súlyuk van. A többi ipari parkon belül Komáromban a Nokia Komárom Kft., Dorogon a SANYO Hungary Kft. a helyi ipari park legjelentősebb cége. Az orosz-lányi és a nyergesújfalui ipari park a kisebbek közé tartozik.

Speciális helyzete van a jelenleg is a betelepülés fázisában tartó almásfüzitői ipari parknak, ahol a leendő üzemek telephelyének kialakítását a timföldgyártás során keletkezett – és a veszélyes hulladékok kategóriájába tartozó – vörösiszap ártalmatlanításával és a környezet rehabilitációval kellett kezdeni. (A timföldgyár több évtizedes működése során mintegy 12 millió m³ vörösiszap keletkezett, amely közel 160 ha területet borított be. A terület rekultiválása jelenleg is folyik, a tározó földdel való betakarásával és rajta zöldterületek létrehozásával.)

A rehabilitáció elvégzése a lakosság egészségi állapotának megőrzése szempontjából is nélkülözhetetlen (a kiszáradt vörösiszap porának a levegőbe kerülését meg kellett akadályozni), viszont a rekultiváció jelentősen megdrágította a beruházást. Pozitívként kell viszont értékelni, hogy a tározó területének rehabilitációja jó példát mutat a környezeti károk elháríthatóságára és az ilyen célokat szolgáló módszerek hatékony alkalmazására.

Amennyiben a megye ipari parkjainak fejlettségét a bennük megtelepedett cégek számának és a foglalkoztatottak létszámának együttes mutatójával jellemezzük, akkor az ezredfordulón Komárom-Esztergom megye esetében 3 olyan ipari park (a tatabányai, a komáromi és az esztergomi) működött, ahol a betelepült cégek száma meghaladta a 10-et, a foglalkoztatottak létszáma pedig az 500-at. A dorogi ipari parkban a betelepített cégek száma 2000-ben még nem érte el a 10-et, viszont a foglalkoztatottak létszáma meghaladta az 500-at.

Egy következő kategóriát alkot e szempontból az oroszlányi és a nyergesújfalu ipari park, ahol 10-nél kevesebb cég működik és 500 alatti a foglalkoztatottak száma. Külön kategóriába tartozik az almásfüzitői ipari park, ahol – bár az infrastrukturális feltételek kielégítőek – a környezet-rehabilitáció elhúzódása lelassítja a különböző cégek folyamatos betelepülését.

Összességében az ipari parkok már az ezredforduló éveiben kulcsszerpet játszottak Komárom-Esztergom megye gazdasági szerkezetének átalakulásában. Érthető tehát, hogy a megye vezetése és a lakosság is nagy reményeket fűz a meglévő ipari parkok gazdasági hasznát és európai színvonalú ipari és anyagi szolgáltatási profilt eredményező működéséhez.

Az sem lényegtelen, hogy ezek az objektumok növekvő szerepet játszanak a szakképzett munkaerő hatékony foglalkoztatásában és a profit-termelésben. Erre az is bizonyíték, hogy a gazdasági szakemberek a megye valamennyi ipari parkjában egyre több innovatív cég megtelepedésére számítanak már a közeljövőben.

Európai színvonalú kiskereskedelmi és szolgáltatási formák jelenléte és területi sajátosságai

A kereskedelem a termelés és a fogyasztás közötti fő közvetítő kapocs, amely a különféle anyagi és szellemi termékeket, szolgáltatásokat piaci viszonyok között értékesíti a felhasználók számára *(lásd melléklet: 15. fotó)*.

A lakossági fogyasztásban alapvető szerepet játszó kiskereskedelem, továbbá a különféle pénzügyi szolgáltatások a rendszerváltást követően – az országos szinten tapasztalható tendenciákhoz hasonlóan – Komárom-Esztergom megyében is a gazdasági élet átalakulásához leggyorsabban alkalmazkodó, dinamikus fejlődő ágazatokká váltak.

Ezekben az ágazatokban a növekedés megindulása és stabilizálódása azért nagy jelentőségű, mivel a különböző kiskereskedelmi és szolgáltatási tevékenységfajták során képződő jövedelmek jelentős hányadának a megyén belüli befektetése egyrészt elősegíti az ágazat további terjeszkedését, másrészt jótékony hatással van más, a kiskereskedelemhez és a szolgáltatói szférához közvetlenül vagy közvetve kapcsolódó termelői-beszállítói tevékenységekre is, elősegítve ez utóbbi gazdasági ágazathoz tartozó vállalkozások hatékonyságának és jövedelmezőségének növekedését.

A nemzetközi és hazai kiskereskedelmi üzletláncok működésének területi jellemzői

1990 óta Komárom-Esztergom megye kiskereskedelmi üzletállományának mennyiségében, áruválasztékában szinte robbanásszerű növekedés következett be, miközben a kiskereskedelem megyén belüli szerkezetében is jelentős átalakulás ment végbe. A változások fő színterei a megye városai voltak, amelyek saját lakosságuk igényeinek kielégítésén túl vonzáskörzetük ellátásában is részt vesznek.

A különféle kiskereskedelmi üzlettípusok közül a megyében az egyéni vagy társas vállalkozási formában működő bolti kiskereskedelem, az üzletláncok egyaránt jelen vannak, továbbá a kimondottan széles áruválasztékot kínáló, nagy területű hipermarketek (Interspar, Tesco) is megjelentek Tatabányán 2001 őszén. *(lásd melléklet: 16. fotó).*

A 1990-es évek végén a megye kiskereskedelmében a legnagyobb számú kiskereskedelmi üzletet és szolgáltató egységet a piaci viszonyok gyors változásának legjobban kitett (emiatt legsérülékenyebb), továbbá a nagyobb cégekhez, üzletláncokhoz képest jelentősen nagyobb kockázatot vállaló, csekély tőkeerejű egyéni vállalkozók és a csupán 1-2 kisüzlettel rendelkező társas vállalkozások üzemeltették. *(lásd melléklet: 17. fotó).*

A fenti kiskereskedelmi formákon belül a leghatékonyabbak azok az üzletláncok, amelyek számos településre kiterjedő bolthálózatuk révén a megyei lakossági fogyasztási igények jelentős hányadát elégítik ki.

Közülük európai színvonalúnak a *multinacionális vállalatok korszerű marketing módszereket alkalmazó üzletláncai* tekinthetők, amelyek széles áruválasztékukkal, továbbá jelentős számú áruajtára kiterjedő permanens árleszállításaikkal („akciós áruk”) lényegesen magasabb fajlagos hasznot képesek elérni, mint a kisvállalkozások által fenntartott üzletek.

A korszerű kiskereskedelmi hálózatok gazdasági erejét továbbá fokozza üzemeltetésük gazdaságosságának folyamatos növelése. Ezt egyaránt elősegítik olyan technikák, mint pl. a vonalkódos árleolvasás, a raktározási bázisok optimálishoz közeli elhelyezése és működtetése, a szállítmányozás racionalizálása, továbbá a vevői hűségkártyák bevezetése, ami részletes információt nyújt a cégek számára a vevők által előnyben részesített termékek köréről, a vásárlói szokások változásáról, a vásárlások gyakoriságáról és összegéről stb.

Komárom-Esztergom megyében a multinacionális cégek által működtetett áruházláncok közül a Spar, a Plus, a Penny Market és a Profi rendelkezik több egységből álló bolthálózattal, emellett a Kaiser's-nak, a Drogerie Marktnak és a Match-nak van egy-egy boltja a megyeszékhelyen, Tatabányán. (Utóbbi a Julius Meinltől vásárolta meg annak magyarországi hálózatát.) A megyeszékhelyen Interspar bevásárlócentrum is működik.

A holland alapítású, Amszterdam székhelyű világcég Spar Austria leányvállalata az 1980-as évek végén jelent meg Magyarországon. Az általa alapított Spar Magyarország Kereskedelmi Kft. az egykori tatabányai Generál Rt. üzlethálózatát megszerezve csatolta itteni üzleteit a világ 28 országára kiterjedő vállalatbirodalomhoz. A cég a hazai Spar üzleteket jelentős tőkebefektetéssel európai színvonalú áruválasztékot és minőséget kínál, elsősorban élelmiszert és más, napi igényeket kielégítő háztartási cikkeket árusító üzletláncá fejlesztette fel. 2000 elején több mint 110 Spar üzlet működött országszerte. Az ország első Spar üzlete éppen Komárom-Esztergom megyében, Tatán nyílt meg. Számuk a megye területén 2000-ben 7 volt, a megye városai közül Tatabányán 3, Tatán, Komáromban, Kisbéren és Oroszlányban egy-egy Spar üzlet várja a vásárlókat.

A Spar versenytársai is hamarosan megjelentek Komárom-Esztergom megyében. Közülük a német Tengelmann csoport tulajdonában lévő Plus Élelmiszer Diszkont Kft., amely a Sparéhoz hasonló (és ugyancsak kedvező árú) választékot kínál. A Plus üzletek elsősorban a Spar boltok számára jelentenek konkurenciát, mivel szintén a városok központi területére települtek, a Sparokéval megegyező a méretük, és ugyancsak gyakran

hirdetnek meg különféle akciókat. A cég a fővárosiakon kívül közel 70 vidéki élelmiszerbolttal rendelkezik. Komárom-Esztergom megyében a Plus üzletek száma összesen 4, amiből 3 Tatabányán, egy pedig Komáromban található. Előbbiek Tatabánya jelentős fogyasztópiacára, utóbbi Komárom átmenő idegenforgalmára alapozza forgalmának növelését.

A belga tulajdonú Profi Magyarország Rt.-hez tartozó Profi üzletek Komárom-Esztergom megyében olyan áruházlánc tagjai, amelyek a korábbi Duna-Füszérthez tartozó, nagyobb méretű ABC-áruházak belga felvásárlása után kapták új nevüket. Az üzletlánc tagjai diszkont jellegű élelmiszerboltok, amelyek alapterülete 600 és 1000 m² körüli. Áruválasztékuk nem túl széles, vásárlóközönségük főként a társadalom szerényebb anyagi helyzetű tagjaiból áll, ami Magyarországon – azon belül főleg vidéken – jelentős tömegeket tesz ki. Országos hálózatuk több mint 60 üzletből áll, amelyből 5 található Komárom-Esztergom megyében: 3 Komáromban, egy-egy Tatán és Oroszlányban. A Komáromban működő üzletek nyilvánvalóan a város nemzetközi határátkelőhely-jellegét kihasználva igyekeznek minél nagyobb mértékben részesedni a helyi élelmiszer-kiskereskedelmi forgalomból, így komoly versenytársai az ugyancsak a városban települt Spar és Plus üzleteknek.

Itt említendő meg, hogy a német érdekeltségű Rewe csoporthoz tartozó Penny Market, amely Európa második legnagyobb élelmiszerkonzernje, és amelynek az 1990-es évek végén már több mint 100 vidéki üzlete volt Magyarország területén, Komárom-Esztergom megyében eddig még nem nyitott sehol boltot, tehát egyelőre nem jelent konkurenciát a Spar, a Plus és a Profi üzlethálózat megyében működő boltjai számára.

Az ugyancsak a német Tengelmann befektetői csoport által üzemeltetett, Kaiser's áruházakból álló üzletlánc a diszkontokénál lényegesen kevesebb (országosan 19), de azoknál színvonalasabb üzletek fenntartásával igyekszik a társadalom középrétegeihez tartozó vásárlóközönség megszerzésére. Áruválasztéka nagyobb és igényesebb, mint a többi áruházláncé, jelentős arányt képviselnek árucikkein belül a minőségi import áruk. A magyar árucikkeket viszont igyekeznek a többi versenytárshoz képest olcsóbban kínálni vevőiknek. Komárom-Esztergom megyében a Kaiser's csupán egyetlen áruházat tart fenn (Tatabányán).

Ugyancsak egy Julius Meinl üzlet működött a megyén belül 2000-ben, szintén Tatabányán. (A patinás osztrák családi cég üzlethálózatának magyarországi egységeit – a hozzá kapcsolódó, kedvezményes árakkal dolgozó Jééé diszkontláncal együtt – viszont fokozatosan átveszi egy másik multicég, a Match.)

Mint már említettük, a Drogerie Markt háztartási és kozmetikai cikket kínáló multicég magyarországi üzletei közül csupán egy van Komárom-Esztergom megyében. A tatabányai üzlet egység számára jelenleg egyedül a megyeszékhely kínál megfelelő nagyságú fogyasztópiacot.

A vendéglátás terén a nemzetközi éttermi láncok megjelenését Komárom-Esztergom megyében az amerikai McDonald's képviseli, bár egyelőre csak két helyen (Tatabányán és Bábolna mellett – ez utóbbi pedig a jelentős külföldi személygépkocsi-forgalmú M1-es autópályához kapcsolódik). További McDonald's éttermek megjelenésére aligha lehet számítani az M1-es autópálya mentén, mivel Komárom-Esztergom megye területe az ilyen gyorsétteremmel már rendelkező Győr és Budapest között tranzitterületként funkcionál a hazai és nemzetközi közúti gépjárműforgalom számára. *(lásd melléklet: 18. fotó).*

Az ilyen típusú étkezőhelyek további elterjedését egyelőre az gátolja a legjobban, hogy a megyeszékhelyen kívül a megye egyik városa sem vonz akkora idegenforgalmat, illetve fogyasztótömeget, ami egy további McDonald's étterem megnyitását, vagy a többi hasonló típusú gyorsétkező (Burger King, Pizza Hut) Komárom-Esztergom megyei megjelenését elősegítené.

E téren pozitív irányú elmozdulást a 2001 őszén átadott esztergomi Mária Valéria híd nemzetközi forgalmának fellendülése hozhatna. *(lásd melléklet: 19. fotó).* A város idegenforgalmának érzékelhető mértékű növekedése ugyanis előkészíthetné a terepet arra, hogy Esztergomban is mielőbb megnyílhatson egy hasonló, a fiatalok és a nyugatról érkező turisták által kedvelt étteremtípus. Térképen ábrázolva a fenti multinacionális üzletláncok Komárom-Esztergom megyei jelenlétét a következőket lehet megállapítani. *(lásd melléklet: 35. térkép).*

A multinacionális cégek által fenntartott üzletláncokkal csupán azok a hazai cégek képesek versenyezni, amelyek szintén üzletlánccá szerveződve működtetik kiskereskedelmi egységeiket a megye településein. Közöttük ma már csak az évtizedeken át sikerrel működő Általános Értékesítési és Fogyasztási Szövetkezetek (ÁFÉSZ-ek) által fenntartott bolthálózatok voltak képesek fennmaradni, elsősorban annak köszönhetően, hogy alacsony haszonkulccsal dolgozó üzleteik a megye 42 településében jelen vannak.

Az ÁFÉSZ hálózatok további fontos sajátossága, hogy számos községi vendéglátóhelyet is üzemeltetnek. Ennek azért van nagy jelentősége, mert az ott képződött haszonból szükség szerinti átcsoportosításokkal a fajlagosan alacsonyabb profitot termelő kisfalvak kisboltjainak fennmaradását elősegítve biztosítják több tízezer falusi lakos számára az alapellátást a legfontosabb élelmiszerekből, az alacsony jövedelmű lakosság számára is megfizethető áron.

Komárom-Esztergom megyében ÁFÉSZ bolt minden városban (kivéve Dorogot), valamint 35 községben (a községek 53%-ában) működik. A viszonylag kis népességszámú falvakban üzemelő ÁFÉSZ üzletek vevőköre főként a szerény igényű falusi fogyasztókból (jelentős részben nyugdíjasokból) áll, akik számára még a fenti üzletláncok diszkont árai is magasak. Elősegíti az ÁFÉSZ bolthálózatok fennmaradását, hogy a multinacionális cégek csak akkor jelennek meg egy településben, ha annak lakosságszáma (illetve azon belül a potenciális vevőkör létszáma) eléri vagy meghaladja az általuk megfelelő mértékű hasznot hozó mértéket.

Emiatt a megye néhány ezres lakosságszámú községeiben alig találni néhányat a fenti, valamelyik nemzetközi üzletláncához tartozó kiskereskedelmi bolt közül. Ez azt jelenti, hogy a megye 35 községének közel 60 ezer lakója számára – az egyéni és társas vállalkozások mellett – ma is jelentős mértékben a helyi ÁFÉSZ bolt biztosítja a napi élelmiszerbeszerzést, illetve a legfontosabb közszükségleti cikkek megvásárlásának lehetőségét.

Komárom-Esztergom megyében összesen 7 ÁFÉSZ működik, közülük viszont csak 5 rendelkezik széles körűnek tekinthető, több községre is kiterjedő hálózattal. *(lásd melléklet: 36. térkép).*

A legnagyobb üzlethálózata a Kisbér és Vidéke ÁFÉSZ-nak van, ami a Kisbéri kistérség 12 településére (Kisbér és 11 környező községre) terjed ki. A kistérség 3 községében (Csatka, Csép, Ete) az ÁFÉSZ-nak nincs boltja.

8-8 településen van boltja a komáromi székhelyű Komárom és Vidéke ÁFÉSZ-nak, illetve az Oroszlány székhelyű Vértesalja ÁFÉSZ-nak. Az előbbi nem tart fenn üzletet a Komáromi kistérséghez tartozó települések közül Almásfüzitőn, Csémben és Kisigmádon, utóbbi az Oroszlányi kistérséghez tartozó Szákszendén, Kecskéden és Kömlődön.

Esztergomban és 5 közeli községben üzemeltet kiskereskedelmi boltot az esztergomi székhelyű Gran ÁFÉSZ, amelynek viszont nincs üzlete az Esztergomi kistérséghez tartozó Süttőn, Táton és Mogyorósbányán. Hasonlóan kis hálózattal a Tata és Vidéke ÁFÉSZ, amely Tatán kívül csak 4 községben (Baj, Naszály, Szomód és Kocs) tart fenn boltot.

A fentiekén túl közös ÁFÉSZ-e van Epölnek és Bajnának (Epöl ÁFÉSZ), az alig egy éve Komárom-Esztergom megyéhez csatolt Szárligeten pedig a szomszédos Fejér megyéhez tartozó Bicske és Környéke ÁFÉSZ tart fenn élelmiszerüzletet. További érdekesség, hogy Tatabányán csak a Vértesalja ÁFÉSZ üzemeltet egy kiskereskedelmi üzletet élelmiszer-árusító profillal.

Az ÁFÉSZ bolt nélküli települések térbeli elhelyezkedése azt jelzi, hogy az ilyen települések főként a megyének a keleti, a budapesti agglomerációval érintkező részén találhatók, emellett a megye városainak szomszédságában is jó néhány van belőlük. Ez azt jelzi, hogy ezeket a településeket már részben a vonzáskörzetük alá vonták a városokban megtelepedett multinacionális kiskereskedelmi üzletláncok, illetve Komárom-Esztergom megye keleti részében a közeli Budapest.

A kiskereskedelmi bolthálózatok egyes tagjainak területi eloszlásából tehát jól látható, hogy a kiskereskedelem térszerkezetének elsődleges alakítója Komárom-Esztergom megyében is a legfontosabb fogyasztópiacok elhelyezkedése és nagysága, amelyet a településállományt alkotó városok és falvak földrajzi helyzete és lakosságszáma határoz meg.

A korszerű kiskereskedelmi formák jelenlétének fontos mutatója az is, hogy a nagy *autógyárak márkakereskedései* milyen számban vannak jelen a megyében és hol létesítettek üzleteket. A megye városai e szempontból is fontos kiskereskedelmi szerepet töltenek be, mivel itt jelentek meg először a különféle multinacionális vállalatok üzletláncainak kiskereskedelmi egységei mellett az autógyárak márkakereskedései. *(lásd melléklet: 37. térkép)*

Komárom-Esztergom megyében 14 autótípusnak van saját márkakereskedése, együttes számuk 25. A legtöbb márkaképviselője természetesen az esztergomi Suzuki gyárnak van, összesen 6. Rajta kívül 2-2 márkaképviselővel rendelkezik két japán autós cég (a Toyota és a Nissan), valamint az Opel, a Škoda, a Fiat és a Renault. Egy-egy képviselője van a Volkswagennek, a Peugeot-nak, a Citroënnek, a Daewoo-nak, a Mazdának, a Seatnak és a Fordnak.

A térképen jól megfigyelhető a kereskedések erős városi koncentrációja: a 25 márkakereskedés közül 23 (az összes márkakereskedés 92%-a) városba települt. Rajtuk kívül csak a Tata és Tatabánya között elhelyezkedő Vértesszőlősen található két márkakereskedés (Renault, Suzuki). A 25 márkaképviselőből 10 Tatabányán (40%), 6 Esztergomban (24%), 4 (16%) pedig Komáromban létesült. Ez a 3 város koncentrálja tehát a megye összes autóértékesítő-üzletének 80%-át. Egy-egy gépkocsimárkaképviselővel rendelkezik még Tata (Ford) és Dorog (Suzuki).

Tatabányán van csak a megyében Volkswagen, Peugeot, Daewoo, és Seat márkabolt, kizárólag Komáromban Mazda és Citroën, és csupán Tatan tart fenn képviselőt a Ford.

Nem tartották szükségesnek eddig az autókereskedelmi cégek márkakereskedések nyitását Oroszlányban, Nyergesújfalun és Kisbéren, ami üzleti szempontból azt jelzi, hogy a 3 Komárom-Esztergom megyei város lakosságának jövedelmi helyzetét lényegesen kedvezőtlenebbnek tartják azokhoz képest, ahol már egy vagy egynél több márkakereskedés is működik.

A korszerű pénzügyi és biztosítási szolgáltatások térszerkezeti sajátosságai

A különféle intézményi és lakossági szolgáltatások fejlődése és kínálatuk bővülése Magyarországon elsősorban a nagyobb városokhoz kötődik, mivel a szolgáltatások iránti igények tömeges jelentkezése teszi jövedelmezővé az ilyen jellegű gazdasági tevékenységeket. Különösen igaz ez a korszerű piacgazdaság hatékony működtetéséhez nélkülözhetetlen pénzügyi – mindenekelőtt banki és biztosítási – szolgáltatásokra.

A hazai bankrendszer térbeli elhelyezkedését a legnagyobb hazai és külföldi tulajdonú bankok központjainak a fővárosba való koncentrálódása jellemzi, ami a vidék fejlesztésének szempontjából nem túl kedvező jelenség. Vidéki nagyvárosaink – köztük a megyeszékhelyek – csak megyei pénzügyi szerepkörrel (pl. az Országos Takarékpénztár megyei igazgatóságai révén), kisebb városaink pedig csak kistérségi hatókörű pénzügyi szerepkörrel rendelkeznek (pl. a takarékszövetkezeti központok jóvoltából). Közülük a takarékszövetkezetek tőkeereje lényegesen szere nyebb, mint a lakossági betétek első számú kezelőjeként és legfontosabb hitelnyújtóként funkcionáló OTP-é.

A pénzügyi szervezetek kedvezőtlen területi szerkezete rányomja bélyegét a hitelezési rendszerre, mivel a legtöbb nagybank csak a 10 ezer lakosnál nagyobb településeket vizsgálja meg fiók létrehozására való alkalmasság szempontjából. (Az OTP e téren kivétel: minden 5 ezer lakosnál nagyobb hazai település rendelkezik OTP fiókkal.) Következésképpen a magyarországi településállomány több mint 85%-ából hiányzanak a bankfiókok. (Kivétel természetesen ez alól a Postabank, amelynek szolgáltatásait a postahivatallal rendelkező községek igénybe vehetik.)

A fentiekből eredően Komárom-Esztergom megyében – a kiskereskedelem térszerkezetének átalakulási jellemzőihez hasonlóan – a különféle szolgáltatások fejlődése és kínálatuk bővülése is főként a megye városai-ban figyelhető meg.

A megye városaihoz – közülük is mindenekelőtt a megyeszékhelyhez – kötődnek a nemzetközi színvonalú *pénzügyi szolgáltatások*: itt nyitottak fiókot a bővülő hazai bankhálózat tagjai és a jelentős nemzetközi bankok, biztosítótársaságok. Jelenlétük a megyébe irányuló tőkebefektetések, a lakossági és a vállalkozói hitelek kezelése, a megyére kiterjedő vállalati és lakossági biztosítási piac bővítése, továbbá a bankok és biztosítók általi különféle pénzügyi befektetések szempontjából elsősorban hosszabb távon kaphat fontos szerepet.

Komárom-Esztergom megyében összesen 9 hazai és részben vagy egészben külföldi érdekeltségű nagybank, valamint 8 biztosítótársaság működtet fiókintézményeket. A bankfiókok száma összesen 27, a biztosítóké 25.

A nagybankok közül az Országos Takarékpénztár rendelkezik a legtöbb (összesen 11) fiókkal. A pénzügyintézetnek Tatabányán 2, a megye többi 7 városában egy-egy fiókja van, emellett Ácson és Bábólnán is műkö-

dik OTP fiók. A többi banknak (ABN AMRO Bank, Budapest Bank, Erste Bank, KHB, MKB, Bank Austria, CIB Bank, Konzumbank) kizárólag városi fiókjai vannak. Közülük az OTP-n kívül Tatabányán 6 banknak, Esztergomban 5-nek, Komáromban és Tatán 2-2 banknak van fiókja. Dorogon, Oroszlányban és Kisbéren a nagybankok (a már említett OTP fiókhálózatát leszámítva) egyáltalán nem képviseltetik magukat. *(lásd melléklet: 38. térkép)*

Megjegyzendő, hogy a CIB Bank, amely Magyarország valamennyi megyeszékhelyén rendelkezik fiókkal, Komárom-Esztergom megyén belül csak Esztergomban nyitott fiókot, Tatabánya pénzügyi életében viszont nincs jelen. Ugyancsak nem a megyeszékhelyen, hanem Esztergomban és Tatán nyitott fiókot a Konzumbank.

Itt kell megjegyezni, hogy jelentős részben a bankokhoz kapcsolódnak azok a *pénzváltóhelyek*, amelyek elsősorban Komárom-Esztergom megye idegenforgalmát szolgálják. Számuk 2000-ben a megye területén 70 volt. Területi eloszlásukra jellemző, hogy – igazodva a megyén belüli idegenforgalom városi koncentrálódására – közülük 20 működött Komáromban, a jelentős átmenő idegenforgalmú nemzetközi határátkelőhelyen, további 18 a megye első számú idegenforgalmi célvárosában, Esztergomban, 16 Tatabányán, 5 pedig Tatán. A 4 városban összpontosult tehát a megye összes pénzváltóhelyének 84%-a. Rajtuk kívül Oroszlányban, Kisbéren és Nyergesújfalun 3-3 olyan hely volt, ahol lehetőség nyílt pénzváltásra. Egy-egy pénzváltó működött még Bábolnán és Dorogon.

A hagyományos hazai pénzügyi szervezetek közül a *takarékszövetkezetek* biztosítják a megye községeinek többségében (72%-ában) a pénzügyi szolgáltatások helyi jelenlétét, több mint 82 ezer községi lakos számára. Szerepük szerényebb tőkeállományuk ellenére is fontos, mivel a városinál általában kedvezőtlenebb anyagi helyzetű falusi lakosságnak a pénzügyi szolgáltatásokkal szembeni igényeit általában megfelelően képesek kielégíteni.

Komárom-Esztergom megyében 7 kiterjedtebb, illetve szerényebb méretű hálózattal rendelkező takarékszövetkezet működik, összesen 55 fiókkal, amelyek központja többnyire a megye egyik városa, de a kisebb hálózatok (pl. a környei és a bokodi) községi központúak. (Rajtuk kívül csak a Fejér megyétől Komárom-Esztergomhoz átszatol Szárliget tartozik a megyén kívüli, Bicske központú Vértess Takarékszövetkezethez.) *(lásd melléklet: 39. térkép)*

A legtöbb tagja az Esztergom és Vidéke Takarékszövetkezetnek van, ahová 14 község tartozik. Pénzügyi szolgáltatási hatóköre lényegesen túlnyúlik a 9 települést összefogó Esztergomi statisztikai kistérségen, ugyanakkor a kistérség területén más kisebb, az esztergomitól függetlenül működő, önálló takarékszövetkezetek is léteznek.

12 tagja van a Kisbér központú Bakonyvidék Takarékszövetkezetnek, amelynek területi szerkezete csaknem azonos az Kisbéri ÁFÉSZ-hez tartozó községekével. A hálózati méret alapján a harmadik legnagyobb a Tata és Vidéke Takarékszövetkezet, amelynek 10 község területén van fiókja. Két község tekintetében tér el a Tata központú pénzügyi szervezet területi struktúrája a Tatai kistérségétől: nincs fiókja a takarékszövetkezetnek a kistérséghez tartozó Dunaszentmiklóson és Neszmélyen, viszont fiókot tart fenn a Tatabányai kistérséghez tartozó Tarjánban és az Esztergomi kistérséghez tartozó Süttőn.

Tatabánya a központja a 9 településben jelen lévő Pannon Takarékszövetkezetnek, amely fiókhálózata főként a Komáromi kistérség községeire terjed ki. (Komárom központtal nem működik a megyében takarékszövetkezet, a városban a Pannon Takarékszövetkezet fiókot tart fenn.) A Pannon Takarékszövetkezet mellett a megyeszékhelyen 2 másik takarékszövetkezet (a Bakonyvidéki, valamint a Környe és Vidéke Takarékszövetkezet) is tart fenn fiókot.

Mindössze 4 fiókot tart fenn a megyében a Környe és Vidéke Takarékszövetkezet (Környén, Kecskéden, Vértesszőlősen és Tatabányán), 3-at a Bokod és Vidéke Takarékszövetkezet (Bokodon, Dadon és Oroszlányban), továbbá közös takarékszövetkezete van Pilismarótnak és Dömösnek.

Lényegesen koncentráltabb a *biztosítótársaságok* jelenléte Komárom-Esztergom megyében, amelyek területi szerkezete igen hasonló a bankokéhoz. A már említett 8 biztosítótársaság 25 fiókjának mindegyike – egyetlen bábolnai fiók kivételével – városokban található.

A korábbi Állami Biztosító átalakulása és privatizálása után létrejött ÁB-Aegon Biztosítónak csupán a megye 4 városában (Tatabányán, Esztergomban, Komáromban és Dorogon) van fiókja. A szintén a régi rendszerből „örökölt” Hungária Biztosító viszont az ÁB Aegonnál lényegesen kiterjedtebb hálózattal rendelkezik: a megye valamennyi városában tart fenn kirendeltséget. A Hungária Biztosító emellett – egyetlenként – a megye városain túl, Bábolnán is létesített egy saját fiókot. (lásd melléklet: 40. térkép).

A fentieknél valamivel szerényebb, 4 fiókból álló Komárom-Esztergom megyei hálózata van az OTP-Garancia Biztosítónak (Tatabánya, Esztergom, Tata, Oroszlány), és 3 fiókkal van jelen a megyében a holland Nationale Nederlanden (NN) biztosító, elsősorban az életbiztosítási piacon (Tatabánya, Esztergom, Komárom). Csupán egy-egy fiókot tart fenn a megyében az Axa Colonia (Tatabányán), a Generali (Komáromban) és a Signal Biztosító (Tatán). Tatabányán a fentiekén túl az ABN Amro Bank biztosítási ágazata is működtet egy fiókot (ABN Amro Biztosító).

A települések vonatkozásában 7 biztosítótársaság tart fenn fiókot Tatabányán, 4-4 Esztergomban és Komáromban, 3 Tatán, 2-2 Oroszlányban és Dorogon, 1-1 Kisbéren, Nyergesújfalun és Bábolnán.

Összefoglalva a fentieket, látható, hogy a korszerű kiskereskedelmi és a különféle pénzügyi szolgáltatási formák Komárom-Esztergom megyében jelenleg még elsősorban a megyeszékhelyhez, amellet az idegenforgalom szempontjából jelentős városokhoz (Esztergom, Komárom, Tata) kötődnek, és egyelőre még az élelmiszer-kiskereskedelemben sem kezdtek meg a terjedésüket olyan 3000 lakos körüli, vagy annál nagyobb méretű községek irányába, mint pl. Ács, Bábolna, Tokod, Csolnok vagy Környe. Ehhez a felsorolt települések idegenforgalmi vonzerejének növekedésére lenne elsősorban szükség.

Az idegenforgalmi vonzótényezők számbavétele és hatékonyabb hasznosításuk lehetőségei

Komárom-Esztergom megye idegenforgalmi vonzótényezőinek száma a Magyar Turizmus Rt. által összeállított Országos Idegenforgalmi Vonzóerőleltár szerint 1998-ban 412 volt, ami azt jelenti, hogy a megye esetében településenként átlagosan 5,5 vonzótényezővel lehet számolni. (Természetesen az említett átlag ez esetben is nagy mértékű településbeli különbségeket takar.)

A megyében a legtöbb vonzótényezővel (szám szerint 22-vel) Komárom városa rendelkezik, ugyanakkor 7 olyan települése van a Komárom-Esztergom megyének, ahol egyetlen ilyen tényezőt sem regisztráltak.

Ezek a – Nagysáp kivételével mind 1000 lakosúnál kisebb – falvak két jól elkülöníthető csoportot alkotnak. Az első csoportba tartozók (Csém, Csép, Kisigmánd) a megye nyugati részén, Komárom és Kisbér között helyezkednek el, a második csoport (Nagysáp, Annavölgy, Dág, Mogyorósbánya) Dorogtól nyugatra alkot csaknem egy tömböt.

A megye 8 városában összesen 85 turisztikai vonzótényező található, ami a megyei érték 20,6%-át jelenti. Igen jelentős eltérések vannak ugyanakkor az egyes városok idegenforgalmi vonzóereje között. A történelmi városok (Esztergom, Tata és Komárom), továbbá a megyeszékhely Tatabánya és a hozzá közeli egykori „szocialista város”, Oroszlány – természeti adottságaik, kulturális-történelmi látnivalóik, továbbá idegenforgalmat vonzó rendezvényeik révén – a városok összes turisztikai vonzótényezőjének 93%-ával rendelkeznek. (Vonzótényezőik átlagos száma 15,8.) Következésképpen az alig 1–3 vonzótényezőt „jegyző” Nyergesújfalu, Kisbér és Dorog szerepe e téren szinte jelentéktelen. *(lásd melléklet: 41. térkép és 20. fotó.)*

A 3 említett város igen alacsony vonzótényezőszáma azért is meglepő, mivel közülük 2 (Dorog és Nyergesújfalu) Esztergom idegenforgalmi vonzáskörzetén belül fekvő, főúton elérhető városok, Kisbér pedig a Bakonyalja északkeleti kapujaként a jelenleginél lényegesen fontosabb idegenforgalmi szerepet lenne képes betölteni.

A megye községei között 8 olyan település van, amelyek esetében az idegenforgalmi vonzótényezők száma eléri, vagy meghaladja a 10-et. Közülük a legkedvezőbb a helyzete a 17 ilyen tényezővel rendelkező Bábolnának. A nemzetközi színvonalú lótenyésztéséről híres, igen jó közúti elérhetőségű (M1-es autópálya) település komplex kínálatot nyújt a különféle idegenforgalmi attrakciókból. A vele szomszédos Ács és Nagyigmánd szintén 10-nél több turisztikai vonzótényezővel rendelkezik.

Komárom-Esztergom megyében 4 olyan terület különíthető el, ahol a különféle típusú idegenforgalmi vonzótényezők bizonyos fokú térbeli sűrűsödése figyelhető meg.

Az első a megye északnyugati részén található. Pilléreit a már említett Bábolna, Ács és Nagyigmánd alkotja. A 3 település – a Komárom-Esztergom megye legtöbb ilyen faktorával bíró Komárommal együtt – a megye nyugati részének jelentős idegenforgalmi csomóponti területét alkotja, amely kelet felől a 10 turisztikai vonzótényező Almásfüzitővel egészül ki. Emellett a térséghez több, 7–8 idegenforgalmi vonzótényezőt

felmutató község (Bana, Mocsá, Tárkány) is csatlakozik. Komárom városával együtt így módon ez a terület koncentrálja a megye idegenforgalmi vonzótényezőinek 24%-át

Szintén városközeli – azaz a megyeszékhely Tatabánya, továbbá Tata és Oroszlány szomszédságában található – a második ilyen térség, ahol a többi, 9-10 turisztikai vonzótényezővel rendelkező község is elhelyezkedik. A Tata–Oroszlány–Gyermely háromszögön belül összesen 5 olyan község van, amelyek turisztikai vonzótényezőinek száma 9 és 11 között van (Kecskéd és Vértessomló 11-11, Gyermely 10, Tarján és Vértesszőlős 9-9 ilyen tényezővel büszkélkedhet.)

Ugyancsak ide kötődik a megye legjelentősebb hegyvidéki turisztikai központjának szerepét betöltő Várgesztes 4, a Tata melletti Baj, Kocs és Tardos 5-5, illetve 6, az Oroszlány melletti Bokod 7 és Dad 4, továbbá a Tatabánya melletti Környe és Héreg község 6, illetve 5 vonzótényezője. Összegezve ezeket, megállapítható, hogy 3 várossal együtt Tata és Tatabánya környéke koncentrálja a megye idegenforgalmi vonzótényezőinek további 30%-át.

A harmadik térség a megyében, amely idegenforgalmi vonzótényezőinek sűrűsödése alapján területi koncentrációt alkot, Esztergom és környéke (Dömös, Pilismarót, Tát, Csolnok) a megye turisztikai vonzerejének 11%-át reprezentáló tényezőszámmal. Az alacsony tényezőérték oka, hogy az egyébként kitűnő adottságokkal (Dunakanyar, Budapest közelsége, Esztergom országos jelentőségű történelmi, kulturális és vallási értékei) rendelkező térség községeiben az idegenforgalmat vonzó tényezők közé sorolt turisztikai elemek száma jelenleg viszonylag kevés.

Komárom-Esztergom megye vonatkozásában az idegenforgalmi vonzótényezők számát és koncentrálódását illetően a negyedik – s egyben utolsó – területet a megye délnyugati része, a Sári Bakonyalja képviseli. A 9 községet magában foglaló és 61 idegenforgalmi vonzótényezőt koncentráló térség a megye összes turisztikai vonzótényezőinek 15%-át reprezentálja. (A községek sorát Réde vezeti 10 vonzótényezővel, őt Császár, Kerékteleki és Súr követi 8-8 vonzóelemmel, majd a 7 vonzótényező Bársenyos és Bakonyszombathely következik.)

E régióban a legfőbb gondot az jelenti, hogy az ide irányuló idegenforgalmat is kiszolgálni képes színvonalú infrastruktúrával csak a kistérség egyetlen városa, Kisbér rendelkezik, ahol viszont az idegenforgalmat vonzó tényezők száma jelenleg még igen kevés.

A fentieket összegezve tehát megállapítható, hogy Komárom-Esztergom megyében a turisztikai vonzótényezők 80%-át 4 kisebb térség koncentrálja, amelyek közül 3 a megye városai körül található, a negyedik pedig községek csoportjához kötődik. A maradék 20% nagyobb hányada a Duna mentén, a Dunaalmás–Nyergesújfalu vonal mentén található, viszont ez a sáv többnyire még a fenti, idegenforgalmi vonzótényezőkben gazdagabb 4 terület „árnyékában” kénytelen meghúzódni.

Komárom-Esztergom megye idegenforgalmi vonzótényezőit egyrészt aszerint érdemes csoportosítani, hogy milyen vonatkozásban szolgálhatják a megyéről az idelátogatókban kialakult kép javítását, másrészt abból a szempontból, hogy milyen mértékben képesek hozzájárulni a megyében az idegenforgalomból származó bevételek növekedéséhez.

Ennek alapján a fenti tényezőket az alábbi 4 nagy csoportra érdemes felosztani:

- az idelátogatók érdeklődését felkeltő *természeti értékekre*;
- a megye jelentős látványértékekkel rendelkező *történelmi-kulturális értékeire*;
- azokra a rendszeresen ismétlődő *rendezvényekre*, amelyek tekintélyes számú vendéget vonzanak a megyébe;
- az *aktív turizmus* különböző formáira, amelyek gyakorlására a megyében lehetőség adódik.

A megye idegenforgalmi vonzótényezőinek hasznosíthatósági értékét valójában az dönti el, hogy milyen jelentőséget tulajdonítanak meglétüknek az egyes települések helyi önkormányzatai, illetve milyen gazdasági hasznot remélnek tőlük a megyében az idegenforgalom területén működő vállalkozók. E két – jelentős mértékben eltérő szempontokat figyelembe vevő – eljárás alapján készült el Komárom-Esztergom megyére vonatkozóan is az az értékelés, amely értékszámrendszer alapján minősíti a fenti négy idegenforgalmi vonzótényező-csoportot. A tényezőcsoportonkénti – azon belül pedig az önkormányzati és a vállalkozói – értékelést számszerűsítő (0-tól 9-ig pontozó) minősítések az alábbi eredményeket hozták.

a) A természeti tényezők idegenforgalmi vonzóértékei

Idegenforgalmi szempontból a legjelentősebb természeti jellegű vonzótényezők közé elsősorban az álló- és folyóvizek, a hegyvidéki területek, az erdők, a különböző szinten védett természeti területek és egyedileg

védett természeti értékek, a barlangok, a kilátóhelyek tartoznak. Komárom-Esztergom megye e tényezőkben különösen gazdag (a vizeket főként a Duna és számos tó, az erdőkben gazdag hegyvidékeket a Gerecse, a Vértes, a Pilis és a Bakony északi része képviseli).

E tényezők valamelyike a megye mind a 68, valamilyen idegenforgalmi vonzerővel rendelkező településén megtalálható, viszont a helyi önkormányzatok, illetve a vállalkozók véleménye alapján elvégzett értékelés – idegenforgalmi hasznosíthatóságuk szempontjából – jelentős minőségbeli különbségeket jelez az egyes természeti vonzótényezők között.

Az önkormányzati értékelések alapján 25 olyan település van a megyében, ahol a természeti tényezők értéke 0, azaz a megye településeinek 33%-ában a helyi önkormányzatok szerint a természeti tényezőknek nincs idegenforgalmi vonzóereje. Ezek a települések egy nagyobb, 13 településből álló tömböt alkotnak Esztergomtól délnyugatra, továbbá szórtan helyezkednek el a megye középső és délnyugati területrészein.

Az önkormányzati értékelésben 1 vagy több pontot szerző 50 település 2/3 része az alacsony (1–5 közötti) pontszámú kategóriába tartozik. A fennmaradó 17 település több, jelentős természeti értéket is magáénak mondhat, és ezek együttesen az összes önkormányzati értékszám (302) 68%-ával rendelkeznek. Területi elhelyezkedésük 4 kisebb koncentrációt mutat Tata környékén és a várostól északkeletre, Esztergom környékén (Dunakanyar), Tatabánya és Oroszlány között, továbbá Kisbértől nyugatra és délnyugatra. *(lásd melléklet: 42. térkép)*

Az értékszám szerinti településrangsor elején a „vizek városa”, Tata áll, amelyet a város különleges mikroklímája, tavai, védett természeti értékei és a közigazgatásilag hozzátartozó Agostyán arborétuma tesz indokolttá. Magas értéke van a Dunakanyar nyugati kapujának, Esztergomnak, de jelentősen felértékelte saját természeti adottságait Bársonyos község önkormányzata is.

Külön érdemes megemlíteni a folyó- és állóvizek önkormányzati vonzóértékének értékelését. Előbbit illetően a megye északi határán folyó Dunának Esztergomnál és a várostól keletre van kifejezetten magas értéke, emellett csak Neszmély és a hozzá közeli Duna-parti települések tartják vonzónak a folyam ottani szakaszát. A megye kisebb vízfolyásai közül csak a nyugati megyehatár mentén kanyargó Cuhai Bakony-ér kapott pontértéket néhány község önkormányzatától.

Állóvizekben (tavakban) Komárom-Esztergom megyének a középső és nyugati része gazdag. A kisebb-nagyobb tavakkal rendelkező települések 86%-a Tatabányától nyugatra helyezkedik el. Önkormányzati értékeléseik viszont arról tanúskodnak, hogy a legtöbb tó környezete nincs olyan állapotban, hasznosítása nem olyan jellegű, hogy idegenforgalmi értékük lenne. A megyében jelenleg csupán Tata rendelkezik e téren kiemelkedő vonzóerővel. A többi „tavas” település” vonzereje kifejezetten szerénynek mondható.

A megye természeti értékeinek idegenforgalmi hasznosíthatóságát a befektetett tőke megtérülése és a profittermelő képesség szempontjából minősítő *vállalkozói szféra* a megyében csupán 33 települést (az összes település 44%-át) tartotta idegenforgalmi szempontból értékesíthető természeti tényezőjűnek, és adott ennek megfelelően 1 vagy több pontot a vonzótényezők értékelése során. E települések térbeli elhelyezkedésére jellemző, hogy 85%-uk a Tata–Oroszlány vonaltól keletre helyezkedik el, azon belül pedig egy nagyobb (Tata–Gyermely közötti) és egy kisebb (Esztergomra és közvetlen környékére korlátozódó) részre oszlik. *(lásd melléklet: 43. térkép)*

A vállalkozók természeti vonzerő-tényezőket értékelő pontszámainak összege (133) csupán 42%-a az önkormányzatokénak. Minősítésük ily módon jelentősen leértékeli a megye nyugati felének természeti értékeit, annak ellenére, hogy az önkormányzatok jelentős turisztikai vonzótényezőt látnak természeti környezetük értékeiben.

Hasonló a helyzet a megye folyóvizeinek és állóvizeinek vállalkozói értékelésével. Az előbbi összértéke csupán 40%-a, utóbbi összértéke pedig 43%-a a megfelelő önkormányzati értékek összegének. Figyelemre méltó, hogy a megye északnyugati részén számos olyan „tavas” település van, ahol e tavak sem az önkormányzat, sem a vállalkozók szempontjából nem jöhetnek számításba mint turisztikai vonzótényezők. A vállalkozói szempontú minősítésekben ugyancsak le van értékelve a Duna (lényegében csak Esztergomnak és a Dunakanyarnak van e szempontból „értéke”), továbbá a megyében a Dunán kívül egyetlen más vízfolyást sem tartanak turisztikai vonzerő szempontjából értékelhetőnek, ami elgondolkodtató. *(lásd melléklet: 21. fotó).*

b) A kulturális és történelmi objektumok turisztikai vonzóértékei

Turisztikai szempontból a legfontosabb történelmi és kulturális vonzó-tényezők közé sorolandók mindenekelőtt a műemlékek és műemlék jellegű épületek (várak, várromok, templomok, kastélyok, kolostorok, népi lakóházak stb.) és olyan más nevezetes építmények, amelyek az adott tájegység kulturális vagy történelmi értékeit alkotják. Komárom-Esztergom megyében elsősorban a történelmi városok (Esztergom, Tata, Komárom) gazdagok ilyen vonzó-tényezőkben, de rajtuk kívül más városok területén (pl. Oroszlány mellett a majkpusztai remeteség, Tatabányán a turul-szobor) és a községekben is több kulturális és történelmi érték (templomok, kastélyok, tájházak) lelhető fel. *(lásd melléklet: 22., 23. és 24. fotó).*

Ilyen fajta vonzó-tényezővel a megye 75 településéből 52 (a települések 69%-a) rendelkezik, viszont a helyi önkormányzatok, illetve a vállalkozók véleménye alapján elvégzett értékelés e téren is jelentős minőségbeli különbségeket jelez az egyes objektumok vonzóértékét illetően.

Az *önkormányzati értékelések* alapján 16 olyan település (21%) van a megyében, ahol említésre méltó történelmi-kulturális objektumok nincsenek, vagy olyan rossz állapotban vannak, hogy jelenlegi vonzóértékük 0. Ezek a települések – közülük van Nyergesújfalu városa is – egy 11 településből álló tömböt alkotnak Esztergamtól délnyugatra, emellett közéjük tartozik a megye középső és délnyugati területén több község, valamint Kisbér is.

Az önkormányzati értékelésben 1 vagy több pontot szerző 52 település több mint 70%-a az alacsony (1–5 közötti) pontszámú kategóriába tartozik. A fennmaradó 15 település viszont több, jelentős kulturális és történelmi értéket is magáénak mondhat. Ez a 15 település az összes önkormányzati értékszám (306) 65%-ával rendelkezik. A tényezőcsoport szempontjából nagy jelentőségű települések területi elhelyezkedése a megyén belül erős városközpontúságot jelez (Esztergom, Tata, Komárom, Tatabánya, Oroszlány), amelyet csak Dömös, Bábolna, Vértesszőlős, Baj és Vértessomló vonzóértékei közelítenek meg. Viszonylag magas (6 fölötti) a vonzóértéke ezen kívül a Bakonyalja Kisbértől nyugatra elhelyezkedő 3 községének (Bársonyos, Bakonyszombathely, Súr) továbbá a várostól keletre fekvő Császárnak. *(lásd melléklet: 44. térkép)*

Az értékszám szerinti településrangsor elején természetesen az országos léptékben is kiemelt jelentőségű vallási központ és történelmi város, Esztergom áll (székesegyház, vár, érseki palota, történelmi városrészek),

amelyet a város Duna-parti fekvése (Várhegy) és ismét jelentőssé váló nemzetközi határátkelőhely szerepe (az újjáépült Mária Valéria híd révén) tovább növel. Magas értéke van emellett a Dunakanyar szép fekvésű községének, Dömösnek, a megye nyugati végében elhelyezkedő Bábolnának (ménesközpont), a világhírű előemberlelet révén Vértesszőlősnek, valamint a déli megyerészen Oroszlánnak (Majkpuszta). Magasra – azaz Tataéval (vár) és Komároméval (erődök) azonos szintűre – értékelte történelmi-kulturális adottságait Vértessomló és Baj községek önkormányzata, és őket megközelítő pontértékűnek tartja kulturális-történelmi objektumait a már említett 4 bakonyaljai község.

Komárom-Esztergom megye történeti-kulturális értékeinek idegenforgalmi hasznosíthatósága szempontjából ugyancsak felmerül a profittermelő képesség kérdése. A *vállalkozók* e tekintetben a megyében csak 39 települést (az összes település alig felét) tartották olyannak, amelynek kulturális értékei és látnivalói turisztikai szempontból értékesíthetők.

E közel 40 település térbeli elhelyezkedésére két magterület jelenléte jellemző. Az egyik Esztergomot és közvetlen környékét jelenti, a másik – az idegenforgalmi jelentőségű történelmi-kulturális objektummal rendelkező települések 1/3 részével – a Komárom–Tata–Oroszlány félkörívet formáló vonal mentén húzódik. Magányos turisztikai központként emelkedik ki környezetéből a megye nyugati peremén Bábolna, délnyugaton pedig Bakonyszombathely (a vele szomszédos, ám e tekintetben kisebb jelentőségű Ácsteszerrel és Súrral együtt). *(lásd melléklet: 45. térkép)*

A vállalkozók esetében a különböző történelmi-kulturális vonzerő-tényezőket értékelő pontszámok összege (164) csupán 53%-a az önkormányzatokénak. Minősítésük így módon csupán a megye keleti sarkának (Esztergom környéke) és középső negyedének (Komárom–Tata–Oroszlány vonal) történelmi-kulturális objektumait tartja idegenforgalmi szempontból „eladhatónak”, annak ellenére, hogy pl. a Kisbéri kistérség önkormányzatai a vállalkozóknál lényegesen nagyobb turisztikai vonzerőt tulajdonítanak kulturális és történeti értékeiknek. Egyaránt alacsonyra értékeli viszont mindkét fajta minősítés a Nyergesújfalu–Nagysáp–Úny félkörív mentén elhelyezkedő települések kulturális-történelmi értékeit.

c) A turisták érdeklődésére is számot tartó rendezvények idegenforgalmi vonzóértékei

Idegenforgalmi szempontból jelentős vonzótényezők közé sorolhatók azok a rendezvények, amelyek céljai között említhető a helyi kulturális és vallási hagyományok, valamint a helyi folklór megőrzése vagy új elemekkel való bővítése (búcsú, farsang, szüreti felvonulás, aratóünnep, nemzetiségi fesztivál, falunap, kórustalálkozó stb.). Ugyancsak a vendégcsalogató rendezvények körébe sorolandók a különféle sportrendezvények, gasztronómiai versenyek, népi iparművészeti és háziipari bemutatók, vagy a mesterségek napja stb. Komárom-Esztergom megye települései e téren változatos hagyományokkal rendelkeznek, amelyek mellé újabbak is (pl. nemzetközi zenei fesztiválok, lovagi játékok) járultak az utóbbi évtizedben.

Valamilyen, idegenforgalmi szempontból is érdeklődést keltő helyi rendezvényt a megye települései közül 41-ben tartanak. Ez a szám Komárom-Esztergom megye összes településének 54%-ával egyenlő. E rendezvények jellegét, tartalmi gazdagságát és lebonyolításuk színvonalát (beleértve a rendezvény helyszínéül kiválasztott területet, illetve épületeket is) a helyi önkormányzatok, és a vállalkozók eléggé eltérően értékelik idegenforgalmi értékük és hasznosíthatóságuk szempontjából.

A helyi önkormányzatok minősítése szerint Komárom-Esztergom megyén belül az 1990-es évek végén 2 város (Dorog és Kisdér), valamint 25 olyan község volt, ahonnan hiányzanak a „vendégmarasztaló” rendezvények, vagy erősen helyi kötődésük, illetve alacsony színvonaluk miatt vonzerőértékük 0. Ez azt jelenti, hogy a megye településeinek több mint 1/3-ában nem talál az odaérkező vendég semmiféle olyan programot, amely bemutatná az adott település sajátos arculatát, hagyományait. Ez azért jelent nagy problémát az idegenforgalom fejlesztését illetően, mivel éppen ennek a fajta vonzerőnek a fejlesztése nyújtana egyedülálló lehetőséget a megye települései számára különleges, az országban máshol fel nem lelhető, turistacsalogató rendezvények szervezésére, elfelejtett helyi szokások, régi paraszti tevékenységek újraélesztésére.

A „rendezvény nélküli” települések a megyén belül két nagyobb tömbbe rendeződnek. A területileg kiterjedtebb, Almásfüzitőtől egészen Rédéig nyúló, 15 településből álló tömb észak-déli irányban húzódik a megye nyugati felében. A másikhoz a Neszmély–Gyermely–Esztergom alkotta háromszögön belül elhelyezkedő 14 község, valamint Dorog tartozik.

Az önkormányzatok által pontokkal honorált rendezvényeket a megye 41 településében (az összes település 54%-ában) tartanak. Ezek több mint 2/3 része (28 település) azonban az e tekintetben alacsonynak számító (1–8 közötti) pontszám-kategóriába tartozik. A fennmaradó 13 település többnyire változatos rendezvény jellegű programokat is kínál az odaérkező vendégeknek. A legszélesebb programválaszték nyújtására természetesen az ilyen célra legjobban felkészült és megfelelő feltételekkel rendelkező városok (köztük is főként Tata, Esztergom, Tatabánya, Oroszlány), valamint az e téren már hagyományokkal rendelkező községek (pl. Bábolna, Kecskéd, Gyermely, Neszmély) a legalkalmasabbak.

A már említett, megyei viszonylatban gazdag rendezvénykínálattal rendelkező 13 település együttesen az összes önkormányzati értékszám (274) 62%-át mondhatja magáénak. E települések területi elhelyezkedésére az erős városcentrikusság a jellemző, amelyet a megye nyugati részén Bábolna és szomszédsága, a megye középső részén pedig a Neszmély és Gyermely közötti településlánc egészít ki. A fentiekén kívül a Bakonyalján Súr és a hozzá nem messze fekvő Császár község kapott még jelentős számú pontot saját önkormányzatától „vendégváró” rendezvényeire. *(lásd melléklet: 46. térkép)*

Itt kell felhívni a figyelmet arra a tényre, hogy a legtöbb rendezvényt kínáló Tatahoz, Esztergomhoz és Oroszlányhoz képest Tatabánya, Gyermely és Bábolna programjai lényegesen kisebb idegenforgalmi értékűek.

Az önkormányzatok értékszám szerinti településrangsorának elején Tata áll. A számos egyéb vonzótényező alapján is „dobogós” Tata az 1990-es évek végére igazi „fesztiválváros” lett (Víz-Zene-Virág Fesztivál, Tóvárosi Búcsú, Mária-Magdolna Ünnepe, Nemzetközi Minimaraton, Tófutás), amelyhez szintén rangos rendezvényekkel csatlakozott Tatabánya (Szentivánéji Karnevál, Zenei Esték, Pünkösdi Dalos Találkozó, Nemzetközi Kamionfesztivál és Autókiállítás), Oroszlány (Majki Zenei Fesztivál, Népdalkörök Adventi Találkozója) és Komárom (Komáromi Napok).

A városok mellett ország-, illetve megyeszerte ismert rendezvények megtartására kerül sor hosszú idő óta Bábolnán (Bábolnai Ünnepi Napok), továbbá az Oroszlánnyal szomszédos Kecskéden (Edda-koncert), a Tatabánya melletti Tarjánban (Tarjáni Nemzetiségi és Zenei Fesztivál), és Kömlődön (Országos Mazsorett Táncverseny).

Hagyományteremtési céllal és a szlovákiai magyarsággal való kapcsolatok bővítése érdekében rendezik meg évről évre Neszmélyen a Hídverő Napokat és a jazzfesztivált. 2000-ben Kisbér is belépett a rendezvény-szervezők táborába: Bakonyszombathellyel közösen indította útjára a Bakonyaljai Amatőr Népművészeti Fesztivált, amelyet ezután minden évben szeretnének megrendezni.

A megye településeinek idegenforgalmi szempontból is jelentős rendezvényeit a *vállalkozói szféra* az önkormányzatokhoz képest jóval szigorúbban értékelte. A különféle programok idegenforgalmi hasznosíthatóságát a befektetett tőke megtérülése és a profittermelő képesség szempontjából minősítő vállalkozói szféra a megyében csupán 32 települést (az összes település 42%-át) tartotta a rendezvények jellege, tartalma és színvonala szempontjából jól értékesíthetőnek, és adott ennek megfelelően egy vagy több pontot a vonzótényezők értékelése során.

A legmagasabb pontértékeket 4 település (Tata, Tatabánya, Bábolna és Gyermely) kapta, emellett az „értékelhető rendezvényű” kategóriába került a Komárom–Oroszlány–Gyermely települések által közrezárt terület legtöbb községe. Rajtuk kívül a megye keleti részén csak Esztergom és a Dunakanyar községei, keleten (Bábolnán kívül) csak Császár, Súr és Csatka kerülhetett vállalkozói szempontból ez utóbbi kategóriába. (lásd melléklet: 47. térkép)

A vállalkozók a rendezvényeket mint vonzerőtényezőket értékelő pontszámainak összege (136) csak 49%-a az önkormányzatokénak. Minősítésük az 1990-es évek végére vonatkoztatva jelentősen leértékelte a megye északnyugati és nyugati felének településeit e tényező alapján, annak ellenére, hogy az ottani önkormányzatok jelentős turisztikai vonzótényezőt látnak az idegenforgalmi célú rendezvényekben. E téren valószínűleg elmozdulást jelent a már említett Kisbér és Bakonyszombathely megjelelése a megyei „kulturális rendezvénypiacon”, amelyet remélhetőleg a megyei idegenforgalmi vállalkozói kör is értékelni fog – és hasznosítani lesz képes – már a közeljövőben.

d) Az aktív idegenforgalom településenkénti vonzóértékei a megyében

Idegenforgalmi szempontból a negyedik csoportot a vonzótényezők között az ún. aktív idegenforgalmi tényezők alkotják. Közéjük elsősorban azok az idegenforgalmi kínálati elemek tartoznak, amelyek fajlagosan a legtöbb jövedelmet hozzák az idegenforgalmi piac különféle szolgáltatá-

sokat eladó vállalkozói körének és az önkormányzatoknak egyaránt. Ilyen tényezők többek között a különféle sportolási és lovaglási lehetőségek, a vadászat, a sporthorgászat, a kerékpározás, a gépkocsibérlés, a különböző távú, nevezéses teljesítménytúrák stb.

Komárom-Esztergom megyében – a kedvező természeti adottságok következtében – a fenti lehetőségek közül számos megvalósítható, amivel viszont az egyes települések igen eltérő mértékben élnek.

Aktív turizmusra lehetőséget nyújtó feltételekkel a megye 75 települése közül csak 45 (a települések 60%-a) rendelkezik. A helyi önkormányzatok, illetve a vállalkozók véleménye alapján elvégzett értékelés – idegenforgalmi hasznosíthatóságuk szempontjából – jelentős minőségbeli különbségeket jelez az aktív turizmus körébe tartozó vonzótényezők között.

Az önkormányzati értékelések alapján a megyében 23 olyan település található, ahol az aktív turizmus feltételei hiányoznak, vagy lehetőségei elégtelenek. Ez azt jelenti, hogy az e körbe tartozó tényezőérték 0. Más-képpen kifejezve: a megye településeinek 31%-ában a helyi önkormányzatok szerint az aktív turizmushoz szükséges feltételek nincsenek biztosítva, így ennek az idegenforgalmi tényezőnek az említett 23 településben nincs vonzóereje.

E települések területi elhelyezkedésére jellemző, hogy 3 kisebb csoportot alkotnak Komárom-Esztergom megye különböző részein. A legnagyobb, 13 községből álló csoport a megye északkeleti részén, a Nyergesújfalu–Gyermely vonal és Esztergom között helyezkedik el, a második a megye délnyugati részén található (a Kisbéri kistérség 5 települése), végül a harmadik, a legkisebb csoport Nyergesújfalutól nyugatra fekszik és csak 3 községet foglal magába.

Az egyes helyi önkormányzatok értékelése alapján 1 vagy annál több pontot szerző 45 település 58%-a az e tekintetben alacsony (1–6 közötti) pontszámú kategóriába tartozik. A fennmaradó 19 település jelentős része több olyan lehetőséget is kínál a náluk megforduló idegen számára, amely az aktív turizmus kategóriájába tartozik.

Az említett 19 település, amely természeti adottságai révén és a sajátos igények kielégítésére rendelkezésre álló turisztikai elemek szempontjából különösen alkalmas az aktív turizmusra, együttesen az összes önkormányzati értékszám (276) 70%-ával rendelkezik. Területi elhelyezkedésük a megyén belül eléggé egyenletes, lényegében 4 nagyobb területfoltot

alkot (1. Esztergom környéke, 2. Nyergesújfalu–Oroszlány területsáv, 3. a Bábolna–Tata vonaltól északra fekvő megyerész, 4. a Bábolnától Súríg húzódó községcsoport). Az egyes csoportokon belül két város (Tata és Oroszlány), továbbá két bakonyaljai község (Réde és Bakonyszombathely) rendelkezik a helyi önkormányzat szerint az aktív turizmushoz legjobb feltételekkel. Csaknem hasonlóan kedvező a velük szomszédos, és külön-külön sajátos „településpárt” alkotó 4 község (Szomód, Bokod, Súr, Kerékteleki) aktív turizmusra való alkalmasságot kifejező pontértéke. *(lásd melléklet: 48. térkép)*

Az értékszám szerinti településrangsor első két helyét meglepő módon a két említett bakonyaljai község, Réde és Bakonyszombathely foglalja el, ami jelen esetben kevésbé a valódi lehetőségeket, inkább a helyi önkormányzatok lokálpatriotizmusból eredő elfogultságát tükrözi. (Valószínűleg közrejátszott felértékelésükben az a tény, hogy mindkét települést érintik a Bakonyalján egyre népszerűbb teljesítménytúrák – 40 km-es és 50 km-es Táncsics túra – útvonalai.

A „rangsor” 3. és 4. helyén Tata és Oroszlány áll. Tata szintén jelentős teljesítménytúra (a 100 km-es Kinizsi túra) végállomása, emellett jó lehetőségeket nyújt a kerékpáros és lovas turizmusra, a vízisportok néhány válfajára, továbbá sportcsarnokkal is rendelkezik. Oroszlány a Vértesbe irányuló lovas, kerékpáros és gyalogtúrák első számú kiindulópontjaként szerepel az idegenforgalmi hirdetések prospektusaiban.

Az aktív turizmus programválasztékát bővíti, hogy Komárom-Esztergom megye keleti felében az elmúlt évtizedben hagyománya alakult ki a rövid távú (10–20 km hosszúságú) kerékpártúráknak, amelyek kiindulópontja Esztergom és Dorog. Tatabánya a kiinduló- és végpontja az 50 km-es Gerecse teljesítménytúrának, emellett a megyeszékhely műjégpályával is rendelkezik. 2000-től sétarepülésre is lehetősége nyílik a Tatabányára látogatóknak.

Az 1990-es évek végén Komárom-Esztergom megye vállalkozói megyénkben csupán 30 településnek (az összes település 40%-ának) az aktív turizmusát tartották az idegenforgalom számára is értékesíthetőnek. Közülük meglepően kevés, azaz csupán 7 település kapott 5 pontnál többet, ami a 30 település 23%-ának felel meg. E 7 település közül 6 (Oroszlány, Tata, Tatabánya, Vértessomló, Vértesszőlős és Héreg) a megye középső területének városhármását magába foglaló magterület, amely az aktív turizmus számára a legtöbb kedvező feltételt koncentrálja. A 6 pontos Réde és az 5 pontos Súr a Bakonyalján kibontakozó aktív turizmus

vállalkozói oldalról is perspektívát ígérő települései. A 4 pontosok közül Esztergom és Dömös vállalkozói pontjai a Dunakanyar idegenforgalmában rejlő lehetőségek aktív turisztikai kihasználására ösztönözhetik a vállalkozói szférát. (lásd melléklet: 49. térkép)

A megye vállalkozóinak az aktív turizmus feltételeit értékelő vonzerő-leltára szerint az ilyen típusú vonzótényezők pontszámainak megyére vonatkozó összege 128, amely csupán 46%-a az önkormányzatokénak. Minősítésük tehát – Tata és Tatabánya, valamint Esztergom környéke, továbbá Súr, Réde és Komárom kivételével – jelentősen leértékeli a megye több mint felének (sőt, települései 3/4-ének) aktív turizmusra alkalmas értékeit, noha az önkormányzatok többsége (főként a megye északnyugati és nyugati részén) jelentős idegenforgalmi vonzótényezőként értékeli településének aktív turizmus fejlesztésére alkalmas természeti és infrastrukturális tényezőit.

Az idegenforgalmi vonzótényezők összegző értékelése

A négy legjelentősebb idegenforgalmi vonzótényező-csoport áttekintését követően egyrészt össze lehet hasonlítani egymással az egyes tényező-csoportok rangsorát az összegzett pontszámok alapján, másrészt érdemes elvégezni az összegzést az egyes vonzótényezőkre adott önkormányzati, illetve vállalkozói pontértékek szerint is.

Az első szempont alapján elvégzett összehasonlítás szerint a legmagasabb szintű önkormányzati értékelést az idegenforgalmat vonzó tényezők közül a kulturális és a történelmi értékek kapták (összesen 306-ot), ezt követik a természeti tényezők (302 ponttal). Tőlük csak mintegy 9%-kal lemaradva következnek csaknem azonos pontértékkel (274, illetve 276 ponttal) a rendezvények és az aktív turizmus feltételei. Az önkormányzatok a 4 tényezőcsoportra összesen 1158 pontot adtak, aminek egy bármilyen fajta vonzótényezővel rendelkező településre vetített fajlagos értéke 18,7 pont.

Ugyanezek a tényezőcsoportonkénti összegek lényegesen alacsonyabbak a vállalkozói szféra képviselőinek értékelése szerint, ahol a megye összes vonzótényezője együttesen csak 561 pontot kapott. Ez az érték csak 48%-a az önkormányzatok által odaítélt pontszámnak.

Az egyes tényezőcsoportoknak adott alacsony vállalkozói pontértékek emellett nagyobb differenciákat mutatnak, mint az önkormányzatiak. Az üzletemberektől a legtöbb pontot (164-et) a megye kulturális-történeti értékei kapták a vonzótényező-csoportok közül. Ettől közel 20%-kal gyengébb vonzóhatásúak a természeti tényezők (133 pont) és a rendezvények (136 pont). A legkevesebb összesített pontszámot (összesen 128-at) a megyére vonatkozóan az aktív turizmus feltételei kapták, amely érték viszont nem sokkal marad el az előző két vonzótényező-csoporttól, viszont 22%-kal gyengébb a történeti-kulturális értékek vonzóerejéhez képest.

Az önkormányzati alapon végzett összevont értékelésben 1 vagy több pontot szerző 62 település több mint 3/4 része a viszonylag alacsony (30 alatti) pontszámú kategóriába tartozik, azon belül 31 település (a valamilyen vonzótényezővel rendelkezők fele) esetében az összes vonzerőérték nem éri el a 10-et. A fennmaradó 31 település együttesen az összes önkormányzati értékszám 83%-ával rendelkezik.

Az idegenforgalmi vonzerőben megyei szinten „leggazdagabb” településcsoportok területi elhelyezkedése 1 kiterjedtebb és 2 kisebb koncentrációt mutat a megye középső, illetve keleti és nyugati szélén. Az elsőt a Tata–Oroszány–Tatabánya városháromszög és a velük szomszédos községcsoport (10 település) alkotja. A másik kettőhöz Esztergom és környékének 6 községe (a Dunakanyarral), illetve a Komárom–Bábolna–Súr irányú, 10 tagból álló településlánc tartozik. *(lásd melléklet: 50. térkép)*

A fenti térbeli elrendeződésből megfigyelhető, hogy a 3 településcsoportot idegenforgalmi vonzótényezőket teljesen nélkülöző, illetve azokban erősen hiányos területek választják el egymástól, amelyek széles, észak-dél irányú sávokat alkotnak a megye keleti és nyugati felében egyaránt. E sávok kelet-nyugati vezetésű idegenforgalmi „folyosókkal” való megszakítása lehetne a megyei idegenforgalom-fejlesztési stratégia egyik fontos feladata. Ehhez két fontos feltételként az M1-es autópálya és a 10-es számú főút Komárom-Esztergom megyei szakaszai már megvannak, ugyanakkor a megye déli felében az idegenforgalmi célú közlekedési feltételek jelentő részben még hiányoznak (Ezen lehetne segíteni a megye nyugati felében pl. a Súr–Ácsteszér–Kisbér–Oroszlány, a keleti megyerészben pedig a Tatabánya–Gyermely–Dág–Dorog közúti kapcsolatok minőségének javításával.)

A megye idegenforgalmi vonzóértékeinek összességét valójában a gazdasági hasznót, a befektetett tőke megtérülését, továbbá a profittermelő képességet e legfontosabb kritériumként kezelő vállalkozói szféra képes minősíteni, mivel ez a csoport az, amelyik a legtöbbet képes tenni a jelenben és a jövőben is Komárom-Esztergom megye idegenforgalmának fellendítéséért.

A vállalkozók szigorú mércéje szerint a megyében a 75-ből csupán 52 településnek (69%) van valamilyen gazdasági hasznót is hozó idegenforgalmi vonzótényezője. A félszázat meghaladó számú település vonatkozásában viszont 3, értékeik alapján jól elkülöníthető településcsoport rajzolódik ki, amelyek az alábbiak:

- Az első csoportba mindössze 8 település – azon belül 4 város (Esztergom, Oroszlány, Tata és Tatabánya), és 4 község (Bábolna, Vértesszőlős, Vértessomló, Gyermely) – tartozik. Ezek a települések a turisztikai piacon jól értékesíthető vonzótényezők közül többfelével is rendelkeznek. Ez a 8 település a megye turisztikai vonzerővel bíró településeinek csupán a 15%-át teszi ki, viszont a vállalkozói vonzerőpontok 53%-ával rendelkezik. Ezek az arányok a megyén belüli idegenforgalmi piac olyan mértékű városi, illetve városkörnyéki koncentrációját jelzik, ami már nem kívánatos.
- A második, 19 településből (az 52 település 36%-ából) álló, közepes mértékű gazdaságilag hasznosítható idegenforgalmi vonzerőt képviselő csoport 34%-ban részesedik a vállalkozói minősítő pontokból. Ez a településcsoport az, amelynek tagjaiban a rendszerváltás óta a legtöbb történt a turisztikai vonzerő eladhatósága érdekében (aminek már számos pozitív jele tapasztalható is).
- A harmadik, jól értékesíthető idegenforgalmi vonzótényezőkben meglehetősen szűkölködő csoport létszáma a legnagyobb (25 település), azaz csaknem a fele az összes ilyen vonzerővel rendelkező településekének. E csoport tagjai viszont együttesen is csak a 13%-át kapták meg a vállalkozói pontszámoknak, vagyis az üzleti szféra csak gyér érdeklődést mutat turizmusfejlesztési erőfeszítéseik iránt.

Figyelemre méltó jelenség a megye számos települése esetében (főként a Bakonyalja vidékén) az önkormányzati és a vállalkozói pontszámok igen erős eltérése. Ennek a következő lehet a magyarázata: azoknál a településeknél, ahol az önkormányzati pontérték igen magas, ugyanakkor a vállalkozói pontérték igen alacsony vagy 0, arra lehet következtetni, hogy

egyszerre van jelen a realitásoktól való elszakadás pozitív és negatív irányban, azaz a helyi vezetés irreális mértékben felértékeli, a vállalkozók pedig indokolatlan mértékben alulértékelik a település idegenforgalmi vonzerejét. (Néhány példa az önkormányzati és vállalkozói pontok markáns eltérésére, pontpárokkal: Bársonyos: 45–4, Kerékteleki: 27–0, Csatka: 37–12, Bana: 21–0.)

A fenti csoportok tagjainak a megye területén való elhelyezkedése jól tükrözi a leírtakat. Ezek alapján vállalkozói szempontból a legnagyobb hasznót elsősorban 2 térség idegenforgalmi vonzótényezőinek értékesítésétől lehet várni: az elsőt a Tatabánya–Tata–Oroszlány városhármas és a hozzá közeli községek, a másodikat Esztergom és környéke jelenti. E turisztikailag jól értékesíthető „magterületeket” az első csoport esetében egy kiterjedtebb, a második esetében egy kisebb kiterjedésű, közepesen erős vonzerejű településöv veszi körül. Szinte elkülönült csoportot alkot ugyanakkor egy közepesen erős turisztikai vonzerővel rendelkező településcsoport a megye délnyugati felében (Kisbértől délre), amelyhez szigetként kötődik észak felől Komárom városa és Bábolna a maguk vonzótényezőivel. *(lásd melléklet: 51. térkép)*

Komárom-Esztergom megye piacképes idegenforgalmi vonzótényezőinek területi eloszlása, koncentrációjának sajátosságai alapján javaslatot lehet tenni arra vonatkozóan, hogy – a meglevő, de még nem hasznosított turisztikai vonzótényezők ismeretében – mely településekben lenne célszerű nagyobb propagandát kifejteni ezen értékek jobb értékesíthetősége érdekében (széles körű turista információkkal, a jelenleginél gazdagabb programajánlatokkal, szolgáltatásokkal stb.). Ennek érdekében a következők javasolhatók:

1. Javítani és szélesíteni az idegenforgalmi információ-szolgáltatásokat a megye városaiban és községeiben már működő idegenforgalmi szálláshelyeken.
2. Idegenforgalmi célú információkat is nyújtó kereskedelmi szálláshelyre van szüksége Nyergesújfalunak is, mivel ez az egyetlen város a megyében, amely nem rendelkezik ilyennel.
3. Turisztikai információ-szolgáltató helyeket (a forgalomtól függően szezonálisan vagy állandó jelleggel működő irodákat, állomásokat) kell létesíteni a viszonylag magas vállalkozói vonzerőpontszámokat kapott települések sűrűsödési területein, illetve ott, ahol még – szálláshelyek hiányában – nem lehet megfelelő turisztikai információkhoz jutni. E vonatkozásban merül fel Súr és Császár község neve a megye nyugati, Gyermelyé és Nyergesújfalué pedig a keleti részén.

4. A falusi turizmusba még be nem vont, viszont vonzótényezőkben gazdag hegyvidéki vagy vízparti községekben szálláslehetőségek megteremtése, idegenforgalmi információ-szolgáltató tevékenységgel együtt. Erre a megye középső részén Tardos és Héreg, a délnyugati részén Bakonyszombathely látszik a legalkalmasabbnak.
5. Hosszú távú kooperációt lenne célszerű kialakítani a szomszédos megyékkel – különösen Veszprémmel és Fejérrel – egymás turisztikai piaci értékeinek jobb „eladhatósága” érdekében. Ehhez a megyeterületek egyes részeit átfedő idegenforgalmi információs központokat kellene működtetni, főként a megyehatárhoz közeli városokban (pl. Kisbéren, Oroszlányban, Fejér megyében pedig Bicskén és Mórton).

Komárom-Esztergom megye egyre jobban kihasználhatná szélesedő nemzetközi kapcsolatait a Duna túlsó partjának (többségében magyarok által lakott) szlovák városaival (Révkomárom, Párkány), ami kétoldalú (és többnyelvű) idegenforgalmi propaganda segítségével elősegítené Komárom-Esztergom megye turisztikai értékeinek szélesebb körű piaci értékesíthetőségét. Erre már létezik működő példa az osztrák-magyar-szlovák határ régióban Északnyugat-Magyarországon. (A „Határok nélkül” nemzetközi kulturális együttműködési program, az Európai Unió támogatásával.)

A megye felsőoktatási szerepkörének növekedése, sajátosságai és perspektívái

Az ország többi megyéjéhez hasonlóan Komárom-Esztergom megye hosszú távú fejlődésének szellemi megalapozásában is kiemelt szerepet játszik a magas szintű általános és szakmai képzés. Ennek fő indoka, hogy csak a felsőfokú képzettséggel rendelkezők számának folyamatos emelkedése és a lakónépességen belüli növekvő aránya teszi lehetővé az Európai Unió tagországaiban elért általános kulturális és képzettségi szint fokozatos megközelítését, majd elérését, amelyből minden hazai közép-régiónak ki kell vennie a részét.

A felsőfokú képzés megyei szinten is megvalósuló fejlesztésére azért is égető szükség van, mivel Magyarországnak az Unióba való felvétele esetén ez alapfeltétele a fejlett szociális piacgazdaság hazai megteremtésének, és egy európai normák szerint működő társadalomszerkezet kialakításának.

Az ország legkisebb megyéi körébe tartozó Komárom-Esztergom évtizedeken át a felsőfokú oktatási intézményekkel mostohán ellátott megyék közé tartozott. A megyében az 1990-es évekig csupán Esztergomban működött két felsőoktatási intézmény, a tanítóképző, amelynek jelenlegi neve Vitéz János Katolikus Tanítóképző Főiskola, továbbá a katolikus egyház kötelékébe tartozó Hittudományi Főiskola, amely hosszú idő óta katolikus papnevelő szemináriumként volt ismert szerte az országban.

Egészen az 1990-es évek elejéig a megye legnagyobb városa, Tatabánya azon ritka hazai megyeszékhelyek közé tartozott, ahol egyetlen felsőoktatási intézmény sem volt. Az 1990-es évek e téren is változásokat hoztak. A fenti két felsőoktatási intézmény mellett kétéves előkészítő munka után 1992-ben megkezdte oktatási tevékenységét Tatabányán a Modern Üzleti Tudományok Főiskolája (MÜTF), amelyet a Kormány besorolt a nem állami, de államilag elismert főiskolák közé. Egy évvel később, 1993-ban kezdődött meg a szakemberképzés az ugyancsak Tatabányán létesített Gábor Dénes Informatikai Főiskolán.

Az új felsőoktatási intézmények működésének megindulása révén két olyan kiemelten fontos diszciplína – a felsőfokú gazdasági, illetve számítástechnikai szakemberképzés – jelent meg Komárom-Esztergom megyében is, amelyek elengedhetetlenül szükségesek a mezőregió 21. századi fejlődésének hosszú távú megalapozásában. A két intézmény az ezredforduló időszakára magas szintű, korszerű ismereteket nyújtó és gyakorlat-orientált oktatási-képzési tevékenységével nemcsak a régió szintjén, hanem országos, sőt nemzetközi szinten is komoly elismerést vívott ki a megyének.

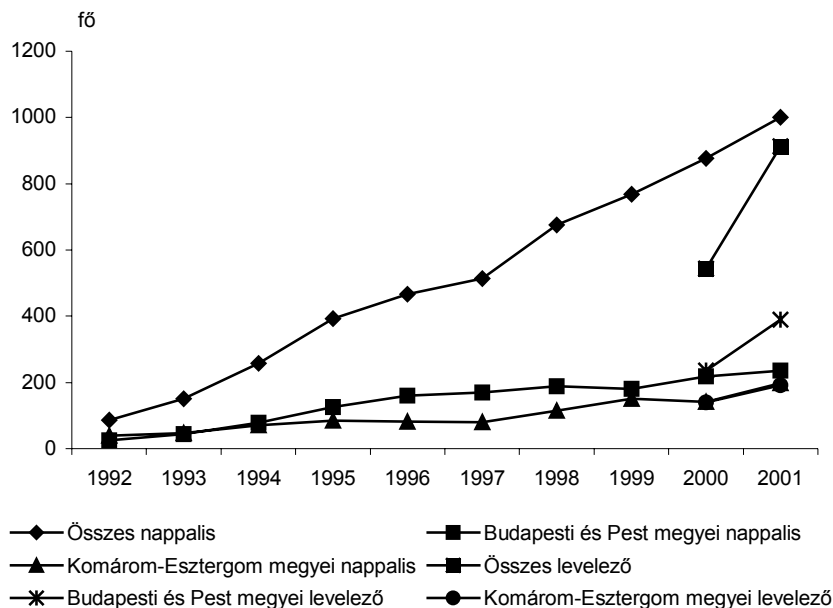
A korszerű felsőoktatási képzési formák megyén belüli megjelenése olyan szempontból is kedvező regionális hatású volt, hogy a megyei lakóhelyű, valamilyen felsőoktatási képzésben részt vevő hallgatók számán belül fokozatosan növekedett a „szűkebb hazában”, azaz Komárom-Esztergom megyében tanulók aránya (pl. 1995-ben e hallgatóknak még csak 31%-a, 2000-ben viszont már 45%-a megyén belüli felsőoktatási intézmény nappali vagy levelező tagozatos hallgatója volt). Ennek azért is nagy a jelentősége, mert valószínűleg elősegíti azt, hogy az itt végzett hallgatók ne vándoroljanak el, hanem a megyén belül telepedjenek le és az itteni cégeknél, állami intézményeknél vállaljanak munkát. Mindezzel hozzájárulnak a megyén belüli népesség felsőfokú képzettségi mutatójának jelentős javulásához is. Az MÜTF ennek elérésében egyre nagyobb szerepet játszik.

Az említett két intézmény közül a MÜTF 1992 óta olyan látványos fejlődésen ment keresztül, amelyet nem sok, 1990 óta alapított hazai felsőoktatási intézmény mutathat fel, és amely révén a főiskola kiemelt fontosságú a megye felsőoktatási intézményei között. Mind hallgatói létszámával, mind az ott folyó oktatás színvonala révén ma a MÜTF Komárom-Esztergom megye legjelentősebb felsőoktatási intézménye, amely az ország egyre nagyobb részéről vonzza magához a hallgatókat, ezáltal egyre komolyabb rangot adva a megye felsőoktatási szerepének az ország többi megyéje között.

A MÜTF hallgatói 1992 óta egyre nagyobb hányadot képviselnek a megyében található felsőoktatási intézmények hallgatói összlétszámán belül is. Míg 1992-ben ez az arány alig érte el a 14%-ot, 1996-ra megközelítette a 42%-ot, 2000-ben pedig meghaladta az 52%-ot, vagyis a megyében a felsőoktatási képzésben részesülő hallgatók közül minden második a MÜTF-re jár.

A Modern Üzleti Tudományok Főiskolája működésének területi jellemzői

A MÜTF felsőoktatási funkciói az elmúlt évtizedben fokozatosan szélesedtek, ami leglátványosabb módon a hallgatói létszám évenkénti ugrásszerű növekedésében mutatkozik meg. A főiskolának az indulás évében (1992) még alig 84 hallgatója volt. Öt évvel később a beiratkozottak száma meghaladta az 500 főt, 2001-ben pedig egyedül a tatabányai tagozaton már 1100 fő nappalis hallgatót (köztük 30 külföldit) regisztráltak. A 2000-ben Tatabányán megindított levelező tagozatos képzés iránt is igen nagy lett az érdeklődés, 2001-ben az ilyen képzési formában résztvevők száma meghaladta a 900-at. Mind a nappali, mind a levelező tagozat sajátossága, hogy a tatabányai hallgatók többsége budapesti és Komárom-Esztergom megyei. (45. ábra.)

45. ábra. A MÜTF nappali és levelező tagozatos hallgatói létszámának változása Tatabányán 1992–2001 között

A hallgatói létszám emelkedésén túl a főiskola funkcióinak bővülése az oktatott tantárgyak számának növekedésében, az itt folyó tudományos kutatómunka elmélyülésében, a főiskola nemzetközi kapcsolatainak bővülésében, továbbá tanszékek egyre korszerűbb technikai felszereltségében is jól nyomon követhető.

A főiskola intenzív fejlődésének bizonyítékai a budapesti tagozat létrehozatala 1995-ben (ahol a hallgatói létszám az 1996-os 67-főről 2001-re 800 körülire emelkedett), továbbá a magyar nyelven folyó korszerű üzleti és kereskedelmi jellegű, főiskolai képzés beindítása az országhatáron túli magyarság körében: 1998-tól Székelyudvarhelyen, 1999-től pedig Duna-szerdahelyen. Előkészületek történtek annak érdekében is, hogy a közeljövőben a jugoszláviai Szabadkán is tagozatot létesíthessen a főiskola.

Arra vonatkozóan, hogy a MÜTF valóban európai színvonalú felsőfokú üzleti és kereskedelmi szakképzést folytat, számos bizonyíték van, mindekenélőtt az a széles nemzetközi felsőoktatási intézményi kapcsolatrendszer, amellyel a főiskola rendelkezik. Az 1994-ben megindult nemzetközi szakmai-képzési kapcsolatépítés eredményeként 2001-ben a MÜTF-nek már 8 ország 15 egyetemével és főiskolájával volt együttműködési szerződés keretében fenntartott kapcsolata, amely a diákok és oktatók cseréjét, a különféle EU-s felsőoktatási és kutatási programokban való részvételt egyaránt szolgálják.

Még szélesebb, azaz 11 ország – köztük az USA – 28 gazdasági intézményére (multinacionális vállalatok, pénzintézetek, idegenforgalmi cégek stb.) kiterjedő kapcsolatrendszerrel rendelkezik a főiskola, ami kiemelkedően magas a hazai gazdasági jellegű felsőoktatási helyek között. Ezek az intézmények azok, amelyek a főiskola hallgatóit külföldi szakmai gyakorlatra fogadják, biztosítva a hallgatók számára a nemzetközi gyakorlati tapasztalatok megszerzését az üzleti életben, ami létfontosságú a végzős hallgatók számára.

A hallgatók diplomaszerzésének és külföldi gyakorlatának előfeltétele a megfelelő idegennyelvtudás, amelynek oktatása magas szinten folyik a főiskolán. Az idegennyelv-oktatás az általános és a szakmai nyelven kívül az üzleti kommunikáció nyelvére is nagy hangsúlyt fektet, amelynek eredményeként a végzős hallgatók egy vagy több nyelvből kötelesek „C” típusú középfokú állami nyelvvizsgát tenni.

Magas szintű oktatási tevékenysége és fokozatosan szélesedő nemzetközi felsőoktatási kapcsolatai elismeréseként a MÜTF 1998 óta ún. Európai Tanulmányi Központként is működik (két másik hazai felsőoktatási intézménnyel közösen), amelynek keretében speciális szakmai tanfolyamok tartására, külföldi részvétellel megrendezésre kerülő workshopokra, és ún. EU-s főiskolai jegyzetek elkészítésére kap Phare-támogatást a főiskola. Utóbbiakból eddig már több is napvilágot látott az Európai Unió működésére és az integráció sajátosságaira vonatkozó tartalommal.

A külföldi gazdasági intézményi kapcsolatoknál lényegesen szélesebb körre terjed ki a MÜTF kapcsolatrendszere a hallgatóit belföldi szakmai gyakorlaton fogadó vállalatok, közintézmények tekintetében. 2001-ben a hallgatókat fogadó közel félszáz belföldi cég több mint fele budapesti, 5 budaörsi, 3-3 győri, illetve székesfehérvári, 2-2 tatabányai, tatai, illetve

kecskeméti volt, emellett 1–1 veszprémi, hévízi, jászberényi, szentgottárdi és tokodi cég is fogadott MÜTF-hallgatókat szakmai gyakorlat céljából.

A főiskola kiterjedt hazai és nemzetközi felsőoktatási, továbbá szakmai-gazdasági kapcsolatai Komárom-Esztergom megye számára rendkívül hasznosak. Egyrészt azért, mert az 1997-ben az ország legjobb gazdasági felsőoktatási intézménye címet elnyerő MÜTF közvetlen és közvetett módon elősegíti a megye felsőoktatási jelentőségének folyamatos felértékelődését. Másrészt a MÜTF révén Tatabánya – és azon keresztül egész Komárom-Esztergom megye – a tudásalapú, szellemi-gazdasági erőforrásokban egyre gyarapodó régióként fog bevonulni a külföldi és hazai befektetói köztudatba, ami a jövőben várhatóan növelni fogja a megye esélyeit a most kibontakozó és egyre erősödő regionális versenyben, hozzájárulva az ide irányuló befektetési kedv növekedéséhez.

A MÜTF vonzáskörzetének változásai

A Modern Üzleti Tudományok Főiskolájának növekvő ismertségét, az intézményben folyó szakmai oktatás magas szintjét, az itt megszerezhető tudás kedvező gyakorlati hasznosíthatóságát és az üzleti élet legkülönbözőbb területeire való konvertálhatóságát jól jelzi az a folyamat, amelyet az egyre nagyobb hallgatói létszámú főiskola vonzóhatásának gyors területi bővülése mutat.

A fennállásának 10 évfordulóját ünneplő MÜTF nappali tagozatos hallgatói létszámának évről évre való bővülése sajátos területi folyamatként ment végbe, amelynek áttekintése rávilágít a főiskola hallgatói vonzásintenzitásának idő- és térbeni változásaira. Az 1992 és 2001 közötti időszakra vonatkozóan elvégzett, a MÜTF hallgatóinak lakóhely szerinti megoszlását (megyei szinten) elemző vizsgálat során értékelhető a MÜTF abszolút vonzáskörzetének változása. (Egy relatív vonzáskörzet-vizsgálathoz a megye többi felsőoktatási intézményének hasonló adatait is be kellett volna vonni a vizsgálatba, amelyre ezen intézményeknek a MÜTF-étől alapjaiban eltérő jellege miatt nem került sor.) A vizsgálat a következő eredményeket hozta:

A MÜTF-en 1992-ben mindössze 87 fővel megindult felsőfokú képzésben részt vevő nappali tagozatos hallgatók közel fele (47%) még Komárom-Esztergom megyéből, további 28%-a Budapestről került ki. Ez azt

jelenti, hogy a főiskola „embrionális állapotában” az intézmény vonzása csupán Komárom-Esztergom megyére és a fővárosra terjedt ki (az összes hallgató 74%-a érkezett a megyén belülről és Budapestről). Az ország többi megyéjéből ekkor még csak néhány (1–4 közötti) hallgatója volt a MÜTF-nek, többségük észak-dunántúli megyékből került ki. Egyetlen olyan diákot sem találunk 1992-ben, aki Dél-Dunántúlról (Baranya, Somogy, Tolna megye), az Alföld délkeleti, illetve keleti megyéiből (Csongrád, Békés, Hajdú-Bihar), vagy az északi Nógrádból érkezett volna. (lásd melléklet: 52. térkép)

1993-ra a nappali tagozatos hallgatói létszám 76%-kal nőtt az előző évihez képest, és megközelítette a 150-et. Nőtt a főiskola ismertsége és vonzáskörzete is. Bár még mindig Komárom-Esztergom megye és Budapest adta együtt a nappalis hallgatók közel 60%-át, viszont egyaránt növekedett a Dunántúl északi feléből (Győr-Moson-Sopron, Vas és Fejér megye), továbbá Pest és Bács-Kiskun megyéből érkezők száma. A főiskola vonzóhatása viszont már kiterjedt a Dél-Dunántúl megyéire is (Baranya kivételével). Ezzel párhuzamosan 7-ről 5-re csökkent azon megyék száma, ahonnan nem volt hallgatója a MÜTF-nek (többségük alföldi megye).

1994-től – a hallgatói létszám további gyors (80%-os) növekedése mellett – már kibontakozni látszik az a tendencia, ami a következő évekre is jellemző lesz. Ennek lényege, hogy a főiskola Komárom-Esztergom megyében lakó hallgatóinak száma folyamatosan nő, a megye részesedése a teljes nappali tagozatos hallgatói létszámból folyamatosan csökken (1994-ben már csak 27%). Hasonló tendencia tapasztalható a budapestiek esetében is, de itt az évi részaránycsökkenés mértéke kisebb, mint az „anyamegyéjé”. 1993-ról 1994-re tovább nőtt a többi megyéből érkezők száma, a főiskola fő vonzásirányai változatlanul nyugatra (Győr-Moson-Sopron és Vas megye) és a kelet felől szomszédos megyékre (Fejér, Pest) mutatnak. Felfedezik ugyanakkor a MÜFT-t az északkelet-magyarországi megyék is, ahonnan lassan növekszik a főiskolán tanulók száma. Ekkor már csak Baranya megye volt az egyetlen, amelyik egyetlen hallgatót sem küldött Tatabányára.

Három évvel a főiskola megnyílását követően (1995) már valamennyi megyéből volt hallgatója az intézménynek. Folyamatos, de az előző évinél mérsékeltebb (45%-os) hallgatói létszámemelkedés mellett megtörtént a váltás Komárom-Esztergom megye és Budapest között. 1995-től a legtöbb hallgatót már a főváros adta (aránya 27%-os), majd sorrendben Komárom-Esztergom, Győr-Moson-Sopron és Pest következett (a megfelelő arányok: 22%, 8% és 6%). 10-nél több hallgatója volt a főiskolának több

dunántúli megyéből is (Vas, Fejér, Zala, Veszprém), valamint Bács-Kiskunból. Ekkor a legkevesebben Hevesből (mindössze 3 fő), valamint a Dél-Dunántúl és az Alföld megyéiből (4–8 fő) érkeztek.

1996-ra az előző évhez képest 22%-kal nőtt a nappali tagozatos hallgatók létszáma. Területi szempontból a főiskola vonzáskörzetén belül – Budapest és Komárom-Esztergom megye stabil dominanciája mellett – megerősödött a Vas, Győr-Moson-Sopron, Pest, Bács-Kiskun megyék által alkotott sáv szerepe (mindegyik megyéből több mint 20 hallgatója volt a MÜTF-nek). A következő „blokkot” négy dunántúli megye, valamint Csongrád és Borsod-Abaúj-Zemplén alkotta 10 fölötti hallgatószám küldésével. Gyenge volt a MÜTF vonzóhatása az alföldi megyék többségében, de a legkisebb vonzerőt a főiskola Baranya és Nógrád megyékre gyakorolta (ezekből csak 2-2 hallgatója volt ekkor az intézménynek).

Miközben 1997-ben Budapest és Komárom-Esztergom megye adta a főiskola hallgatóinak közel 43%-át, jelentősen kiszélesedett a főiskola vonzáskörzete. A Dunántúl 5 megyéjéből, valamint Pest megyéből és Bács-Kiskunból egyaránt 20-nál több főt regisztráltak a MÜTF nappalis hallgatói között. Ez az év volt az, amikor Pest megyéből már több hallgatója volt a főiskolának, mint az addig „vezető” Győr-Moson-Sopronból. Növekedett az Alföld középső és déli részéről (Jász-Nagykun-Szolnok és Békés) érkező és Tatabányán tanulók létszáma is. Csupán 7 olyan megye maradt, amelynek 10-nél kevesebb hallgatója volt a MÜTF-en, közülük is a legkevesebben (4-en) baranyaiak voltak.

1998-ban tovább emelkedett a főiskola nappali tagozatos hallgatóinak létszáma, amely az előző évi 511-ről 668-ra, azaz 30%-kal nőtt. Az intézmény vonzáskörzete ekkor főként Kelet-Magyarország irányába terjeszkedett, miközben Budapest és Komárom-Esztergom megye továbbra is 40%-os arányban részesedett az összes hallgatóból. Megemlítendő, hogy Győr-Moson-Sopron megye ekkor több hallgatót adott a főiskolának, mint Pest megye. A dunántúli megyék mindegyikéből ebben az évben is 20-nál több hallgató érkezett (ekkor már Somogyból is), továbbá 10-nél többen jöttek Észak-Magyarország megyéiből és az alföldi megyék többségéből is. A rangsor végén ekkor 2 megye, Baranya és Szabolcs-Szatmár-Bereg állt, utóbbi 1998-ban csak 2 hallgatóval képviseltette magát a MÜTF-en, az 1997-es 6 fővel szemben.

A következő évben további 15%-kal növekedett a hallgatói létszám, miközben a főiskola vonzáskörzetében érdemi változások nem történtek. 1999-ben továbbra is Komárom-Esztergom megye és Budapest adta a főiskolának a legtöbb hallgatót (összesen 291-et, a teljes nappali létszám 39%-át), utána 7 olyan (főként dunántúli) megye következik, amelynek egyaránt 30-nál több hallgatója tanult a MÜTF-en. Differenciálódás tapasztalható viszont az alföldi és az észak-magyarországi megyék esetében, amelyek a 20 fő alatti kategóriákba eső, azon belül viszont változatos létszámú hallgatószámot küldtek a főiskolára.

A vizsgálat utolsó előtti évére (2000-re) vonatkozó adatok szerint Budapestnek és Komárom-Esztergom megyének továbbra is a legtöbb hallgatója volt a MÜTF-en, de együttes arányuk a teljes nappali tagozatos hallgatói létszámból tovább csökkent (34%-ra). Eközben Pest megye kisé lemaradt Győr-Moson-Sopron megyével szemben, amely utóbbi 2001-ben is a harmadik helyen állt a megyék rangsorában (a hallgatók lakóhelye szerinti sorrend alapján).

A főiskola vonzáskörzetét illetően 2001-ben is megmaradt a Dunántúl középső és nyugati részének korábbi kedvező pozíciója, miközben a déldunántúli megyék relatív helyzete a vonzáskörzeten belül valamelyest romlott. Továbbra is változó a vonzáskörzet kiterjedésének intenzitása az Alföld nagy részén és Észak-Magyarországon, a tendenciák szerint viszont egyre inkább a MÜTF vonzáskörzetének stabil tényezője lesz a Dél-Alföld is. *(lásd melléklet: 53. térkép).*

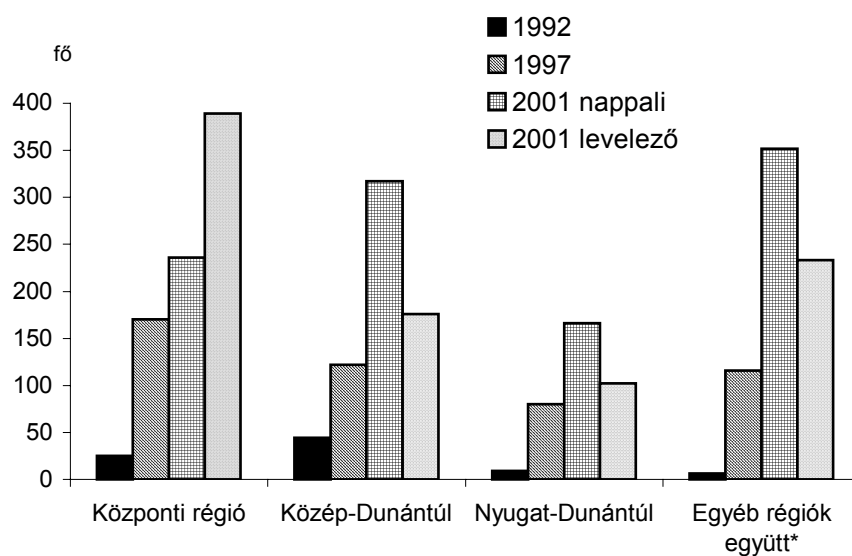
A nappali tagozatosokéhoz képest sokkal határozottabb területi koncentráció mutatható ki viszont a MÜTF levelező tagozatos hallgatói körében a 2001. évre vonatkozó vonzáskörzeti vizsgálatok szerint. A közel 550 levelező hallgató 32%-a budapesti, további 21%-a Komárom-Esztergom megyei. További 11%-uk Pest megyei, így a többi 17 megyére csupán az összes levelező hallgató 1/3-a jut. Ez utóbbiakon belül csak Győr-Moson-Sopron és Fejér megyékből volt 50 feletti számú levelező hallgatója a főiskolának. *(lásd melléklet: 54. térkép).*

A Tatabányai tagozatra járó hallgatói létszám országrészek (nagyregiók) szerinti megoszlásában a főiskola alapítása óta bekövetkezett változások arról tanúskodnak, hogy a legdinamikusabb, és a levelező hallgatókra is kiterjedő növekedés a Központi régióból (azaz Budapestről és

Pest megyéből együttesen) érkezők esetében mutatkozik. Nem sokkal marad el ettől a Közép-Dunántúlról (azon belül elsősorban Komárom-Esztergom megyéből) származó hallgatók létszáma, majd Nyugat-Dunántúl következik a régiók rangsorában.

A többi négy nagytérség közül a két alföldi régió egyaránt 10-10%-kal, viszont a Dél-Dunántúl csak 7%-kal, Észak-Magyarország pedig alig 6%-kal részesült 2001-ben a MÜTF Tatabányán tanuló nappali tagozatos hallgatóiból. A levelező tagozatosokból viszont csak alig 3-4% közötti a négy említett nagyrégió részesedése. (46. ábra.)

* Dél-Dunántúl, Észak-Magyarország, Észak-Alföld, Dél-Alföld

46. ábra. A MÜTF tatabányai nappali és levelező tagozatos hallgatóinak megoszlása régiók szerint

IV. KOMÁROM-ESZTERGOM MEGYE SWOT ANALÍZISE

SWOT analízis

(Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats)
(Erősségek, Gyengeségek, Lehetőségek, Veszélyek)

Erősségek

Gyengeségek

Természeti erőforrások	Természeti erőforrások
A megye gazdag természeti értékekkel rendelkezik	A hagyományos erőforrások (szén, bauxit) leértékelődtek, az újak (hévforrások) nem hasznosulnak megfelelően
A megye flórája és faunája igen változatos (jelentős a nagyvadállománya)	
Védett természeti értékek (barlangok, arborétumok, tájképi elemek, felszíni formakincsek)	Az erdők és más természeti értékek nagyrészt feltáratlanok az ökoturizmus számára
Duna-Ipoly Nemzeti Park és Tájvédelmi körzetei	
Gazdasági adottságok	Gazdasági adottságok
A megyék közötti rangsorban a GDP alapján a megye a hetedik helyen áll	A megyében a gazdasági szerkezetváltás csak lassan tudott megvalósulni
Tatabánya rendelkezik az ország második legnagyobb ipari parkjával	A megye 7 ipari parkja közül csak kettő jelentős (tatabányai és esztergomi)

Gazdasági adottságok	Gazdasági adottságok
A külföldi tőkebefektetések növekedése a megyében igen jelentős (Piszke papírgyár – görög tulajdonos, Lábatlani Cementipari Kft. – svájci tulajdonos, Suzuki autógyár, Nokia mobiltelefon gyára stb.)	A régióban a munkanélküliségi ráta javuló tendenciát mutat, ennek ellenére a régióban magasabb a munkanélküliség, mint a környező megyékben
A megye fejlett kereskedelmi hálózattal rendelkezik	A tatabányai és esztergomi ipari park kivételével a megye ipari parkjai lassan fejlődnek
A megye erdőgazdálkodása (a megye területének 40%-át borítja erdő)	A kiskereskedelmi boltok száma – az idegenforgalmi célterületeket kivéve – alacsonyabb a megyei átlagnál
A vidék mezőgazdasági üzei (elsősorban Bábolna, Környe, Kisbér és Komárom környékén)	
Vállalkozói kedv, magatartás	
Közlekedési fekvés	Közlekedési fekvés
A megye közúthálózati adottságai az átlagosnál kedvezőbbek.	Nem valósult meg a gyorsvonatok 160 km/h sebességű közlekedtetése Budapest és Bécs között.
Tatabánya 30-40 perc alatt elérhető a fővárosból. A megye többi városa és Budapest között 100 km-nél kisebb a közúti és vasúti távolság	
A megye közlekedési tengelyében nemzetközi jelentőségű közúti és vasúti fővonalak haladnak	
Budapest – Bécs gyors elérhetősége, a Duna nemzetközi tranzit víziút és egyben határfolyó	
Az M1 autópálya Tatabányát és a megye településeinek jó részét kedvező helyzetbe hozza	
Az idegenforgalom vonzótényezői	Az idegenforgalom vonzótényezői
Különlegességeket bemutató múzeumok (Esztergom, Tata, Komárom).	Gyengén fejlett a térségben a kerékpár- és lovastúrák úthálózata. A horgászat és vadászat kiszolgálásának színvonala alacsony
	Viszonylag kevés a megyében a múzeumok, kiállítóhelyek száma.

Az idegenforgalom vonzótényezői	Az idegenforgalom vonzótényezői
A Vértesszőlősi Archeológiai Múzeum	A vizsgált régió természeti értékeinek jobb kihasználásához kevés a szakképzett túravezető
A változatos és viszonylag épségben megőrzött természeti értékek	Kevés a komoly vonzerőt jelentő kínálat, rendezvény a régióban
A gazdag építészeti emlékek, az élő népi hagyományok	A meglévő rendezvények száma kevés, jobbra csak országhatáron belül ismertek
Komárom-Esztergom megye az Észak-Dunántúl kapuja számos történelmi-kulturális rendezvénnyel	Kiaknázatlanok a térség népi hagyományai
A megye infrastruktúrája	A megye infrastruktúrája
A vidéki átlagnál fejlettebb a vonalas infrastruktúra és települési infrastruktúra	A belterületi úthálózat a megyében differenciált képet mutat, a megye keleti peremrészén az átlagnál alacsonyabb kiépítettségű. A megye középső részén a települések többsége kedvező értékű.
Megfelelő színvonalú vendéglátás a vállalkozói szférában, jó a lakossági-szolgáltatások színvonala a térségben	Háziorvos-hiányos térségnek számít a Kisbéri kistérség
Megfelelő a térség kereskedelmi ellátottsága, ezen belül főként az élelmiszer-kereskedelemé	A megye településeinek 42%-ában nincs gyógyszertár
Humán infrastruktúra	Humán infrastruktúra
Az átlagosnál iskolázottabb a lakosság a megyében	Kedvezőtlen foglalkozási szerkezet (a megye szénbányászati, nehézipari szerkezetéből adódik)
A megye városaiban a szellemi foglalkozást űzők aránya magas	Korlátozott szabad munkaerőkapacitás
A megye felsőoktatási intézményeinek szerepe fokozatosan növekvő	Alacsony a megyében az idegen nyelvet beszélő szakemberek száma

Lehetőségek

Veszélyek

Természeti erőforrások	Környezeti problémák
A megye szinte valamennyi településén van olyan természeti terület-rész vagy egyedi objektum, amelyik alkalmas a zöldszturizmus számára	A régió élővizeinek tisztasága (!) a környezetvédelmi előírások be nem tartása miatt kedvezőtlen
Megyén belül viszonylag közel vannak egymáshoz a különböző természeti értékek és erőforrások, ami lehetőséget nyújtana egymással való összekapcsolásra	A megye környezeti problémája a korábbi ipari jelleg következménye
A megye történelmi városai, de még a megyeszékhely is tájvédelmi körzetek közvetlen közelében van	A közeli autópálya miatti zajártalom veszélye
	Lassan halad a bányaterületek re-kultivációja
Gazdasági adottságok	Az idegenforgalom problémái
Ipari parkjai kedvező közlekedés-földrajzi helyzetben vannak	Jelentős más megyék egyéb turisztikai objektumainak látogatókat elszívó hatása (Balaton, Velencei-tó, Veszprém, Győr)
A külföldi tőke számára vonzó a térség	Élesedő konkurenciaharc régiók, települések, vállalkozók között
A megyének nincsen egyetlen stagnáló vagy lemaradó helyzetű kistérsége sem	Keleti turisták alacsony fizetőképesége
Korszerű pénzügyi-biztosítási szolgáltatások térnyerése	A nyugati turisták minőségi szolgáltatást igényelnek
Korszerű iparágak meghonosítása	A nagy városok relatív távolsága 50 km
Szlovák-magyar határmenti együttműködés	Strukturális gondot okoz a szálláshelyek városi koncentrációja
Közüthálózati fekvés	Infrastruktúra
Nemzetközi határátkelőhelyként funkcionáló hidak (Komárom, Esztergom-Pádkány)	A megyében még mindig alacsony a csatornázottság, szükséges lenne a közműháló értékeinek csökkentése

Az északnyugat-magyarországi régió nagyvárosai 50 km sugarú körön belülsége	Szükséges lenne a belterületi utak javítása, fejlesztése
Budapest 2 órán belüli elérhetősége	
A történelmi-kulturális vonzerőtényezők száma a zónában kedvező	
A turisztikai célú rendezvények száma a térségben átlagos	
Természeti-kulturális „erőforráscsomópontok” megközelíthetősége egyaránt kedvező közúton vagy vasúton	
Idegenforgalmi adottságok (Hobbyturizmus a térségben)	
Kerékpározás	
Vízisport, vízitúrázás	
Lovasturizmus	
Vadászat	
A külföldiek által eltöltött napok száma folyamatosan nő	Humán infrastruktúra Nem megfelelő szakmastruktúra Még mindig magas a munkanélküliségi ráta
Komárom, Esztergom „kapuváros” szerepe	
Humán infrastruktúra	
A megye felsőoktatási szerepkörének növelése, nemzetközi kapcsolatok bővítése	
A régió oktatási intézményei, tudományos kutatási háttere lehetővé tenné a megye gyorsabb gazdasági növekedését	

V. ÖSSZEGZÉS

Komárom-Esztergom megye földrajzi szempontból kifejezetten kedvező helyzetű közigazgatási egység a fokozatosan kiformalódó Bécs–Budapest kulturális és gazdasági, valamint innovációs tengely mentén. A Közép-Dunántúl néven ismert nagytérség legkisebb mezoregiónjában a települések infrastrukturális felszereltsége – a korábbi ipari funkcióhoz kapcsolódó fejlesztések eredményeként – hosszú idő óta kedvezőbb a vidéki átlagnál és a többi megyéhez képest nagyobb területi és települési kiegyensúlyozottságot mutat.

A változatos és számos értékkel rendelkező természeti környezet (hegységek, folyó- és állóvizek, erdők, barlangok, síkvidékek) mellett a korábban felhalmozott jövedelmi és vagyoni háttér az átlagosnál kedvezőbb feltételeket teremtett a piaci alapú gazdasági szerkezetváltás korai megindítására és viszonylag gyors megvalósítására. Ily módon Komárom-Esztergom helyzete – a jelenleg is fennálló nehézségek ellenére – lényegesen előnyösebb, mint az ország többi, néhány évtizede még széles körű bányászati tevékenységgel és jelentős nehézipari termelő funkcióval rendelkező megyéjének (pl. Baranyának, Borsod-Abaúj-Zemplénnek vagy Nógrádnak).

A megye gazdasági fejlődése számára további kedvező feltételt jelent, hogy korszerű, többnyire külföldi tőkével alapított nagyvállalatainak gazdasági kapcsolatrendszere messze túlnyúlik a megye határain. A szélesebb, legalább makroregionális léptékű termelési kooperációk és piaci kapcsolatok mielőbbi kiépítése a megye közép- és kisvállalatai számára is fontos feladat.

Komárom-Esztergom megyén belül a területi fejlettségbeli egyenlőtlenségek hátrányai leginkább a Kisbéri kistérségben mutatkoznak meg, ahol a megye többi kistérségétől való lemaradás a kereskedelmi és szol-

gáltató szektorok, a vonalas és a települési infrastruktúra, továbbá a nem anyagi jellegű ágazatok fejlettségi színvonalmutatói alapján egyaránt megmutatkozik. Komárom-Esztergom megye egyetlen, hosszú időn át hátrányos helyzetű kistérségeként számon tartott mikrorégiója viszont számos olyan, jelenleg csak csekély mértékben hasznosított természeti, kulturális és gazdasági erőforrással (azaz rekreációs, idegenforgalmi és agrárpotenciállal) rendelkezik, amely – megfelelő régiómarketing-tevékenység alkalmazásával – egy hatékony területfejlesztési folyamat alapja lehetne már a közeljövőben.

A falusi települések lakossági kapcsolataiban a megye nyugati részén főként a megyén belüliség dominál, a közlekedési tengelyek mentén fekvő települések és a városok számára viszont a Budapesttel, Győrrel, valamint kisebb mértékben Székesfehérvárral való kapcsolattartás áll előtérben.

A megyének csupán néhány települése tartozik a Dunakanyar üdülőkörzetéhez, közülük Esztergomnak és Tatának van a legnagyobb turisztikai fogadópotenciálja. Tatabányának az ezredfordulóig nem sikerült megtalálnia saját arculatát, így a megyeszékhely turisztikai vonzóhatása meglehetősen gyenge. Ugyancsak hasonló, bár más töről fakadó gondok jellemzik a megye nyugati és délnyugati részének nagyobb településeit (Kisbér, Bábolna). Turisztikai vonzerejük fejlesztésére viszont Győr és Pannónhalma közelsége miatt nem igazán kedvezők a feltételek.

Az 1990-es évtized második felében látványos ellenpólussá fejlődött viszont Esztergommal és Tatával szemben Komárom, amelynek idegenforgalma és nagytérégi szintű kapuváros szerepe is felértékelődött.

A Komárom-Esztergom megye hosszú távú fejlődésének alakításában alapvető szerepet játszó természeti, gazdasági és társadalmi tényezők (a korszerű iparszerkezet alapjait megteremtő ipari parkok megjelenése, az európai színvonalú kiskereskedelmi szolgáltató egységek elterjedése, az idegenforgalmi vonzótényezőknek a jelenleginél sokoldalúbb hasznosítása, valamint a fokozatosan növekvő felsőoktatási szerepkör) területi elhelyezkedésének vizsgálata e tényezők városi, illetve városkörnyéki koncentrációját mutatta ki.

Emellett viszont ma még jelentős kiterjedésű rurális térségek maradnak ki abból a fejlődési folyamatból, amelynek fő jellemzője, hogy a megyében is egyre jobban terjed az európai színvonalú kiskereskedelmi és szolgáltatási tevékenység. E téren a megyében kialakulóban lévő gazdasági

erővonalak (pl. az M1-es autópálya, főútvonalak) mentén elhelyezkedő községek fejlődésének elősegítésével lenne célszerű a kereskedelmi-szolgáltató jellegű fejlesztések fő irányait kibontakoztatni.

Hasonló feladatok adódnak a megye nagy számú idegenforgalmi vonzó tényezőjének profitorientált hasznosításában is, amelyeknek jelenleg csak a városokban koncentrálódó kisebb hányada van megfelelő fokon hasznosítva. E téren elsősorban a falusi térségek turisztikai értékeinek piacképessé tétele a fő cél, aminek érdekében a megyén belül új közlekedési hálózati elemek kialakítására, illetve a meglévők közül számos hálózatrész megerősítésére van szükség.

Az elemzések harmadik része szemléltető áttekintést adott arról, hogy az 1990-es évek eleje óta Komárom-Esztergom megye felsőoktatási vonzáskörzete – főként a MÜTF fejlődésének köszönhetően – látványosan bővült. Az eddigi eredmények mellett viszont a megye felsőoktatási szerepkörének további növekedésére van szükség. Olyan fejlesztésekre, amelyek nemcsak a megyeszékhelyet, hanem a megye többi városát is érintik. Ez a folyamat már meg is kezdődött azzal, hogy a Budapesti Közgazdasági és Államigazgatási Egyetem Komáromban kihelyezett tagozatot létesített. A folytatásra több ok miatt is szükség lenne.

Elsősorban azért, mert jelenleg még valamennyi, vele szomszédos megye (Győr-Moson-Sopron, Fejér, Veszprém) megyeszékhelyeinek felsőoktatási súlya lényegesen nagyobb, mint Tatabányáé (egyetemek, magasabb hallgatói létszám).

Másrészt a kvaterner funkciók körébe tartozó felsőoktatás erősödése nagymértékben elősegíti Komárom-Esztergom megye gazdasági jellegének gyorsabb átalakítását (ipariból egyre inkább kereskedelmi-szolgáltató jellegűvé), emellett mezoregionális szinten járul hozzá a népesség képzettségi és kulturális színvonalának emeléséhez.

Harmadrészt a jövőben is szükség van arra, hogy a megye felsőoktatási intézményei szélesítsék nemzetközi szakmai kapcsolataikat és tovább bővítsék a határon túli oktatási tevékenységüket.

Mindezen kvaterner funkciók ellátása és folyamatos gazdagítása alapvető feltételt jelent ahhoz, hogy az európai utas fejlődési modell megyei szinten jelentkező aktuális feladatait időben meg lehessen valósítani.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Adatszolgáltatás a nemzetközi közúti határállomások 1990 és 2000 közötti gépjármű forgalmáról. – Roadtech Kft. Bp., 2001.

Az országos közutak 2000. évi külföldi járműforgalma. – Roadtech Kft. Bp., 2001.

Bruttó hazai termék (GDP) területi megoszlása 2000-ben. – KSH. Bp. 2002

CD Céghírek. 2000 november. – Complex – KJK Kerszöv, Bp. 2000

Dombi Edina et al.: Komárom-Esztergom megye élelmiszerkereskedelme – MÜTF, Tatabánya, 2001. Kézirat

Hartai Zoltán et al.: Komárom-Esztergom megye turisztikai centrumai, vendégforgalma. – MÜTF Tatabánya, 2000 Kézirat

Horváth Gyula–Rechnitzer János (szerk.): Magyarország területi szerkezete és folyamatai az ezredfordulón – MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs, 2000.

Kasza Sándor (sorozatszerk.): Komárom-Esztergom megye kézikönyve. Magyarország megyei sorozat 11. – CEBA Kiadó, Bp., 1998.

Kiss Éva: A hazai ipari parkok néhány területi vonása. – Falu Város Régió, 2001/9. pp. 17–22.

Komárom-Esztergom megye statisztikai évkönyvei 1990–2000 – KSH Komárom-Esztergom megyei Igazgatósága, Tatabánya, 1991–2001.

Komárom-Esztergom megye zöldturizmus-fejlesztési koncepciója és középtávú stratégiai programja – MTESZ Komárom-Esztergom megyei Szervezet, Tatabánya, 2000.

Kovács András et al.: A Spar és az Interspar területi fejlődésének összehasonlítása Magyarországon – MÜTF Tatabánya, 2001. Kézirat

Lados Mihály: Komárom-Esztergom megye az átmenet éveiben I–II. – Falu Város Régió, 1995/1–2. pp. 37–43. 1995/4–5. pp. 11–14.

Perczel György (szerk.): Magyarország társadalmi-gazdasági földrajza – ELTE–Eötvös Kiadó, Bp., 1996

Magyarország Atlasza. – Cartographia, Bp. 1999.

Magyarország Idegenforgalmi Vonzerőleltára – Magyar Turizmus Rt., Bp. 2000.

Marosi Sándor–Somogyi Sándor (szerk.): Magyarország kistájainak katasztere I–II. – MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Bp., 1990.

Nemes- Nagy József: Az ezredvég regionális folyamatai Magyarországon: átfogó átalakulás – egyedi fejlődési pályák – In: Nemes Nagy József (szerk.): Helyi fejlődés, intézmények és konfliktusok a magyarországi átmenetben. Regionális Tudományi Tanulmányok 5. ELTE Regionális Földrajzi Tanszék, Bp., 2001.

Rechnitzer János–Lengyel Imre: A városok versenyképességéről – In: Horváth Gyula–Rechnitzer János (szerk.): Magyarország területi szerkezete és folyamatai az ezredfordulón. MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs, 2000.

Sikos T. Tamás: Kazincbarcika zsákutca vagy útelágazás. – MTA Regionális Kutatások Központja. Bp., 1995.

Sikos T. Tamás: Marketingföldrajz. – VÁTI Kht., Bp., 2000.

Területi Statisztikai Évkönyv 2000 – KSH Bp., 2001,

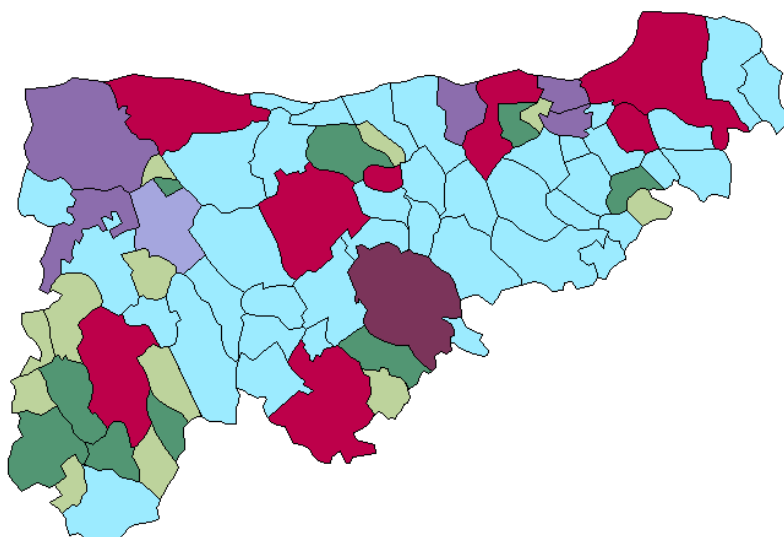
Tiner Tibor: A kereskedelem és a szolgáltatások regionális vonásai. Változó gazdasági térszerkezet – In: Glatz Ferenc (sorozatszerk.): Magyar tudománytár sorozat I. kötet. MTA–Kossuth Kiadó Bp., 2002.

T-STAR statisztikai adatbázis, 2000 – KSH Budapest, 2001.

M E L L É K L E T

TÉRKÉPEK

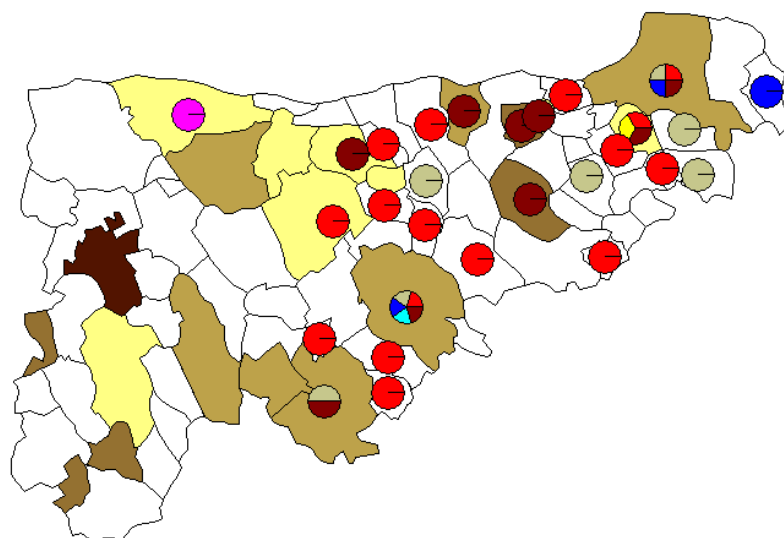
1. térkép:

Komárom-Esztergom megye közigazgatása

■ megye jogú város, önálló polgármesteri hivatalt működtető önkormányzattal	(1)
■ város, önálló polgármesteri hivatalt működtető önkormányzattal	(7)
■ nagyközség, önálló polgármesteri hivatalt működtető önkormányzattal	(5)
■ körjegyzőséghez csatlakozott nagyközség, körjegyző hivatal székhelye	(1)
■ község, önálló polgármesteri hivatalt működtető önkormányzattal	(40)
■ körjegyzőséghez csatlakozott község, körjegyző hivatal székhelye	(9)
■ körjegyzőséghez csatlakozott község, a körjegyzői hivatal más helységben van	(12)

2. térkép:

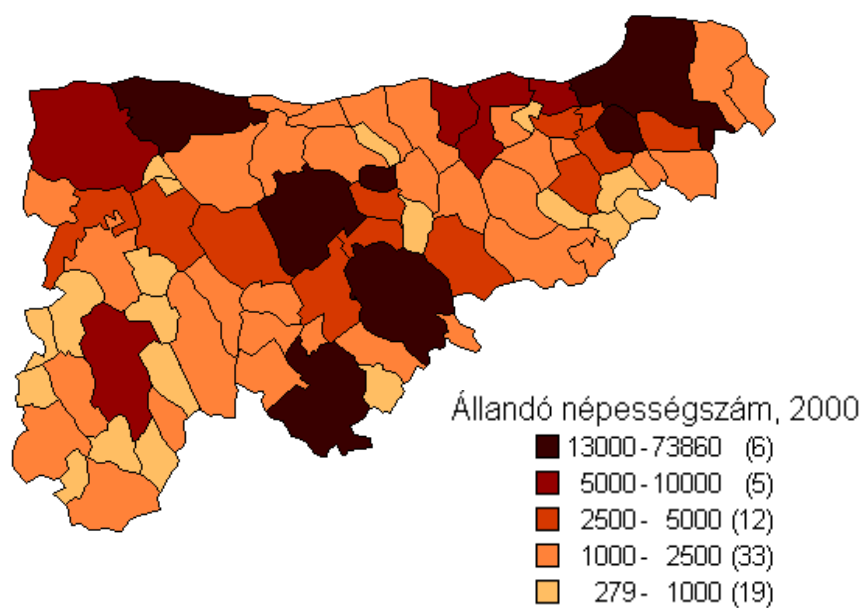
Kisebbségi önkormányzatok

- Német
- Szlovák
- Lengyel
- Ukrán
- Örmény
- Görög
- Roma

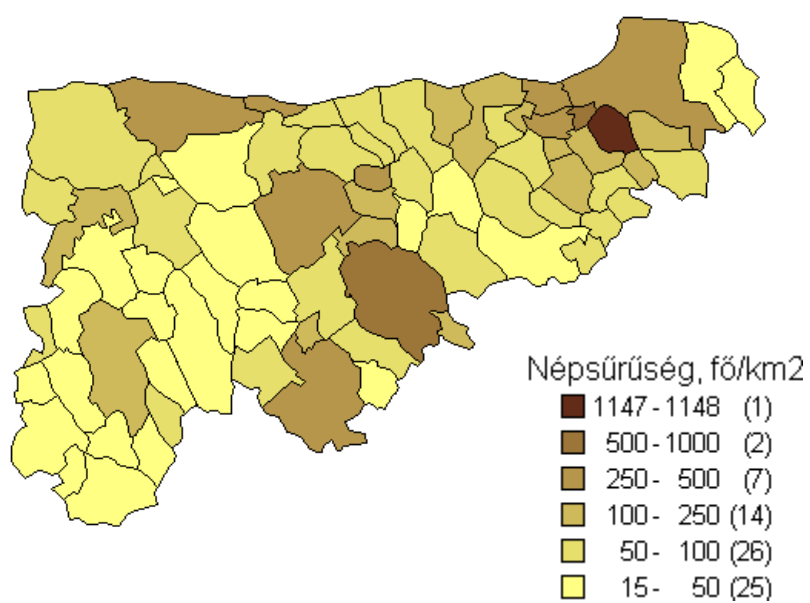
1%-nál nagyobb arányú roma népességű települések
Komárom-Esztergom megyében

- 19,5- 19,5 (1)
- 9,3- 19,5 (5)
- 3,1- 9,3 (7)
- 1,2- 3,1 (7)

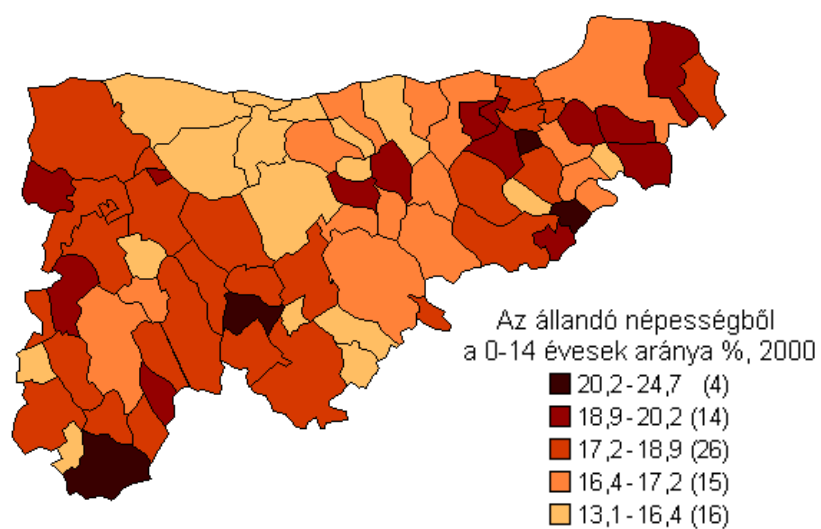
3. térkép:

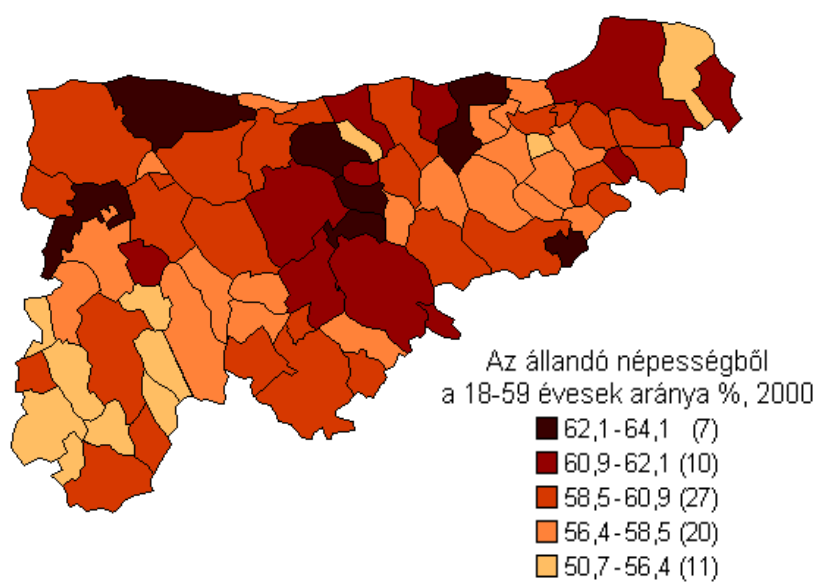
4. térkép:

5. térkép:

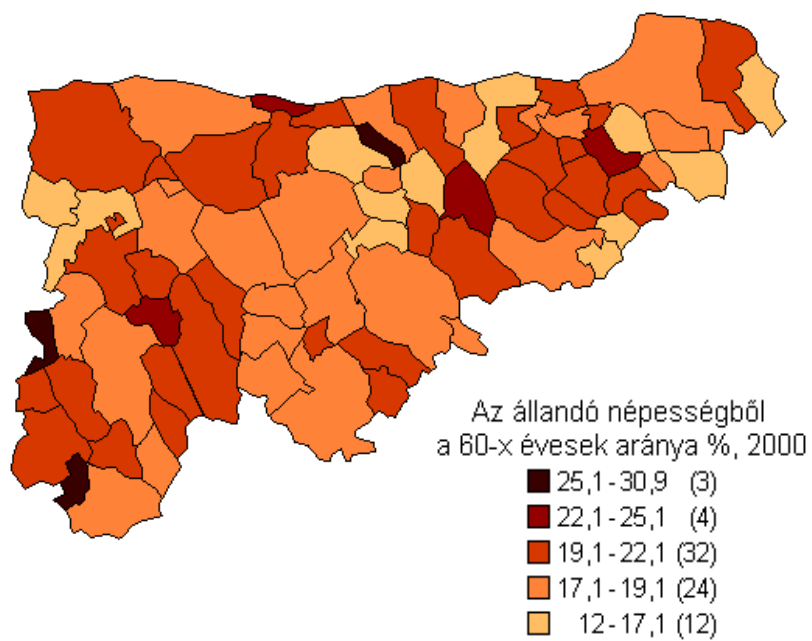

6. térkép:

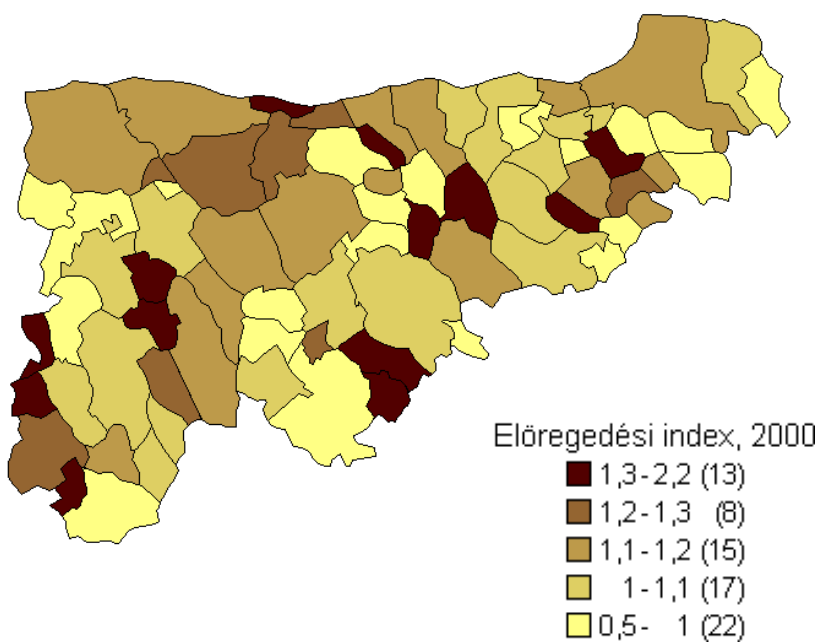

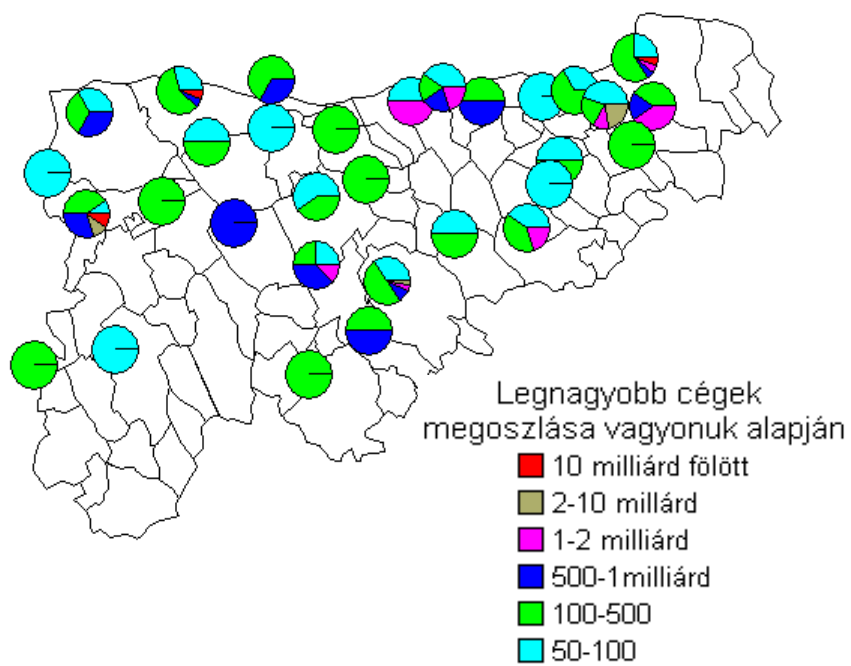
7. térkép:

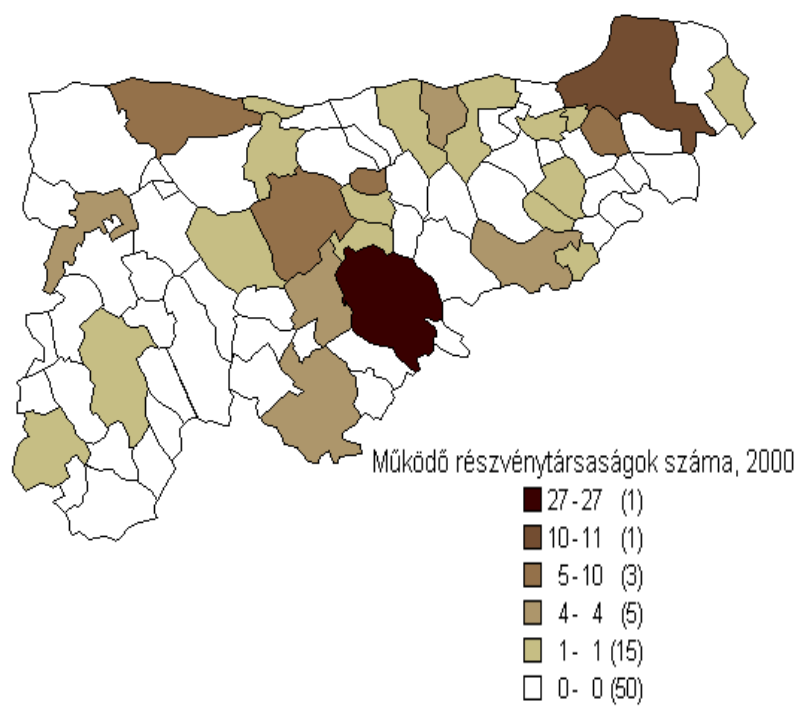
8. térkép:

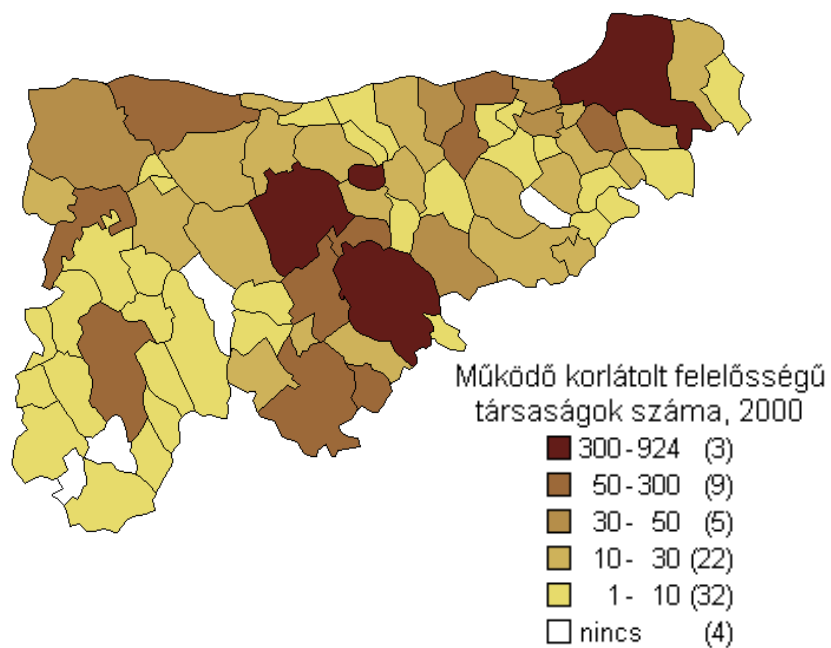
9. térkép:

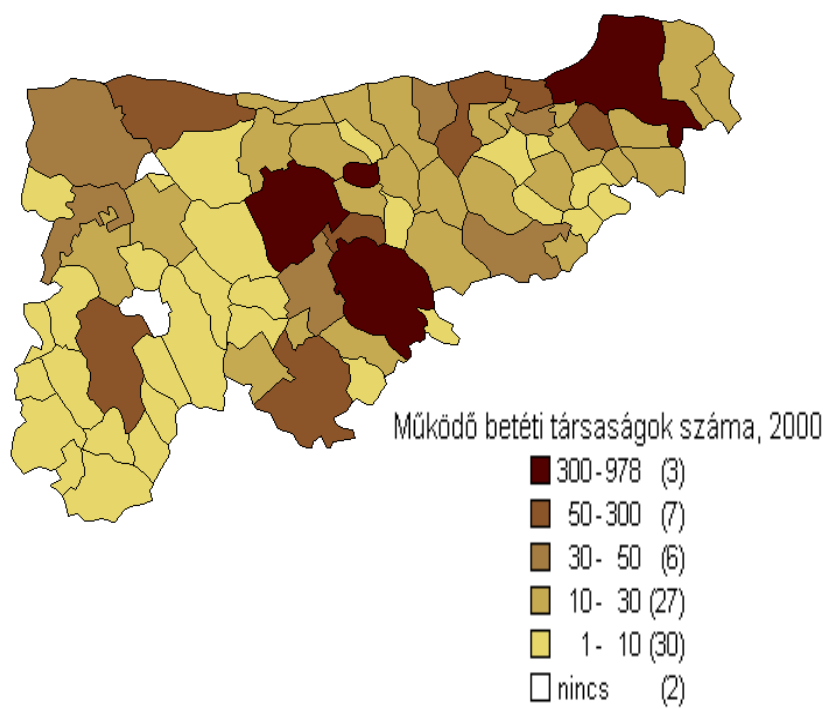
10. térkép:

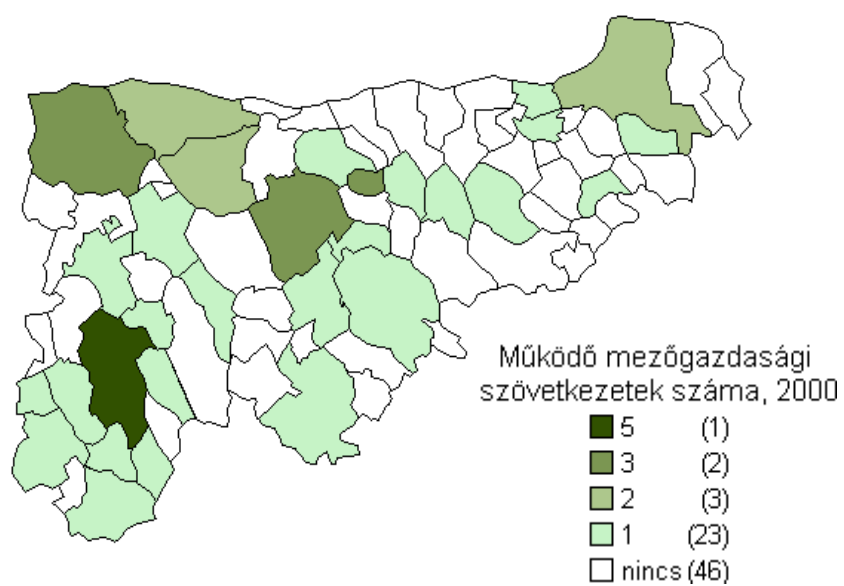
11. térkép:

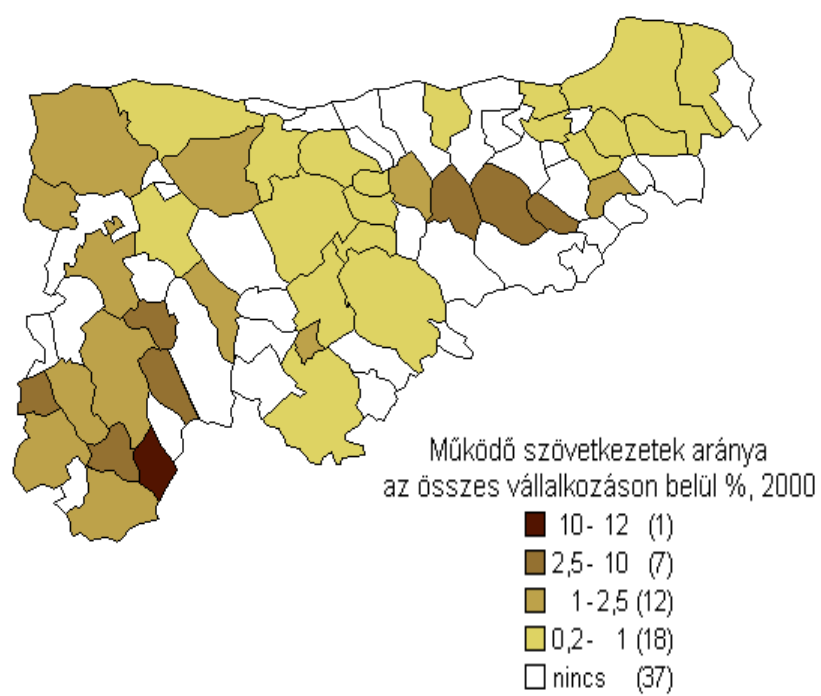
12. térkép:

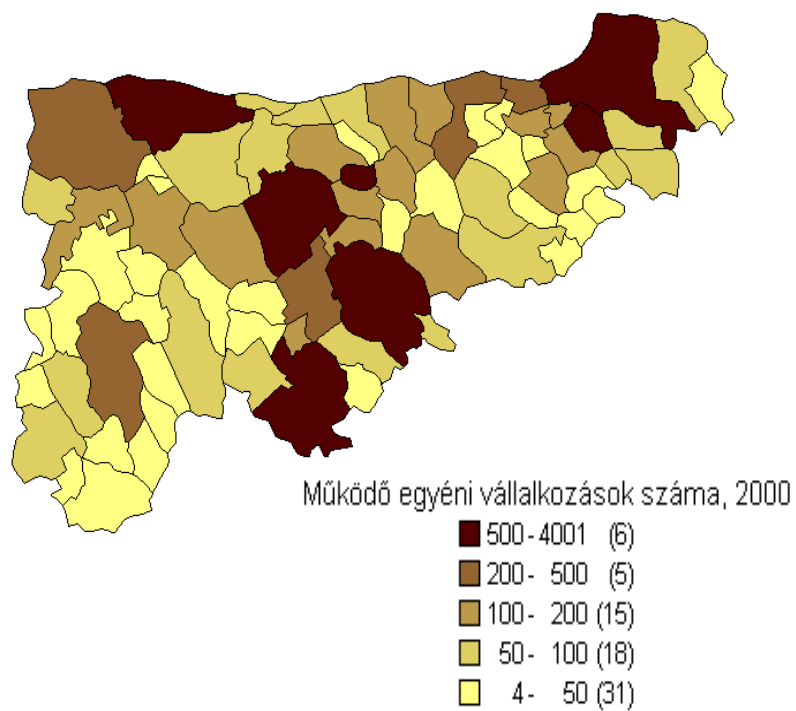
13. térkép:

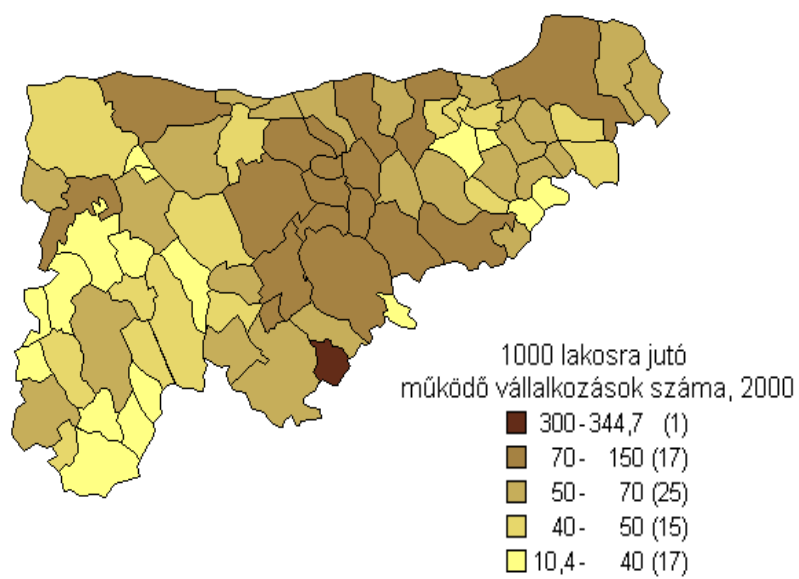
14. térkép:

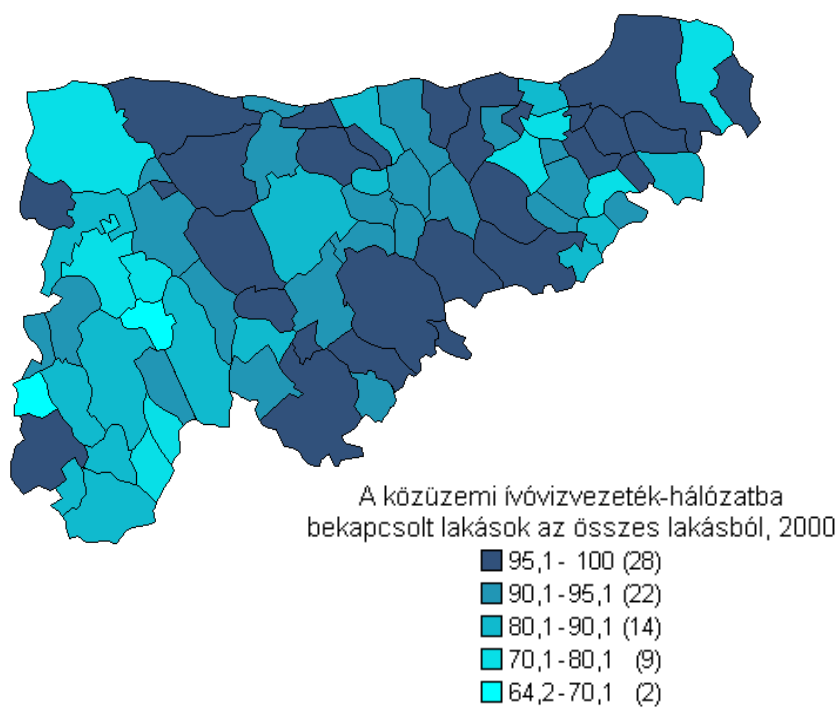
15. térkép:

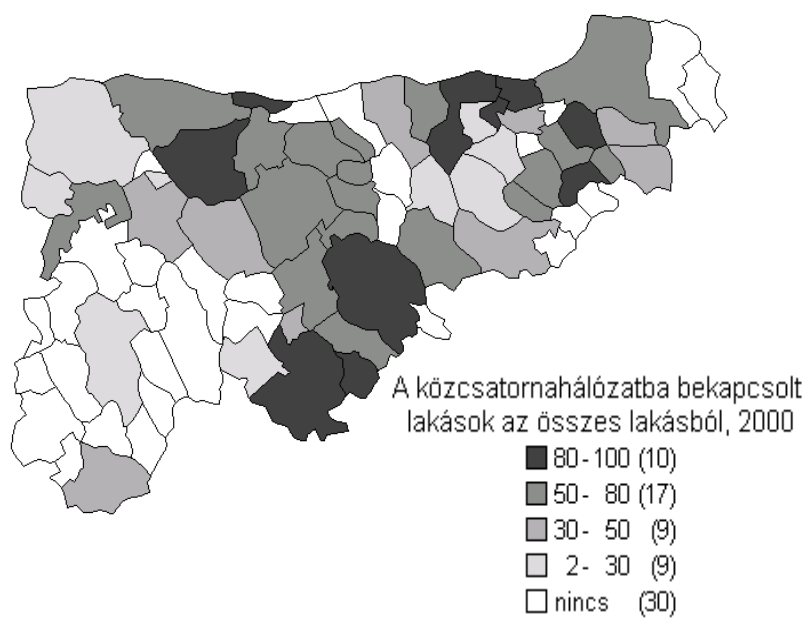
16. térkép:

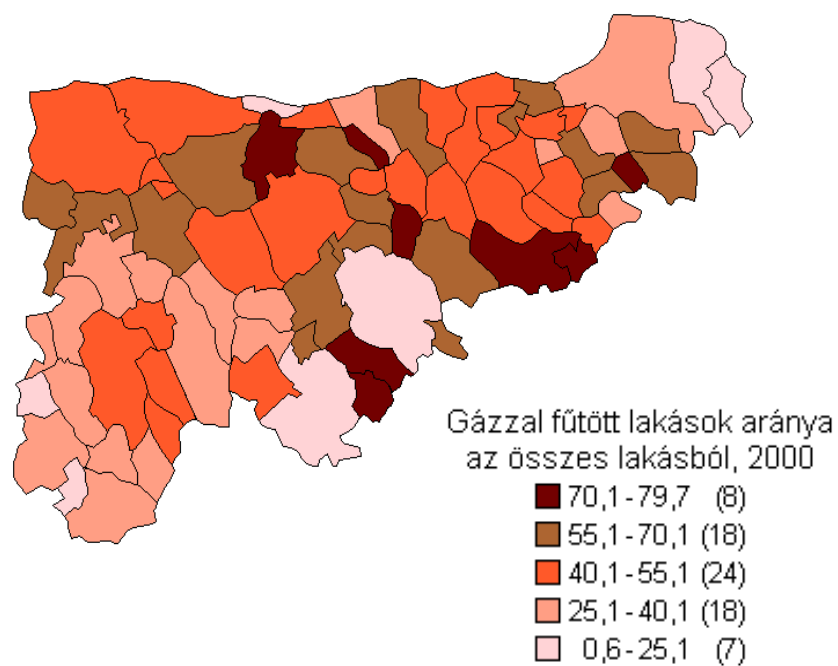
17. térkép:

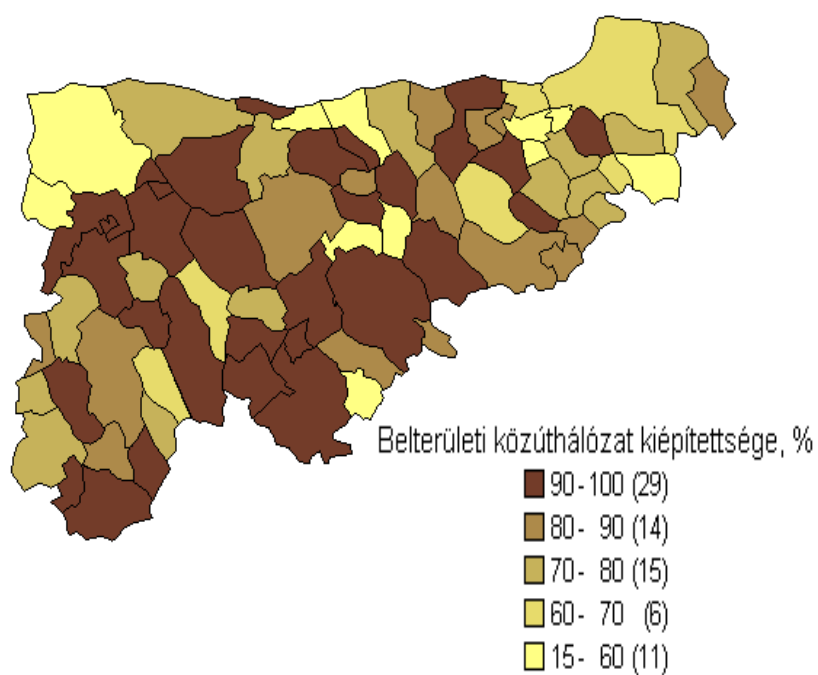
18. térkép:

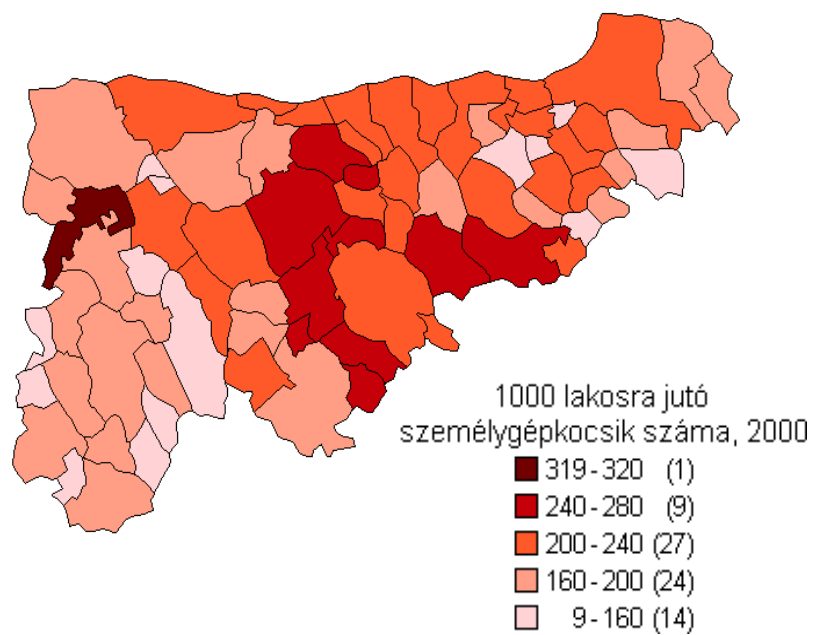
19. térkép:

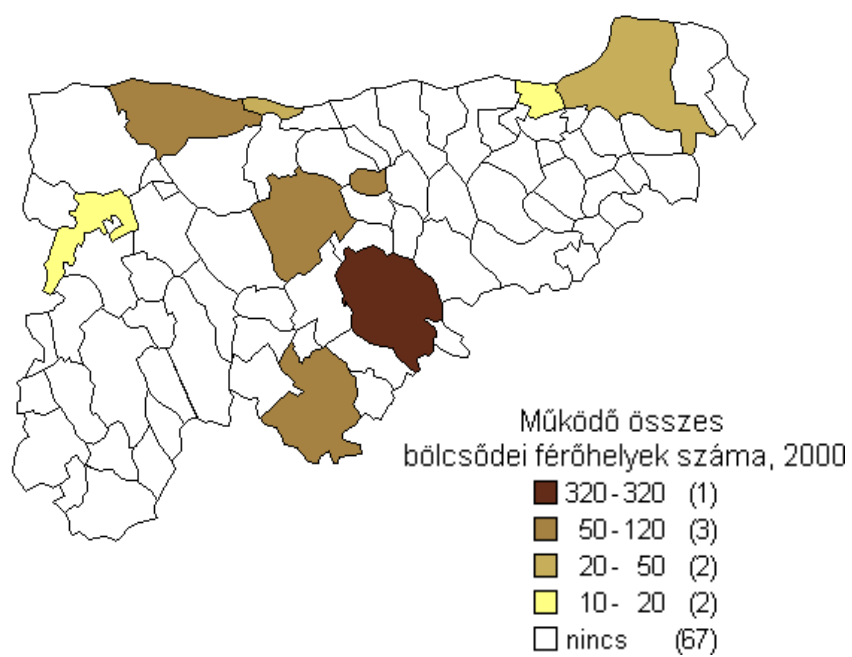
20. térkép:

21. térkép:

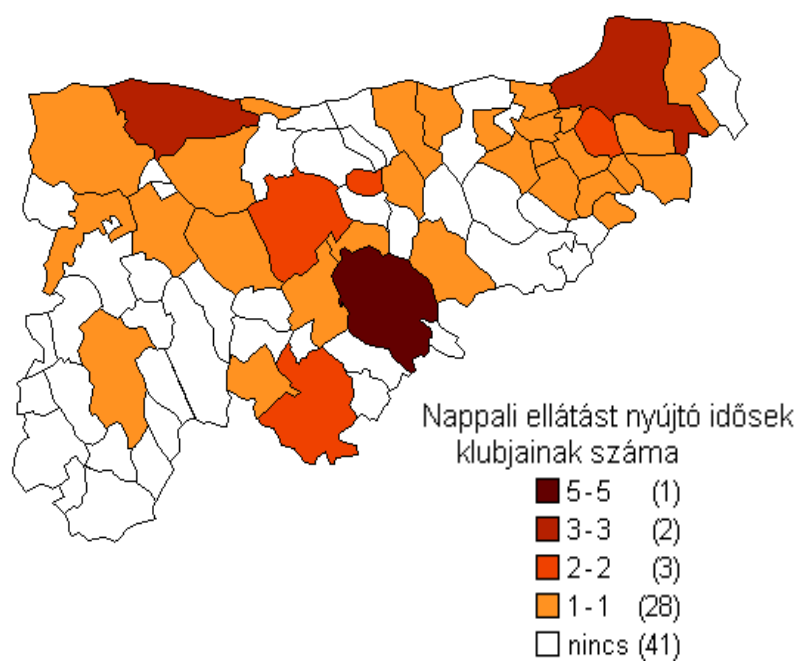

22. térkép:

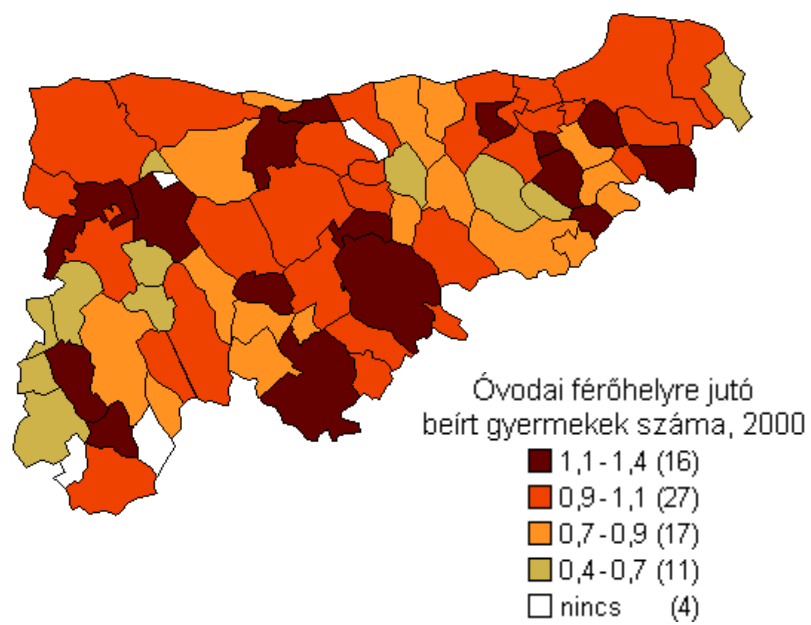

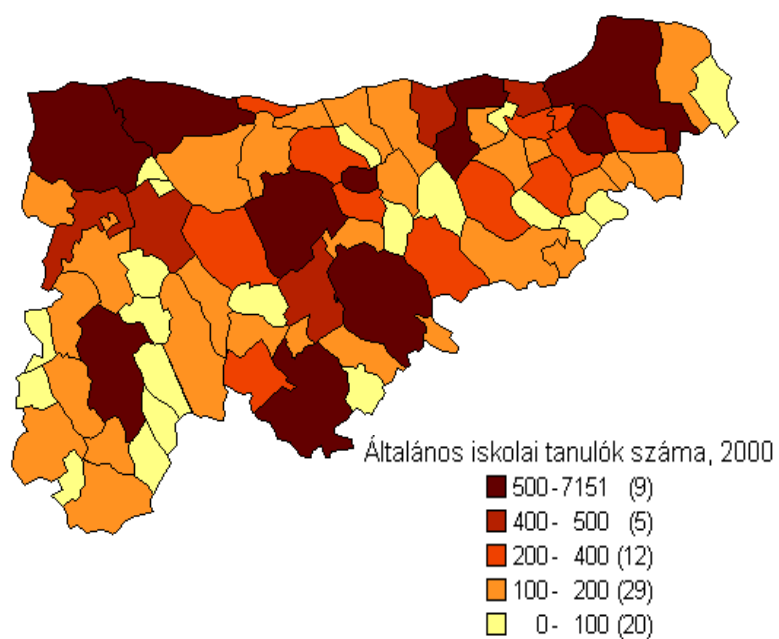
23. térkép:

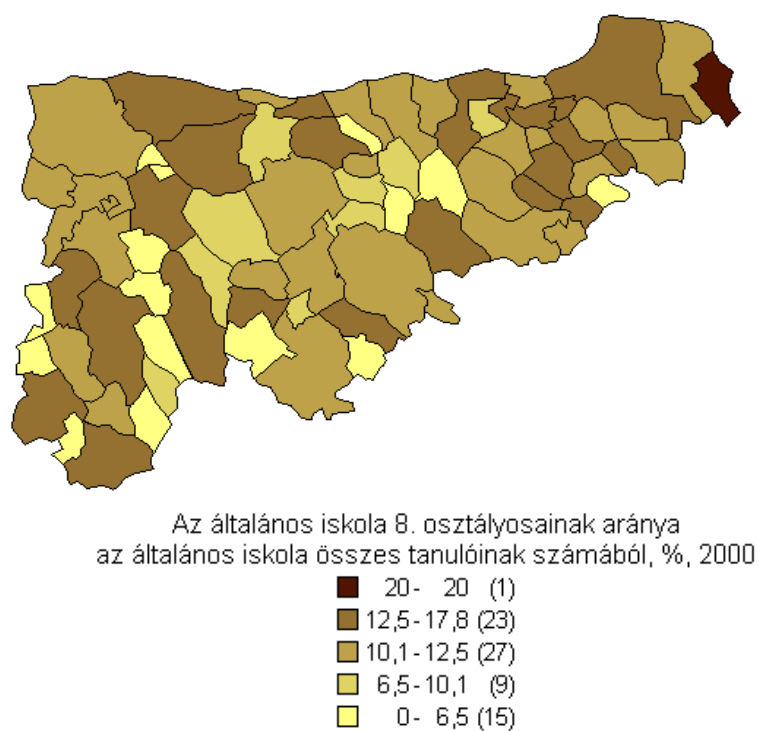
24. térkép:

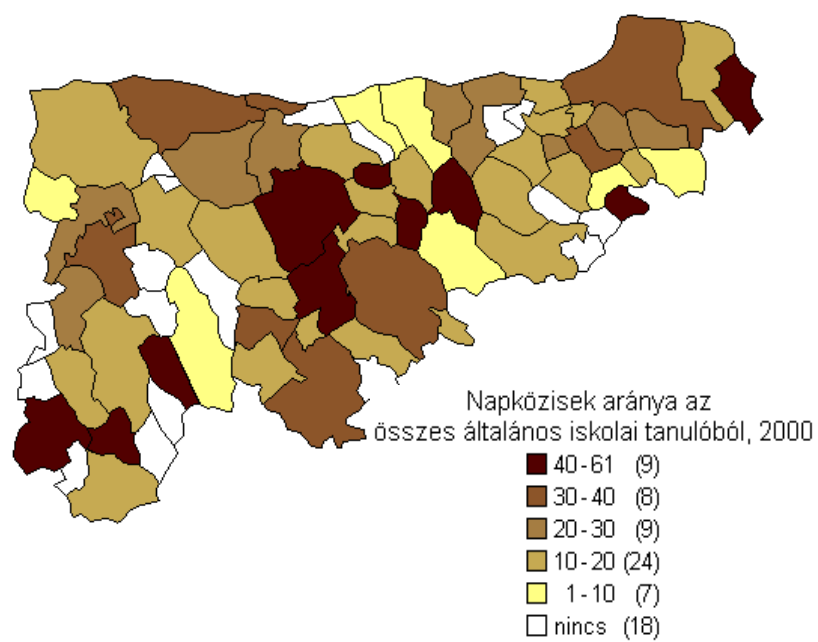
25. térkép:

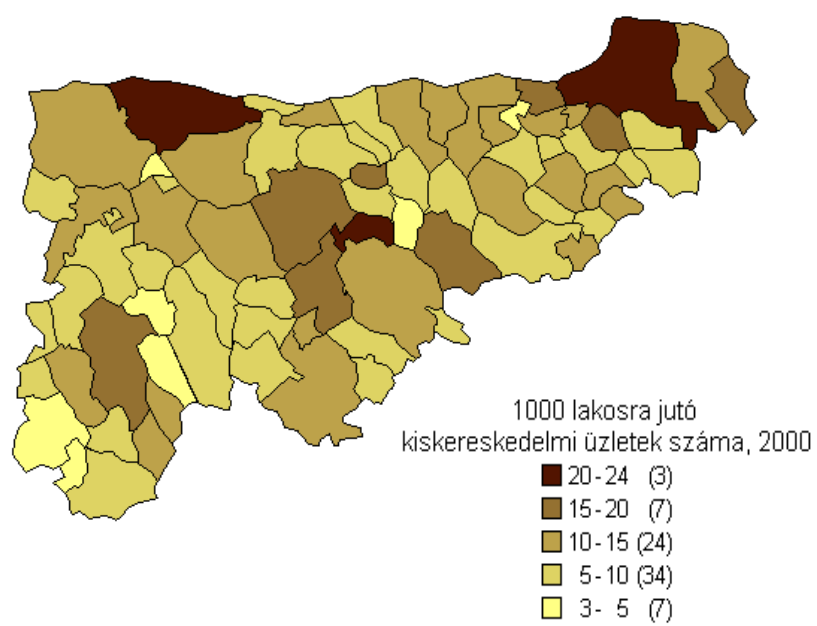
26. térkép:

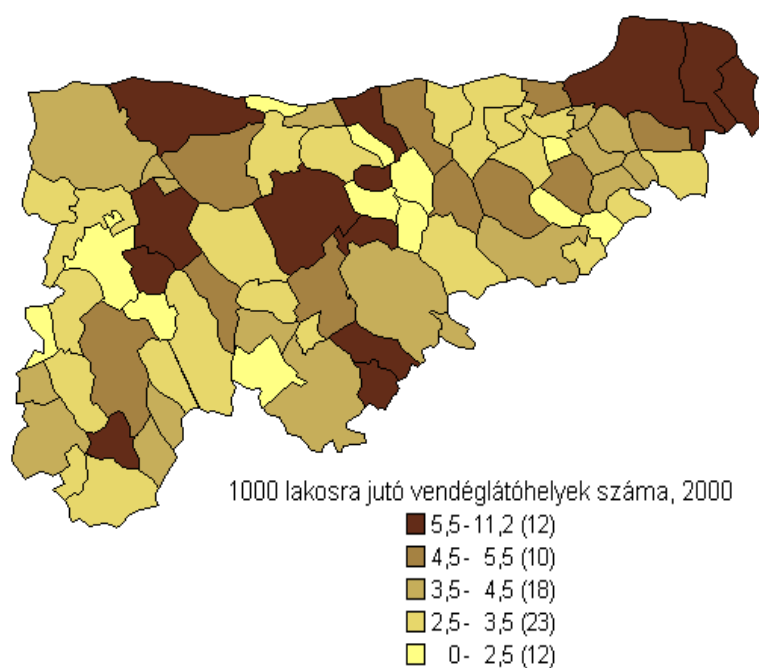
27. térkép:

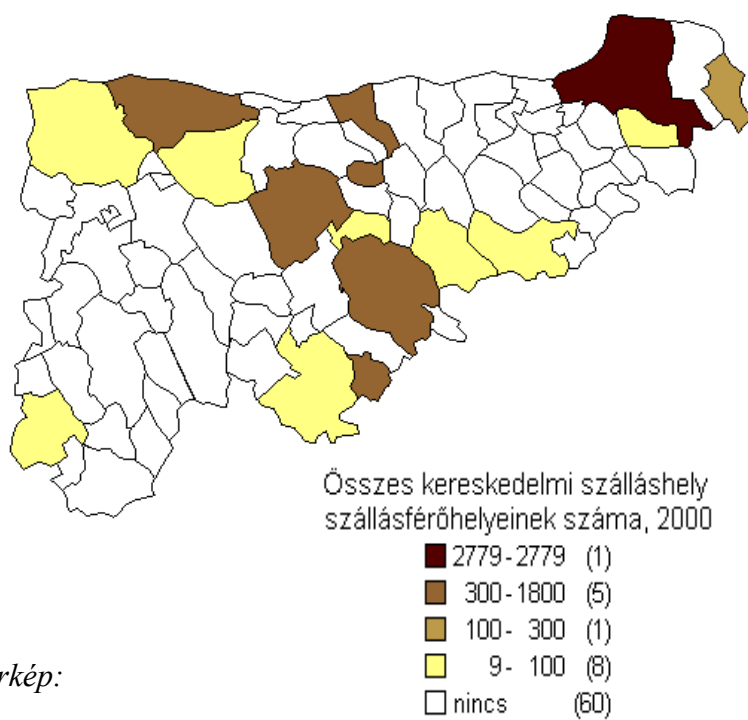
28. térkép:

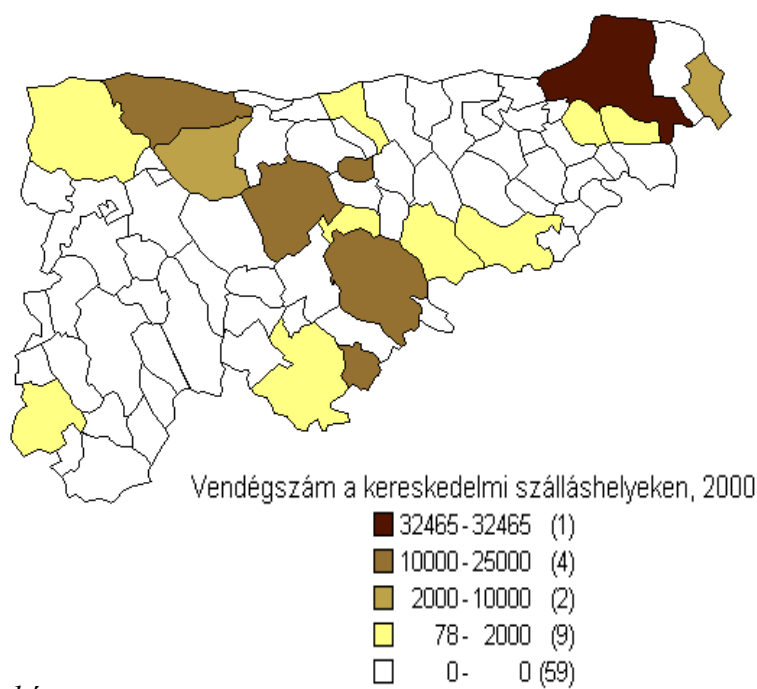
29. térkép:

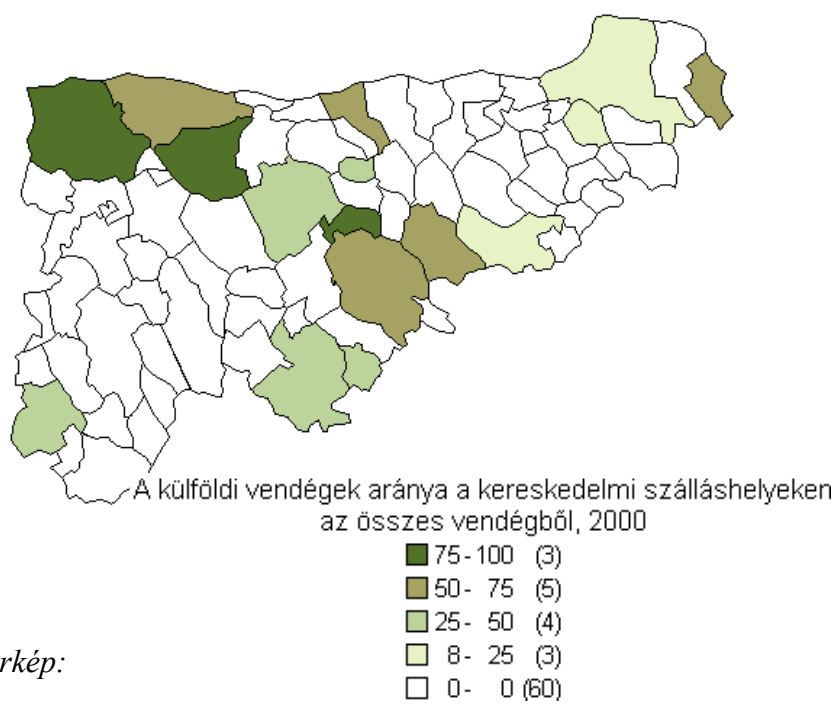
30. térkép:

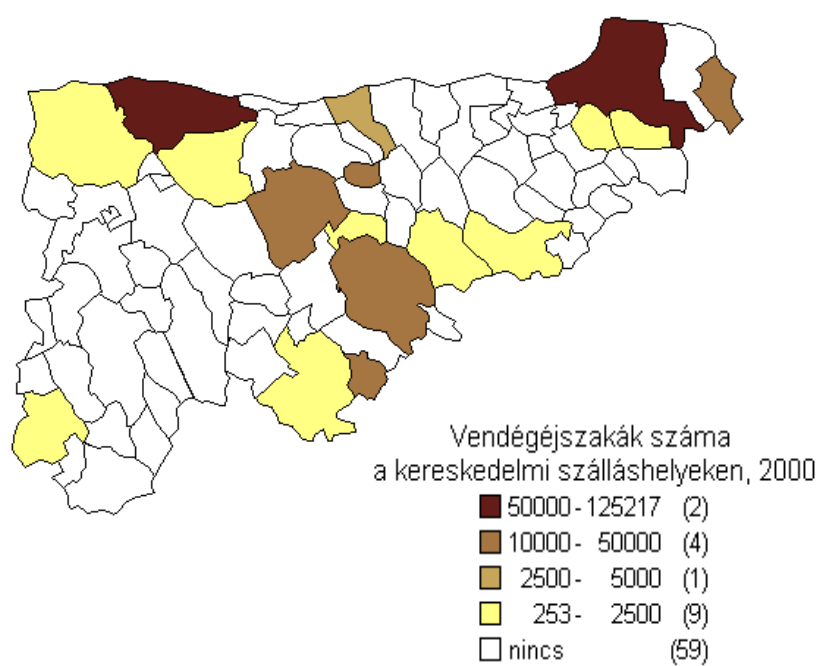
31. térkép:

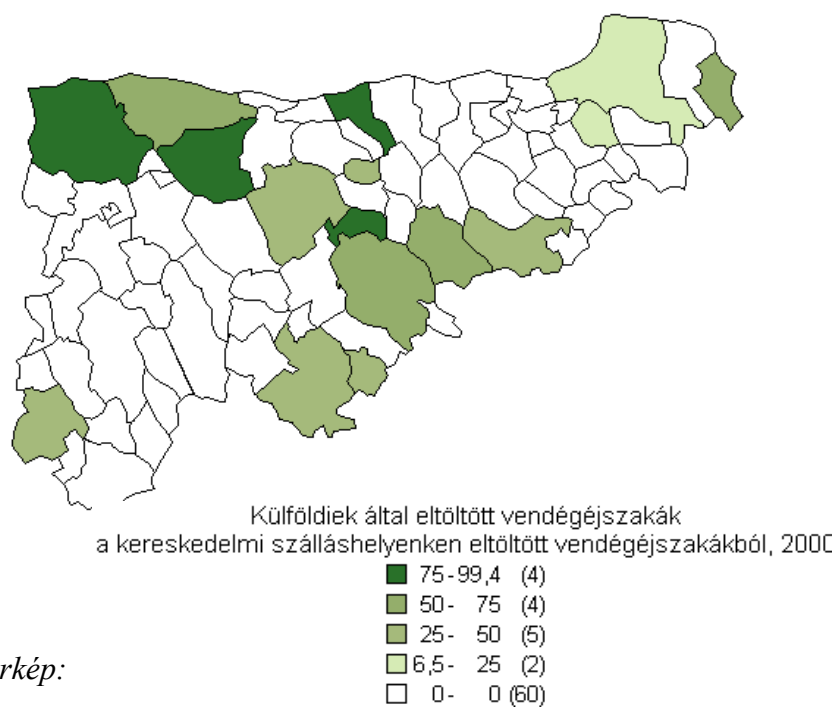
32. térkép:

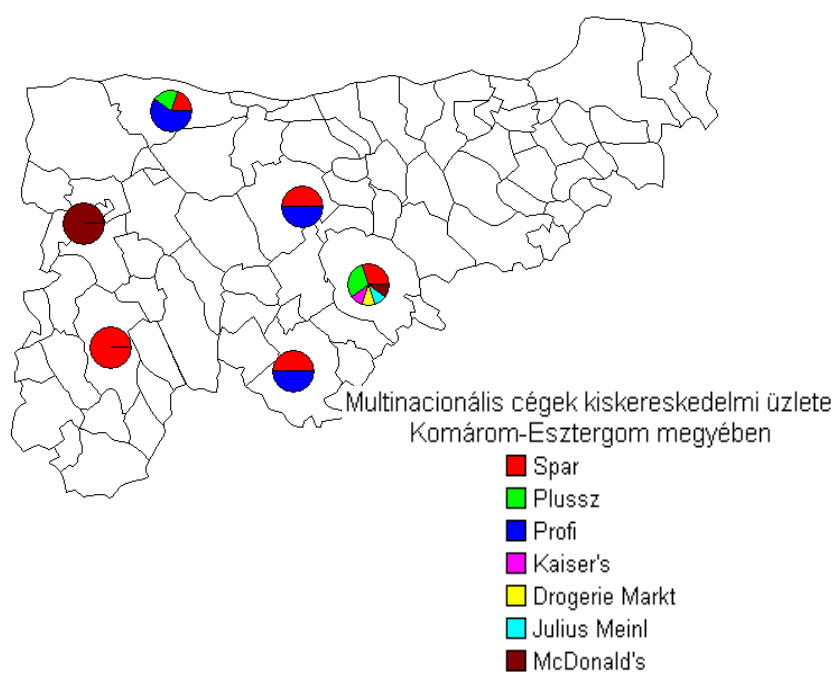
33. térkép:

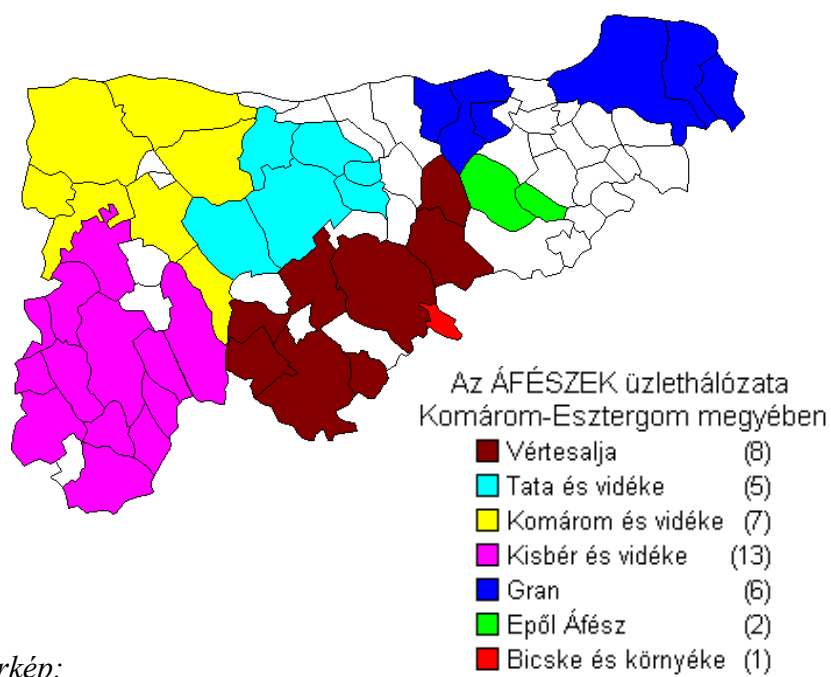
34. térkép:

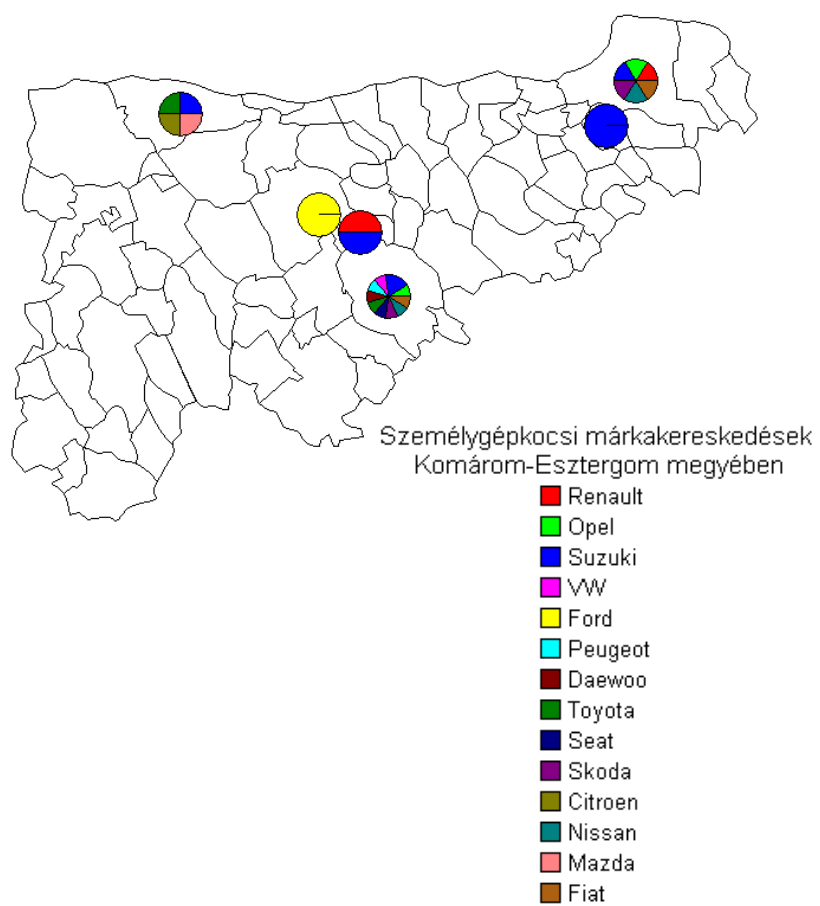
35. térkép:

36. térkép:

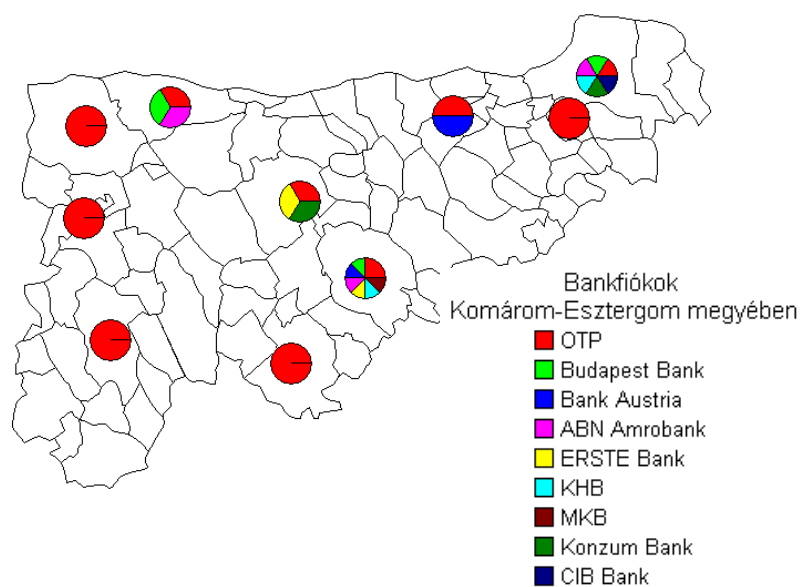

37. térkép:

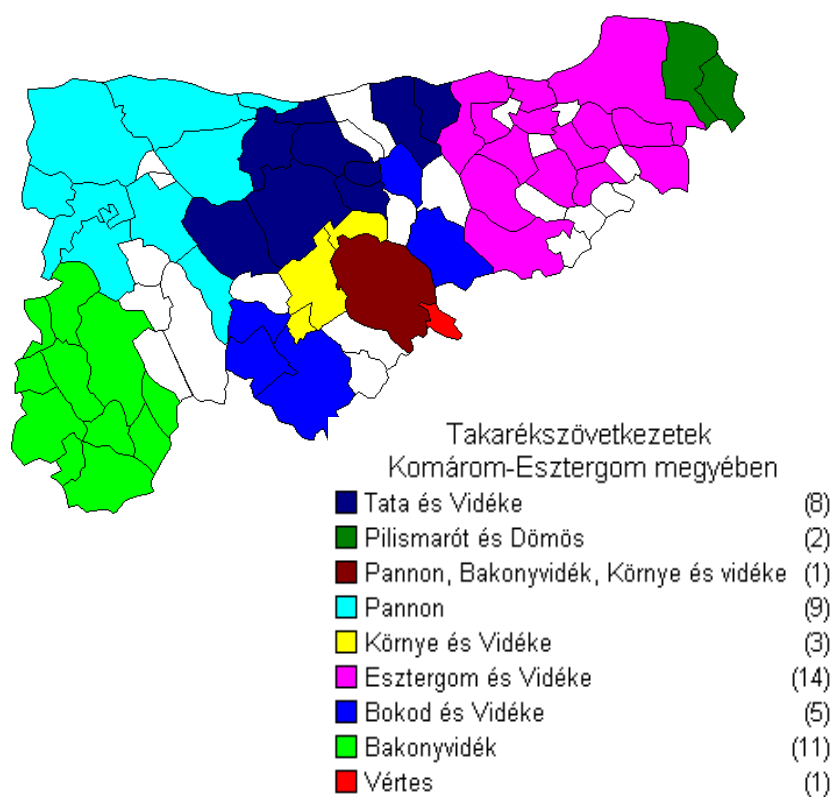

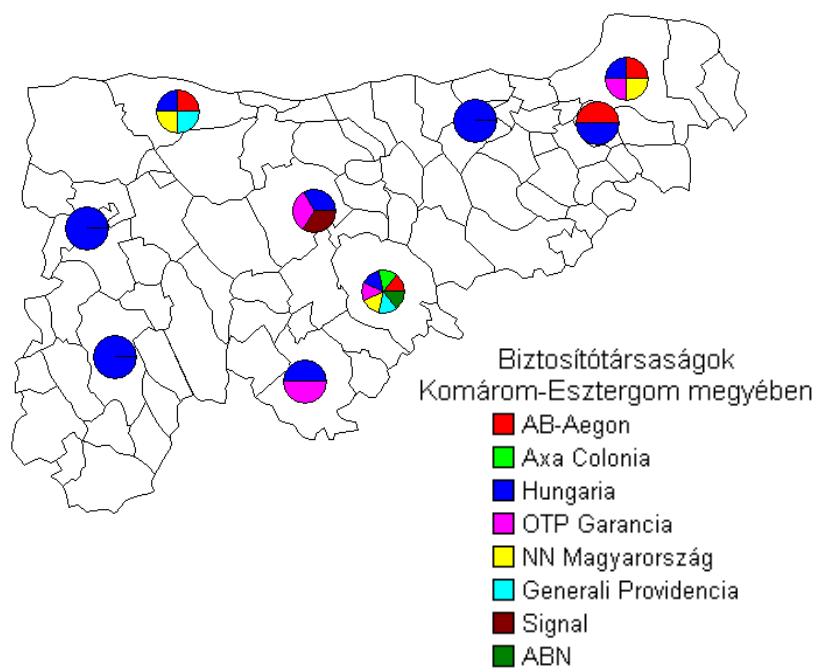
38. térkép:

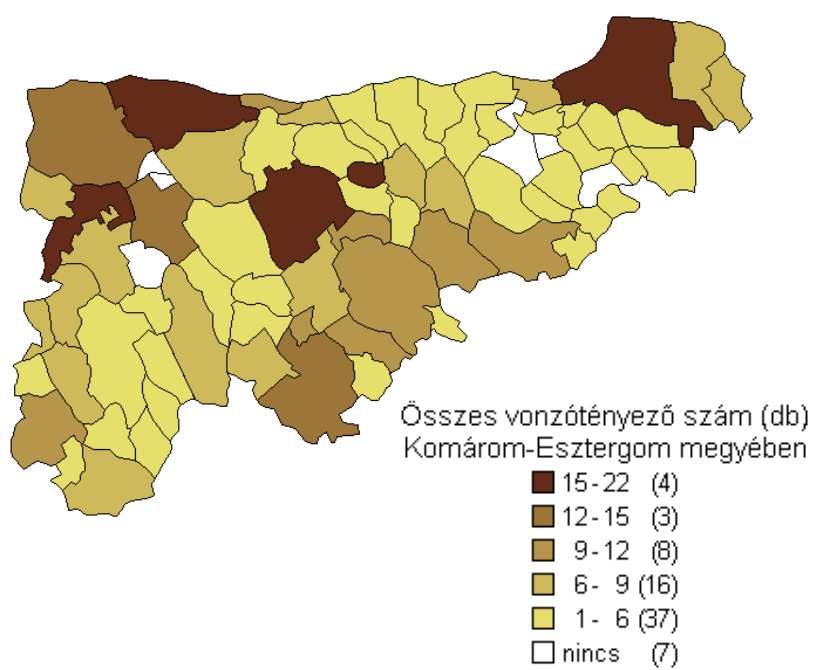
39. térkép:

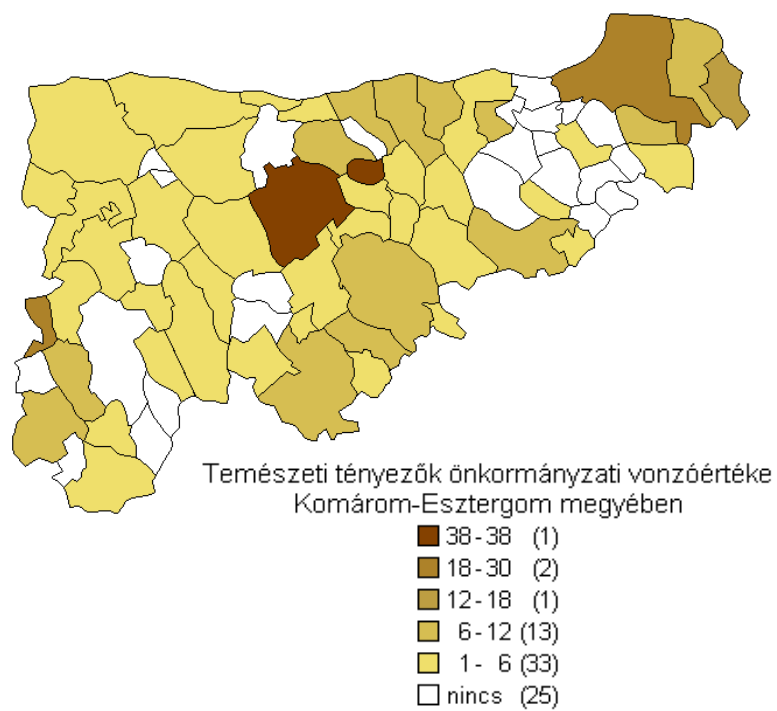
40. térkép:

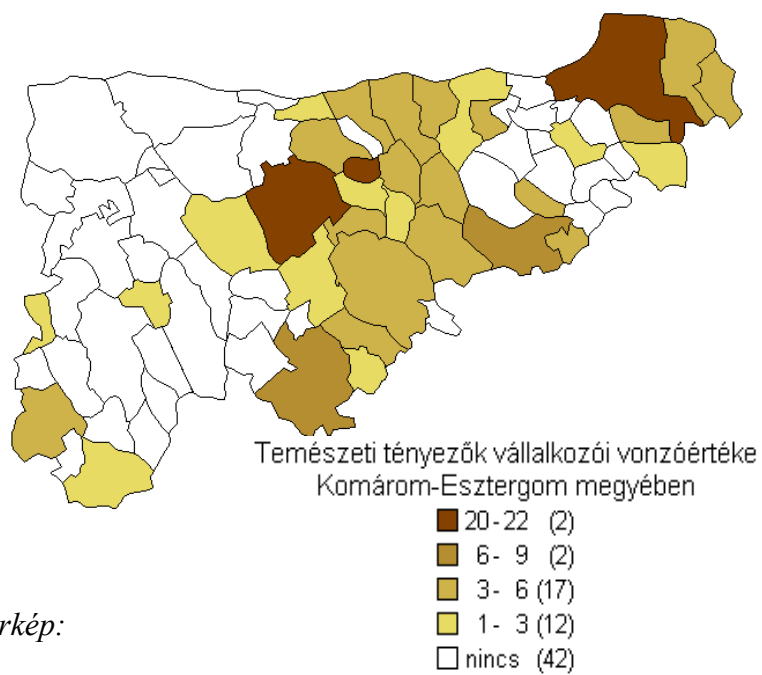
41. térkép:

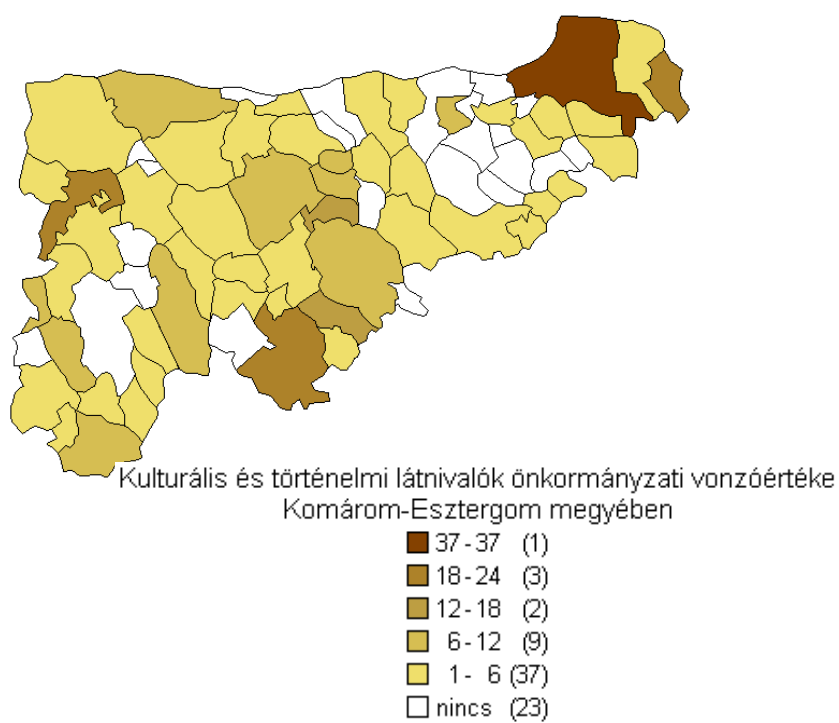
42. térkép:

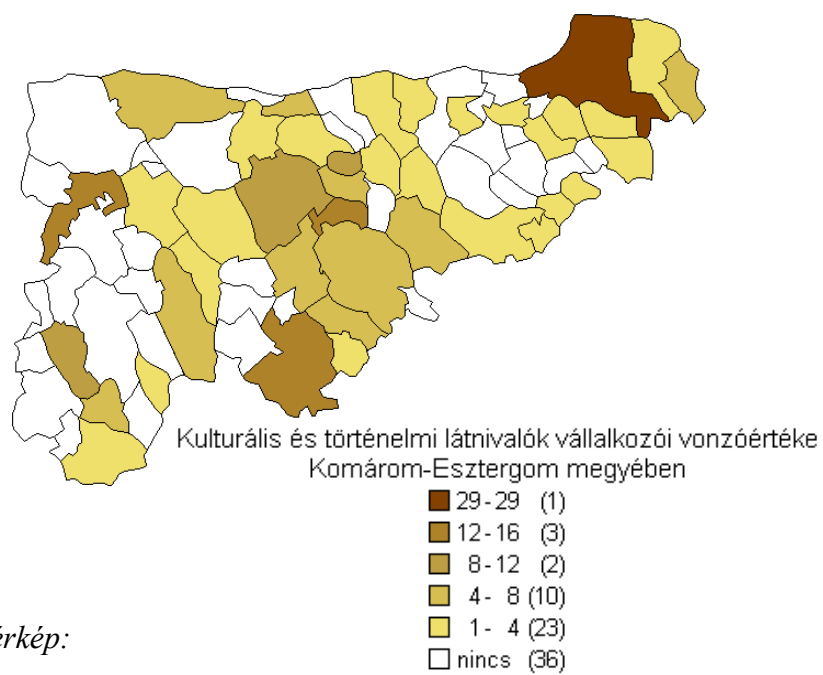
43. térkép:

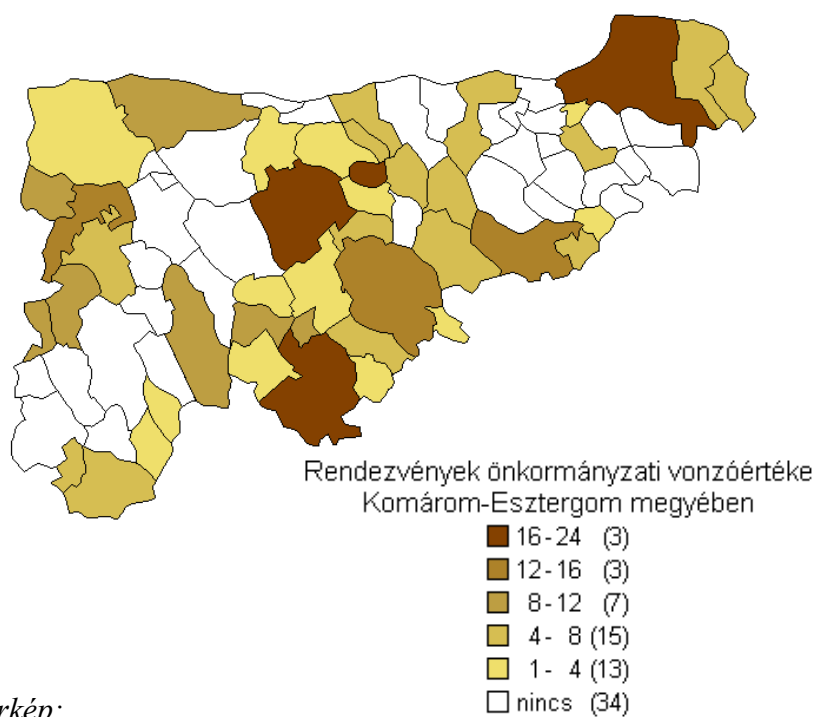
44. térkép:

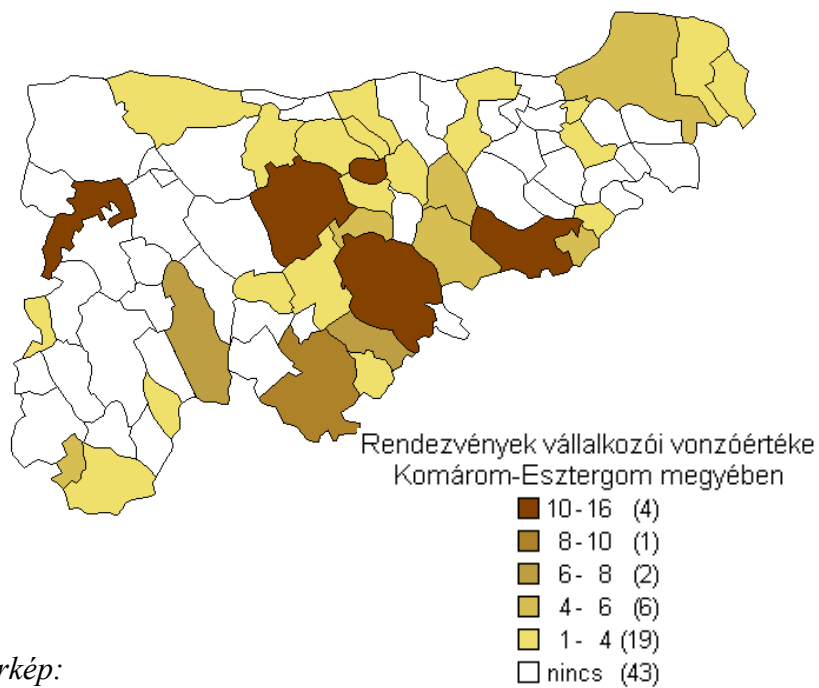
45. térkép:

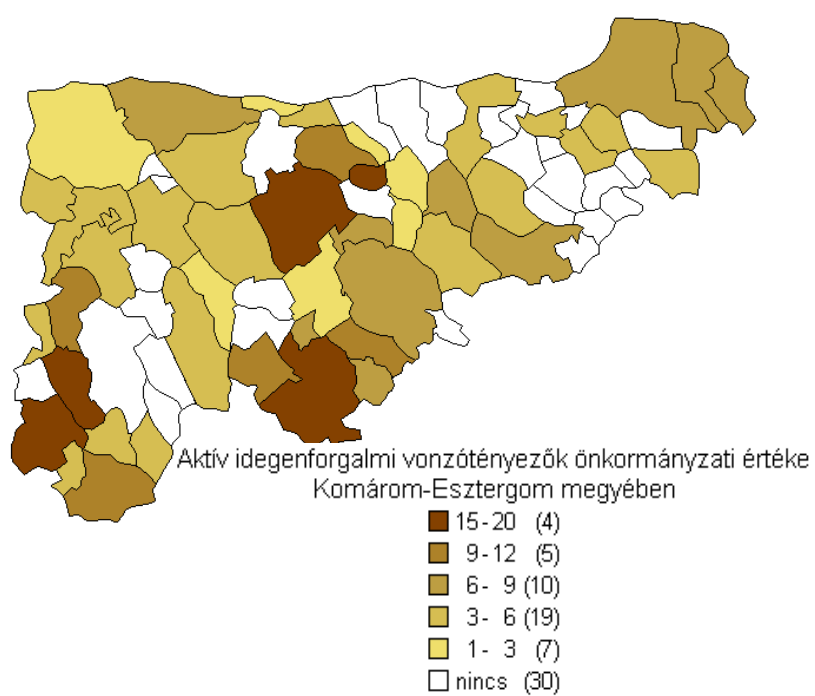
46. térkép:

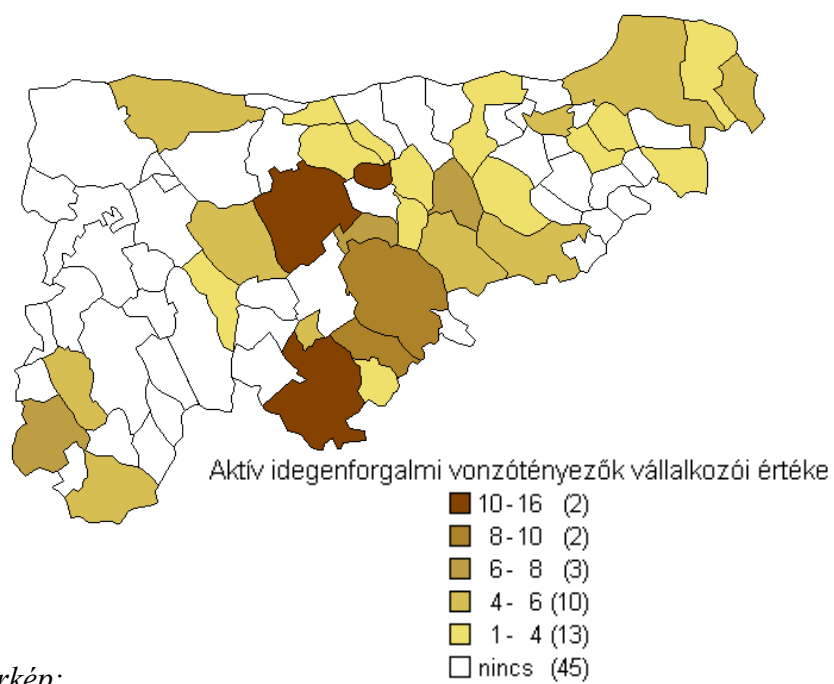
47. térkép:

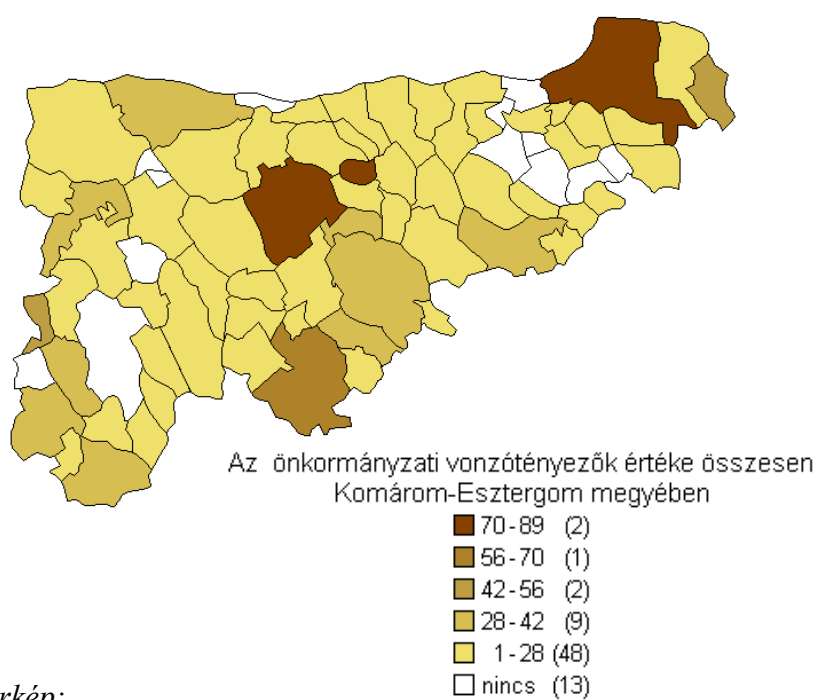
48. térkép:

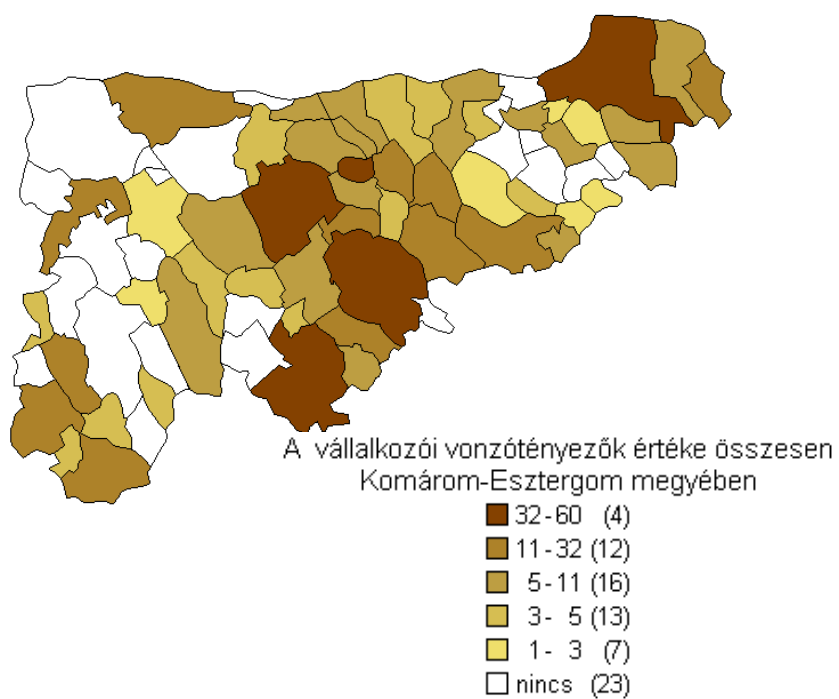
49. térkép:

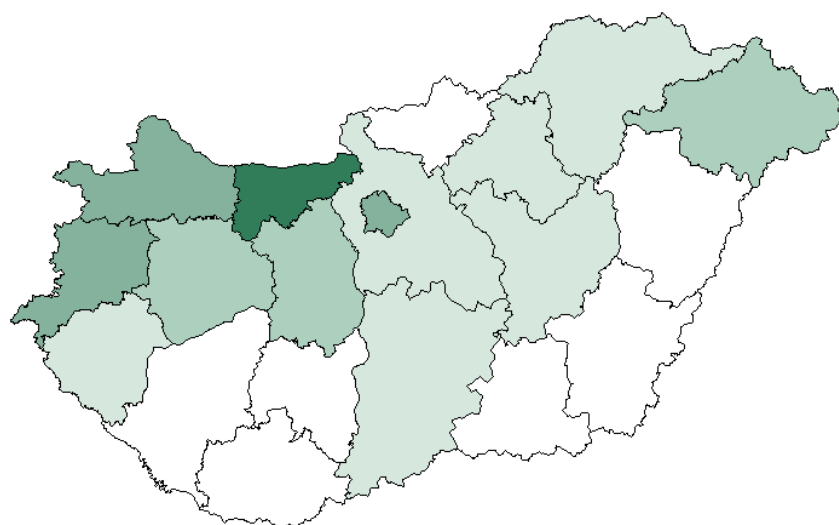
50. térkép:

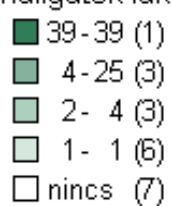
51. térkép:

52. térkép:

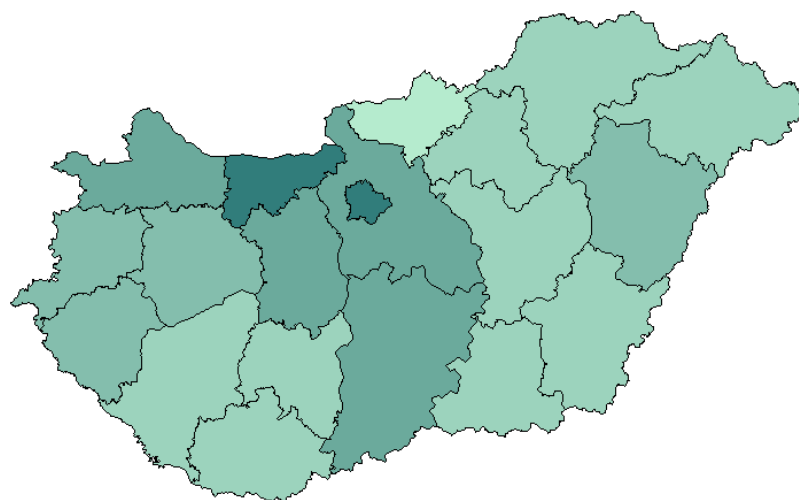

Modern Üzleti Tudományok Főiskoláján tanuló
nappali tagozatos hallgatók lakóhely szerint, 1992

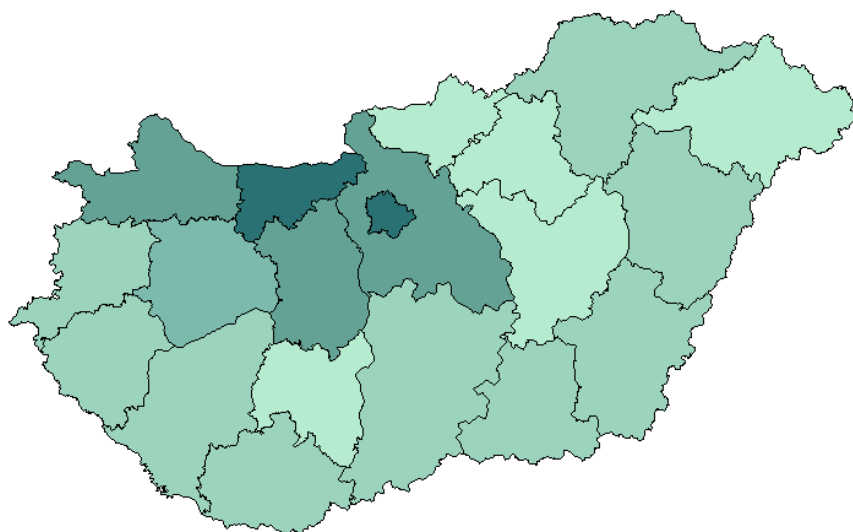
53. térkép:

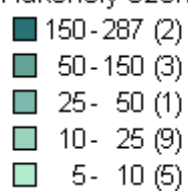
Modern Üzleti Tudományok Főiskolája Tatabányai Tagozatának
nappali tagozatos hallgatói lakóhely szerint, 2001

100 - 198	(2)
60 - 100	(4)
40 - 60	(4)
20 - 40	(9)
10 - 20	(1)

54. térkép:

Modern Üzleti Tudományok Főiskolája levelező tagozatos
hallgatói lakóhely szerint, 2001

FÉNYKÉPEK

1. fotó:

Tatabánya látképe, az M1-es autópálya elválasztja a hobbykerteket
Tatabánya Újvárostól, háttérben a Bánhidai erőmű
(Fotó: Bassa László)

2. fotó:

Vértesszentjános erdő (Fotó: Bassa László)

3. fotó:
Az Öreg-tó a Tatai várral
(Fotó: képeslap)

4. fotó:
Régi vágóhíd ipari műemlék az Öreg-tó partján, ma csónaktárolóként funkcionál
(Fotó: Bassa László)

5. fotó:
Gazdag növényzettel körülvett üdülőtelep a Gerecsében
(Fotó: Bassa László)

6. fotó:
Vértesszőlős, az előember leletet bemutató múzeum
(Fotó: Bassa László)

7. *fotó:*
Szabadtéri Földtani Múzeum, Tata
(Fotó: Bassa László)

8. *fotó:*
Komáromi hajókikötő
(Fotó: Poór István)

9. fotó:
Esztergom: A bazilika és a primási palota régi fényképen
(Fotó: Monostory György, 1929)

10. fotó:
Az esztergomi vár a bazilikával napjainkban
(Fotó: Poór István)

11. fotó:
A Richter Gedeon Gyógyszergyár Rt. dorogi gyáregysége
(Fotó: Poór István)

12. fotó:
Az esztergomi Suzuki autógyár, háttérben a Bazilikával
(Fotó: Poór István)

13. fotó:
Tatabányai ipari park
(Fotó: Bassa László)

14. fotó:
Dorog Fő tere
(Fotó: Poór István)

15. fotó:
A Duna Áruház Komáromban
(Fotó: Poór István)

16. fotó:
Új hipermarket és bank Tatabányán 2001-ben
(Fotó: Bassa László)

17. fotó:
A Dózsa-kert városrész sétáló utcája Tatabányán
(Fotó: Bassa László)

18. fotó:
McDonald's gyorsétterem Tatabányán
(Fotó: Bassa László)

19. fotó:
Az újjáépült Mária Valéria híd Esztergomnál
(Fotó: Poór István)

20. fotó:
A dorogi kálvária-domb a stációkkal (1928),
a dombtetőn a bányász emlékmű-aknatorony (1981)
(Fotó: Poór István)

21. fotó:
A Duna Dömösnél
(Fotó: Poór István)

22. fotó:
Komáromi erődrendszer: Monostori erőd
(Fotó: Poór István)

23. fotó:
A Majkpusztai volt kamalduli remeteség
(Fotó: Bassa László)

24. fotó:
A Turul-szobor Tatabányán
(Fotó: Bassa László)